

ریشی ۱۴ ته مموزی ۱۹۵۸

له عیـراق

عه بدولقادر سالج

حکومتی هه‌ریمی کوردستان

وه‌زاره‌تی رۆشنییری

به‌ریوه‌به‌ریتی گشتیی چاپ و بلاوکردنه‌وه

زنجیره (٣١٠)

شۆڕشی ١٤ ئای ته‌مه‌روزی ١٩٥٨ له عێراق

عه‌بدولقادر سالح

پێداچوونه‌وه‌ی

مامۆستا ناکۆ شوانی

مامۆستانای به‌شی میژوو

زانکۆی سلێمانی

که‌مال مه‌زه‌هر نه‌حمه‌د

پێشه‌کی بۆ نووسبووه

٢٠٠٥

سلێمانی

شۆڤىشى، ۱۱ تەمبۇر ۱۹۵۸ لەغىراق

نووسىنى: غەبدولقادر سالىح

بابەت: مېژوۋىيى

نەخشەسازى كۆمپيوتەر: مەھدى ئەھمەد

سەرپەرشتىياري چاپ: سەلام فاتح

بەرگ : دىياري جەمال

چاپ: چاپخانهى كارۆ

تىراژ: ۱۰۰۰ دانە

ژمارەى سپاردن: (۱۲۱) ى سالى ۲۰۰۵ ى وەزارەتى روشنبىرى پىندراۋە

www.roshnbiri.org

سوپاس و پيژانين

بۆ

دکتۆر كەمال مەزھەر ئەممەد
مامۆستا ئاكۆ شوانى
مامۆستا كەيوان ئازاد ئەنوەر
مامۆستا سەلام عەبدولكەریم
بەرپۆوه بەریتى گشتى چاپ و بڵاوكردنەوه
هەموو ئەو بەرپۆزانەى هاوكارییان كردە

پیشکش به:

هردوو بینایی چاوه‌کانم دایک و باوکی خوشه‌ویست و ئازیزم
هاوسه‌ری خوشه‌ویست و به‌رِیزم که‌هاوکاری ئه و ئه
به‌ره‌مه‌ی لیکه‌وت‌ه‌وه
خوشک و برا دلسۆزو به‌ئه‌مه‌که‌کانم
هردوو کۆرپه‌ی جگه‌رگۆشه‌م شه‌نگه‌و شاد
هموو ئه‌وانه‌ی خوشم ئه‌وین و له‌کوی هه‌ن

پیشہ کی

کہ مال مہزہر

تا نیستہ ییش دہیان و دہیان لایہنی تایبہ تی و گشتی جیاوازی
شورشی تہ مموزی سالی ۱۹۵۸ لہ عیراق ، کہ کورد ہر لہ سہرہ تائی ناوی
شورشی چوار دہی گہ لایژی بۆ ہ لبرژارد ، چا و ہروانی لی کۆلینہ و ہ
زانستی وردو بابہ تہ کین . ئیمپۆکە دوائی ئو ہموو نہ ہامہ تی و نہ گہ تیہی
کۆمہ لانی خہ لکی عیراق پاش ماوہیہک لہ کەوتنی رژی می پاشاییہ و ہ
گیردہی ہاتن ، پرسیاریکی رہوا تہنگ بہ میژوو نووس و شارہ زایان
ہلدہ چنی کہ ئایا ئو رژی مہ واگہ ندہل بوبو تا لہ ناوبردنی ببیتہ ئەرکیکی
میژووی رہوا ، ئہ گہر وایہ ئو ساکە دہبیت عہودائی و ہلامی پرسیاریکی تر
بین - چی وای لہ زۆرینہی دہستہ بژیژی ولات کردووہ . خہون بہ و ہوہ بین
رہورہ و ہ میژوو بگہ پیتہ و ہ ہرہ بہ یانی سیازدہی تہ مموزی سالی ۱۹۵۸ ،
یا یہ کیکی و ہ رەجەب عہدولمہ جید کہ چہ ند جاریک ناوی لہم کتیبہ دا
ہاتووہ و لہ راستیدا دووربیتترین نہ خشہ کیشی شورش بوو ، لہ و ہ پەشیمان
بیتہ و ہ کہ بۆ بہرپابوونی شورش کردی ، خوالیخۆشبوووم لہ نزیکہ و ہ
دہناسی ، ئو قسہ یہم لہ خودی خوی بیستووہ . لیژہ شدا ئہ گہر بگہ پیمہ و ہ
سہرہ تائی بۆچونہ کەم دہ پرسم کی ناگاداری ئوہ یہ رەجەب عہدولمہ جید
لہ سہرہ جہمی رابہرانی شورش وردتر لہ مہ سہی نہ تہ و ہ یی کورد گہ یشتبوو ،
ئو خوی بۆخوی ئہ ندازیار بوو ، ئو وروپای دیبوو ، جارہای جار لہ بہر
چاوی خوالیخۆشبوو مہ سعود مہ مہد و ناجی تالب و صوبجی
عہدولمہ مید کہ ہر دووکیان دوو ئہ فسہری نہ تہ و ہ پەرستی بہ شداری
شورش بوون ، لہ زاری رەجەب عہدولمہ جید خۆیم بیستووہ کہ کورد مافی
ئوہی ہہیہ دہولہ تی سہرہ خوی خوی دابمہ زینیت .

ھەرچۆن بىت شۆپشى چواردەى تەمموز دەروازەيەكى مېژوویی نوئی
 لەبەردەم رەوتى بزوئەنەى كوردایەتیدا كردهو . پێیوستە ھۆى سەرەكی
 ئەو دیاردەيە لەویدا وەدى بكریت كە پاپەرینە يەك لە دوا يەكەكانى كورد
 يەكێك بوو لەو ھۆ سەرەكیانەى ھەرەسیان بە پژیى پاشایی ھینا بوو،
 بۆیەكا گشت ھیزە ساسییە چالاكەكانى ئەو پوژگارە دەبوو حساییكى
 تاییبەتى بۆ كورد بكن، ئەوەى پالێ نا بە زۆرینەى ھەرە زۆرى كوردی
 عیراقەو بە لیشاو برژینە سەر شەقامەكانى گشت شارەكانى كوردستان و
 بەغداى پایتەخت بۆ پشتگیری كردنى شۆپش . ھەرئەویش بۆ خۆى بوو
 يەكێك لەو ھۆیانەى ھیندەى ترقى نا پیروزی دوژمنە زۆرەكانى شۆرشى
 وروژاند و بالێكى کاریگەرى نەتەوە پەرستانى عەرەبى لە عەبدولكەریم
 قاسم كرده دوژمن . تا ئیستەیش لەیادمە چۆن عەبدولسەلام عارف چەند
 پوژێك دواى شۆرش لە قرچەى گەرماى نیوھەوی ھاویندا كتوپر خۆى كرد
 بەشارى سلیمانیدا نەبا جەماوەریكى زۆر بەو دروشمانە پێشوازی ئی بكن
 كە بە چىكلانەى نەخۆشى ئەو نەدەكەوتن، كەچى كاتیك دەچوو ھەر
 شارێكى باشوور بەر لەو نەتەوە پەرستانى ئەو شارە دەكەوتنە
 جموجولێكى كەم وینە و بۆ خۆیشى بەجاریك دەكرایەو و قسەى واى
 دەكرد لە قوتوى ھیچ عەتاریكى سیاسى توندرودا لە وینەى وە بەرچاو
 نەدەكەوت .

بەپێى ھەموو پێوانێك دەسكەوتەكانى شۆپش كەم نەبوون، بە شێك لە
 ئاوات و خەونەكانى پالەو جوتیارو كریكارو پێشەساز و پووناكیرانى ولات
 ھاتنە دى، كوردیش كەمى بەرنەكەوت ، شوینى لە ئالا و دروشم و یاسای
 یەكەم كۆمارى عیراقدا دیاربوو، بارزانیكان لەدەرەدەرى و دەسبەسەرى
 رزگاریان بوو، " پارتى دیموكراتى كوردستان " ماوەى كارکردنى ئاشكرای
 پێدرا، عەبدولكەریم قاسم بۆخۆى ئامادەى ئاھەنگى یەكەم نەوڕۆزى دواى

شۆپرىش بوو كەلە ھۆلى كۆلىجى زانستەكانى زانكۆى بە غدا لە گەرەكى ئەعزەمى بە سازكرا.

دیسانہ وہ پرسیار یہ خہی میژوو نووس دەگریّت: کہوابی ئه ی بوچ
عەبدولکەریم قاسم و پژیّمەکه ی پروخان؟. ئوابی ئه وه دەکه ویّتە ئەستوی
هەمووان، عەبدولکەریم قاسم پیاویکی نیشتمانپەرور و خاوین^۱ و دلساف
و ساویلکەبوو، بۆیه کا بۆهەموو کاریک دەستی دەدا پەت پەتین و فیل و
فەرەجی سیاسەت نەبیّت. رابەرانی هیژە سیاسیەکانیش شوڕشگیڕی چاک
بوون، لەبۆتە ی خەباتی نەهێندا قال بوبون، بەلام بی سەرو بەرو کەم
ئاگابوون، پێرەوی ستالینی بە شیوازیکی ساکاری پۆژەهلایێیانە تیگەل بە
شادەمارەکانی هەموویان، نەک هەر شیوعییەکان، بوبو، بۆیه کا گشتیان
گوریسەکه یان بەلای خۆیاندا رادەکیشا تازووری نەبرد بەزەهبری خەنجەری
ژەهراوی دەرەکی لەناوەراستندا پساولای نیوهرۆی روژی هەینی هەشتی
شوباتی سالی ۱۹۶۳ خووری یەکەم کۆماری میژووی هاوچەرخی عێراقی
ئاوابوو.

یه‌کەم جاره زۆر لایەنی ئەم باس و خواسانە لە دوو تووێ کتییکی سەرەخۆی کوردیدا بخوینمەوه، ئەوە بۆ خۆی دەسکەوتیکی بەنرخە بۆ کتییخانەی کوردی. هەمان کات گەلیک لایەنی ناوەرۆکی کتیبەکەی کاک عەبدولقادر سالح سەرنج راده‌کێشن و شایستەیی ستایشن. هەڵبەڕاردەیی

۱. دوکټر فاضل حسینی میژوونوس لمو باوږدها بوو که عبدالکیریم قاسم پیای ټینگلیزو، گویه ثلوان دوی ثلوی که نوری سمعید چای پریه کویت دژی رژی پاشایی پالان پیوه نا بو شورش. ده می ساله سفرجمی بلگه نامه نه ینییه کانی بفرانیا و ولاته یه کگرتووه کانی نهمیرکا و زلهیزه کانی تری رژیوا که پیه ونندیان بو بابتوه هیه خراوفته بردهم توژیوران و هیچ بلگه یه کیان تیدا نییه ثلوی چونوی ماموستا فاضل حسن و هوابرائی بسلنتت.

وردی له سه رچاوه کانی وهرگرتوو، له لاپه ره سیازدهدا، به وینه، پیمان دهلیت به یاننامه ی دامه زانندی "به ره ی یه کیه تی نیشتمانی" (جبهه الاتحاد الوطنی) بریتی بوو له ۲۲۶۶ وشه، ۱۶۶۱ ی ئهو وشانه بو کاره دهره کی و ته نها ۶۰۵ وشه ی بوکاری ناوه کی ولات ته رخا کرابوو، ئهم وردکردنه وه یه ئاو زور ده کیشیت، یه کیک له هو گه وره کانی ههرهس هینانی ئهو به ره یه له گه ل سه رکه وتنی شوپشدا لهو راستیه دا ده بینری که سه رجه می باله کانی به ره به راده ی یه که م چاویان بریبوووه دهره وه و به راده ی دووهم چاویان بریبوووه کیشه کانی ناو کوهمل خویه وه، واتا به شیکیان که وتبوونه ژیر کاریگه ری دروشمه کانی بزوتنه وه ی نه ته وه یی عهره ب به رابه ری عه بدولناصر و به عس و به شه که ی تریشیان که وتبوونه ژیر کاریگه ری دروشمه کانی به ره ی سوشیالیزمی جیهانییه وه: راسته هوکاری ناوه کی و هوکاری دهره کی لیک دانا بردرین، به لام پیویسته هه میشه پله و پایه ی یه که م بدریته هوکاری ناوه کی و ئینجا دوا ی ئهو هوکاری دهره کی. بو رو نکرده وه ی مه به ست پیم وایه ئه وه ند به سه گه ر بلیم ئه ده بیاتی به ره به ه یچ جوړ راسته وخو توخنی کیشه ی کورد نه که وتوو که له راستیدا ده بوو بایه خیکی تایبه تی و سه ره خو ی پی بدریت.

سه رناوی دوا بابه تی فه سل ی یه که می به رگی یه که می کتیبه که ی دهلیت "ئایا شوپش پیویست بو" (ل -) که بی گومان سه رناویکی ورد و پیویسته و شایانی پیا ه ل دانه، به داخه وه نوسه ر بو خو ی نه یه توانیه وه لام ی ئهو پرسیاره میژوویه ب داته وه، به لام هه لبهت وروژاندنی کاریکی پیویسته. به رانه به به وه دروست و ریکو پیک "به رگری میلی" (المقاومة الشعبية) ی بو ه ل سه نگاندوین (ل -). "کوردو ئه فسه رانی ئازادیخواز" یش (ل -) بابه تیکی باش و پیویسته ، خوژگه زوړتر له سه ری دهری،

پېم وايه له ريگه ديدنه تايبه تايه ده ديتوانی که ره سته يه کی پيوست و
په سه نمان له و بواره دا بو تو مار بکات.

کاک عه بدولقادر زمانی خاوينه، به پق و کينه وه باسی که س ناکات،
ئوه دې به مه رجیکي پيوستې ليکولینه وه د ميژووي زانستی داده نريت،
هر به و پييه ش نه دبا جار و بار به د ستووری ناحه زانی شوړشی چوارده د
گه لاويژ " دادگه د بالی سهر بازی تايه ت " يا " دادگاتی گهل " نوبنيت "
دادگه د مه دواي " راسته، هه روه ک خویشی ده ليت، گله یی زور له و
دادگه يه هه يه، به لام ناوگوړکی کاری ميژو نووس نييه و نابيت هه رگيز
ئوه ویش له ياد بکه ين که دواي سهر که وتنی کوډيتای هه شتی شوباتی
سالی ۱۹۶۳ که س وه که مه دواي نازايانه به رنکاری مه رگ نه هات، طالب
شيبی ناگدار له بيره وه رييه کانيدا ده ليت : مه دواي تا دواه ناسه د ژيانی
هاواری ده کرد بژي گهل، بژي نيشتيمان. نوسه هه مان کات گه ليک جار له
داړشتنی په راويزه کانی کتيبه کهيدا ده ستي ته ته له ی کردوه، له پيره و
زانستی لای دوا، جار جار هیش له هه لبراردنی سهر چاوه دا سهر که وتوو
نييه، به وينه ناشيت ئه و پروگرامه ی که نالی ته له فزيونی ئه بوظبی
به ناو نيشانی " بين الزمنين " (له نيوان دوو روژگارد) بلاوي کرده وه بکريت
سهر چاوه د گيرانه وه د سهر گوزشته ی قسه به نرخه کانی سه عيد قه زان
له به رده م " دادگه د گهل "، پيشم خو ش نييه بووتريت سالی ۱۹۵۷ برياری
يه کيه تی نيوان ميسر و سوريادرا، صه دهر صه د ئه و برياره ميژووييه ی
جيهانی هه ژاند پوژي چوارده د شوباتی سالی ۱۹۵۸ بلاکرايه وه.

۲ لسم بمرگی دهرده ی بشه چاپکراوه کانی دادگاینکانی نو دادگایه نو سراه " محکمه الشعب " و لسم
بمرگی ناووهیشی نو سراه " محاکمات المحکمه العسكريه العليا الخاصه "

مه به سستی سهره کیم له م جوړه رهخانه ری نیشاندانه به پیی توانا،
 نه گینا باش له گهیش تووم کارنییه بی که م و کورتی بیټ، ته نه ا نه وانه
 ناکه ونه ناو داوی هه له وه که دووره پهریز دوه وستن و هیچ ناکه ن، یا هه
 خه ریکی تانه و توانجن و به چرای روڼ گه رچه که وه به دووی هه له ی
 به ره می په نجی شه ونخونی خه لکدا ده گه پین بی گومان ، وه و تم، زور
 لایه نی نه م به ره مه شایسته ی پیا هه لدانی په وان، و پرای نه وانه ی تا ئیسته
 وتومن به پیو یستی ده زانم ئا ماره ش بو نه وه بکه م که نووسه به شیوازیکی
 پیکو پیک و وه به دل به زنجیره باسه که ی بو هو نیونه ته وه، زمانی د ارشتنی
 بابه ته کان په وان و ئاسان د یته بهر گوی، ته نانه ت نه وشه عه ره بییه
 زوره کانی و نه وشه و زار وه داریژ راوه قه به و قورسه کانی که به کاری
 هیان و کاریکی نه و تو یان نه کردو ته سه ر شیوازی د ارشتنی نویسنه که ی،
 به لام نه گه ر فریای نه و ژماره بی شوماره ی هه له چاپه کانی کاره که ی
 نه که ویت نه و سا گله یی په وای خوینه ر و ئیمه و مانانیش دینیت ته
 سه رخوی.^۲

دواوشه م نه وه یه که به نو سه ر بلیم ئافه رین و ده ستخوش بو نه م
 به ره مه ت که هیوادارم به ره می تری زوری به دوا دا بیټ، به لام گه لیک سه ر م
 له وه سو پرما وه چو ن توانی به در یژای ی چه ند مانگی ک چا وه پروانی نه م
 پی شه کییه ی من بکات هه رچه ند ده می که کاره که ی ئاماده ی بلا کردنه وه یه .

^۲ ئو کاته ی نه م به ره مه م ره وانه ی لای ماموستای به ریز و خو شویستم 'رد، هندی ک یه لدم بوو له وه ی زو نه م به ره مه م
 بگاته ده ستی جفا یی، هه ربزه ش فریای راست کرد نه و ی هه له ی چاپ نه که وتم چونکه تنه ا یه ک نو سه م فو تو کو پی کرد بوو،
 هه ربزه ی پیش نه و ی ده لامه که ی ماموستا بگاته وه ده ست هه له چاپه کا م راست کرده، چونکه به ره مه م که هه رو دک
 ماموستا ده فرمویت ما و ده کی زو ر لای ما و ته وه، منیش لای خو م به ره مه م که م ئاماده کرد چا وه پروانی ده لامه که ی
 ماموستا بو م تا رای به ریزیان وه ربگرم سه بار ده به چاپ کرد نی.. (نوسه ر)

پیشہ کی

ناکوشوانی

ماموستای یاریدہ دہر لہ بہشی (میژوو) زانکوی سلیمانی

شورشی ۱۴ی تہ مموزی ۱۹۵۸ توانی دواى ۳۷ سال کۆتایی بہو
سیستمہ پاشایہ تی یہ بہینیت کہ حکومتی بہریتانیا لہ ریگہوتی
۱۹۲۱/۸/۲۳ دہو لہ عیراقدہ دایان مہ زاندهو، بیگومان سہر دہمی پاشایہ تی
لہ عیراقدہ ویپرای ہہموو کہم و کورتی یہکانی، بی بہش نہبوو لہ خالی
پۆزہ تیق و لایہنی درہوشاوه، بہ تاییہ تی تاخودی مہلیک فہیسہ لی یہ کہم
لہ ژیاندا مابوو، بہ ہاواکاری ئینگلیز عیراق ہہنگاوی گہورہی نابوو
لہ زۆریہی ہوارہ سیاسی و کۆمہ لایہ تی و ئابوریہ کاندای ئہم ولاتہ لہ
رۆژگاری حوکمرانی پاشایہ تیدا زۆر کراوہتر و دیموکراسی تر لہ ناست بیرو
باوہرو تیروانینہ جیاوازہ کاندای لہ ہہمو سہر دہمہکانی دیکہ کہ عیراق دواتر
بہ خویہوہ بینى، ئہو سہر دہمہ تہنہا بیرى کۆمونیستی یاساغ بوو
لہ عیراقدہ، ئہگہرنا زۆریک لہرہوتہ فیکریہ کانى دیکہ لہو سہر دہمہدا
بہ شیوہیہک لہ شیوہکان کاری خویان دہکردو گہرسنوریان نہ بہ زانديا و
پشیویان دروست نہ کردایہ کہس دہستی نہ دہخستہ پریان.. بہ لام ویپرای
ئہوہش لہ ساتہوہختی ہاتنہ سہرکاری (مہلیک غازى) دہو بہ حوکمی لاوازی
کہ سینتی نابراو سات لہ دواى سات ہہژمونی پیاوانى سہربازى لہ ولاتدا
زیاتر دہبوو، ئہوہش وای کرد کہ عیراق دووچاری نہ ہامہ تی گہورہ بییت،
وہک کودہتای بہکر سدقی ۱۹۳۶ و بزوتنہوہی مایسی ۱۹۴۱ و ہریہک لہ
پیشیویہ کانى ۱۹۴۸ و ۱۹۵۲ و ۱۹۵۶ کہ سہر جہم ئہم بزوتنہوہو راپہرینانہ

رۆلى گەورەيان بىنى لە وروژاندنى خەلك و ئالۆزكردنى رهوشهكه داو ريگيان خوشكرد بۆئەوهى حكومهتى پاشايەتى لە عىراقدا مايەى گلەيى و گازانده و تانەو تەشەرى زۆر لە خەلكانى سياسى و سەربازى و خەلكە رهشوكى يەكەش بىت، لەلايەكى دىكەشەوه و پىراقى رقى و كىنەى خەلكى لە دارو دەستەكەى سەردەمى پاشايەتى ، كەپىگە خوشكەر بوو بۆ پودانى شۆرشى ١٤ى تەمموز، بەلام دەبىت ئەوهشمان لە يادنەچىت حكومهتى بەرىتانيا دەيتوانى عىراق لەو ئاستەنگە دەرباز بكات و بەر بەو شۆرشە بگريت، بەلام ئەوان ماوهيەك بوو بە ئاشكرا هەستيان بە هەولەكانى عەبدولئىلا و نورى سەعيد دەكرد بۆ نزيك بونەوه لە ئەمريكا و تەنانەت سالى ١٩٥٦ لەگەل مەليك فەيسلى دروهمدا هەريەك لە عەبدولئىلا و نورى سەعيد و سالىح جەبر و توفيق سویدی بەسەردانىكى رەسمى گەيشتنە واشنتۆن، جگە لەم ھۆكارە ، ھۆكارىكى دىكە ئەوهبوو كە عىراق ماوهيەك بوو دەمى لە مەسەلەى گىپرانەوهى (كويت) دەكوتا، كە ئەمەش خوێ لەخویدا بە هیچ شىوہيەك مايەى قەبول کردن نەبوو لای بەرىتانيا..

ئیدی ئەم ھۆكارانەو زۆر مەسەلەى دىكەش ھاتنە پال پىگە خوشكردن بۆ پرودانى شۆرشى ١٩٥٨، كە بەداخەوه لىرەو لەوى نەبىت كە چەند وتارىك يان چەند بىرەوہرييەكى بەزمانى كوردى لەبارەوہ باسكراوہ، ئەگەرنا هیچ نوسىنىكى زانستى و ئەكادىمى تايبەت بە مېژووى عىراقى ھاوچەرەخ بە گشتى و شۆرشى ١٤ى تەمموزى ١٩٥٨ بەتايبەت بونى نيە ، ئەمەش وای كردووه ئىمەى كورد بەردەوام پەنا بۆ نوسىنى مېژوو نوسە عەرەبەكان بەرىن لەو بواردەا، كەژمارەيەكى كەمىان نەبىت ئەوانى دىكەيان لەپوانگەى تايبەتى خويانەوہ نوسىويانەو ، كەپىم وايە بەعسيەكان لە دواى

كوده تاكه يانه وه له ٨ى شوباتى ١٩٦٣ هيندهى بويان كرابييت ههولى
 قيژهون كردن و دزيو كردنى سهردهمى حوكمرانى (عهبدولكرىم قاسم) يان
 كردووه له عيراقدا ، له كاتيكد (قاسم) ويپراى كه م كورتىيه كانيشى توانى له
 نيو ئه وه موو كيشمه كيشمه ي بيرو پراى جياواز و رهوته فيكرييه جياوازانه
 دا ههلبكات و ههنگاوى باش بنيت و بالانسى نيوان كو مونيستهكان و و
 قه ومييه عه ره به كان رابگرييت و له سه ره تاوه ئه ندازه يه كى بهر چاوو
 ده روازه كانى به پووى گهلى كورديشدا ئاوه لا كرد و زوريك له مافه
 سه ره تاييه كانى بو گهلى كورد فه راههم كرد و له ده ستورىشدا هاوبه شى
 كوردو عه ره بى جيگير كرد ، به لام ململانى ناو خو و دوژمنايه تى قه ومييه
 عه ره به كان به سه رو كايه تى (جه مال عه بدولناصر) و هه وله كانى هه رييه كه له
 ئه مريكا و به ريتانيا ، ويپراى ژماره يه كه خالى لاواز له چونييه تى كاروبارى
 به رپوه بردن و كه سييتى قاسم ، واين كرد كه چاره نويسى ئه وه شوپرشه به
 كوده تاييه كى خويناوى كو تايى بيت و قوربانى كه شى خودى (قاسم) و
 هه زاران عيراقى بوو كه له ماوه ي چه ند مانگى دواى كوده تاكه دا
 به شه قامه كان به غدادا راکيشران ، يان له كوئجى زينداندا كوژران ..

ئه م هه وله به رده سيشتان ، يه كيكه له هه وله باش و به رايبه كان بو
 شكاندن ئه وه ته و قه ي كه تاييستا ده ورى ميژووى عيراقى هاوچه رخ داوه و
 كه س به زمانى كوردى ههنگاويكى نه ناوه بو نو سينه وه ي هيله
 گشتى يه كانى ئه م ميژووه ، هه وله كانى (د. كه مال مه زه ه ر) ي لى بترازى كه
 به هه ردو زمانى كوردى و عه ره بى ئاوپى له ميژووى عيراق و كورد له
 عيراقدا داوه ته وه .. كه ئه مپو دواى ئه وه گوپرانكارى به نه ي به سه ر عيراقدا هاتون
 و ئه وه دواروژده ش كه كورد چاو ه پوانى به تى له م عيراقه ديموراسى و ئازاده دا ،

وادهکات که زیاتر گرنگی به میژووی عیراق و عیراقی هاوچهرخ بدهین و
لهپۆل و پیشکی کورد و سیاسهتی حکومهته یهك دوا یهکهکانی عیراق
سهبارهت به کورد بدویین، تاوهکو ئەزمونی تالی حوکمرانی بهعس له
عیراقددا جاریکی دیکه لهم ولاتهدا دورباره دهیتهوه..

وتەيەك

هەموو بىز تەنھەيەكى سىياسى كۆمەللىك دەسكەوت و ئامانچى ئى
دەكەيوتەو، ھەروەك چۆن ھەندىك جارىش لەباردەچىت و ئەوئامانچ و
دەسكەوتانەي دەيەويت دەستەبەرى بكات تىادەچىت، بەلام لەسەر جەم
بارەكاندا قۇناغىكى مېژوويى دىارى كراودروست دەكات لە ژيانى ئەو
نەتەوئەيەدا، لەم پېودانگەشەو شۆپشى ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۸
كارىگەرييەكى قولى دروست كرد لە مېژوويى سىياسى عىراقى ھاوچەرخدا، و
ئاستى ھۆشيارى سىياسى و كارى سىياسى گەياندە قۇناغىكى يەكلاكرەو،
دىارە ئەمەش پاش ژان و ئازارلىكى درىژخايەن .

دەكرىت يەكلىك لە ھۆكارەكانى ھەستانى ژمارەيەك لە ئەفسەرانى
سوپايى عىراقى بەپېشەوايەتى عەبدولكەرىم قاسم بە شۆپش، دە
رھاويشتەي ئەو بويىت كەپژىمى پاشايەتى ئەو كاتە نەيتوانيو
گۆرانكارىيە فيكرى و كۆمەلايەتى و سىياسىيەكان لە خۆبگىرىت، لەم
بەرەنجامەشەو نەوئەيەك لەوانە دروست بوون كە ھەستيان بە تىك شكان
دەكرد لەبەرەمبەر ئەگەرى بەشدارى دەسەلات، ئەمەش سەرەراي سەر جەمى
شۆپشە جەماوهرىيەكان و مانگرتن و راپەرەين، لەبەرەمبەر ھەمو ئەمانەدا
دۇنيا بووبوون لەوئەي ھىچ جۆرە پىگەيەكيان لەبەردەمدا نەماو جگە لە
كودەتايەكى سەربازى نەبىت، ئەمەش لەسەر شىوئەي ئەوئەي عەبدولناصر
لە ميسر ئەنجامى دا..

بەلام كاتىك شۆپش سەركەوت و بەرھەمى خۆي دا بەدەستەو وەك
پىويست نەتوانرا سودى ئى وەر بگىرىت، لەلايەك ئەفسەرەكان كەوتنە

دابه‌ش کردنی غه‌نیمه‌تی ده‌سه‌لآت و پله‌و پایه‌و کاتیکیش له‌سه‌رئه‌مه ناکوکی دروست بوو که‌وتنه داپشتنی پلانی کوده‌تا و له‌ناو بردنی ئه‌وی تر، له‌به‌رامبه‌ر ئه‌م جوړه هه‌ولانه‌شدا ئه‌فسه‌ری ده‌سه‌لآت به‌ده‌ست هه‌تا ده‌یتوانی پی‌گه‌ی ده‌سه‌لآتی خو‌ی دکو‌م ده‌کرد و نه‌یاره‌کانی له‌ناو ده‌برد یاخود زیندانی ده‌کردن یان دووری ده‌خستنه‌وه، له‌م نیو‌ه‌شدا سیاسیی‌ه‌کان وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌یان ده‌توانی به‌ر به‌م لی‌شاوی پیک‌دا‌چوون و ناکوکی‌یانه‌ بگرن، ئه‌وانیش هاتنه‌ ذیو کایه‌ی ململانی‌ی ئه‌فسه‌ره‌کانه‌وه و هی‌نده‌ی تر باره‌که به‌ره‌و خراپ بوون پو‌شت و ته‌نانه‌ت هه‌ندی‌ک که‌س پی‌یان وایه‌ گه‌ر زه‌مینه‌ سازی ناکوکی و ململانی‌ی نادروستی نیوان حزبه‌کانی ئه‌و سه‌رده‌مه نه‌بوايه، ئه‌وا مه‌سه‌له‌که به‌و ئاقاره‌دا نه‌ده‌رو‌شت. ئه‌وه‌شی له‌م به‌ره‌نجامه‌وه بووبه‌ می‌ژوو هیچ که‌س تا‌وانه‌که‌ی هه‌ل نه‌ده‌گرت و هه‌رلایه‌ک که‌ده‌یویست یاده‌وه‌رییه‌کانی بنوسیتنه‌وه یاخود دیداری له‌گه‌لا ده‌کرا به‌و دیده‌ی که‌ خو‌ی هه‌یبوو نه‌ک ئه‌وه‌ی پویدا بوو حه‌قیقه‌ته‌ کانیان باس ده‌کرد، هه‌ربو‌یه‌ش ده‌ست بردن بو‌ باب‌ه‌تیکی می‌ژووی له‌سه‌ر می‌ژووی سیاسی عی‌راق و به‌تایبه‌تی قس، کردن له‌سه‌ر شو‌پ‌شی ١٤ی ته‌موز، مه‌سه‌له‌یه‌کی زو‌ر قورس و گرانه و ده‌کری‌ت هه‌روا به‌ ئاسانی نه‌توانین مافی باسه‌که‌ بده‌ین و له‌نزیکه‌وه حه‌قیقه‌ته‌ می‌ژووییه‌کان بخه‌ینه به‌رده‌ست، له‌هه‌مان کاتیشدا ئه‌وانه‌ی ئه‌و می‌ژووه‌یان نوسیوه‌ته‌وه زو‌ر جار دادپه‌روه‌رانه‌ حوکمیان نه‌داوه به‌ سه‌ر واقیعه‌که‌دا و که‌وتونه‌ته‌ ژیر کاریگه‌ری بیرو پای فیکری و سیاسی و نه‌ت‌ره‌یی خو‌یانه‌وه و خو‌یان لاداره له‌ ده‌رخستنی زو‌ر پاستی، یاخود هه‌ندی‌ک پاستی‌یان شی‌واندوو و به‌ چه‌واشه‌کراوی خستویانه‌ته به‌رده‌ست خو‌ینه‌ران. به‌ده‌ر له‌م حاله‌ته‌ش به‌و

پێودانگهی که ئێمه له عێراقدا ژیاوین و زیاتر سه‌رچاوه‌ی ئهو باسانه
 له عێراقدا ها‌تونه‌ ته‌ به‌ره‌م و چاپ کراون و که‌متر توانراوه‌ ده‌ست را‌بگات
 به‌و سه‌رچاوانه‌دا که له‌ده‌ره‌وه‌ی فه‌زای سیاس‌ی عێراق نوسراون، ئه‌مه‌ وای
 کردووه‌ که‌ خوێندنه‌وه‌ی ڤووداوه‌ می‌ژوو یه‌کان بکه‌وێته‌ ژێر کاریگه‌ری
 ناوه‌ندی ده‌سته‌لات‌داره‌وه‌ و ڤێگه‌ نه‌دری‌ت‌ حه‌قیقه‌ته‌کان وه‌ک‌ خو‌یا‌ن
 بنوس‌ری‌نه‌وه‌ و ئه‌مه‌ش پاس‌ته‌خ‌و‌ کاریگه‌ری دروست کردووه‌ له‌سه‌ر بوونی
 سه‌رچاوه‌ی پێویست ب‌و‌ تو‌ی‌ژینه‌وه‌ له‌سه‌ر ئهو باسانه‌ و ده‌رخستنی بیرو را
 جیاوازه‌کان... به‌هه‌ر حال سه‌ره‌رای ئهو ک‌و‌سپانه‌ی باسکران، هه‌ول‌مداوه‌ له
 ئاماده‌ک‌رنی ئه‌م ک‌تیبه‌دا سه‌رچاوه‌ی جو‌راو جو‌ر وه‌ر‌ب‌گ‌رم و رای جیاوا‌ز
 له‌سه‌ر راست‌ی‌یه‌کان ک‌و‌ب‌که‌مه‌وه‌ ئه‌مه‌ش چ له‌و ک‌تیبانه‌ی که‌ده‌ستم که‌وتوون
 و به‌سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی می‌ژووی سیاس‌ی عێراقی ده‌ژمی‌رد‌ری‌ن و چ دواندن
 و پ‌رس‌یار کردن بی‌ت له‌ هه‌ندی‌ک له‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌رمه‌ی ڤووداوه‌کان‌دا
 بوون.. لی‌زه‌شه‌وه‌ ئه‌وه‌ دو‌پ‌ات ده‌که‌مه‌وه‌ له‌ نوسینی ئه‌م ک‌تیبه‌دا -گه‌رب‌لیم
 نوسینه‌- ه‌ین‌ده‌ی پ‌یم‌ ک‌راب‌ی بی‌ لایه‌نانه‌ حه‌قیقه‌ته‌کانم نوسیه‌وه‌ و
 ناشمه‌و‌یت له‌م نێوه‌ش‌دا وه‌ک‌ لایه‌نگ‌ری‌ک ده‌رب‌که‌وم، جگه‌ له‌مه‌ش له‌به‌ر
 ئه‌وه‌ی هه‌ولی له‌م جو‌ره‌ له‌ می‌ژووی ک‌تیب‌خانه‌ی کوردیدا نه‌بووه‌ ئه‌وا
 بی‌گومان ئه‌م هه‌وله‌ بی‌ که‌م و کورت ناب‌یت و ده‌خ‌وا‌زم خو‌ینه‌رانی به‌پ‌ر‌یز‌م
 به‌سه‌رنج و تییینی هاوکاریم ب‌که‌ن ز‌و‌ر سوپاسیان ده‌که‌م..

ئه‌م ک‌تیبه‌ پ‌یک‌ دی‌ت له‌ دوو به‌رگ، به‌رگی یه‌که‌میان له‌ دوو فه‌سل پ‌یک‌
 دی‌ت، فه‌سل‌ی یه‌که‌م ک‌ورته‌یه‌ک له‌ می‌ژووی عێراق و گ‌رن‌گ‌ترین ئه‌و
 گ‌و‌را‌ن‌کار‌یا‌نه‌ی که‌ پ‌یش‌ شو‌پ‌شی ١٤ ی ته‌م‌وز ڤووداوه‌، جگه‌ له‌مانه‌ش
 سه‌رب‌ورد‌ی‌کی می‌ژووی ئه‌فسه‌رانی ئازادی‌خ‌وا‌ز.. فه‌سل‌ی دووه‌میش گ‌رن‌گ‌ترین

دەرھاویشته کانی شوږشی ۱۴ ی ته سوز توږینه وهی له سهر کراوه، که زیاتر
تییدا باس له دەرھاویشته سلبي یه کان کراوه...

له کوټایدا به پیویستی د هزانم ژور سوپاسی ئه و که سانه بکه م که له
پروژه ی ئه م کتیبه دا هاوکارییان کردم، له وانه به ریژ پروفیسور دکتور که مال
مه زهر که پیشه کی بو کتیبه که نووسی و ماموستا (ئاکو شوانی)
ماموستای به شی میژوی زانکوی سلیمانی که به سهرنج و تیبینی یه کانی
کتیبه که ی دهوله مند کرد، و ماموستا (ئه حمده میره) که ئه رکی پییدا
چوونه وهی زمانه وانی کتیبه که ی گرته ئه ستو، وهه روه ها سهرجه م ئه وانه ی
که هاوکارییان کردووم...

خرای گه وره یارمه تی هه مولا بدات، هه ر ئه وه پشت و په نای مروقه کان...

عبدالقادیر صالح (سلیمانی / مایسی ۲۰۰۳)

فہرستی یہ کہم

* کور تہیہ کی میٹرووی

* گرنگترین گورانکاریہ کانی نیوان سالانی ۱۹۵۱-۱۹۵۸

* پیکہاتنی ٹہفسہرانی ئازادیخواز

کورتە یەکی میژووی

عیراق دەکەوتتە بەشی پوژناوای کیشوهری ئاسیاو و هاوسنوره
له گەل هەریەک له کویت و سعودیه و ئیран و تورکیا و سوریا و ئوردون ...
عیراق له سەردهمی خەلافەتی راشدین دا له لایەن ئەو والیانەو ئیداره
دەکرا که خەلیفەکانی راشدین له مەدینەو دایان دەنان هەتا پیش
شەهیدکردنی خەلیفە چوارەم (علی کوپی ئەبو تالب) له و کاتەدا سالی
(٦٥٦ز-٣٦ک) دوو والی هەبوو، یەکیان له لایەن خەلیفە چوارەم
علی کوپی ئەبو تالیب دانرابوو که (الاشتر مالک بن الحارس الخفی) بوو،
دوو مـیشیان له لایەن معاویەو دانرابوو که (ضحاک ی کوری قیسل
) بوو... پاش کو تایی هاتنی سەردهمی خەلیفەکانی راشدین ، عیراق چوو
ژێر دەسهلاتی حوکی ئەمەوی (٦٦١-٧٤٩ ز) و بەم جوړەش والی یەکانی
سەر عیراق له دیمەشقی پایتەختی ئەمەوی یەو دانهان...
شایەنی باسە عیراق له سەردهمی دەسهلاتی ئەمەوی یەکاندا چەندین
جەنگی بەخووە بینووه له نیوان لایەنگرانی نەوکانی (ئیمام علی کوری
ئەبو تالب) و دەولەتی ئەمەوییەکاندا ، بەم جوړەش عیراق بەردەوام له ژێر
دەسهلاتی ئەمەوییەکاندا مایەو هەتا کو تایی هاتنی دەستهلاتیان..
سالی (٧٥٠-١٢٥٨ز) ی عیراقیش چوو ژێر دەسهلاتی حوکی
عەباسییەکان و بغداد بوو یە پایتەختی ئەو دەولەتە و پایتەختی زانست و
وەرگیران و بوژاندنەو..

له سەردهمی دەولەتی عەباسیدا زوړیک له بنەمالەکان سەریان هەلدا که له
بنەپەتدا دەگەرانهو بو عەرەبەکان بو نموونه (بنی المهلب) یان بو فارسەکان
و هک (البرامکە) و (السلحقە) که حوکمیان بەناوی سولتانهو کرد له نیوان

سالانی (۱۰۵۵-۱۱۵۲)ن ههروهه ها له سهردهمی عهباسیهکاندا عێراق توشی چهندان شوپرش و جهنگی ناوخوی بووه ، تا ئهوهی لهسهه دهستی (هولاکو)ی سههركردهكهی مهغولهكان سالی (۱۲۵۸ز-۶۵۶ك) خهلافهتی عهباسی له عێراقدا روخا

مهغولهكان لهمانگی شوباتی ۱۲۵۸هاتنه نیو بغدادهوه ، دواي پینچ پوژیش ، خهلیفه ی عهباسی (المستعصم)، لهناو برا ، بهم جوړهش بغداد پووبهرووی ویران کردن و تالان و راوروت بووهوه ، لهههمان کاتدا مهغولهكان عێراقیان دابهش کرد بو دووناوچه ، باشور که پایتهختهکهی بغداد بوو ، باکور که پایتهختهکهی مرسل بوو ، ههردوو ناوچهکهش لهلایهن دوو فهрман پهواي مهغولییهوه ئیداره دهکرا ، که دوو هاوکاریان ههبوو له تورکمانهكان یان لایهنگرانیان . لهماوهی نیوان سالانی ۱۳۹۳-۱۴۰۱ز مهغوله تهیمورییهکان بهسههركردایهتی تهیموری لهنگ هیرشیان کرده سهه عێراق و پهلاماری بغدادیان دا ، لهدوایدا کاروبارهکهیان دایه دهست چهند کومهلهیهکی تورکمانی ، که له مللانی دا دهژیان تائهوهی بنهماله ی (السفویه) که تورکمان بوون دهستیان گرت بهسهه کاروباری عێراقدا لهسالی ۱۵۰۸زدا ، دواي ئهوه درێژهیان به دهسهلاتیان دا ههتا ئهوه کاتهی عوسمانی یه تورکهكان لهسالی ۱۵۳۵وهدهریان نان .

عێراق له سهردهمی دهسهلاتی عوسمانی دا (۱۵۳۴-۱۹۱۸ز) چهندین ههولێ چاکسازی و بونیات نانهوهی بهخووه بینی ، بهلام بههوی ئهوه پیشیوی و ئالوزیانهی رووبهرووی دهولتی عوسمانی دهبویهوه له بهرهنجامی مللانی نیوان بالی موخافیزکاران و پهوتی نویخوازهكان و ههه دواي ئهوهش پهوتی به پوژئاواي کردن ، نهتوانرا ئهوه پوژه چاکسازیانه له عێراقدا تهواو بکرین،

ههروهها زۆریك لهو والیانەى له لایەن دەرۆلەتى عوسمانیەوه دادەنرا دەستیان له کار دەرکێشایهوه ، بارهکەش بهوجۆره بهردەوام بوو تا ئەوهى عێراق کهوته ژێر دەسه لاتی بهریقانی له ساڵى ١٩١٨.

بهریتانیا له گهڼ هه لږ سانی جهنگی جیهانی یه کهم له تشرینی دووهمی ۱۹۱۴ ، به سړی داگیرکرد ، پاش ئه و ه ش شاری (العمار) له حوزه یرانی ۱۹۱۵ و شاری ناسریه ی له ته مووزی ۱۹۱۵ داگیرکرد ، سوپای بهریتانیا له نزیکی بغداد توشی شکست هات سالی ۱۹۱۶ ، به لام جاریکی ترو له سه ره تای سالی ۱۹۱۷ هیژشی کرده سهر بغدادو له ۱۱/۳/۱۹۱۷ توانی بچیته ناو بغداده وه ، شاری (موسل) یش له تشرینی دووهمی ۱۹۱۸ که و ته ژیر دهستی ئینگلیزه کان . بهم جوړه ش عیراق به ته وای که و ته ژیر دهسه لاتی بهریتانیا . هه رچه نده له هندی شویندا عیراقیه کان هاوکاری ئینگلیزه کانیان ده کرد له دژي دهوله تی عوسمانی ، له پیڼاو ئه وه ی که له دوایدا سه ره خوئی دهست بخه ن به لام به پیچه وانه وه ، ئینگلیزه کان به ناگرو ئاسن وه لامی گه لی عیراقیان دایه وه و که و تنه سه رکوت کردنیان ، تائه وه ی له م به ره نجامه وه شوړشی سالی ۱۹۲۰ دژبه حوکمی بهریتانیا له عیراقد ا رویداو و له و به ره نجامه شه وه زیانی گیانی و مالی بهر سوپای بهریتانیا که و ت و بهریتانیاش ناچار بوو هیژوپیداویستی سه ربازی تر به ینیته عیراق ، ئه مه ش بو سه رکوت کردنی هه ر پاپه رین و شوړشیك له دژیان . له ۲۳ ی ئابی هه مان ساندا و بو هیژور کردنه وه ی ره و شه که مه لیک فه یسه ل ی یه که م بانگه یشته کرا تا بکریته مه لیک به سه ر عیراقه وه .. له پیڼاو زیاتر سه قامگیربوونی دهسه لاتی بهریتانیا ، ئینگلیزه کان بیران له وه کرده وه تا شیوه ئوتونومی یه که بدنه عیراق و یه که مین کابینه ی وه زاری له ۱۹۲۰/۱۱/۲۷ پیکه ینرا ، وه ک حکومه تیکی کاتی یاشایه تی و له ژیر

ئىدارەى وەزىرە عىراقىيەكان و بە سەرپەرشتى حاكىمى بالاي بەرىتانيا
بەپيۆهچوو .

لەسالى ١٩٢١ مەلىك فەيسەل لە راپرسىيەكى گشتيدا كرايه مەلىك
بەسەر عىراقەوه

بەم جوړەش وجودى بەرىتانيا لە عىراقدا بەسويپا و دەسەلاتى
سىياسىيەوه دريژەى هەبوو ، ئەمەش بەپيۆدانگى هەرەشەى دەرەكى لە
سەر عىراق ، بەلام نەياريش هەر بەردەوام بوو لەدژى بوونى بەرىتانيا تا
ئەوہى (مەلىك فەيسەل) ى پال پيۆهنا داوا بكات لە بەرىتانيا بە
هەلۆهشاندنەوہى (ئىنتىداب) و بەسەننى هاوپەيمانىتيەك لەگەل عىراقدا ،
لەبەرامبەریشدا بەرىتانيا رەزامەندى دەربرى و بەلیننامەى هاوپەيمانىتي
نيوانيان لە سالى ١٩٢٢ ئىمزاكرا ...

لەسالى ١٩٢٥ دا يەكەمىن هەلبژادنى پەرلەمانى لە عىراقدا بەپيۆهچوو ،
لەگەل ئەوہى بەپي ى پەيمانىنامەى نيوانيان ريگە درا بوو بە بوونى چەندىن
بنكەى سەربازى بەرىتانيا لە عىراقدا ، هەر لەم بوارەشدا ريگەوتنىكى تر
لەسالى ١٩٣٠ ئىمزاكرا ، هەر لەسەرەتاي سالانى سىيەكاندا عىراق
ريگەوتننامەى نيۆدەولەتى لەگەل هەريەك لە ئەمەريكا و ئەلمانيا و فەرەنسا
مۆرکرد ، لە ئۆكتوبەرى ١٩٣٢ عىراق بوو ئەندام لە كۆمەلەى گەلان ئەمەش
پاش رەزامەندى بەرىتانيا . مەلىك فەيسەل ى يەكەم لەسالى ١٩٣٣ كۆچى
دواى كردو كۆپرەكەى واتە غازى يەكەم جيگەى گرتهوہ ، ئەم هەستا
بەهەلۆهشاندنەوہى پارتەكان و بەهيزو چەك حوكمى عىراقى دەکرد ، هەر
لەم سەلەدا ريگەراوى كۆمەلەى گەلان هەستا بەگۆرپانكارى لە سنورى نيوان
عراق و سورياو (چياى سنجار) خرايه سەر عىراق ...

له كۆتايى سالى ۱۹۳۶ كۆدەتايەكى سەربازى بەسەر كىردايەتى (بكر سدقى) كەدژى دەسەلاتى بەرىتانيا بوو لە عىراقدا رووى دا، بەلام حوكمەكە سالىكى نەخاياند و كوژرا، سالى ۱۹۳۹ مەليك غازى لە روداوى ئوتومبىلدا گيانى لە دەست دا ، لە سەردەمى فەرمانرەوايى ئەمدا شورشى گەلى كورد بە شىوئەيەكى بەرچاودەستى پيكر و ئەمەش بووبەمايەى ئەوئەى حكومەتى عىراقى زياتر گرنگى بە پيگەى سەربازى بدات ... پاش كوژراني مەليك غازى ، كۆرەكەى واتە مەليك فەيسەل ى دووهم كەتەمەنى سى سالان بوو جيگەى گرتەووە وەك مەليكى ولات و لەژيړچاوديري خالەكەيدا ئەمير عەبدولئىلاھ كارەكان بەرپيۆدەچوو كە دانرابوو بە وسى بەسەر عەرشەووە .

لەهەمان كاتدا نورى سعیدی سەرۆك وەزيران بەپشتيواني بەرىتانيا كاروبارى دەولەتى بەرپيۆ دەبرد ، لەهەمان سالدا عىراق پەيوەندىيەكانى خوئى لەگەل ئەلمانىادا پچراند ، لە ۱۹۴۱/۵/۲ جولانەوئەيكە لە عىراقدا هەلگيرسا بە سەرۆكايەتى رشيد عالي گەيلانى دژى دەسەلاتى بەرىتانيا بەسەر عىراقەووە لەئاكامى ئەم جولانەوئەيكەدا هەريەك لە وەصى عەرش و نورى سعید هەلاتن بو ژوردون و لەو بەرەنجامەشەووە بەرىتانيا جەنگى لەدژى حكومەتە نوئيەكەى رشيد عالي گەيلانى راگەياندا ، لەپاش مانگيگ لە راگەيانندى جەنگ ، سوپاي بەرىتانيا بغدادى داگير كردهووە ، لەگەلئيشدا وەصى عەرش گەراپەووە و سەر كردهكانى جولانەوئەكەش نەيان توانى دريژە بە بەرگرى بدەن و خويان بەدەستەووەدا ..

پاشان بەهوئى ئيمزاکردنى هودنەيەكەووە بەرىتانيا سەرلەنوئى دەستى گرتەووە بەسەر عىراقدا ، و حكومەتيكى نوئى پيگهيئەرا كەلايەنگرو سەربەبەرىتانيا بوو بەسەرۆكايەتى جميل مدفعى و پاش ماوئەيك دەست لە كاركيژانەوئەى خوئى راگەياندا نورى سعید جيگەى گرتەووە .. لەمانگى

كانونى يەكەمى ۱۹۴۳ عىراق جەنگى دژى وولاتانى مىحوەر راگەياندا ..
 سالى ۱۹۴۵ عىراق بووئەندام لە جامەئەى وولاتانى عەرەبى ، كاتىكەش
 شوڤشى گەلى كورد لە دژى حكومەت ھەلگىرسا لەنيوان ۱۹۴۵-۱۹۴۶
 بەرىتانيا ھىزى زياترى نارد بووعىراق لەپىناو پارىزگارى ئاسايشى نەوتى
 خویدا ، پاش كۆتای ھاتنى شوڤشى كورد لە سالى ۱۹۴۶ نورى سعید
 كەوتە دانوستان لەگەل مەلىك ى ئوردون بوپىكھىنانى يەكيتى يەك لە نيوان
 عىراق و ئوردوندا ، ھەر لەو سالەشدا ئىمزا لەسەر پەيماننامەى براىەتى
 نيوان ھەردوو ولات كرا ، بەپىي ئەم پەيماننامەى ھاوکارى سەربازى نيوان
 ھەردوولا دوپات كراىەو ، تائەوھى كەلەسالى ۱۹۴۸ سوپای عىراقى
 بەشداری جەنگى كرد شان بەشانى سوپای ئوردونى لەجەنگى دژى
 ئىسرائىل (پاش راگەياندى دەولەتى ئىسرائىلى) لە فەلەستىن دا . بەلام
 بەھوى ھەلوپستى ھەندى لەسەرۆكى ژمارەيەك ولاتى عەرەبىيەو و
 ھەروھە پالدانەوھو خەمى ساردیان ، بوو بەمايەى شكستى ئەم جەنگە
 بەلاى عەرەبەكان و جىگىرپوونى دەولەتى ئىسرائىلى .

كاتىكەش پەيماننامەى (بورت سىموت) لەسالى ۱۹۴۸ داپىژرا بو
 دەستكارى كردنى پەيماننامەى ۱۹۳۰ ، راپەرین لەعىراقدا سەرى ھەلدا و
 تالەناكامدا حكومەت و پەيمانكەى ھەلوھشانەوھ ، ھەرلەھەمان ساقدا
 راپەرپىنى كرىكارانى كۆمپانىيائى نەوتى عىراقى پوویدا ۱۰

^۱ سەرچارە ئەنتەرنەت .

گرنگترین گۆرانکارییه کانی

سالانی ۱۹۵۰-۱۹۵۸

۱- دامه‌زاندنی ئه‌نجومه‌نی ئاوه‌دان کردنه‌وه (المجلس الاعمار)

گهر سه‌رنجی هه‌ل و مه‌رجی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابوری ئه‌و سه‌رده‌مه‌ی عێراق بده‌ین ده‌بینین که‌له‌ چه‌ند خاڵێکدا خۆی ده‌نویشت:

أ- بالاده‌ستی و هه‌ژموونی به‌ریتانی به‌سه‌ر ته‌واوی کاروباره‌کانی عێراقدا و په‌یوه‌ کردنی ئه‌و سیاسه‌تانه‌ی که‌ خزمه‌ت به‌ په‌رژه‌وه‌ندی به‌ریتانیاده‌کات ..

ب/ زیاتر زالی بوونی ده‌سه‌لاتی ده‌ربه‌گایه‌تی به‌سه‌ر جوتیاران و باری کشتوکالی دا له‌ عێراق و به‌جۆریک ۵۶٪ زه‌وی وزاری عێراق به‌ده‌ستی (۲۸۰۳) که‌سه‌وه‌ بوو ، ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ر ۷۰٪ی جوتیاراندا سه‌پاندبوو .

ج- به‌هۆی هه‌لومه‌رجی خراپی بژێوی له‌گونده‌کان و چه‌وساندنه‌وه‌ی ده‌ربه‌گ ، گوندنشینه‌کان به‌ژماره‌ی زۆر گونده‌کانیان به‌جی ده‌هێشت و کۆچیان ده‌کرد نێو شاره‌کان و خانوی سه‌ره‌تایی و نه‌گونجاویان دروست کرد تا تێیدا بژین که‌هیچ جوړه‌ هه‌ل و مه‌رجیکێ ژبانی تێدا نه‌بوو ، بۆنموونه له‌ماوه‌ی ۱۰ سالی پێش شوێش زیاتر له‌ ۲۰۰ هه‌زار گوندنشین هاتبوونه‌ بغداد و له‌ قه‌راغی شاردا و له‌ هه‌لومه‌رجیکێ ژبان و گۆزه‌رانی سه‌ختا بوون .

د- شیوازیکی له‌دابهران و به‌ئاگانه‌بوون له‌ جه‌ماوه‌ر دروست بوو له‌ لای کاربه‌ده‌ستانی بالای ولات به‌جۆریک کاتیکیه‌کیک له‌ وه‌زیره‌کانی نوری سعید داوا ده‌کات ئی تاسه‌ردانی ئه‌و مالا نه‌ بکات له‌ ده‌وره‌یه‌ری بغداد

نیشتهجی بوون و باری ژیانیان خراپه ، که نوری دهچیته ناوچه که تووشی (شوگ) ده بیټ له چوئیه تی باری ژیانی ئه و مالانه، هه رچه نه له دوایشدا هیچ شتیکی ئه و تووی بوئه نجام نه دان که کار بکاته سه ر گوپینی باری ژیان و گوزهرانیان.

٦/ سه رکوت کردنی سیاسی و پێگه نه دان به ئازادی پارت و پیکخواه کان ، و هیشته وهی ده سه لات به ته نها له ده ستی خو یاندا .

له به ره نجامی ئه و خالانه ی سه ره وه چه ندين ده رهاو یشته ی سلبی تر ، له سه آلی ١٩٥٠ حکومه تی ئه و کاته ی عیراق بریاری دامه زرانندی (ئه نجومه نی ئاوه دان کردنه وه ی) دا، ئه م ئه نجومه نه ئه رکی دارشتنی پلانیکی ئابوری و دارای گشتی جی به جی کردنی پی سپێردرا ، له پیناو پیش خستنی سه ره جه م بواره کانی ژیان له عیرا قدا و به رزکردنه وه ی ئاستی بزئیوی دانیشته وان ، بوئه م بواره ش بودجه یه کی سه ره بخو دانرا که له ٧٠٪ی داها تی نه وتی ده گرتنه وه ، پلانه که ش کاری له سه ر پرۆژه ی درێژخایه ن ده کردنه وه ، وه ک دروست کردنی به نداوی (ده ربه ندیخان) و (دوکان) و هه روه ها پردی (ذات الطابقین) له بغداد، هه ریه ک له م پرۆژانه گرنگایه تی خو یان تانیستا له ده ست نه داوه ...

به نداوی (ئه رثار) دوو ئه رکی له یه ک کاتدا جی به جی ده کرد : یه که م / پرزگار کردن و پاراستنی ناوچه یه کی فراوان له نیویشیاندا به غداد له مه ترسی لافاو .. دووهم / کوگا کردنی ئاو که توانای کوکردنه وه ی (٩٠) ملیار مه تر چوار گوشه ئاوی هه بوو ، له کاتی کدا ده ریاچه ی ناصر که له پشت (سدالعالی) یه وه دروست کرابوو توانای کوکردنه وه ی که متر بووله (٧٥) ملیار مه تر چوار گوشه ی هه بوو . هه روه ها هه ردوو به نداوی (ده ربه ندیخان) و

دوکان) ههتا ئیستاش بوکه مکردنه وهی مه ترسی لافاو و کوکردنه وهی ئاو به رههم هینانی ووزهی کارهبا سودی ئی وهرده گیریت ... شایانی با سه کارهکانی ئه نجومه نی ئاوه دان کردنه وه لای زوریک له گه لانی عیراقی گرنگی نه بوو، ته نانهت به ئه نجومه نی ئاوه دان کردنه وه دهوترا ئه نجومه نی ئستیعمار (داگیر کهر) ، چونکه له و کاته دا گه لی عیراقی به گومانه وه له م چۆره کارانه یان ده پوانی و به به شیک له به رژه وه ندی به ریتانیا سه یریان ده کرد، ئه مه ش زیاتر له بهر دوو هوکار :-

۱- له بهر ئه وهی که به ریتانیا تا ده هات هه ژموونی خوئی له عیراقدا زیاتر ده کردو ئه م جوړه پروژانه ش که زور زه به لاح بوون و به ته کنیکی ده ره کی و سه ره پهرشتی ئه وان (به ریتانییه کان) دروست کرا ، گومانی ئه وهی ئی ده کرا ببیته هوئی زیاتر چه سپاندنی پیگهی به ریتانیا له عیراقدا ، به تایبهت کاری له و جوړه له عیراقدا نه کرابوو.

۲- ئه م جوړه پروژانه کاریگه ری هه نوکه یی وخیرای نه بوو ، گه لی عیراقیش له و کاته دا پیویستی به و کارانه هه بوو که ده ست و برد بیّت و خیرا سودی ئی وهر بگرن ، نه ک چه ندین سال چاوه ری ئی به ره مه که ی بن ... پاش سه ره که وتنی شوږشی ۱۴ ی ته مموز، سه رانی شوږش قه ناعه تیان وابوو که ده بیّت به شیوه یه کی ته و او ئابووری عیراق ئازاد بکریّت له پاشکویه تی به ریتانی، له هه مان کاته که م کردنه وهی جیاوازی نیوان چینه کانی کوّمه لگا له پووی ئابوورییه وه، و ره خسانی بوار له به رده م خاوه ن توانا و لیّهاته کان تا بتوان رۆلی خویان ببینن و دادپه ره وری کوّمه لایه تی بچه سپیّت، ئه مانه ش هه موو به خسته نه گه ری توانا و وزه ی ولات، تیپوانینی ده سه لاتی سه ربازیش سه به رهت به ئه نجومه نی ئاوه دان

کردنه وه ژور جياواز نه بوو له گهل ټېروانينې پارتې سياسي ګاندا له بهرې
 يه ګيټې نيشتماني، كه ناويان لي نابوو به (ټه نجومه نې ئيستعمار) ټه مه ش
 وهك سوګايه ټي ګردن به پرژده ګاني، كه پي ټان و ابوو له خزمه ټي ټامانجې
 نانيشتماني دايه، له بهر ټه وه ده بوايه ګورنكار ټي ټان به ټي ټايه به سهر ټه م
 ټه نجومه نه دا، تاله ګهل بارو دوخي تازه دا بګونجيت، ههر يو ټي ش ههستان به
 دانانې (فوئاد رګابي) كه ټه نداز ياري ګي به عسي بوو، به وه زيري ټاوه دان
 ګردنه وه، كه له پيشدا له ټه نجومه نې ناوېراودا بوو، تاهه سټي به
 چاو خشانده وه به بارو دوخي ټه نجومه نه كه داو، ټه ویش ده سټي دايه
 پي ګه ټي ټاني چهند ليژنه يهك بو تاو ټوي ګردنې ياساي ګاري ټه نجومه نې
 ټاوه دان ګردنه وه و ګاره ګاني..

له رورژي يه كه مي شوېش مه رسومي ګوماري ژماره (١٥) ده رچوو ټييدا
 هاتبوو:

به له بهر چاو ګرتني به رژه وه ندي ګشتي و له سهر بنه ماي ټه وه ي كه
 وه زيري ټاوه دان ګردنه وه خستيه به رده ست و ټه نجومه نې وه زيران
 ره زامه ندي له سهر ده رپري بريارماندا: -

ماوه ي ټه ندامي ټي به ريز (ته ها هاشمي) نو ي نه ګري ټه وه كه له ١٣ ي ټابي
 ١٩٥٨ ګوتايي ديټ.

له ګار لابردي ټه نداماني ټه نجومه نې ټاوه دان ګردنه وه، ټه وانه ي ناويان
 له خواره وه هاتوو، له بهر واري ١٤ ي ته مموزي ١٩٥٨:

١- جه لال بابان

٢- عه بدولجه بار چه له بي.

٣- عه بدولر حمان جه ليلي.

٤- عه‌بدول‌غه‌نی ده‌لی.

پێویسته له‌سه‌ر وه‌زیری ئاوهدان کردنه‌وه ئهم بېریاره جی‌به‌جی بکات.
له‌به‌غداد نوسرا له رۆژی بیست و شه‌شی (ذی الحجة) ١٣٧٨ به‌رامبه‌ر
به رۆژی چوارده‌ی ته‌مموزی سا‌لی ١٩٥٨.

ئه‌نجومه‌نی سیاده^١

٢- هه‌لبژاردنی سا‌لی ١٩٥٤

له‌گه‌ل ئه‌و هه‌لومه‌رجه سیاسیه ئالۆزو ناجی‌گیره‌ی له عیراقداه‌په‌یوه
ده‌چوو ، کابینه وه‌زارییه‌کان زوو زوو ده‌ستیان له کار ده‌کێشایه‌وه له‌هه‌مان
کاتدا ئازادی کاری سیاسیش زۆر سنوردار بوو ، سه‌ره‌رای ئه‌مانه‌ش
سه‌رکه‌وتنی شو‌پشی ٢٣/ ته‌مموزی ١٩٥٢ له‌میصر ، بوونه مایه‌ی ئه‌وه‌ی جم و
جولی سیاسیه زیاتر له‌عیراقداه‌په‌یوه پێشه‌وه به‌رن ، تا گه‌یشه‌ ئه‌وه‌ی
له‌مانگی تشرینی دووه‌می ١٩٥٢ له عیراقداه‌په‌په‌ین پویدا ، پشیوی و ئالۆزی
جاریکی تر عیراکی گرت‌ه‌وه ، باره‌که‌ش به‌م جو‌ره درێژه‌ی هه‌بوو ،
تا کارگه‌یشه‌ ئه‌وه‌ی حکومه‌تی عیراکی له سا‌لی ١٩٥٤ هه‌لبژاردنی
په‌رله‌مانی ئه‌نجامدا و پارته‌کانی ئۆپۆزسیۆن به‌یه‌ک لیست به‌شدار بوون ،
له‌ئه‌نجام دا توانیان له‌کۆی ١٣٥ کورسی په‌رله‌مان ١١ کورسی به‌ده‌ست به‌یئن
، ئه‌مه‌ش یه‌کیک بوو له‌و هه‌لومه‌رجه ده‌گه‌نانه‌ی که په‌رله‌مان ئۆپۆزسیۆنی
راسته‌قینه‌ی به‌خو‌وه ببینی ، به‌لام زۆری نه‌برد ئه‌م ئاواته‌ی ئۆپۆزسیۆن
له‌ناو چوو ، بۆیه دوو مانگ تی‌په‌ری بوو به‌سه‌ر دامه‌زراندنی ئه‌م
په‌رله‌مانه‌داو ته‌نها یه‌ک کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجام دا‌بوو ، نوری سعید به‌

^١ تاریخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ١٤/٧-١٩٥٨-٧ شباط ١٩٥٩، تألیف مجموعه من الاساتذة سنة ٢٠٠٠ ص ١٥٣.

ئىرادەيەكى پاشايەتى بىر يارىكى دەرکرد بۆھلەشاندەنەوى پەرلەمان لەگەل ئەمەشدا لە ھەولە ئەویدا بوو تا چەندىن بىر يارى تر دەر بکات لە بواری سیاسىدا ، بەم جورەش چەندان تەشریعات دەرچوو بۆدەسەلات گرتن بەسەر ئازادى رادەربىرین و ھەلەشاندەنەوى پارتى سیاسى و لە دوايشدا پەرلەمانىكى ھینایە ئاراو ەكە لە بەرەنجامى ھەلبىزاردنیکى ترەو پىكەتات و لەژىر توندو تىژترىن چاودىرى و ھەلومەرجى سیاسىدا ئەنجام درا ... بەم شىوہش پارتە سیاسىیە سەرەكىیەكان چوونە قوناعى نەینىیەو ، لەگەل ئەوہشدا عىراقیش چوویە ھەلومەرجىكى سیاسى ناسکەو . . . بەم جورەش ھەلبىزاردەنەكانى پەرلەمانى ۱۹۵۴ واتای راستەقىنەى خوێ لە دەست دا ، پىویستە ئامارە بەو بەدەین كە لەسەر دەمى دەستەلاتى پاشايەتىدا ھىندە بواری نەپەخسابوو بۆ پارت و پەوتە سیاسىیەكان تا گەشەبەكەن و كاربەكەن ، و بتوانن بەشداری كاروبارى بەرپىو بردنى وولات بکەن ، تەنانەت كارەكە گەيشتە ئەوہى لەدوای سەرکەوتنى شوپشى ۱۴ى تموزى ۱۹۵۸ ھەست بە بۆشاییەكى سیاسى و ئىدارى دەكر لە عىراقدا كە لە شوینى خویدا باسى لىوہ دەكەین .

۳ / پەیمانى بغداد ۱۹۵۵

بەرەى پوژئاو بىر يارى پىكەینانى رىكخراوى بەرگرى لە پوژھەلاتى ناوہرست یان دا ، ئەمەش لەدژى بەرەى پوژھەلات ، بەلام ئەم پوژھەى سەرکەوتو نەبوو بەھوى نەیارىتى كردنەوہ ، پاش ئەم ھەولە شكست خواردوو ، بەرىتانیاو ئەمەرىكا دەستیان داىە ھەولدان لەگەل ناوہندو كەسایەتىیە رەسمىیەكانى عىراق و تورکیا و كەوتنە وتوویژەوہ ، لە كوٹای سالى ۱۹۵۴ نورى سعید سەردانى لەندەنى كردو پاشان تورکیا ،

تائەو ەبوو ەھەردوولا (تورکيا و عێراق) لەسەر دامەزراندنی بەرەبەھەکی ئەمەنی
 ھاوبەش پێک ھەوتن ، بەم جۆرەش دانوستانی نیوانیان بەردەوام بوو
 لەپێناو دەرشتنی بەلاغی کۆتایی پڕۆتۆکۆلەکە ، پاشان لە ۱۹۵۵/۲/۲۳
 وەفدێکی تورکی بەسەرۆکایەتی (عدنان مندیریس) سەردانی بەغدادی کردو
 لە ۱۹۵۵/۲/۲۴ پێکەوتنەکە مۆرکرا ، لە ۱۹۵۵/۴/۲۵ ھەمان سال بەریتانیاش
 بووبە ئەندام تێدا ، لەدوای ئەم پەیوەندی کردنە ، پەیمانەکە ناوێرا بە
 پەیمانی بەغداد و داواکرا لە ھەریەک لە پاکستان و ئێران بۆ بوونە ئەندام
 تێیدا ، ئەو ەبوو پاکستان لە ۱۹۵۵/۹/۲۳ بوو ئەندام و ئێرانیش لەمانگی
 ۱۱/۱۹۵۵ . ھەرچەند داوا کرا لەھەندی و لاتنی زەلھیز تا ببنە ئەندام لەم
 پەیمانەدا ، بەلام پەتەیان کردووە ، لەلایەن خۆیەو ئەمریکا تەنھا پێشتگیری
 پەیمانەکە کرد و لەھەندی لێژنەدا بەشداری بوو ، پاشا سەرکەوتنی
 شوێنیشی ۱۴ ی تموزی ۱۹۵۸ عێراق لەم پەیمانە کشایەووە و لەدوایدا
 پەیمانەکە ناوەکە ی گۆرا بە پەیمانی مەرکەزی یان (سنتو) .

بێگومان پەیمانی بغداد لەو کاتەدا وەک پێشتینەبەھەکی ئەمەنی بەپرووی
 مەترسی تەوژمی کۆمۆنیستی دا ھاتە ئاراو و پارێزگاری کردن بوو لە
 وولاتانی دۆست و لایەنگرانی بلوکی پۆژناو . جیگای باسە بزوتنەو
 شوێنگیرییەکان ھەولێ پزگار بوونیان دەدا لە دەستی ئستیعمارو بەتایبەت
 پاشا سەرکەوتنی شوێنیشی ۲۳ ی تموزی ۱۹۵۲ و پووکردنە بلوکی
 رۆژھەلاتی زیاتر ئەم نیگەرانییە دۆست کردبوو ، ھەر بۆیەش دەبینین
 ھەریەک لە سووریا و میصر بەتوندی دژی ئەم پەیمانە وەستانەو
 ھەندی کەسی شارەزاش بیروپایان لەسەر ئەو جەم بوو کە حکومەتی
 شانشینی ئوردونیش ھەزی بەو کردووە بچێتەنیو ئەم پەیمانەو بەلام

له‌بهر نه‌یاری پرای شه‌قامی ئوردونی سه‌بارت به‌م په‌یمان، ئوردون هه‌نگاوه‌که‌ی نه‌کرد به‌عه‌مه‌لی، سه‌بارت به‌ده‌وله‌تی ئیسرائیلیش زور لا بیروپرایان وابوو هه‌رچه‌ند به‌شیوه‌یه‌کی ره‌سمی وئاشکرا ئیسرائیل هه‌لویستی سه‌بارت به‌م په‌یمان به‌شداری تیدا کردنی شتیکی ئه‌وتونه‌بووه و هیچ جی ده‌ستیکی ده‌وله‌تی ئیسرائیلی تیدا به‌دی نه‌کرا، به‌لام قسه‌و باس له‌سه‌ر ئه‌وه هه‌بووه که ئیسرائیل به‌شیوه‌ی نه‌ینی و له‌پشتی په‌رده‌وه به‌رزه‌وه‌ندی خو‌ی تیدا بینییوه و له‌بهرمه‌ترسی لیک هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی په‌یمان‌که‌ش به‌شداری تیدا نه‌کردوووه ..

له‌سه‌ر ئاستی ناوخو‌ی عێراق، په‌یمانی بغداد زور به‌توندی دژایه‌تی ده‌کرا له‌لایه‌ن شه‌قامی عیراقیه‌وه و داوای هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌یان ده‌کرد له‌گه‌ل ده‌رچوونی عێراق له‌و په‌یمان، چونکه عێراق تاکه ولاتی عه‌ره‌بی بوو که ئه‌ندامی ئه‌م په‌یمان به‌یت و ناوی په‌یمان‌که‌ش ناوی پایته‌ختی ولاتیکی عه‌ره‌بی هه‌لگرتبوو که هه‌میشه په‌مزی شانازی عه‌ره‌ب بووه و له‌هه‌مان کاتدا له‌رووی گیانی سه‌رده‌میشه‌وه ره‌وتیکی پیچه‌وانه‌بوو له‌گه‌ل ئاراسته‌ی گیانی شو‌ر‌ش‌گی‌ری و ئازادیخوازی و سه‌ربه‌خو‌ی که له‌و کاتدا له‌په‌ره‌سه‌ندن دا بوو، سه‌ره‌پرای ئه‌مانه‌ش مایه‌ی داب‌پران و گو‌شه‌گیری عێراق بوو له‌جیهانی عه‌ره‌بی، چونکه ئه‌م کاره له‌گه‌ل ریکه‌وتن نامه‌ی ئاسایشی سعودیه پیچه‌وانه بوو که له‌و کاتدا له‌ئارادابوو ..

٤/ پێ‌کێنای به‌ره‌ی یه‌کێتی نیشتمانی ١٩٥٧

به‌هو‌ی هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئاکامی هه‌لبژاردنه‌ په‌رله‌مانی‌یه‌که‌ی ناوه‌راستی ١٩٥٤ و قه‌ده‌غه کردنی کاری پارتیه‌سیاسیه‌کان و له‌هه‌مان کاتدا هاتنه‌ئاراوه‌ی په‌یمانی به‌غداد ١٩٥٥ به‌هه‌لس‌وراندنی عێراق وه‌ک لایه‌نی

جی به جی کارو هیڙشی سی قوئی بهریتانیا و فەرهنساو ئیسرائیل بو سەر
 میسر له ئوکتوبری ۱۹۵۶ و سهره رای ئەمانهش خراپی هه لومهرجی ژیانى
 سیاسى و نازادى پادهرپرین وهه ژاری و دوا كه وتوى نیوگه لی عیراق و گرنگی
 نه دانی حكومه تی عیراقی پی یان ... تادههات پارته كانی ئوپوزیسیون له یهك
 نزیک ده بونه وه و ئەوه بوو له ئاكامداوله ۱۹۵۷/۳/۹ یه كه مین به یاننامه ی
 دامه زانندنی بهرە ی یه كی تی نیشتمانی راگه یه نرا .. ئەو پارتانه ی له م
 بهر یه دا به شدار بوون بریتی بوون له :-

۱- پارتی سه ره خوپی (حزب الاستقلال) كه سالی ۱۹۴۶ دامه زرابوو،
 بچوكتین پارتی نیو بهر كه وه پارتیكی عه ره بی ئیسلامی میانه ره و بوو ،
 زیاتر پی ی داده گرت له سه ره نه مانى هه ژموونی بهریتانیا له عیراقدادا ..

۲- پارتی به عس كه سالی ۱۹۵۲ له عیراقدادا دامه زرابوو، ئەم پارته توانی
 لاوان له دهوری خو ی كۆبكات وه ئەمهش به هو ی بیرو را
 ناسیونا لیسته كانیه وه ، بریارى وه ستانی كار ی حیزبه كان كه له سالی ۱۹۵۴
 زوړ کاریگه ری له سه ره پارتی به عس نه بوو ، چونكه له و كاته دا ئەم پارته
 به نهینی كار ی ده كرد ، له بهر تازه یشی نه ی توانی بوو ژماره یه کی زوړخه لکی
 له خو ی كۆبكات وه .

۳- پارتی نیشتمانی دیموکراتی سالی ۱۹۴۶ دامه زرابوو، رپر هوی
 فیکریان لیبرالی چه پی میانه ره و بوو، له گه ل بوونی پیگه یه کی كۆمه لایه تی
 بهر ته سك ، به لām له گه ل پارتی سه ره خویدا توانی بیویان ده ركه وتو ترین
 كه سایه تی یه كانی ئوپوزیسیونی عیراقی پیک به یین .

۴- حزبی شیوعی عیراقی سالی ۱۹۳۴ له عیراق دامه زرابوو ، وهك
 پارتیكی بی مؤله ت مابوو و كار ی ده كرد، به لām ئەم پارته له دوا یین

قوناغه كانى دهسه لاتی پاشایه تی دا له عیراق بووه ره گه زیکی سهره کی
گوږه پانی سیاسی له عیراق دا، له بهیان نامه ی دامه زران دیدا که له
۱۹۵۷/۳/۹ بلاوکرایه وه، بهره پری داگرتبوو سهر سیاسی ته دهره کی
عیراق و به توندی ره خنه ی له م بواره گرتبووه ، هه ربویه (۱۶۶۱) ووشه ی
بهیان نامه که تایبته بوو به سیاسی ته دهره کی، له کاتی کدا چاره سهری باری
ناوخوا ی وولاتی له (۶۰۵) ووشه دا کورت کردبووه وه، له سهر ئاستی ناوخوا ی
ره خنه له سیاسی ته حکومت گیراوه له سهر سهر کوت کردن و ئهم
حاله ته شی بو مملانی نیو دهوله تی یه کان گه پاندو ته وه. جیهان بینی
به رهش سه باره ت به هه لومه رچی نیو دهوله تی دابهش بوو بوو به سهر دوو
به ره دا: یه که م / به ره ی (شه پ) که خوا ی له سهر بازگه ی پوژئاوایی و
دهسه لاتی کولونیا لیزمدا ده بینیه ره .. دووهم / به ره ی (چاکه) که خوا ی
له بزووتنه وه ی رزگاری نیشتمانیه کاندا ده بینیه وه له چوار چیوه ی وولاتانی
بی لایه ندا، بیگومان بهیان نامه که سیاسی ته دهره کی حکومتی پاشایه تی
به سته بووه وه به سهر بازگه ی پوژئاوواوه ، هه روه ها له بهیان نامه که دا نوری
سعید وه که به کریگیرای سهر بازگه ی روژئاوای وه سف کرابوو ...

داواکارییه‌کانی به‌ره‌ی یه‌کی‌تی نیشتمانی

۱- لاختستنی کابینه و ه‌زاریه‌که‌ی نوری سعید و ه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی
ئه‌نجومه‌نی نوینه‌ران *

۲- ده‌رچوون له‌ په‌یماننامه‌ی به‌غداد و یه‌کخستنی سیاسه‌تی عێراقی
له‌گه‌ل سیاسه‌تی وولاتانی عه‌ره‌بی سه‌ره‌به‌خۆ *

۳- به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌ی ده‌ستپوه‌ردانی کولونیالیزی به‌هه‌موو
شیوه‌کانی و په‌یره‌وکردنی سیاسه‌تی بی‌لایه‌نی ئیجابی، که‌ جمال عبد
الناصر بو‌بزووتنه‌وه‌ی وولاتانی بی‌لایه‌نی دانا‌بوو...

۴- ریگه‌دان به‌ئازادی دیمکراتی ده‌ستوری .

۵- هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی حوکمی عورفی و ئازادکردنی زیندانیه‌ سیاسیه‌کان
و گه‌رانه‌وه‌ی قوتابیان و فه‌رمانبه‌ره‌ ده‌رکراوه‌کان بو‌سه‌ر پیشه‌کانیان به‌هوی
باری سیاسیه‌وه‌ که‌ ده‌رکرا‌بوون...

سه‌بارت به‌باری ئابووری و چاره‌سه‌رکردنی ئه‌م بواره‌ له‌ به‌یاننامه‌که‌دا
ئاماژه‌ی پێ نه‌درا‌بوو، زۆر لا‌ بیروپایان له‌ سه‌ر ئه‌وه‌بوو که‌ عێراق وولاتیکی
ده‌وله‌مهنده‌و کیشه‌ی ئابوری‌یه‌و ده‌توانرێت به‌ ئاسانی چاره‌سه‌ربکریت،
به‌لام هه‌ندیکی تر ئه‌م باس نه‌کردنه‌ بو‌جیاوازی بیروپای ئه‌ندامانی نیو به‌ره‌
ده‌گه‌رپیننه‌وه‌ که‌ کوک نه‌بوون له‌ سه‌ر یه‌ک هه‌لو‌یستی یه‌ک‌گرتوو، به‌تایبه‌ت
هه‌ندی مه‌سه‌له‌ی وه‌ک چاکسازی کشتوکالی و کیشه‌ی ده‌ره‌به‌گ له‌ عێراقدا،
که‌وا‌ی کرد‌بوو به‌رده‌وام جووتیاران له‌ هه‌لومه‌رجیکی نادروستی ئابوریدا
بژین.. به‌لام هه‌ندیکی تر بروایان وایه‌ ئه‌وانه‌ی له‌و کاته‌دا نوینه‌رایه‌تی
به‌ره‌ی ئوپوزسیو‌نیان ده‌کرد، له‌تازه‌ تیکۆشه‌ره‌ سیاسیه‌کان بوون پیده‌چیت
زۆر ده‌رکیان به‌م مه‌سه‌له‌ نه‌کرد‌بێ له‌ پووی گرنگی‌یه‌وه‌.. به‌گشتی ده‌توانم

بَلِّیم پالنه‌ری سه‌ره‌کی هاتنه ئاراوه‌ی به‌ره، هینده سه‌رکوت کردنی سیاسی و گرتنه‌به‌ری سیاسه‌تی هه‌له‌ بووه له‌سه‌ر هه‌ردوو ئاستی ناوخوا ده‌ره‌وه، هینده پالنه‌ری ئابووری نه‌بووه‌ته هوی هاتنه ئاراوه‌ی.. یاخود ده‌توانین بلین ئه‌و نوحبه‌ی سه‌رکردایه‌تی ئه‌م به‌ره‌ی ده‌کرد، که‌متر له‌ ژێر کاریگه‌ری ره‌ه‌نده‌ ئابوورییه‌که‌دا بوون به‌باره‌ سه‌لبی‌یه‌که‌یدا.. به‌ده‌ر له‌و خاله‌ی باسما‌ن کرد، خالیکی تری گرنه‌گ هه‌یه‌ سه‌باره‌ت به‌مه‌سه‌له‌ی به‌ره‌ی‌یه‌کی‌تی نیشتمانی، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ تاجه‌ندئه‌م به‌ره‌یه‌ توانیبوی بیته‌ جه‌مه‌سه‌ریک بوکو‌کردنه‌وه‌ی جه‌ماوه‌ر له‌ده‌وری خوی ؟

بیگومان عێراقی‌یه‌کان له‌و سه‌رده‌مه‌دا خوشحال بوون، به‌تایبه‌ت توێژی رۆشنه‌یرو قوتابی و سیاسیه‌کان، به‌ کو‌کردنه‌وه‌ی سه‌رجه‌م بیروپا سیاسیه‌کان له‌بوته‌یه‌کی نیشتمانی‌دا، و سه‌رکردایه‌تی کردنی راپه‌رین و یه‌کخستنی، ته‌نانه‌ت ئه‌م به‌ره‌یه‌ گه‌یشته‌ ئه‌و ئاسته‌ی هه‌ره‌شه‌ دروست بکات له‌سه‌ر پیگه‌ی ده‌سه‌لاتی پاشایه‌تی له‌عێراقدا، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌مانه‌شدا هه‌ندی پارت و په‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌یی تر تیدا به‌شدار نه‌بوون ... من پیم وایه‌ لاوازه‌ترین خالی به‌ره‌که‌ زال بوونی هه‌ژموونی ناسیۆنالیستی به‌عسی‌یه‌کان بووه به‌سه‌ر به‌ره‌که‌دا، که‌ پیگه‌ی نه‌داوه‌ به‌به‌شداری نه‌ته‌وه‌یه‌کی تر، یاخود پارتیکی تر له‌سه‌ر بنه‌مای نه‌ته‌وه‌ی له‌به‌ره‌که‌دا، ته‌نانه‌ت به‌عسی‌یه‌کان (مافی قیتو)یان له‌ به‌شداری کردنی هه‌ر په‌گه‌زیکی ترجه‌گه‌ له‌ عه‌ربه‌کان به‌کار ده‌هینا، سه‌باره‌ت به‌ پارتی و به‌ره‌ی یه‌کی‌تی نیشتمانی، به‌رێز (مه‌سه‌ود بارزانی) له‌ کتیی (بارزانی و بزوتنه‌وه‌ی رزگاریخوازی کورد) ل ٢١ دا ده‌لیت: له‌سه‌ره‌تادا پارتی دیموکراتی کوردستان نه‌چوووه‌ ناو به‌ره‌که‌وه، چونکه‌ حزبی به‌عس به‌ر هه‌لستی ده‌کرد، هه‌لۆیستی شیوعی

دلخۆشكەر نه بوو پارتی دیموكراتى كوردستان بێته ناو بهرەكهوه، پاشان
 كاتێك داواكرا له پارتی بێته ناو بهرەكهوه به ماوهیهك پێش شوپرش –
 به تاییهتی سكرتیری پارتی وای به باش زانی كه جارى بپاری چونه ناو
 بهرە نه دات، ئاپرس به سهروك جهمال عهبدولناصر دهكات، له گهڵ ئەمه شدا
 پارتی هەر په یوه ندى پێكى له گهڵ بهرەدا بهستبوو.. به لām (ئهحمەد مهنا)
 له بهر نامه‌ی (بين الزمّنين) ى كه نالێ ئاسمانی ئەبوو زه‌بى كۆتایی سالى
 ٢٠٠١ ده‌لیت: لهو سه‌رده‌مه‌دا پارتی دیموكراتى كوردستان به‌هوى
 پروتوكۆلیكه‌وه له گه‌ڵ حزبی شیوعیدا، به‌لایه‌نگری به‌ره‌كه‌ حسابی بو‌ده‌كرا
 و داواكاری حزبی شیوعی گوزارشتی ئی‌ده‌كرا، ده‌توانم بڵیم هەر ئەم
 ره‌گه‌زی نه‌ته‌وه‌یشه له عێراقدا به‌رده‌وام و لهو كاته‌وه مایه‌ی گرفت و
 پشیوی و ناجیگیری باری سیاسی بووه و تالابی كردووه به‌گه‌رووی
 عێراقیه‌كاندا.^١

^١ به‌رنامه‌ی بین الزمّنين كه‌نالێ ئاسمانی ئەبوو زه‌بى كۆتایی سالى ٢٠٠١

میزووی ئەفسەرانی ئازادیخواز

هەرچەندە زۆر لا میژووی ئەفسەرانی ئازادیخواز دەبەستنه وە بە ئەفسەرانی ئازادیخواز لە میصرو ئەجمادانی شوێشی ۲۲ یولیوی ۱۹۵۲، بەلام گەر بە میژووی عیراقددا بگەڕێنە وە دەبینین مەسەلە کە لە مەش زیاتر پەگە قوڵتری هەیه و نا کرێت بێ سەریتە وە بەو چرکە ساتە وە، بە لکو پە یووستە بە پیشینە ی دەیان سال لە شوێشی ۲۲ یولیوی ۱۹۵۲، ئەم جوړه بزواتانە پەگ و پێشەیان درێژ دەبیتە و بو دەیان سال لە پیش پەنجاکان و شیوازیك لە کارلیکی بەردەوام دروست بوو و لە نیوان ئەفسەرانی سوپای عیراقد، و لە هەمان کاتیشدا سیاسی و پارتە سیاسیه کاندای کۆدە تاکە ی بکر صدقی ۱۹۳۶ سیاسیه کان پۆلی بەرچاویان تیدا هەبوو، هەروەها بزواتنە وە کە ی ۱۹۴۱ ی گەیلانی کە لە لایەن ئەفسەرە نەتە وە یی یە کانه وە سەرکردایەتی کرا بە بەشداری سیاسیه کان و لەو بەرەنجامە شە وە حکومەتیکی بەرگری نیشتمانی بە سەرۆکایەتی رشید عالی گەیلانی هاتە ئارا وە ۲، بە هەر حال هەرچۆن بیت و بە هەر شیوازیك بوو بیت ئەفسەرانی ئازادیخواز هەموو بیرو رایەکیان لە سەر لاخستنی دەسەلاتی حکومەت بە زەبری هیژ جەم کردبوو، نەک لە پێگە ی هەلبژاردنە وە یان

^۲ حركة الضباط الاحرار، خلافتهم الفكرية هدمت اسس ثورة ۱۴ تموز. جلال حسين محمد، جريدة الاتحاد

العدد ۴۱۴ بتاريخ ۳۰/۳/۲۰۰۲.

شۆڤرشى مىللى پىڭخراۋ^۱، ئەمەش ئەو خالە ھاۋبەشەيە كە ئەفسەرانى
ئازادىخۈز لە ۋولاتىك و ۋولاتىكى تر دا گرىدەدا...

لەلايەكى دىكەو ھەنگى فەلەستىنى سالى ۱۹۴۸ و ئەو كارەساتەى
لى كەوتەو لەپرووى نەتەوئىي و ئىسلامىيەو، بووبە پالئەريكى گەورەى
سوپاكانى ۋلاتانى عەرەبى تادەست بەدەنە كارى نەينى و پىڭخراۋ،
بەتايبەت ئەو ۋلاتانەى بەشدارى جەنگەكەيان كرد، لەسوپاى عىراقىشدا
(رفعت الحاج سرى) يەكك بوو لەو ئەفسەرانەى بەشدارى جەنگەكەى كردو
پوللىكى گەورەى گىرا لەنۆربوارى سەربازى جەنگەكەدا، كاتىك (سرى)
گەپايەو عىراق و شكستى سوپاى عەرەبى بىنى لە جەنگەكەدا، بووبە
پالئەرى ئەوئى تابىر بكاتەو لە پىكەينانى پىڭخستنىكى نەينى لەناو
سوپاى عىراقدا و بۆئەم مەبەستەش پەيوەندى كرد بە ژمارەيەك لە
ئەفسەرانى بوارى ئەندازىارى و بواریكانى تر، لەنيو ئەوانەشدا قسەى لەگەل
(مقدم رجب عبدالمجيد وعقيد ركن عبدالوهاب الامين، عقيد ركن محى الدين
عبدالحميد) كەردو لەرەشەو سەرەتاكانى دەستپىكردنى پىڭخستن
لەناوسوپاى عىراقىدا سەرى ھەلدا. ۲

^۱ العلوى حسن، عبدالكريم قاسم رؤية بعد العشرين، ص ۱۱۶.

^۲ غالب صبيح على قصة ثورة ۱۴ تموز والاضباط الاحرار، دار المجاهظ للطباعة والنشر، بغداد ط ۱ ۱۹۶۸ ص ۳۷.

کى خواهنى بىرۆكهى ئەفسەرانى ئازادىخوازە لە عىراقدا؟

مشتو مې زۆر كراوه لىرەو لەوى ئەسەر ئەوهى كە كىيەكەم كەس بووه مەسەلەى ئەفسەرانى ئازادىخوازى وروژاندوووه لە نىو سوپاي عىراقدا ، لەم نىوہشدا زۆر راي جياواز ھەيە و ھەلەيەك پىيان وايە كە ئەفسەريكى ديارى كراو ئەو كارەى كردووہ ، ئەوہشى مەن لەم بوارەدا ھەولمدا بوى بگەریم و ساغى بگەمەوہ ، چەند سەرچاوەيەك بوو، كە لە كۆتايدا ئەوہم بو پوون بووہوہ زۆرەيى ئەو سەرچاوانە پىروايان وايە (رائدى ئەندازيار رفعت الحاج سىرى) بووہ ٣ كە لە سىيپتەمبەرى ١٩٥٢ بۆيەكەمىن جار دەست پيشخەرى فيكرەى دامەزاندنى تەشكىلەى ئەفسەرانى ئازادىخوازى تەرح كرد بو ھاوپىي خوشەويستى (موقەدەمى ئەندازيار رجب عبدالمجيد) ، ئەمەش لە ژيەر كاريگەرى ئەفسەرانى ئازادىخوازى ميصەر كە نزىكەى دوو مانگ بەر لەو وادەيە لە ٢٢/يوليوى ١٩٥٢ شۆرشيان لە ميصردا ئەنجام دا بوو ، تيدا دەسلەتتى مەليك فارووق لاخرا بوو، رفعت كوپى ئەفسەريكى عەرەبى بووہ لە سوپاي عوسمانيدا ، كەسايەتتىيەكى مۆتەوازيە بووہ ، ھەلسو كەوتى زۆر ئاسايى بووہ ، سەرە راي كەسايەتتى بە ھىزى خوئى لە ھەمان كاتدا بە ئەفسەريكى ئازاوى ھاياتوو ناسرا بوو ، بەلام لەگەل ئەمەشدا زۆر زوو

^٢ ھەريەك لە د. مجيد خدورى لەكتيبي العراق الجمهورى ل ٣٤٤، و ليث عبدالحسن الزبيدي لة كتيبى (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ فى العراق) ل ١٠٨، و كەناتى ئاسمانى ئىبوزەبى لىسەر ئەم بابەتە ئەلقەى يەكەمى كۆتايى سالى ٢٠٠١، حميد ميرخانيش لە ياداشتەكانيدا رۆژنامەى الاتحاد ژمارە ٤١٤ لە ٢٠٠٢/٣/٣٠، سەرچەميان باس لەوہ دەكەن كە فيكرەى ريكخراوى ئەفسەرانى ئازادىخواز دەگەرتەوہ بۆ رفعت الحاج سىرى، بەلام حسن العلوى لە كتيبى عبدالكريم قاسم رۆيە بعدالعشرين ل ١١٦ پىيى وايە كە فيكرەكە ھى ئەندازيار رجب عبدالمجيد بووہ. بەھەر حال ئەوہ بەديار دەگەرتت كەزياتر پىرو راكان لىسەر رفعت الحاج سىرى جەم دەبن كەخارەن بىرۆكهى ئەفسەرانى ئازادىخواز بىت.

متمانەى بەخشىووە بە بەرامبەرى و ھەربە خێرایى ئێوەى بەرامبەرى دەیوت
ئەو بە خێرای بپوای پى دەکرد، تەنانەت تائاستیک کە گیانی خوێ
دەخستە مەترسی یەو، لە گەل ئەمانە شدا کە سایەتییە کە بوووە گەر
بگەیشتبایە تە بیرو رایە ک زۆر سور دەبوو لە سەرى و ھەرگیز لە رای خوێ
دانە دەبەزى، ھەر دەربارەى کە سایەتیی (سرى) ئیسماعیل عارف دەلیت "
رفعت کە سیکی دیندارو ھیمن بوو، خواوەنى کە سایەتییە کى بە ھیز و زۆر
نەینى پارێزبوو، ھەستت دەکرد وە ک ھاوپی یە ک زوو متمانە دەکەیتە
سەرى، ھەرگیز وشە یە کى خراپم ئێنە بیستوو، تەنانەت لە نیو ھاوپی کانیدا
ناسراو بوو بە (شیخ رفعت) کە سایەتییە کە بوو کە ناچارى دەکردى زوو
متمانەى پى بکەیت و ریزی ئى بگريت... بەم جوژەش لە درێژەى سالانى
دوایدا، ئەندامانى ئەفسەرانى ئازادیخواز لە زۆربەى یە کە کانی سوپای
عیراقدە گەشەیان کرد، لە گەل ئێوەى ئەم ریکخراو و گروپانە بەشیووە یە کى
ھارمۆنى پەییوەندیان پیکەووە نەبوو، ھەر لایە ک بوو خوێ گەشەى بە کوتلەى
خوێ دەدا... چونکە دروست بوونى یە کە مین ھەنگاو بوو دروست کردنى
ریکخستنى نەینى لە ناو سوپادا لەو تەشکیلە دا خوێ بەرجەستە کرد
کە ئەندازیار (رفعت الحاج سرى) رۆلى سەرە کى تیا گیرا و ریکگەى خوێ کرد
بوو دروست کردنى ریکخستنى پتەو لە سوپادا کە ئەنجامە کەى لەو
ریکخستە بە ھیزە دا خوێ بینییەو کە بە سەرکردایەتیی عەبدولکەریم قاسم
لە سالى ١٩٥٧ پیک ھا ٢

^١ رشید، د. عبدالوھاب حمید، العراق المعاصر، دار المدی للثقافة والنشر، سنة ٢٠٠٢، ص ١٢٩.

^٢ حركة الضباط الاحرار، خلافتهم الفكرية هدمت اسس ثورة ١٤ تموز. جلال حسين محمد، جريدة الاتحاد
العدد ٤١٤ بتاريخ ٢٠٠٢/٣/٣٠.

به‌دەر له‌و ته‌شکيله‌ی که رانسد رفعت هینابوویه ئاراو له سالی ۱۹۵۲دا، (فريق نجيب الربيعی) که يه‌کێک بوو له‌و مامۆستایانه‌ی وانه‌ی له‌کۆلیژی ئه‌رکانی ده‌وته‌وه ، زۆرجار له‌گه‌ل قوتابه‌ لاوه‌کانیدا پێک ده‌گه‌یشتن له‌ کۆلیژی ئه‌رکان ، په‌خنه‌یان له‌ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ت ده‌گرت و داوای کاریکی شو‌رش‌گی‌ریان ده‌کرد ، به‌بزواندن و ئاماژه‌ی ربيعی هه‌ندی له‌و ئه‌فسه‌ره‌ لاوانه وه‌ك قاسم و عارف و محی‌الدین حامد و عبدالوهاب گه‌یشتنه‌ بریاری یه‌کلاکه‌ره‌وه‌و ریک‌خراوی جو‌راوجو‌ر لی‌ره‌و له‌وی دروست بوون ۳

ئه‌مه‌ش بی‌ئومید بوونی نه‌وه‌ی نو‌ی بوو له‌وه‌ی سیاسیه‌کان بتوانن بگه‌نه‌ ده‌سه‌لات ، سه‌ره‌رای چه‌ندین هه‌ولیان له‌ریگه‌ی هه‌ستان به‌پراپه‌رینی جه‌ماوه‌ری ، پالی نا به‌ئه‌فسه‌ره تاز‌ه پێگه‌یشته‌وه‌کانه‌وه تاهه‌ولی روخانی حوکمی وولات به‌هینی چه‌ك ، مه‌ر پاش ئه‌وه‌ش له‌و کۆت و زنجیرانه‌ پرزگاریان بوو که ژيانی سه‌ربازی به‌سه‌ریاندا سه‌پاندبووی ، له‌ژێره‌وه که‌وتنه‌ کارکردن له‌گه‌ل (ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز) ئه‌وانه‌ی که خۆیان پرزگار کردبوو له‌ سه‌ربازی‌تی و کۆت و پێوه‌نده‌کانی ، ئه‌و ده‌زگایه‌ی که هه‌ستیان

له‌یاده‌یه‌یه‌کانیدا، فوئاد عارف که‌ئه‌فسه‌ریکی کوردبووه و په‌یوه‌ندی به‌ریک‌خراوی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخوازه‌وه نه‌بووه ، به‌لام په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل ئه‌ندامه‌کانیدا خۆشبوو له‌م باره‌یه‌وه ده‌لیت: له‌لاین قاسم و عارف و چه‌ند ئه‌فسه‌ریکی تره‌وه ته‌کلیف کرام تا قسه له‌گه‌ل (نجيب الربيعی) دا بکه‌م، بۆ ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی بکات به‌ ئه‌فسه‌رانی ئازادیخوازه‌وه ، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی یه‌توم هه‌بوو له‌گه‌لیدا هه‌ربۆیه له‌ به‌عقوبه له‌ماله‌که‌ی خۆیدا کۆمه‌ته‌ گه‌توگۆ له‌گه‌لیدا و مه‌یسه‌ته‌که‌م تێگه‌یاند کێوچی سه‌فراوێم کردوه ، ئه‌ویش له‌وه‌لامدا ووتی: ئه‌به‌فرهاد مینیش هه‌مان بۆچوون هه‌یه له‌سه‌ر باره‌که و پێی رازی نیم ، به‌لام به‌صه‌راحت به‌رام به‌وانه نیه که‌ده‌یانووت شۆرش بکه‌ن ، گه‌رسێ که‌س له‌وانه کۆپینه‌وه ئه‌وه بزانه یه‌کیکیان له‌لاین وه‌سی و وه‌زاره‌ته‌وه دانراوه ، له‌به‌ر ئه‌وه هه‌موو هه‌ولێک له‌م به‌راوه‌دا شکست دێتی ، له‌دایدا ده‌لیت: به‌رام ئه‌به‌فرهاد تۆ که‌سیکی خۆشویست و به‌وه‌فایه‌ت ، له‌به‌ر ئه‌وه تکه‌ ده‌که‌م ناگات له‌خۆت بێت . ئه‌م مه‌سه‌له‌ش له‌یاد بکه‌ و وابزان هه‌رگیز قسه‌ت له‌گه‌ل نه‌کردووم ، پاشان فواد عارف ده‌لیت کاتیکی گه‌رامه‌وه بۆ لای قاسم و مه‌سه‌له‌که‌م بۆگێرایه‌وه ، ووتی گه‌ر ئه‌وه رای رهبیعی بێت که‌واته ده‌بیته‌ خۆمان به‌ کاره‌که هه‌ستین .. (مذکرات فواد عارف، ل(۱۷۱، ۱۷۴)

نەدەکرد پەيوەست بن بەدەرپرینی خوشەوێستی بۆی لەگەڵ ئەوێ ناوێرێبوو (ئەفسەرانی ئازادیخواز) و ئەو ناوێرێان لەدوایدا بەخۆیانەوێ لکاند ، چونکە ئەو ئەفسەرە لاوانە سەرەتا ئەو ناوێرێان بەسەر خۆیاندا نەبرێ بوو. ١٠

هۆکارەکانی دروست بوونی ئەفسەرانی ئازادیخواز

دەسەلاتی سەربازی لەعێراقدا بەردەوام پۆلی بەرچاویان بینیوە لە بواری سیاسیدا ، بەلام ئیتمە لیژەدا ئامارە دەکەین بەو هۆکارانەی کە پالێ نا بەئەفسەرانی ئازادیخوازەوێ تارێکخستنهکانیان پێک بهێنن کە پاش جەنگی جیهانی دووهم دەستیان پێکردبوو ، لیژەدا دەتوانین گرنگتری هۆکارەکان کۆ بکەینەوێ لەم چەند خالەدا :-

١- هەر لەسەرەتای دامەزراندنی سوپای عێراقیەوێ ، ئەفسەرەکانی وا هەستیان دەکرد کەهۆشیارترین پەرگەزی پیکهێنەری وولاتن ، نەزانین و نەخۆشی و بێبەش بوون زالی بووبووێسەرێاندا ، لەهەمان کاتدا دەولەت بەکاری دەهێنان بۆدژایەتی کردنی هیزی گەل ، ئەوان واھەستیان دەکردزۆری تریان پێدەکریت ، بەم جوړەش هەست کردنیان بەئازارەکانی گەل و زانیانی توانستی خۆیان لەژێر دەستیان دایە ، پالێ پیوێ نان ئاوێتە بێن بە بزوتنەوێ نیشتمانی .

٢- شکستی حکومەتە یەک لەدوا یەکەکانی پێش ١٤ تموزی ١٩٥٨ ، لەهینانەدی ئامانجە نیشتمانی و نەتەوێیەکان کەخواستی گەلی عێراق بوون

١ خدوری ، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الإيرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧ ، ص ٢٨.

۳- شکستی بزوتنه وهی مایسی ۱۹۴۱ که ژماره یه ک ئه فسه ری نه ته وهی پی ئی ههستان و به وئا کامه خراپه ی شکایه وه به سهر ئه فسه راندا و پاشان له سیداره دانی باشتیرینی ئه و ئه فسه رانه و بهرده وام بوونی چه وسانه وهی گهلانی عراق .

۴- جهنگی فهلهستین ۱۹۴۸ وکوئای هاتنی به شکستی عه ره بهکان ، ئه مهش وای کرد ئه فسه ره لاوهکان ههست به شکستی خو یان بکه ن له جهنگی فهلهستین دا له کاتی کدا هوکاره که ی سیاسی بوو زیاتر له وهی هوکاری سهربازی بوو بیئت .

۵- سه ره که ووتنی بزوتنه وهی ئه فسه رانی ئازادیخوازی میسر ۱۹۵۲/۷/۲۳ و روخانی ده سه لات ی پاشایه تی له و ولاته دا .

۶- سهر کوت کردنی راپه رینه جه ماوه ریه بهکان له لایه ن سوپا وه به تایبته راپه رینی ۱۹۵۲، که تییدا سوپا دابا، زییه شه قامه کان بو سه رکوتی کردنی راپه رین و پیکه یئانی وهزاره تی سه روک ئه رکانی سوپا (نور الدین محمود) ئه مهش کاریگه ری زو ری کرده سهر ،هرونی ئه فسه ره لاوهکان که کاریان بو روخانی حوکمی گهنده لی پاشایه تی ده کرد .

۷- ئه و ئه فسه ره لاوانه کاریگه ر بوون به فیکره ی سیاسی شو رشگێری ، پێش چوونه نیو کولێژی سه ربارزی زانسته کانیان له قوتابخانه و دوانا وهندی یه کاند وهرده گرت که له وکاته زه مه نی بالابوونی کێرکی نیشتمانی ونه ته وهی بوو له عێراقدا له سالانی سی یه کاند .

۸- زو ریه ی ئه و ئه فسه ره لاوانه له چینه هه ژارو زه حمه تکێش بوون ، ئه مهش وای کرد بوو له چاکسازی و رلات په له بکه ن .

- ۹- سەرھەلدانى ھەندى پارتى خاۋەن ئايدۆلۆژى شۆرشگىرى ۋەك حزبى شىوعى وپارتى بەعس .
- ۱۰- زياد بوونى پېژەي پاپەرىنە جەماۋەرىيەكان لە نيوان كۆتايى جەنگى جىھانى دووھ شۆرشى ۱۹۵۸لە ھەمان كاتدا ، زياتر بوونى مانگرتنى كرىكارى .
- ۱۱- نەبوونى تواناي پارتە سياسىيەكان لەو كاتەدا لەسەر ھىنانە ئاراۋەى شۆپشىكى جەماۋەرى.^۱

^۱ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷

پیکهاته‌ی کۆمه‌لایه‌تی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز

ئهو ئه‌فسه‌ره‌انی خۆیان ئالاندبوو به‌ کاروباری سیاسیه‌وه‌ سه‌ربه‌ نه‌وه‌ی نوێ بوون ، پێش ئه‌وه‌ی بچنه‌ قوتابخانه‌ سه‌ربازیه‌کانه‌وه‌ ، له‌ قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی و دوا ناوه‌ندی‌دا خۆیند بوویان ، له‌و کاته‌شدا ئهم جوړه‌ خۆیندنه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی ناراسته‌وخۆ ئاراسته‌ی وه‌رگرتنی بیروباوه‌ری حزبی و جوړیک له‌ ئاراسته‌ نه‌ته‌وه‌په‌رستی توندروانه‌ی ده‌کردن، ئهم جوړه‌ فێرپووه‌نش له‌ قوتابخانه‌ی جه‌نگی‌دا به‌رده‌وام بوو چونکه‌ مامۆستاکانی هه‌لگری بیروباوه‌ری توندروانه‌بوون ، به‌م شیوه‌یه‌ش ئه‌فسه‌ره‌ لاوه‌کان زۆرتر سه‌زیا‌ن به‌لای کاری سیاسیی‌دا هه‌بوو وه‌ک له‌ئه‌فسه‌ره‌کانی پێش خۆیان ، به‌ده‌ر له‌م حاڵه‌ته‌ش زۆربه‌ی ئهم ئه‌فسه‌ره‌ تازانه‌ سه‌ر به‌ چینه‌ هه‌ژاره‌کانی کۆمه‌ل بوون ، ئه‌وانه‌ش پله‌ی بالایی سه‌ربازیا‌ن له‌ ده‌ستدا بوو سه‌ر به‌ چینه‌ ده‌وله‌مه‌نده‌کان بوون .^۱

لیژنه‌ی بالایی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز له‌ ۱۴ئه‌فسه‌ر پێک ده‌هاتن ، ئه‌مانه‌ش زیاتر له‌ پرووی هه‌ژارییه‌وه‌ مامناوه‌ندی و باری داراییان نزیک بوو له‌ یه‌که‌وه‌ ، هیچ یه‌ک له‌مانه‌ مالی نیشته‌جی‌بوونی خۆیان نه‌بوو، جگه‌ له‌ عقیدرکن ناجی‌تالب نه‌بیئت که‌ باوکی خاوه‌نی زه‌وی و زار بووه‌ و بۆچه‌ند سالیکی‌ش باوکی ئه‌ندام په‌رله‌مان بووه‌.^۲

گه‌ر به‌وردی پڕوانینه‌ لیژنه‌ی بالا له‌ پرووی باری، خێزانی ، رۆشنییری ، پایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی ، ئه‌وا ده‌توانین فیکره‌یه‌کی دیاروئا‌شکرامان ده‌ست بکه‌ویئت له‌سه‌ر کیانی کۆمه‌لایه‌تی و بیرو باوه‌ری ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز..

^۱ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷ ، ص ۲۹، ۳۰
^۲ کهنالی ئاسمانی ئه‌بوزهبی به‌رنامه‌ی بین‌الزمانین ئاماده‌و پێشک‌ش کردنی احمد مه‌نا

۱- قاسم له سالی ۱۹۱۴ له دایک بووبوو، تاکه که سیشیان بوو پيش شورش که روتبه‌ی (زعیم) ی هه‌بیټ، نه‌وانی دیکه له‌نیوان هه‌ردوو جه‌نگی جیهانی یه‌که‌م و دووهم دا له دایک بووبوون و له‌پله‌ی سه‌ربازیش دا له قاسم خوارتر بوون به روتبه‌ی (عقید و مقدم)، جگه له محمدالسبع نه‌بیټ که رائد بوو له چه‌کی ئاسمانیدا .

۲- هه‌موویان بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌یان ده‌کرد که عه‌ره‌بی په‌سه‌نن و هه‌چ جو‌ره په‌گه‌زیکی تریان تیدا نی‌یه، نه‌سه‌ش وای کردوو که هاو‌راپن له‌سه‌ر بانگه‌شه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی عه‌ره‌بی (هه‌رچه‌ند هه‌ندیک را هه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که (محی‌الدین حامد) به‌ په‌گه‌ز کورد بووه ^۲ جگه له (عبدالسلام عارف) که بانگه‌شه‌ی یه‌کیټی عه‌ره‌بی کردوو، قاسم و محی‌الدین بانگه‌شه‌ی نه‌ته‌وايه‌تی سه‌ربه‌خو‌خوازیان کردوو..

۳- هه‌موویان سوننی بوون جگه له (ناجی تالب) و (محسن حسین الحبيب) نه‌بیټ که شیعه بوون و قاسمیش دایکی شیعه بوو هه‌رچه‌ند قاسم هه‌چ کات له‌ژیانیدا شتیکی نه‌کردوو به‌لای ئه‌وه‌دا بشکیټه‌وه که شیعه بووه

۴- هه‌موویان له بغداد له دایک بوون جگه له سی‌که‌سیان نه‌بیټ ناجی تالب و فرحان و تاهر یحیی

۵- هه‌مووشیان جگه له ناجی تالب که باوکی خاوه‌ن زه‌وی و زار بووه، له خه‌یزانه هه‌ژاره‌کان بوون .

^۲ ته‌م زانیاریان ته‌م له‌به‌ریز عه‌قیدی خانه‌نشین (عباس قادر علی) وه وه‌رگرتوو، که‌تی‌دا ئاماژه بووه ده‌کات که (۱۰) ته‌فسه‌ری کورد له ریزی ریک‌خواه‌که‌دا هه‌بوون، له‌نیو‌شیاندا (عقید الرکن محی‌الدین عبدالحمید) که‌به‌ره‌گه‌ز کوردبووه، هه‌رچه‌ند د. مجید خه‌دوری ره‌تی ئه‌وه ده‌کاته‌وه که هه‌چ جو‌ره ته‌فسه‌ریکی کوردی تیابوویت، له‌که‌تی‌ی (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق) ی لیب عبدالحسن الزبیدی داتا‌ماژه بووه ده‌دات که عقید الرکن محی‌الدین عبدالحمید به‌ره‌گه‌ز کوردبووه و مقدم رکن صه‌یح علی غالب به‌ره‌گه‌ز تورکمان بووه.

٦- هه مووشیان له قوتابخانهی حکومیدا خویندوو یانه ،یان له بغداد یان
 شاره کانی تر و پاشان هه مووشیان په یوه ندیان کردووه به کۆلیژی
 سهربازییه وه، و به پلهی مولازم دووهم دهرچوون.

پێکهاتهی سیاسی ئه فسه رانی ئازادیخواز

ز	پلهی سهربازی و ناوی سیانی	ئینتیهای سیاسی
١	الزعیم الرکن عبدالکریم قاسم	سیاسی سهربه خۆ، مهیلی به لای بزوتنهوی نیشتمانی دیموکراتی
٢	العقید الرکن عبدالسلام عارف	= = = = نفتو دهیی و ئیسلامیی
٣	العقید الرکن محی الدین عبدالحمید	= = - - بزوتنهوی نیشتمانی دیموکراتی
٤	المقدم الرکن صبیح علی غالب	= = = = بزوتنهوی نیشتمانی دیموکراتی
٥	العقید الرکن عبدالوهاب الامین	= = = = بزوتنهوی نیشتمانی دیموکراتی
٦	العقید الرکن ناجی طالب	= = = = نفتو دهیی عه ره بیدا
٧	العقید المهندس رجب عبد المجید	= = = = فیکرهی نفتو دهیدا
٨	العقید الرکن محسن حسین الحیب	= = = = فیکرهی نفتو دهیدا
٩	المقدم الرکن عبدالکریم فرحان	= = = = نفتو دهیی عه ره بیدا
١٠	رائد الطیار محمد السبع	= = = = نفتو دهیی عه ره بیدا
١١	المقدم رفعت الحاج سری	= = = = نفتو دهیی و ئیسلامیی
١٢	العقید طاهر یحیی	= = = = نفتو دهیی عه ره بیدا
١٣	العقید عبدالرحمن عارف	= = = = نفتو دهیی عه ره بیدا
١٤	العقید عبدالوهاب الشواف	= = = = فیکرهی سیاسی چمیدا هه بووه
١٥	المقدم وصفی طاهر	= = = = سیاسی چمیدا هه بووه ^١

^١ الزبیدی، لیث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ١٥١، ١٥٢.

سەرەتاكانى پىكھاتن

كۆمەلەي رفعت الحاج سىرى سەرەتاي سەرەلەدانىيان دەگەپىتەووبۇ
ئەيلول (۱۹۵۲) كە ئەم كۆمەلەيە زۆرتىرىن ئەزموونى پىكخستىيان ھەبوو
جگە لە ئەندامەكانى دەستەيەك لە ئەفسەرە لاو چالاكەكانى لە خو دەگرت
،لەوكاتە (سىرى) پۇستىكى ئەندازىارى ھەبوو لەيەكەيەكى ئەندازىارىدا

٣- گواستنەوهی سەرکردایەتی ریکخراوەکە بۆ دەست کەسانی تر.

٤- بەدەر لەو خالانەی پیشوو ئەم کارە وای کرد کە ئەفسەرانی ئازادیخواز زۆر بە ووریایی مامەڵە لەگەڵ ئەندامەکاندا بکەن بە تایبەت وەرگرتنیان لە پووی ئەمنییەوه . . . بەم جوۆرەش (رفعت الحاج سری (پەيوەندی مایەوه لەگەڵ ئەفسەرانی ئازادیخواز ، بەلام نەك وەك پیشەوا هەتا تەنانەت پاش گەڕانەوهی بۆ بغداد سالی ١٩٥٧ و خانە نشین کرانی .^١

پاش پەلاماری سی قۆلی سەر میصر سالی ١٩٥٦ حەماسە ی ئەفسەرانی ئازادیخواز بەرەو زیاد بوون پۆشت بۆ رزگار بوون لە دەسلاتی پاشایەتی بەزوترین کات ، ولە دەست نەدانی هەلی کارکردن لەم بوارەدا ،^٢ لەو کاتە شدا کە نیگەرانی بآلی کیشابوو بە سەریاندا ، دەستیان دایە کۆکردنەوهی پێزەکانیان و گەڕانەوهی جوولە بۆ چالاکیه شۆرشگێڕەکانیان ، هەربۆیه لیڤرە و لەوی خۆیان ریکخست لەیه کە ی بچوکدا ، هەریە ک لەم یەکانەش لەدوایدا بوونە ناوکی پیکهینەری مەرکەزی ریکخراوەکە و ناسرابوو بە (ریکخراوی بغداد) بە سەرکردایەتی محی الدین عبدالحمید و رجب عبدالمجیدیش ئیدارە ی کۆبوونەوه کانی دەکرد.^٣

هەروەها ریکخراویکی تر بە سەرکردایەتی عبدالکریم قاسم دروست بوو ناسراو بە (ریکخراوی منصور)^٤ ، ئەوه بوو لەدوایدا لەگەڵ ریکخراوی

^١ خدری ، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ١٩٩٧ ، ص ٣٤، ٣٥، ٣٦.

^٢ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية ، بغداد ١٩٨١ ص ١٠٩.

^٣ ئەندامەکانیش جگە لە محی الدین عبدالحمید و رجب عبدالمجید بریتی بوون لە (ناجی طالب، محسن حسین الحبيب، عبدالکریم فرحان، صبيح علی غالب، وصفی طاهر، محمد السبع، عبدالوهاب الامين) ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ فی العراق ص ١٠٩

^٤ ئەندامەکانی عارف، عقید طاهر یحیی، احمد صالح العبدی. (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ فی العراق ص ١٠٩).

مه‌رکه‌زی بغداد یه‌کیان گرت .. جگه له‌مانه چه‌ند شانیه‌یه‌کی تریش هه‌بوون
له‌وانه

* شانیه‌ی دیوانیه که زعیم اسماعیل علی پیشه‌وایه‌تی ده‌کرد .

* شانیه‌ی ناصریه به‌سه‌رکردایه‌تی عقید شاکر محمود الشکری^۵ ئه‌م
شانیه‌یه دوو‌ریوون له چالاکی لیژنه‌ی بالای ئه‌فسهرانی ئازادیخواز ،
بانگه‌شه‌ی یه‌کی‌تی عه‌ره‌بیان ده‌کرد.^۶

* شانیه‌ی موصل به‌پیشه‌وایه‌تی عقید محمود عزیز^۷

پیده‌چیت ریک‌خراوی بغداد له هه‌ندیك شانیه‌وه دروست بوو بی‌که‌له‌و
کاته‌دا له بغداد هه‌بووه و سه‌ربه‌خو‌بوون له‌شانیه‌که‌ی رفعت الحاج سری یان
پاش لیك هه‌لوه‌شانیه‌وه‌ی ئه‌و شانیه‌یه هات‌بنه ئاروه ، که‌ده‌توانین به‌سه‌ر
(٤) شانیه‌دا دابه‌شی بکه‌ین

١- شانیه‌ی یه‌که‌م به‌پیشه‌وایه‌تی محی‌الدین عبدالحمید که ریک‌خراویك
بوون خاوه‌نی فیک‌ره‌ی رزگاریخوازی و له‌ژێر ده‌سه‌لاتی پارته‌ی نیشتمانی
دیموکراتی‌دا بوون

٢- شانیه‌ی دوو‌م به‌پیشه‌وایه‌تی عبدالوهاب امین ئه‌ندامه‌کانی بانگه‌شه‌ی
یه‌کی‌تی عه‌ره‌بی کشتگیریان ده‌کرد ، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی عبدالوهاب خو‌ی زۆر
حه‌ماسه‌ی بو‌ئهم مه‌سه‌له‌یه نه‌بوو .

^۵ خدوری ، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الإيرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷ ، ص ۳۷.

^۶ الزییدی، لیث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية ، بغداد ۱۹۸۱ ص ۱۱۱.

^۷ ئهم شانیه‌یه ناوی ئه‌فسهرانی شو‌رش‌ش‌گ‌گیریان له خو‌بان نابوو له ئه‌ندامه‌کانی جگه له عمود عزیز، راند مجید
الجلیلی، راند علی خفاف، نقیب حازم حسن، نقیب زه‌کریا ته‌ها، نقیب هاشم دبو‌نی، نقیب سالم سلو، ملازم
اول کامل اسماعیل، ئهم ریک‌خستنه‌ش پیش شو‌رش‌ی ۱۴ تمموز په‌یوه‌ندیان کرد به لیژنه‌ی بالای ئه‌فسهرانی
ئازادیخوازه‌وه ، له‌بهر ئه‌وه‌ی هاو‌په‌یو‌ریا‌بوون له‌گه‌ل لیژنه‌ی بالا‌دا.. ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق ص ۱۱۱.

۳- شانه‌ی سی‌یه‌م به پیشه‌وایه‌تی ناجی تالب و رجب عبد المجید
بانگه‌شهی یه‌کیتی عه‌ره‌بی گشتگیریان ده‌کرد

۴- شانه‌ی چوارهم به‌سه‌رکرده‌ی مسته‌فا تاهیر که زیاترمه‌لی شیوعیان
هه‌بوو له‌هه‌ندی ره‌گه‌زی شیوعی پیک ده‌هاتن.^۱

سه‌بارت به‌شانه‌که‌ی عبدالکریم قاسم (ریکخراوی منصور) هه‌ر چه‌ند
قسه‌و باس له‌سه‌ر ئه‌وه هه‌یه که ئایا پیش چوونی قاسم بو ئوردون دروست
بوون یان دوا‌ی ئه‌وه ، به‌هه‌ر حال به‌ره‌سمی دوا‌ی پیکه‌وه تیکه‌لکردنی
هه‌ر دوو ریکخراوه‌کان (ریکخراوی مه‌رکه‌زی به‌غداد، ریکخراوی منصور)
له‌م بواره‌شدا ناجی تالب نیوه‌ند بووه و هه‌ول‌ی یه‌کخستنی داوه ، هه‌ر چه‌ند
له‌سه‌ره‌تاوه وهرگرتنی عبدالسلام عارف له‌لیژنه‌ی بال‌ای زوریک له‌
ئه‌ندامانی لیژنه‌ی ر‌ه‌ت کراوه‌ته‌وه به‌ه‌وی هه‌لچونی عارف و متمانه‌ نه‌بوون
پیی ، به‌لام قاسم به‌رپرسیاریتی عارف ده‌خاته‌گه‌ردنی خو‌یه‌وه ، له‌دوا‌یدا
وه‌رده‌گیریت له‌لیژنه‌ی بال‌ای ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز له‌مانگی ۶/۱۹۵۷ و له
۱۹۵۸ و مانگی کانوونی دووهم عبدالرحمن عارف بی‌دودلی وهرده‌گیریت
له‌لیژنه‌ی بال‌او به‌م جو‌ره‌ش لیژنه‌ی بال‌ا ده‌بنه (۱۴) که‌س^۲ پیش چوونه ناو
لیژنه‌ی مه‌رکه‌زییه‌وه محی‌الدین عبدالحمید سه‌روکایه‌تی کو‌بوونه‌وه‌کانی
ده‌کرد ، به‌ه‌وی ئه‌وه‌ی به‌رزترین پله‌ی سه‌ربازی هه‌بوو به‌لام پاش هاتنی
قاسم ، ئه‌و سه‌روکایه‌تی کردوو بووبه پیشه‌وا‌ی فه‌خری له‌به‌ر ئه‌وه‌ی تاکه
زعیم بووله‌نیوانیاندا.. رجب عبدالمجید به‌سیفه‌تی ئه‌وه‌ی که ئه‌مینداری
گشتی بووه ، کاره‌کانی ریک ده‌خست له‌نیوان ئه‌فسه‌ره‌کاندا.^۳

^۱ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷ ، ص ۳۷، ۳۸.

^۲ د. خدری بروای رایه ۱۴ ئه‌ندام بوون، (الزبيدي) یش بروای رایه ۱۵ ئه‌ندام بوون..

^۳ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷ ، ص ۳۹، ۴۰.

سەرکردایه‌تی ئەفسه‌رانی ئازاد یخ‌خ‌وازان

سه‌باره‌ت به‌هه‌لبژاردنی سه‌رکردایه‌تی مه‌رکه‌زی بۆ رێک‌خ‌راوی ئەفسه‌رانی ئازادی‌خ‌وازان، له‌ زۆر سه‌رچاوه‌دا باسی له‌سه‌ر کراوه‌، ئەوه‌ی لی‌ره‌دا ده‌یخه‌ینه‌ پێش‌چاوی خوێنه‌ران بریتی‌یه‌ له‌وه‌ی که‌ صبیح‌ علی‌ غالب‌ له‌ کتێبی (قصه‌ ثورة ١٤ تموز والضباط الحرا) بلاوی کردۆته‌وه‌ که‌ خۆی یه‌کی‌ک بوه‌ له‌ ئەفسه‌رانی لیژنه‌ی با‌ل‌و له‌م باره‌یه‌وه‌ ده‌لیت "له‌یه‌کی‌ک له‌ کو‌بو‌نه‌وه‌کاندا مه‌سه‌له‌ی سه‌رکردایه‌تی کردنی ئەفسه‌رانی ئازادی‌خ‌وازان خرایه‌ به‌ر باس و لی‌کو‌لینه‌وه‌و له‌م بواره‌شدا دوو پێشنیار هه‌بوو، یه‌که‌میان بریتی بوو له‌ سه‌رکردایه‌تی‌یه‌کی به‌ کو‌مه‌ل و دووه‌میشیان بریتی بوو له‌ سه‌رکردایه‌تی‌یه‌کی سه‌رو‌کایه‌تی ، و پاش‌گفتو‌گو‌ی هه‌ردوو پێشنیاره‌که‌ ره‌زامه‌ندی ده‌رب‌را له‌سه‌ر پێکه‌ینانی سه‌رکردایه‌تی‌یه‌کی سه‌رو‌کایه‌تی بۆ رێک‌خ‌راوی ئەفسه‌رانی ئازادی‌خ‌وازان به‌ شیوه‌یه‌کی مه‌رکه‌زی و لیژنه‌که‌ سی‌ که‌سیان پا‌ل‌وت بۆ سه‌رو‌کایه‌تی کردن که‌ بریتی بوون له‌

زعیم روکن عه‌بدولکه‌ریم قاسم

عه‌قید روکن محی‌ الدین عه‌بدولحه‌مید

عه‌قید روکن ناجی‌ تالب

پاش‌ ئەوه‌ی ده‌نگدان به‌رێوه‌چوو له‌سه‌ر هه‌رسی پالیئوراوه‌که‌ ، له‌ ئەنجامدا (زعیم روکن عه‌بدولکه‌ریم قاسم) هه‌لبژێرا وه‌ک سه‌رو‌کی لیژنه‌ی با‌ل‌ای ئەفسه‌رانی ئازادی‌خوا به‌ وپێودانگه‌ی که‌ کو‌نترین ئەفسه‌ری ناو لیژنه‌که‌بوو، هه‌روه‌ها له‌به‌ر ئەوه‌ی که‌ پله‌ی سه‌ربازیشی له‌هه‌موولا به‌رزتر بوو، پاشان هه‌ریه‌ک له‌ محی‌ الدین عه‌بدولحه‌مید و ناجی‌ تالب کران به‌ جی‌گری

قاسم له سه روکايه تی داو عقیدی ئەندازیاریش (رجب عبد المجید) کرا به
سکرتیری لیژنه ی بالا، له م بهر نه جامة شهوه چه ند لیژنه یه ک هه لبرێران ..

لیژنه ی پلان دانان

عه قید روکن محی الدین عبد الحمید

عه قید روکن ناجی تالب

عه قید روکن عبد الوهاب الامین

عه قید روکن محسن حسین الحبیب

لیژنه ی پروپاگه نده و ریکخستن

موقه دهم روکن عبد الکرم فرحان

موقه دهم روکن صبیح علی غالب

عه قیدی ئەندازیار رجب عبد المجید

لیژنه ی کوکردنه وه ی زانیارییه کان

رئیس ئەوه ل تهییار المتقاعد محمد سع

موقه دهم رفعت الحاج سری

موقه دهم وصفی تاهر

لیژنه ی دارایی

عه قید روکن محی الدین عبد الحمید

عه قید روکن محسن حسین الحبیب

ئەم لیژنانه به پی ئی پسیپوریان کوڤه بونه وه و پاشان پێشنیاره کانیا
ده خسته بهرده ست لیژنه ی بالا تا گفتوگو ی له سه ر بکری ت، بیگومان ئەم
شیوازه ش یارمه تی ده ری زیاتر به نه ی نی هیشتنه وه ی بزوتنه وه که بوو
له گه ل پارێزگاری کردن له سه ر نه ی نی کوڤه نه وه کان ١٠٠

^١ غالب صبیح علی قصة ثورة ١٤ تموز والاضباط الاحرار، دار الجاحظ للطباعة والنشر، بغداد ١٩٦٨ ص ٤٦، ٤٧، ٤٨.

ئامانچ و بنه ماكانى ريكخراوى ئەفسەرانى ئازادىخواز

واپىدەچىت ريكخراوى ئەفسەرانى ئازادىخواز هيچ بنه ماو ريسايەكى ديارى كراويان نەبوويت پيش پيكهاتنى ليزنەى بالا ، هەروەك چۆن پلانىكى پيش وەختيان نەبووہ بۆ ئەتجامدانى شۆرش چونكە هەريەك لەو كۆمەلانە بىرو راى خويان هەبووہ ، ئەمەش واى كردووہ بنه ماو ئامانجەكان وەك پيوست نەرسكى و گشت لا كۆنەبن لەسەرى ، گەر بمانەويت ئاگادارى ئامانجە سەرەكەكانى ئەفسەرانى ئازادىخواز بين ، ئەوا دەبيت بگەریتەوہ بۆ ياداشت ونوسراوہ كانيان كەلە كۆبونەوہ نەينىە كانيانەوہ هەليانەينجا بوو ، يان دان پيانانە زارەكە كانيان كە ئەمانەش وەك پيوست ليك نزيك نەبوون و جياوازيان هەبووہ لەسەرى ، لەگەڵ ئەوہى چاوپيکەوتنیش لەگەلياندا ئەتجام دراوہ و لەم نيوەشدا زۆر شتى دژيەك هەبووہ لە بىروپاكاندا^۲ لەبەر ئەوہ پيدەچىت نەترانين بەتەواوى ئەو ئامانچ و بنه مايانە كۆبكەينەوہ ، ليەرەشدا وەك نوسينى هاوبەش ئامازە دەدەم بە (۲۰) ئامانچ كە دەوتریت هەموولا هاوپاوبون لەسەرى و دەكریت قسەى تريش هەلبگریت ئەو (۲۰) ئامانجەش بریتين لە :

۱- هەلۆەشانەوہى پژیىمى پاشايەتى و دامەزراندنى پژیىمى كۆمارى .

۲- دەسەلات گرتن بەسەر دەرەبەگايەتى و دابەشکردنى زەوى و زار بەسەر جوتياراندا .

۳- دەست خستەوہى مافە نەوتىيەكانى عىراق و بەرتەسك كردنەوہى سنورى كار كردنى كۆمپانيا نەوتىيەكانى بيگانەو دامەزراندنى پيشەسازى نەوتى .

^۲ خدرى، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷ ، ص ۴۰، ۴۱.

۴- دەرچوون لەناوچەى (ئىستىلىنى) و رزگار كردنى ئابوورى عىراق لە
پاشكۆيەتى بەرىتانيا

۵- جىبەجى كردنى يەككىتى نىشتىمانى و ھىنانە كايەى چارەسەرئىكى
عادىلانى بۆ كىشەى كوردى
۶- ئازاد كردنى زىندانە سىياسىيەكان بەتەواوى و فەراھەم ھىنانى ئازادى
گشتى

۷- كەم كردنەوى جىاوازی نىوان چىنەكان و كردنەوى بوار لە بەردەم
تەواوى تواناو لىھاتنەكان و داين كردنى دادگەرى كۆمەلايەتى.

۸- دەرچوونى لەيەككىتى ھاشمى (يەككىتى عەرەبى نىوان عىراق-
ئوردون).

۹- لىك نزيك بوونەوى پتەو لەگەل كۆمارى عەرەبى يەكگرتوو و
وولاتانى ترى عەرەبى ئازادىخواز ، ھەروەھا پىشتىگىرى وولاتانى عەرەبى كە
ھەولى سەرەخۆيى دەدەن.

۱۰- پىشتىگىرى گەلى فەلەستىن بە ھەموو تواناكانى بەردەست بۆ
گەرانەوى زەوى و ئازادى.

۱۱- يەككىتى عەرەبى ئامانجىكى چارە نوسسازە ، پىويستە ھەولى
ھىنانە كايەى بدريت ، مەگەر تەنھا ھىندە نەبىت عىراق روبەروى داگىركارى
دەرەكى بىتەو ، بۆگەرانەوى پزىمى پاشايەتى لەو كاتەدا داواى يەككىتى
دەست بەجى نىوان عىراق و كۆمارى عەرەبى يەكگرتوودەكرىت..

۱۲- دەرچوون لەپەيمانى بەغداد.

۱۳- سىرپنەوى دەسەلاتى بەرىتاني بەسەر پىنگە سەربازىيەكانى لەناو
عىراق و خستەنە ژيەر دەسەلاتى تەواوى سوپاي عىراقىيەو.

۱۴- گرتەنە پىشى سىياسەتى بىلايەنى ايجابى و لاينەگرى نەكردن .

۱۵- دامه‌زړاندنی په‌یوه‌ندی دېلو‌ماسی ته‌واو له‌گه‌ل وولاتانی
سوسیالیستی.

۱۶- سیاسه‌تی دهره‌کی عیراق و په‌یوه‌ندییه‌کانی له‌سهر بڼه‌مای
رېزگرتنی به‌رامبه‌ر و به‌رژه‌وه‌ندی هاو‌یه‌ش دادمه‌زړیت .

۱۷- پیکه‌ینانی نه‌نجومه‌نی سه‌رکردایه‌تی شو‌رش له‌ئنده‌مای لیژنه‌ی بالآ
، نه‌م نه‌نجومه‌نه‌ه‌لده‌ستی به‌ئهرکی ده‌سه‌لاتی یاسا دانان هه‌تا کاتی
نه‌نجامدانی هه‌لب‌ژاردنی په‌رله‌مانی .

۱۸- پیکه‌ینانی حکومه‌تیکی مه‌دنی له‌سیاسیه‌ناسراوه‌کان به‌تواناو
لیهاتن و هه‌لو‌یستی نیشتمانیان ، گ‌فتو‌گو له‌سهر نه‌وه‌هه‌بووه‌که‌نایا
به‌شداری ده‌که‌ن له‌م حکومه‌ته‌دا ، یان ته‌نها مه‌دنیه‌کان تیدا به‌شدار ده‌بن ،
هه‌رچه‌نده‌بیروراکان جیاواز بوون ، به‌لام ناراسته‌که‌زیاتر له‌سهر پیکه‌ینانی
بووه و زوریه‌شی له‌مه‌دنیه‌کان بیت

۱۹- دیاری کردنی ماوه‌ی گواسته‌نه‌وه و پاش به‌رقه‌رارکردنی ده‌ستوری
هه‌میشه‌یی و نه‌نجامدانی هه‌لب‌ژاردنی په‌رله‌مانی بو هه‌لب‌ژاردنی
په‌رله‌مانیکی نوی و له‌سهر نه‌م بڼه‌مایه‌ی حکومه‌تیکی نوی پیک به‌ینریت .

۲۰- سه‌بارت به‌سه‌روک کوماری ، قسه‌ زور له‌باریه‌وه‌نه‌کرا ، چونکه
له‌وکاته‌دا وویستویانه‌دووربکه‌ونه‌وه‌له‌دیاری کردنی که‌سه‌کانی ،
که‌ئه‌مه‌ش هه‌ساسیه‌ت ده‌روژینیت ، به‌تایبه‌ت له‌وکاته‌دا که‌له‌قوناغی
ئاماده‌گی و خو‌سازدان دا بوون بو چه‌سپاندنی پلانی جی به‌جی کردنی
شو‌رش ۱۰

^۱ العلوی، حسن، عبدالکریم قاسم رؤیة بعد العشرین، منشورات دار الزواء، لندن،
۱۹۸۳ص ۱۲۹، ۱۳۰.

بنه ماو په پرموي کاري بزوتنه وې نه فسه رانی نازاد یخواز

دهزگای هه والگری بهریتانیا و دهزگای هه والگری ناوهندی نه مریکا دانیان به ودها نابوو که شوپشی ته مموزی ۱۹۵۸ کتوپړیوه، هیچ شتیکی نه وتویان له باره وه نه زانیوه جگه له ساتی راگه یاندنه که ی له سپیده ی ۱۴ ته مموزدا، هوکاری سهره کیش له م بواره دا ده که پیتوه بو ورده کاری کاره که له جموجولدا، له هره گرنگترین نه و بنه میانه ی که لیژنه ی بالا بریاری له سهر دابوو بو کار پیکردن بریتی بوون له:

۱- له کوښنه وه کاندانوسین به هه موو شیوه یه که نه شیوه کانی قه دهغه یه، گهر حاله تیکیش پیویستی به نوسین کرد له نیوان نه دناماندا، نه و پیویسته به شیوازیک بنوسریت که هیچ په یوه نندی به ریڅخستن یان بزوتنه وه که وه نه بیټ.

۲- به کاره نیانی وشه ی رهمز له نیوان نه فسه رانی نازاد یخوازدا، به تایبته له کاتی گفتو گو ی ته له فونیدا، نه مهش به مه بهستی چه واشه کردن.

۳- ورنه گرتنی هیچ نه فسه ریڅ له ریزی ریڅخراوه که دا، تائه وکاته ی رای سهرجه م نه فسه رانی لیژنه ی بالا وده گیریت.

۴- دابهش کردن لیژنه ی بالا بو چند شانیه که له پیښاوپاراستنی باری ناسایشی کوښنه وه نه نیی یه کان و دابهش کردنی نه رکه کان.

۵- پیښنیاری دهر کردنی بلاو کراوه یه که کرابوو، به لام نه م پیښنیاره په سه ند نه کرابوو، له پیښاوپاراستنی ره گهزی کوتو پری له شوړشداو له هه مان کاتدا بو ئیستفزاز نه کردنی دهزگا کانی ناسایش و هه والگری سهریازی..

٦- په یوه نډی کردن به پارته سیاسي یه کانه وه له چهند نه فسه ریکی لیژنه ی
بالا د کورت کرابوویه وه، ده بوايه تهنه نه وان پی ی هه ستانایه ..

٧- لایه نگرۍ نه کردن به لای هیچ پارت و بیرو باوهری کی سیاسیدا.

٨- راگه یانندنۍ نه نجومه نی سهرکردایه تی شوړش له سهره تای شوړش و
له مراه سیمی بلاوکردنه وه ی له رادیو و نه دمانی نه نجومه نیش له نه دمانی
لیژنه ی بالا پیک دین.

٩- مه سه له ی یه کی تی عه ره بی سهرجه می نه دمانی لیژنه ی بالا پروایان
پی ی بوو، به لام لیکو لینه وه ی نه م مه سه له یه واتای نه وه نه بوو که له گه ل
شوړشدا یه کی تی یه کی خیرا را بگه یه نریت، تهنه له حاله تی کدا نه بیت که
نیستعمار ده ست وهر بداته کارو باره کان و مه ترسی دروست بکات له سهر
شوړش ..

١٠- نه دمانی بزوتنه وه که برای یه کترن و هاو به شن له ماف و
به پرسیاری تی میژوویدا و هه تا تهنه ده ست سهر وکی هه لبرژیاوی بزوتنه وه که
هیچ جوړه ده سه لات و تایبه تمه ندی یه کی دیاری کراوی نیه.

١١- بنه مای فراوان کردنۍ بزوتنه وه که متمانه ده کاته سهر ری کخستنۍ
شانه یی که نابیت ژماره یان له سی که س که متربی و له پینچ که س زیاتر بیت.

١٢- بریاردر ا پلانی شوړش به جوړیک بیت له گه ل هه موو بارو دوخیکدا
بگونجی و سود وهر بگریت له ههر جمو جولیک که به به غدادا تی په ربیت.

١٣- لیژنه که به هیچ جوړیک ناماژهی نه دابوو به کوشتنۍ مه لیک فیه سل
یان لیپرسینه وه ی، به لکو نامانجی سهره کی بریتی بوو له قول به ست کردنۍ
عه بدولئیلا و نوری سه عیدو دادگایی کردنۍ یان.

١٤- لیژنه کهسی رانه سپاردبوو که په یوه ندى بکات به ولاتانی دهره کی یه وه ،
 هه موو ئه وه شى کو ماری عه ربى یه کگرتوو له و کاته دا دهیزانى ئه وه بوو که
 ریکخستنیکى نهینى له ناوسوپای عیراقدا هه بوو .
 ١٥- له کاتى راگه یاندى شوړش له رادیوه وه سه رجه مى ئه فسه رانى
 ئازادى خواز هه لده ستن به و کاره ی ده که ویتته سه رشانیان که جى به جى بکه ن
 له یه که کانیاندا . .^١

^١ غالب، العقید الرکن صبیح علی، قصة ثورة ١٤ تموز والضباط الاحرار، دار المجاهظ للطباعة والنشرو
 بغداد ١٩٦٨، ص. ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤،

ناکۆکیه کانی لیژنه‌ی بالای ئه‌فسهرانی ئازادیخواز

جیاوازی و ناکۆکی به‌رچاو هه‌بووه له نیوان ئه‌ندامانی لیژنه‌ی بالای ئه‌فسهرانی ئازادیخواز ، که کۆمه‌له جیاوازییه‌ک بوون سه‌بارت به‌مه‌سه‌له پراکتیکی و ئامانج و بنه‌ماکان ، جگه له رکابه‌ری شخصی له‌نیوانیاندا ... سه‌ره‌رای که‌می ئه‌و ماوه‌ی که لیژنه‌ی بالای تییدا ژیا ، وه‌مانگی کانونی دووهمی ١٩٥٦ وه‌دریژنه‌ی هه‌بوو هه‌تا ١٤/٧/١٩٥٨ به‌لام ناکۆکیه‌کان زۆرو پێکدا چوو بوون ، که لیژنه‌ی ده‌کورتی ئاماره‌یان پێ ده‌که‌ین

سه‌رۆکایه‌تی لیژنه‌ی بالای

پاش پێکه‌وه به‌ستنه‌وه‌ی پێکخستنی بغداد ، که عقید رکن محی‌الدین عبدالحمید سه‌رۆکایه‌تی ده‌کرد ، له‌گه‌ڵ پێکخستنی منصور که قاسم سه‌رۆکایه‌تی ده‌کرد ، هه‌لبژاردن کراو له‌به‌ره‌نجامی خویندنه‌وه‌ی اعتباری پله‌ی سه‌ربازی قاسم هه‌لبژێرا ، که له‌هه‌موویان پله‌ی سه‌ربازی به‌رزتر بوو ، هه‌ندیکیشیان عقیدالرکن ناجی تالب یان به‌شایسته‌ی سه‌رۆکایه‌تی ده‌زانی و هه‌ندیکی تریان عقیدالرکن محی‌الدین عبدالحمید ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ش له‌کۆتایدا ، ئه‌م دوو که‌س کرانه جیگری قاسم له سه‌رۆکایه‌تی‌دا

ئه‌و نجام دانی شۆرش

سه‌بارت به‌ئه‌نجامدانی کاتی شۆرش و چۆنیه‌تی ئه‌نجامدانیشی ، له دوو بۆچوندا کورت ده‌بوویه‌وه :

١- هه‌ندیکیان پێیان وا بوو کاتی که ده‌بی‌ت شۆرش ئه‌نجام بدری‌ت که ته‌واوی رێ و شوینه‌کان گیرابنه‌ به‌ر و پلانه‌کان ١٠٠٪ سه‌رکه‌وتوو بن ، چونکه فه‌شله‌ی شۆرش واتای دواکه‌وتنی روخانی پزیمی پاشایه‌تی یه .

۲- ھەندىكى تريان ھەزيان بەۋە بوۋ كە شۆرش ۋەك كارىكى خۆكۆزى
ئەنجام بىدەن و خىرا بىت بەم جۆرەش ھەموولا لەسەرىيەك شىۋاز رىك
نەدەكەۋتن لەسەر ئەنجامدانى شۆرش .

دارشتنى پىلانى شۆرش

زۆربەى جار ئەۋ پىلانەنى دادەنرا بۇ ئەنجامدانى شۆرش جىگەى مشتو
مىرو ناكۆكى ئەندامەكانى لىژنەى بالا بوۋ ، ئەم ھالەتەش پەنگدانەۋەى
زۆرى ھەبوۋ لە دارشتنى پىلانەكاندا ، ھەر لەم بەرەنجامەشەۋە پەنا دەبرايە
بەر كىردەى سەرىبەخۆۋ نامەركەزى . تەنەت پىلانى شۆرشى ۱۴ تىموز نەخرايە
بەردەست تا گفتو گۆى لەسەر بىكرىت ، بەلكو لەلايەن (قاسم و عارف
ۋەدەراجى) يەۋە دارىژرا .

※ چارەنوسى بىنەمالەى پاشايىتى

سەبارەت بە چارەنوسى بىنەمالەى پاشايەتى چەند بۇچونىك ھەبوۋ:
ھەندىك داۋايان دەكرد ئەم مەسەلە دۈبخرىت بۇ پاش سەركەۋتنى
شۆرش .

ھەندىكى تر پىيان ۋابوۋ كە نورى سەئىد و عەبدولئىلاھ لەبەردەم
دادگايەكى سەربازىدا بوەستىنرىن ھوكمى سىدارە بىرىت بەسەرياندا و
مەلىكىش پەۋانەى دەرەۋەى ۋلات بىكرىت .

عەبدولسەلام عارف سوربوۋ لەسەر ئەۋەى كە ھەرسى كەسايەتى
دەستەلاتى پاشايەتى لەناۋبىرىن ، بەۋ بىيانوۋەى نەبنە ھۆى ئەۋەى ۋلاتانى)
پەيمانى بەغداد) ھان بىدەن بۇسەركوت كىردنى شۆرش و تۈانەۋەى .
لەم گفتوگۇيانەدا قاسم بى دىنگ بوۋ ھىچ جۆرە پايەكى دەرەدەبىرى .

په سه‌نده كردنى عارف وهك نه‌ندامى ليژنه‌ى بالا

له‌به‌ر هه‌نديك خو و نه‌ريتي عارف وهك هه‌لچون و په‌له‌كردن، ليژنه‌ى بالا پايان وابوو نه‌هيئرته ليژنه‌كه‌وه، به‌لام له‌به‌رامبه‌ردا قاسم زور پيداگرى له‌سه‌ر هيئانى ده‌كردوه بو‌ناو ليژنه‌ى بالا و وتبووى خوم به‌رپرسيارم لى. هه‌تا جاريك له‌يه‌كيك له‌كو‌بونه‌وه‌كاندا بى‌ئوه‌ى ليژنه‌ى بالا ئاگادار بيه‌شدارى پى‌ده‌كات و ده‌لييت، ئه‌مه‌ش له‌هه‌موو شتيكى ئه‌فسه‌راني ئازادىخواز ده‌زانيت. ١

په‌يوه‌ندى به‌پارته سياسي‌ه‌كان، وه

سه‌ره‌پاي بوونى ريكه‌وتنى ئه‌وه‌ى كه‌جگه‌ له‌ سكرتيري پي‌كخستنه‌كه (المقدم المهندس رجب عبدالمجيد) كه‌س بو‌ى نه‌بى‌ په‌يوه‌ندى له‌گه‌ل پارته سياسي‌ه‌كان دامه‌زيئى، و(صديق شهنشهل) يش وهك نوينه‌رى پارته سياسي‌ه‌كان، به‌لام نه‌ندامانى ليژنه‌ى بالا هه‌ريه‌كه‌ له‌گه‌ل پارتي‌كدا په‌يوه‌نديان هه‌بوو بى‌له‌به‌رچاوگرتنى بارى مه‌ركه‌زييه‌تى كاره‌كه‌يان.

نه‌بوونى ئينسيجام له‌نيوان نه‌ندامانى ليژنه‌ى بالا

ئه‌مه‌ش كي‌شه‌يه‌كى تربو له‌نيوان نه‌ندامانى ليژنه‌ى بالا، نه‌بوونى ئينسيجام و دپودونگى له‌نيوانياندا، له‌به‌ر ئه‌م حا‌له‌ته‌ش هه‌نديكيان به‌شدارى كو‌بونه‌وه‌كانيان نه‌ده‌كرد، وهك رفعت الحاج سڤى، و پاش ماييسى ١٩٥٨ يش عه‌بدولسه‌لام عارف به‌شدارى كو‌بونه‌وه‌كاني نه‌ده‌كرد.

^١ لوا روكن عبدالكريم فرحان له‌كتيبي (ثورة ١٤ تموز فى العراق) به‌رگى به‌كه‌م ده‌لييت: عبدالكريم قاسم و عه‌بدولسه‌لام عارف له‌دايدا كه‌هاتنه‌ نير ليژنه‌ى بالا وهك كو‌تله‌يلك ده‌ره‌كه‌وتن و به‌ك سياسي‌تيان هه‌بوو له‌سه‌ر شته‌كان.

پەيوەندى نەكردن بەوولاتانى عەرەبى و بېگانەوہ

ئەمەش بىنەمايەكى تىرى كارەكان بوو، كەمەبەستىيان پارىزگارى كردن بوو لەنەيتى رېكخستەنەكە، تائەوہى شوپش بېيتە موفاجەئەيەك، بەلام ھەندىكيان ئەم بېيارەيان شكاندو پەيوەندييان كىردبەئەفسەرانى سوريائوہ..

ھەليژاردنى ئەندامى ليژنەكان

ئەم كىشەيەش لە ۱۹۵۸/۷/۱ سەرى ھەلدا كاتىك كۆبونەوہيەك كرا تالىژنەيەك پىك بھينرئىت بۆديارى كردنى گەورە كاربەدەستانى فەرمانگەو بەپىوہبەرى گشتى و ھەكىل ھەزىرەكانى پاش شوپش، بەلام قاسم سوربوو لەسەر ئەوہى كە دەبييت عارف ئەندامى ئەو ليژنە بېيت و ھەندىكى تر لەئەندامان دژى ئەم پايە بوون، سەرەنجام سوربوونى قاسم لەسەر داواكەى بوو بەمايەى دانەمەزراندنى ليژنەكەو ھەرەسى كۆبونەوہكە..

ئىلتىزام نەكردن بە بىنەماكانى كارى ليژنەى بالائوہ

ئەمەش خۆى لەبوونى ناكۆكى ئەندامانى ليژنەى بالادا دەبينىيەوہ، كەرازى نەبوون بە ھەندىك بىنەماى كارو ئەو پروگرامەى كەليژنەى بالائوہ بېيارى لەسەر دابوو، بۆنمونە مەسەلەى ئەنجومەنى سەركرديەتى شوپش و گوپىنى بە ئەنجومەنى سىيادە ھەك لە (سودان) لەو كاتەدا ھەبوو، يان مەسەلەى پەلە كردن لەئەنجام دانى شوپش. ۱

^۱ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱

كوردو ئەفسەرانى ئازادىخواز

هەر وەك لەسەرەتاوێ ئامارەى پىكرا، لىژنەى بالا يەكێك لە ئەندامە كاراكانى بەرەگەز كوردبوو، ئەویش (عقید روكن محى الدين عبدالحمید) بوو، كەسەرۆكى كوتلەى پىكخستنى بەغداد بوو، تاپیش ھەلبژاردنى قاسم بۆ سەرۆكایەتى لىژنەى بالا، محى الدين عبدالحمید پۆلى بەرچاوى گىراو و لەدامەزرىنەرانى ئەم پىكخراو دیتە ژماردن.

بۆ زیاتر ساغ كردنەوێ ژمارەى ئەفسەرانى كورد لەپىزى ئەفسەرانى ئازادىخوازدا، عەقیدى خانەنشین (عباس على قادر) بەم جوړە وەلامى دامەوێ كە (١٠) ئەفسەرى كورد لەو پىكخراو دا كاریان كردو، ئەمانیش پۆلى بەرچاویان دیوێ لەسەر خستنى شوێنیدا، لە ھەمان كاتدا كاریگەرییان ھەبوو لەدەرچواندنێ چەند بىارىكى گرنگ لەبەر ژوێندى كورد، لەوانەش:

كوردو عەرەب ھاوبەش و شەرىكێ لە نىشتمانى عىراقدا.

خویندن بە زمانى كوردى.

دامەزراندنى ژمارەى كى زۆرى كوردەكان لە وەزارەتەكاندا.

ئازادكرنى زیندانى یە سیاسى یە كوردەكان.

دەركردنى لىبۆردن بۆ بارزانى و بىرنەوێ مۆچە بۆیان و ھاوكارى كردنیان.

ئەمەش ناوى ئەو ئەفسەرە كوردانە یە كە لە پىكخراوى ئەفسەرانى

ئازادىخوازدا بوون:

۱- عقید الرکن محی الدین عہدولحمید

۲- نوری رشید عہد بابہ یلی

۳- عقید الرکن خالد النقشبندی

۴- نقیب مستہفا عہدولہ

۵- عہدولکھیریم قاسم خہفاف

۶- عقید عادل جہلال

۷- عقید تہا مستہفا بامہرنی

۸- مقدم مستہفا عہدیز

۹- مقدم فہتاح سہعید شالی

۱۰- مقدم علی موحمہد شہریرف

لیژنہی بالآ و گریژنہی ئہ نجام دانى شورش

چرکہ ساتی گونجاو ہاتہ پیئشہوہ بو ئہ نجام دانى شورش کاتیک زانیاری
ئہوہ بہدہست گہیشٹ کہ فہرمان دہرچوہ بو لیوای پیادہی بیست تالہ
جہلہولاہ جولہ بکات بہئاراستہی ئودروندا، لہدوایشدا بہرواری جولہکەش
لہ شہوی (۱۳) لہسەر (۱۴) ی تہموز جیگیر کرا، لہو کہتیبہی لیوای
ناوبراو دوو کہتیبہیان لہدہستی ئہفسہرانی ئازادیخوازدا بوو. لیژنہی بالآ
تیگہیشٹ کہ سہعاتی سفر نزیکہ بہلام ئہوہی بہلایہوہ کوتو پربوو ئہوہ
بوو کہ پەراییز خرابیئت، لہکاتیئکدا لہلیواری رودانى شورشدان! بوچی؟
چون روداوہکان تیپہرین؟

کیئشہو ناکوکی لہ نیوان ئہندامانى لیژنہی بالآدا خہریک بوو کہلہکە
دہوو، بہتایبہت لہو کوٹایہدا، (حنا بطاطو) لہم بارہیہوہ دہلیت "ئہم کیئشانہ

له بهره نجامی نه مانی ئارام گرتن و چاوه پړی کردنى به شيك له نه فسه ره که م
ته مه نه کانی ريک خراوه که دا سه ری ه، لدا که ماوه يه کی زور بوو چاوه پړی
شورپشيان ده کرد، بونمونه له ناو نه، نه فسه رانه دا (عبدولسه لام عارف)
باشترین نمونه بوو، که ناسرابوو به نازايه تی و زوو برپار در کردن و ده ست
دانه ده ست پيشخه ری مه ترسی دار، له رۆژى ۱۲ى حوزه يرانى ۱۹۵۸د
عارف له يه کيک له کوښونه وه کانی ليژنه ی بالادا به شيوه يه کی چاوه پروان
نه کراو ده لیت: له گهل عه بدولکريم قاسمدا (له وکاته دا قاسم له وى نه بووه)
برپارمان داوه که شه ممه ی داهاتوو کوده تا بکه ين، ناماده بوانيش جه خت
له سه ر نه وه ده که نه وه که کاته که ی گونجاو نيه، چونکه له به روا ره دا ()
عه بدولئيلا) له دهره وه ی ولا ته، نه ياری کردنى ليژنه ی بالا بوقسه که ی عارف
له به ره نجامی سوربوونى عارفه وه بوو له سه ر قسه ی خو ی، هه ربويه ش عارف
ده لیت: "نه مه سنورمانه و داواکارم که س ده ست نه خاته ناوييه وه"
به راستی نه م کوښونه وه يه ش دواين کوښونه وه بوو که عارف به شداری
تيا کرد"

گه ر بگه پرينه وه بو ليژنه ی يه ده کی نه فسه رانی نازاديوخواز، نه م ليژنه يه
په يوه ندى ته نها له ريگه ی رازگری نه ينی (رجب عبدالمجيد) وه هه بوو
له گهل ليژنه ی بالادا، به هو ی زيادبوونى ناکوکی و جياوازی بيرو پا
سه باره ت به نه نجام دانی شورش له ليژنه ی بالادا، له و کاته دا (عبدالمجيد)
داواى کرد له کاره که ی که نه لقه ی په يوه ندى نيوان ليژنه ی يه ده ک و ليژنه ی
بالابوو بيه خشرى، ليژه شدا عه بدولسه لام داواى کرد له برى عبدالمجيد
دابنريت تابه و کاره هه ستى، ليژنه ی بالاش ره زامه ندى نيشان دا، بى نه وه ی
بزانيت که که وتوته هه له يه کی دیکه وه کاتيک نه وه هه له ده داته عارف تاخو ی

بەتەنھا لەگەڵ لیژنەی یەدەکدا بیٔ و ئاراستەیان بکات، و لەهەمان کاتدا رۆڵی لیژنەی بالاش پەراویز بخت، بەتایبەت لەکاتی کدا چرکەساتەکانی یەکلەکردنەوە بەتەواوی نزیك بووبووێوە.

بە هەرچۆرێک باس لە خەمڵاندن و حوکم دان بکریٔت سەبارەت بە ئالوگۆرەکانی بزوتنەوێ ئەفسەرانی ئازادیخواز و لیژنەی بالā، بەلام مەسەلەیهکی ئالۆز دەمیٔنیتەوێ کەپاش شوڤرش ئاشکرا بوو، ئەویش بریتی بوو لەو پێکەوتنە ی لە نیوان قاسم و عارف و عەبدولەتیف دەراجی دا هەبوو سەبارەت بە ئەنجام دانی شوڤرش لەنیو خۆیاندا بی ئاگادار کردنەوێ لیژنەی بالā، هەرلەبەر ئەوێ کاتێک کۆبونەوێ لیژنە ی (٣)یان (٤) ی تەمموز لە مالی قاسم بەسترا بۆگفتو گوکردن لەسەر شوڤرش و کاروبارەکانی پاش شوڤرش وەك ئەنجومەنی سەرکردایەتی و ئەنجومەنی وەزیران و ئەنجومەنی سیاده، قاسم لەسیناریویە کدا کۆبونەوێ کە هەڵدەوێ شینیتەوێ، و لەدوایدا ئەوێ بەدیار کەوت کەوێستبویان لیژنە ی بالā لە ئەنجام دانی شوڤرش لابخەن، تالە پاش شوڤرش خۆیان خاوەنی شوڤرش بن و دەسەلاتەکان دابەش بکەن.. سەبارەت بەم بیرو رایەش عارف لەبەردەم دادگای بالāی سەربازیدا لە ١٩٥٨/١٢/٣١ وتبوی "زەعیم قاسم پی ی وتم: بالەگەلیاندا بۆ هەندیك قسەو باس لوتف بنویٔن، بەلام لەبەواری کاری یەکلەکرەوێدا بالە نیوان هەردوو کماندا بیٔ ١٠ هەربۆیش لەگەڵ رەخسانی ی هەل و مەرجه کەدا توانیان پێکەوێ لە ١٤ ی تەمموزدا شوڤرش ئەنجام بدەن و دەسەلاتەکان لە نیوان خۆیاندا دابەش بکەن..

^١ رشید. د. عبدالوهاب حمید، العراق المعاصر. دار المدی للثقافة والنشر، ٢٠٠٢، ص ١٣٦، ١٣٧.

بىرو راى جىياوان ھەيە سەبارەت بەۋەى كە بۇچى قاسم و عارف بەتەنھا
 خۇيان شۆرشيان ئەنجام دا و پەلەيان كەرد لە رودانى بەشيۋەيەكى نەينى ؟
 بەۋوردبۈنەۋە لە لەبارودۇخى لىژنەى بالا، لەگەل لىژنە يەدەكەكەيدا ئەۋە
 بەدىار دەكەۋىت كەفتارىكى زۆر لەلايەن ئەمەى دوايىيەۋە ھەبۈۋە لەسەر
 لىژنەى بالا بۇ خىرا كەردن لەئەنجام دانى شۆرش، بەلام لەگەل ھاتنە
 پىشەۋەى ھەل لەباردا بۇ ئەنجامدانى شۆرش دەبوايە ئەمان لەلايەن
 خۇيانەۋە ناكۆكىيەكانيان نەھىشتايە، ھەولەكانيان يەك بختبايە بۇ
 سەرخستنى شۆرش نەك گۆشەگىرى و داپرانى يەكتر، ھەربۇيەش نىشانەى
 پرسىيار لەسەر ئەۋ سەركردانە دروست دەبىت كە بەسود ۋەرگرتن لە لىژنەى
 يەدەك شۆرشيان ئەنجام دا... لىرەشدا دەتوانىن بلىن ئەۋەى لە ۱۴ى
 تەمموز پويىدا دوو كودەتابوو ، يەكەميان بەسەر لىژنەى بالا دا كراو لەناو
 نەختشەى شۆرش دا ھەلى ۋەشاندەۋە، دوەميان بسوو بە مايەى
 ھەلۋەشاندەۋەى سىستىمى پاشايەتى لە عىراقدا ۲۰۰

ئايا شۆرش پىۋىست بوو؟

زۆر جار ئەم پرسىيارە لە بىرو سەرنجى لىكۆلەرەۋەكانى مېژۋى عىراقى
 ھاۋچەرخ، يا تەنانت سەركردەكانى شۆرشى ۱۴ى تەموزدا سەرھەل
 دەدات، ئايا شۆرش پىۋىست بوو ئەنجام بدريت؟ ياخود زەمىنەى شۆرش
 لە عىراقدا لەبار بوو؟ ئەۋەى بەدى دكرىت ئەۋەى زۆر بەدگەمەن سەرجەمى
 ۋەلامەكانى ئەم پرسىيارە بە ئىجابى بدريتەۋە، شۆرش ھۆكارو دەرەنجامى
 ديارى كراۋى خۆى ھەبۈۋ، كەدەبوايە، ئەۋەى مومارەسەى دەسەلاتى دەكرد،

۲ ھەمان سەرچاۋەى پېشوو لاپەرە ۱۳۷، ۱۳۸.

بهوردی حسابی بۆ بکردایه، تا دهسه لاته که دهسه لاتیکى داد پهروهانه
بوايه..

شۆپشى ١٤ى ته موز هه چهند ده توانين بلىين شتيكى كوت و پير و
چاوه پروان نه كراو بوو له سهر ئاستى نيوده ولتهى و ته نانه له هه نديك
باريشدا ناوخويى، به لام به دهر نيه له هه نديك كارتىكه رى دهره كى و
ناوخويى و پالنه ر بووه له هه لايسانيدا، لي ره دا به كورتى ئاماره ده دهينه
هه ردوو هو كاره دهره كى و ناوخويى يه كان.^١

هو كاره دهره كى يه كان

١- سه ره كه وتنى شۆپشى ٢٢ى ته موزى ١٩٥٢ى ئه فسه رانى ئازادى خواز
له ميسر، به سه ره و كايه تى جه مال عه بدولناصر.

٢- دروست بوونى په يمانى به غداد و دهره كه وتنى ناوبانگى په يمانه كه
به ناوى به غداد هوه كه له سه ره هه لويستى عيراق كه وتبووله و كاته دا وهك
ولا تيكي عه ره بى..

٣- زياد بوونى هه ژموني ولا تانى زلهيژى به ريتانيا و ئه مريكا به سه ره
عيراق و سورانه وهى سياسه تى دهره كى عيراقى له چوارچيوه ي سياسه تى
ئه و زلهيژانه دا...

٤- هه لويستى نادروستى عيراق سه باره ت به خو مالى كردنى نو كه ندى
سوئيس سالى ١٩٥٦ و هه روه ها يه كي تى نيوان ميسرو سوريا سالى ١٩٥٧..
٥- په لامارى سى قولى سه ره ميسر و لاوازى هه لويستى سياسى عيراق
له م بواره دا..

^١ - فرحان، اللوا، الركن عبدالكريم، ثورة ١٤ تموز فى العراق، الجزء الاول، ص ٧٥، ٧٦، مؤسسة الكتاب العربى للدراسات والترجمة والنشر، باريس، ١٩٨٦.

۱- دواکه وتویى بارى ئابورى و بژیوی خه لکی عیراق له کاتی کدا عیراق ولاتیکی دهوله مهند و خاوهن چه ندين سه رچاوه ی سروشتی وه ک نهوت و کانزابوو، که زیاتر ئەم سامانه له دهستی چه ند که سانیک دا قورغ دهکرا و سودی خراپیشی ئی وهرده گیرا..

۲- دواکه وتن و پشت گوی خستنی زوربه ی بوارهکانی ژيانی خه لکی عیراق له پروی تهن دروستی و فی رکرن و... هتد
۳- شکستی ئەو راپه رین و شپرشه جه ماوه رییانه ی که گه لی عیراق پی ی هه لدهستا، وه لامدانه وه ی توندی له لایه ن دهسه لاتدارانه وه..

۴- زیاتر بوونی هه ژمونی به رژه وندی ئابوری و سه ربازی به ریتانیا له ناوخوی عیراقدا و دهسه لات گرتن به سه ر سه روهت و سامانی ولاتدا..

۵- به رته سک کردنه وه ی فهزای به شداری سیاسی و موماره سه ی کاری سیاسی و حیزبی. سه رکوت کردنیان له لایه ن دهوله ته وه، وه ک ریگرتن له چالاکي نواندن ی ئەو پارت و ریکخراوانه، یاخود دهست گیر کردنی سه رکروه وه لسه رپاوه کانیان و هه ندی جاریش له سیداره دانیان.^۲

^۲ التطور السياسي في العراق المعاصر، تأليف مجموعة من الكتاب، جامعة بغداد، ص ۳۳۱.

فہرستی دووہم

- ھوْلہ سہرنہ کہوتووہ کانی پیش شوْرشى ٤ای تہمموز
- چرکہ ساتہ کانی شوْرشى ٤ای تہمموز
- پہلامارى کوْشكى ریحاب و ھولَتنى نوری سہعید
- راکیشانى تہرمہ کان
- کاردانہوہ نیودہولَتنى پہ کانی شوْرشى ٤ای تہمموز
- مہسہلہى ئہنجومہنى سہر کردایہتى شوْرش
- مہسہلہى یہ کیتى عہرہبى
- بہرگرى میللى
- گہرانہوہى گہیلانى و ھوْلی کودہتایہكى شکست خواردوو
- دادگای مہہداوى
- جولانہوہکەى شہواف
- قاسم و دہسہلَتنى تاکرہوى

ههولە سەرنەكەوتووكانى

پیش شۆرشى ۱۴ى تەموز

گەربەووردى سەرنجى ئەو هەولانە بدەين كەخراونەتە گەپ پیش شۆرشى ۱۴ى تەموز، لەپیناوى روخاندنى دەسەلاتى پاشايەتیدا، ئەوەندەى تیییدا گرنكى دراوہ بە پيگە و ھۆكارەكانى ئەنجام دانى، ئەوەندە گرنكى نەدراوہ بەئامانج و مەبەستەكانى، تەنانەت بەرنامەپيژيیەكى تەواو نەكرابوو سەبارەت بەستراتيژيەتى شۆرشەكەو ديارى كردنى سەعاتى سفر بۆئەنجام دانى، تەنھا كاريك كەهەموولا لەسەرى كۆك بوون، بريتى بوو لەوہى گەركۆمەليك ئەفسەر بەشۆرش ھەستان ، ئەوا ئەوانى ديكە پالپيشتى بكەن..^۱

ئەوہى لە ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۸ ئەفسەرانى ئازادىخواز ئەنجامياندا، كاريك نەبوو كەلە پريكدە ھاتبيتە ئاراوہ، بەلكو پیش ئەوہش ھەندىك ھەولى تر ھەبوون بۆ روخاندنى دەسەلاتى پاشايەتى، بەلام ھەل و مەرجەكان نەگونجاو بوون بۆ سەرخستنى، ئيتريئا ھۆكارەكە پەيوەندى بە دەسەلاتى پاشايەتى يەوہ ھەبوبيت، يان پەيوەندى بەو پلان و نەخشانەوہ ھەبوبيت كەدايان رشتبوو، ياخود پەيوەندى بەو كەسانەوہ ھەبووہ كەبەكارەكە ھەستان، لەگەل ئەوہى كەئەو ھەولانە سەركەوتوو نەبوون، بەلام كاريگەرى قولىيان بەجى ھيشتووہ لە سەركاروانى شۆرش و رەنگدانەوہى كاريگەرى مەملەنانى توند و خويىناوى لەنيوان ئەو ئەفسەرانەى ھەستابوون

^۱ خەبرى، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۴۹.

بەئەنجام دانی شوێرش، وئەوانەشی لە دەوریان کۆبوونەوە لە سەرباز و مەدەنی یەکان...^٢ بەدەر لەم حالەتەش هەریەک لە جولانە وەکەیی بەکر صدقی ١٩٣٦ و رەشید عالی گەیلانی ١٩٤١ کاریگەری باشیان هەبوو لە سەرگۆڕو تین دان بەو هەولانە و وەرگرتنی دەرس و پەند ئێیان و دوبارە نەکردنەویان لە هەولەکانیاندا، بەلام لەگەڵ ئەمەشدا چەندان جولانە و پێش شوێرش ١٤ی تەمموز هاتنە ئاراو، بێئەوێ بەرهنجامی دڵخۆشکەری ئێ بکەوێتەو، کەلیردا ئاماژە دەدەینە هەندیکیان:—

هەولێ یەکەم تشرینی دووهمی ١٩٥٦

پاش پودانی پەلاماری سێ قۆلێ سەرمیسەر، خەلکی عێراق بەتەواوی توڕەییان کێپەیی سەندبوو بەرامبەر بە دەسەلاتی پاشایەتی لە عێراقدا، و لەم بوارەشدا ئەفسەرانێ ئازادیخواز لەلیوای ١٤ی تشرینی یەکەم کە لەو کاتەدا مەشقیان ئەنجام دەدا لە ناوچەیی چیای حەمرین، روخانی دەسەلاتی پاشایەتیان کردە پێویستی یەکی هەنوکی، لەم بوارەشدا عەقید عەبدولوەهاب شەواف فرماندەیی فەوجی سێ لەلیوای ١٤ داوای کۆبونەویەکی ئەفسەرانێ ئازادیخوازی فەوجی سێ و فەوجەکانی تریش کردبوو، پاشان پێکەوتبون لە سەر ئەوێ کە فرماندەیی لیاوێ (سلمان الدێرکزی) دەستگیر بکەن و پاشان بەرەو بەغداد بکشێن، ئەمەش پاش ئەوێ پێشت بەکەتیبەیی زێیۆشەکان دەبەستن بە سەرکردەیی عەقید تاهریە حیا، بۆ کۆنترۆڵ کردنی شوێنە گەڕەکانی بەغداد، بەلام هەریەزویی پلانە کە دواخرا، پاش ئەوێ زانرا کە سەرکەوتوو ناییت، ئەم هەولەش حەماسەتی لەنیو ریزی ئەفسەر و سەربازەکانی فەوجی سێ دا دروست کردبوو، پاش

^٢ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١، ص ١٦١.

ئەوئى ئەم پىلانە لەلایەن ناوەندە بالاکانى حکومەتەوہ ئاشکرا کرا، ویستیان لەچەك دایان بمالن، بەلام بەهۆی مەترسی لەسەرداها تووہکەى، بپیاردا بگوازیئەوہ بو ناوچەى (H3)، ئەمەش بەبەلگەى گۆرانی یەکەکان (الوحدات) ..^١

هەولێ دووهم تشرینی دووهمی ١٩٥٦

یەکیك لەو پلانەى كە قاسم داینا بوو بو شۆرش^٢، لەو كاتەدا كە فەرماندەى لیوای ١٩ بوو و بەهۆی لیواكەى یەوہ لەئوردون بوون، دیارە ئەمەش بەهاوکارى عەبدولسەلام عارف ئەنجامی دەدات، بۆئەم مەبەستە لەئوردونەوہ نامەىك دەنیریئە بۆ پێكخراوى مەركەزى بەغداد و تیايدا دەنوسیئە لەپێگەى گەرانیەوہى لەنزىك سنورى عێراق لەناوچەى (H3) شۆرش رادەگەى نەیت، ئەمەش لەمانگى تشرینی دووهمى ١٩٥٦ دا دەبیئە، لەبەر ئەوئى هەرسى كەسایەتى دەستەلاتى عێراق (مەلىك فەیسەلى دووهم، عەبدولئىلاھ و^٣ نورى سەعید) لەوئى لەپیشوازیياندا دەبن، بەلام ئەم پلانەش هەلۆشایەوہ لەبەر ئەوئى نورى سەعید ئامادەى پيشوازی كردنەكە نایئە، دەربارەى ئەم پلانە (زەعیم محى الدین عبدالحمید) دەلیئە: راویژكرا بەپێكخراوى مەركەزى ئەفسەرانى ئازادىخواز دەربارەى ئەم پلانە، بەلام ووریاىیان دابوو یە عەبدولكەرىم قاسم كە شۆرش رانەگەى نەیت بەهۆى نەبوونى ئامادەگى تەواو بۆ ئەم كارە لەلایەن ئەفسەرانى ئازادىخوازەوہ^٤.

^١ هەمان سەرچاوى پيشوو.

^٢ پاش مانگىك لەسەر كوتنى شۆرش، قاسم رايگەياندبوو كە هەرباش ئەوئى دەرچووہ لە كۆلیئى سەربازى سالى ١٩٣٤ پلانى كودەتای هەبوو و بوو تە خولیاى تائەوئى لە ١٤ ئى تەمموزى ١٩٥٨ ئىو خولیاى هیتناىە دى. سەرەرای ئەوئى لە كودەتاكەى بەكر صدقى بەشداری كردوو.

^٣ مەلىك فەیسەل لە ٢ ئایارى ١٩٥٣ دەستەلاتى دەستورى تەواوى وەرگرت و كەس وەك وەسى بەسەرفەوہ نەما.

^٤ خەورى، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ٥٧، ٤٩.

ب‌پ‌یار درا له پاییزی ١٩٥٧ دا سوپای ع‌ی‌راق مانۆرێك سازبكات به‌چه‌كی راسته‌قهینه له‌ناوچه‌ی (ب‌ی‌خال) مه‌به‌ست، له‌م كاره‌ش پ‌روپاگه‌نده‌كردن بوو ب‌و‌په‌یمانی به‌غداد و نمایش كردنی چه‌كی نه‌مریكی كه‌سوپای پ‌ی‌به‌ه‌یز كرابوو، ب‌پ‌یاریش وابوو هه‌رسی كه‌سایه‌تی ده‌سه‌لاتی ع‌ی‌راقی ئاماده‌بن، ب‌و‌ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش لیژنه‌ی بال‌ای ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز لیك‌و‌لینه‌وه‌یان له مه‌سه‌له‌كه‌دا كرد و پ‌ریاری د‌ار‌شتنی پ‌لانیان بو‌دا، له‌م مانۆره‌دا كه‌ه‌نده‌یك له‌ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز به‌ر‌یوه‌یان ده‌برد، له‌نیو‌یشیاندا عه‌بدو‌ل‌سه‌لام ع‌ارف سه‌ركرده‌ی فه‌وجی دووی لیوای بیست، و عه‌قید روكن خلیل سعید كه‌ فه‌رمانده‌ی لیوای (٣) ی ده‌كرد، ته‌كه‌لیف كران به‌كاره‌كه‌، پ‌لانه‌كه‌ش خ‌و‌ی له‌ده‌ستگیر كردنی هه‌رسی كه‌سایه‌تی دا ده‌بنییه‌وه‌ و پ‌اشان هه‌ستانی یه‌كه‌كانی تر به‌ده‌ستگرتن به‌سه‌ر شو‌ینه‌ گرنگه‌كاندا، ئه‌مه‌ش پ‌اش ناردنی (ووشه‌ی نه‌ینی) به‌لام ئه‌م پ‌لانه‌ش به‌ه‌و‌ی به‌شدار نه‌كردنی نوری سه‌عید و سه‌ردانی (عه‌بدو‌لئ‌یلا‌ه) ب‌و‌یا‌بان، د‌وا‌خ‌را و نه‌نجام نه‌درا...^٥

هه‌وێی چواره‌م كاتونی دووه‌می ١٩٥٨

جاریكی تر لیژنه‌ی بال‌ای ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز، ئه‌نجام دانی شو‌رشیان خستبوویه‌به‌رباس، تا له‌ ١٩٥٨/١/٦ ئه‌نجامی بدن، كه‌یادی دامه‌زراندنی سوپای ع‌ی‌راقی بوو، ب‌و‌ئهم مه‌به‌سته‌ش دیاره‌ ئاهه‌نگ ر‌یك ده‌خ‌را له‌سه‌ربازگه‌ی ره‌شید له‌لایه‌ن یه‌كه‌كانی سوپاوه‌و به‌به‌شدار زۆربه‌ی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز، كه‌بریتی بوون له‌ عه‌بدو‌لكه‌ریم قاسم فه‌رمانده‌ی لیوای (١٩) و عه‌قید روكن محسن حسین الح‌بیب فه‌رمانده‌ی كه‌تیبه‌ی ت‌و‌پی

^٥ الزییدی، لیث عه‌با‌ل‌حسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ فی ع‌راق) الطبعه‌ الثانیة، بغداد ١٩٨١ ص ١٦٣.

قورس و عهقید محمود عبدالرزاق فه‌مانده‌ی فه‌وجی (۲) پاش گفتۆ کردنی
ئهم مه‌سه‌له دوو پلان داریژرا:

۱- پلانه‌که‌ی عه‌بدولکه‌ریم قاسم: به‌پی‌ی ئهم پلانه له‌کاتی گوزهر کردنی
به‌به‌رده‌م (منصه) ی سلاوکردندا که‌هه‌رسی که‌سایه‌تی له‌سه‌ری ده‌بن، له‌و
کاته‌دا ته‌قه‌یان لی بکریّت، پاشان ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز هه‌ستن به‌گرتنی
به‌پرسان و ده‌سه‌لات گرتن به‌سه‌ریه‌که‌ سه‌ربازییه‌کاندا و کشان به‌ره‌و
به‌غداد و راگه‌یانندی شو‌پش.. به‌لام لیژنه‌که‌ به‌زۆرینه‌ی ده‌نگ ئهم پلانه‌یان
ره‌ت کرده‌وه، چونکه‌ به‌هۆی ته‌قه‌کردنه‌وه مه‌لیک فه‌یسه‌ل ده‌کوژریّت،
که‌ئه‌مان بریاریان دابوو له‌ کۆبونه‌وه‌کانی پیشوایاندا که‌نه‌یکوژن هه‌روه‌ها
که‌سانی بی‌تاوانیشی تیا ده‌کوژریّت، ته‌نها لایه‌نگری ئهم پلانه قاسم و
عارف بوون..

۲- پلانه‌که‌ی عه‌قید روکن ناجی تالب: ئهم پلانه بریتی بوو له‌وه‌ی یه‌که
زریپۆشه‌کان که‌عه‌قیده‌بدولره‌حمان عارف فه‌رمانده‌ییان ده‌کات، و هه‌موو
سپی‌ده‌یه‌که‌ جو‌له‌ی ده‌کرد له‌ ناوچه‌که‌ی خۆیدا له‌ ئه‌بو غریب به‌ئاراسته
سه‌ربازگه‌ی ره‌شیددا، به‌بۆنه‌ی یادی دامه‌زراندنی سوپای عی‌راقه‌وه
له‌ ۱۹۵۸/۱/۶ له‌کاتی گوزه‌رکردنی به‌به‌غدادا هه‌ستن به‌ داگیرکردنی کۆشکی
ریحاب و رادیوو پرد و ده‌ستگیر کردنی هه‌رسی که‌سه‌که‌و راگه‌یانندی
شو‌پش، له‌کاتی‌که‌دا یه‌که‌ سه‌ربازییه‌کانی تر به‌ره‌و سه‌ربازگه‌ی ره‌شید
بکشی‌ن و ده‌ست بگرن به‌سه‌ری به‌ری (رصافه) دا..

ئەم پیلانەش شکستی هینا بەهۆی رازی نەبوونی عەقیدە بدولرەحمان عارف، بەبەلگەئە نەبوونی کەرەستەئە پێویست، سەرەرای ئەوەئە ئەفسەرانی ئازادیخواز پەیمانی کەرەستەئە پێویست یان پێدابوون...^١

هەولێ پێنجەم مایسێ ١٩٥٨

لە ١٩٥٨/٥/١١ پلانیك داریژرا بو کۆشتنی هەرسێ کەسایەتی دەسەلاتی عێراقی، لەکاتی ئەو مانۆرە سەربازییەئە کەسوپا پێئە هەلەدەستا لە (رطبة)، بەلام نوری سەعید ئامادەنەبوو، لەگەل ئەمەشدا بۆمبێک هەلەدرا کەلەو کاتەدا مەلیک و دەست و پێوەندەکەئە دانیشتبوون، بەلام کەس بەرنەکەوت و لەدوایدا و لەبەرەنجامی لیکۆلێنەووە بەدیار کەوت کە بەشیك نەبوو لە پلانیکی نەینێ و روداو کە بێمەبەست باسکرا، لەگەل ئەوەئە ئەو ئەگەرەش هەیه کە هەندیک لەئەفسەرەکان نەیان زانیبێ بەهەلەو شاندەوئە پیلانەکە لەلایەن ئەفسەرانی ئازادیخوازەوئە ئەو کارەیان کردیئت...^٢

هەولێ شەشەم مایسێ ١٩٥٨

هەولێکی تر در لەپۆژی ١٩٥٨/٥/١٢ دا، پاش ئەوەئە یەکەسەربازییەکان گەرەبوونەوئە شوینەکانیان، لیوای بەصرە بەسەرکردهی (زعیم احمد محمد یحیی) لەئەبوو غریب وەستابوو، چاوەرەوان دەرکرا لەویدا شوێرش رابگەیهنیت، پۆلی ئەفسەرانی ئازادیخوازیش کە لەبەغداد بوون لەژێر فەرماندهی عەبدولوەهاب شەواف داو بریتی بوو لەوەئە هەر لەگەل بیستنی هەوالی راکەیانندی شوێرشدا لەلایەن (زعیم احمد محمد یحیی) وە، ئەمانیش دەست بگرن بەسەر شوینە حەساسەکانی بەغداد، ئەمەش بەیارمەتی

^١ هەمان سەرچاوەئە پێشور ل (١٦٤، ١٦٣)

^٢ خەدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ٤٩، ٥٠.

هاوړيکانيان له دهره وهی به غداد، به لām پيډه چيټ جياوازي له بيو پراکاندا دروست بوويټ، بهو پيودانگهي که نه زعيم احمد شورش رادهگيه نيټ و نه ئه فسه راني ئازاديخوازيش له به غداد جو له ده که ن بو يارمه تي داني) شه وافي).^۱

ههولئ جهوتهم مایسي ۱۹۵۸

به پي ئي ئهم پلانه ده بوايه له ۱۹۵۸/۵/۲۹ شورش پراگيه نه رايه، ئه مه ش له بون ه ي يادي دامه زران دن ي کوليژي سه ربازي له به غداد، (موقه دهم عه بدولغهن ي راوي) که له و کاته دا له به صره بووه، بپرواي وايه که هه رسي که سه که ئا مادن و، له په لا ماريکي غافلگيردا ده توانيټ عه بدولئ يلا ه و نوري سه عيد له ناو بيري ن، سه باره ت به مه ليکيش، وابپريار بووه که داواي لي بکريټ سه روک وه زيران ده سني شان بکات که سويا ناوه که ي ده خاته به رده ستي، له م پلانه دا ئه فسه راني ئازاديخواز له به غداد يارمه تي داگيرکردني شوينه گرنه کان دهن، به لām هه نديک له ئه فسه راني ئازاديخواز پي يان وابوو ئهم پلانه خو کوژي و سه رشيتانه يه، و رازي نه بون له سه ري ئه نجام بدريټ، سه ره پاي ئه وه ي (راوي) پلاني وردي دارشتبوو، گه رهن تي يارمه تي داني هاوړيکاني له ئه فسه راني ئازاديخوازي خستبووه ئه ستويه وه.^۲

ههولئ هه شتتم حوزميراني ۱۹۵۸

ئهم پلانه له پي پيواني شه وانه دا خو ي ده بينييه وه که ليواي ۱۹ پي هه لده ستا له سه ربازي گهي مه نصور و سه روک ه که ي عه بدولکه ريم قاسم بوو له گه ل ليواي بيست له جه له ولا، ئهم دوو ليوايه هه لده ستان به مه شقي شه وانه له ده ورو به ري به غداد، پاشان بچنه سه ربازي گيه که وه له ناوچه ي ئه بوو

^۱ هسان سرچاوه ي پيشوول (۵۰)

^۲ خدري، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۵۰.

جسره و ئەبو صیدا پێش خۆرکەوتن، بەلام دزە کردنی ئەم هەوالەش لەمەبەستی پێپێوانی شەوانە و ناوەڕۆکەکەی گەیشتە ناوەندە بالادەستەکان لەبەغداد، کەبەرەوام چاودێری ئەم کارەیان دەکرد، هەربۆیەش لیوای ١٩ ناچار بوو تا پای خۆی بگۆڕیت وازی لی بهینیت، و کارەکە بەشیوەیەکی سروشتی ئەنجام بدریت..

پاش ئەم ڕوداوێ هەریەک لەقاسم و عارف و عەبدولەتیف دەرچای، زیاتر بیرو پراکەکانیان نەینێ تر کردووە تا لەمەر هەولێکی تردا ئەم جۆرە دەمگۆیان ڕوونەدات.^٢

لەئەنجامی ئەو هەولانەو بەدیار دەکەوێت، ئەفسەرانی ئازادیخواز کاروبارەکانیان بەدەر بوو لەهەماهنگی و هیچ جۆرە مەڕکەزییەتیکی کار لەناویاندا نەبوو، تاهەموولایەکیان پەییوەست بن پێوی، لەهەمان کاتدا ئەو بەدیار دەکەوێت کەبەرەوام لەژێر ترس و تۆقین دا بووبن، بەجۆریک کارەکانیان لەچارچیوەیەکی بەرتەسکدا بووو و نەیاننوانیوە بەتەواوی زەمینەی بۆ ڕەخسێنن،

بەدەر لەمانەش ململانێی توند هەبوو لەسەر سەرکردایەتی کردنی شوێش و گرتنە ئەستۆی شوێش، تالەهااتوودا ناوی خۆیان هەلبگریت، وپشکی شیریان هەبیت لەدەسەلاتدا. لەسەر و هەموو ئەمانەشەو هەندیک بیرو پاپێیان وایە ناکۆکی هەبوو لەنێوانیاندا لەسەر چارەنوسی بنەمالەیی پاشایەتی و بەتایبەتی خودی مەلیک فەیسەل کە لەدوایدا تاوانی قەتل و عام کردنیان دەخرایە ئەستۆی یەکتەرەو.

^٢ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ١٦٩.

چركە ساتەكانى

شۆرشى ۱۴ئەمۋى ۱۹۵۸

ھەۋالەكانى كاتژمىۋى ۱۰/ شەۋى ۱۴/۱۳ئەمۋى ۱۹۵۸ بەم ھەۋالە دەستى

يېڭىرد:

"بەيارمەتى و چاۋدىرى خۋاى گەرە سەرلەبەيانى سبەينى دوشەمە ۱۹۵۸/۷/۱۴ جەلالەتى مەلىك فەيسەلى دوۋم و ۋەلى عەھدى ئەمىن سەردانى ئەستەنبول دەكەن بۆۋت وئز لەگەل فەخامەتى عەدنان مەندەرىس سەرۋك ۋەزىرانى تۈركىيا، دەربارەى كۆبۈنەۋەى ئەنجۈمەنى پەيمانى بەغداد كە بىر يار ۋايە لەكۇتايى ئەم مانگەدا لەلەندەن بېسەرتىت، شايانى باسە پىزدار نورى سەعيد سەرۋك ۋەزىران و ژمارەيك لەگەرە كەسايەتىيەكان ھاۋرپىيەتى جەلالەتى مەلىك دەكەن...) پاشان ھەۋالەكان ھەرۋەك شەۋانى تىر بەتەلىقكى پۇژانەكۇتايى ھات كەلەلايەن (كازم الحيدرى) دەخوئىرايەۋە تىيدا پەخنەى لەسياسەتەكانى جەمال عەبدولناصر دەگرت."

خەلكى عىراق ۋەك ھەموو شەۋەكانى تىر بەئاۋازى ئەم جۆرە ھەۋال و تەلىقانەۋە، لەسەر جىڭەى نوستىنيان پادەكشان و سەرنجى ئاسمانى تەمۋى بەغداديان دەدا، تا چەند ساتىك بە ھىمنى و ئاسودەيى پشوو بدەن، بىئاگا لەۋەى لە سبەينىيەكى بەرەبەياندا سەرچەمى شتەكان دەگۆپىن، ئەۋەى ئەمپۇ قەدەغەۋ بقبو دژ بەدەسەلات بوۋە، ئەۋا سبەينى دەبىتە شۆپش و نەبەردى و ئازايەتى، سبەينىيەك پەۋتى ژيانى سىياسى

۱ العلوى، حسن، عبدالكريم قاسم رؤية بعد العشرين، منشورات دار الزوراء، لندن، ۱۹۸۳ص ۱۶.

وحوكمى وولات لهبنه پره ته وه دهگوريت، عيراقى بوياخ كراو به پاشا و وهى
عههد و دهست و پيوندكهى، دهگوريت به عيراقىكى كومارى كه تا ئيستا
پهوتى سروشتى خوئى وهرنه گرتوو، بى ناگا له وهى ئه وهى له داهاتوويهكى
نزيكدا دهگوزهرى، لهههناويدا زوريك له مهرگه سات و ئازاريش له گهل خويدا
دينى.

هر له وشه وهدا و پيش جوله كردنى هيژهكهى، عهبدولسهلام عارفيش
دهست ده داته قورئانهكهى و دهيكاته وه، دهچيته سهرسوره تى (الانبيا) و
دهست دهكات به خويندنه وهى كه بهم ئايه ته دهست پى دهكات (اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ
حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ...) ليژه شه وه گورانكارى به كان دهستان
پى كرد، ههنگاو به رهو بارىكى نوئى نرا، ئاخو دهبيت ئه و باره چوئى گوزه را
بيت؟

بيروكهى شوپش و كوده تاي سهربازى شتىكى تازه نه بوو له و ئان ساته دا
به لاي سوپاي عيراقىيه وه، چونكه له سالى ١٩٣٦ دا بو يه كه مين جار
له ميژووى عيراق و سهرجهم وولاتانى عهرييدا به كر صدقى كوده تايهكى
ئه نجام دا، به لام ئه و كات سيستى پاشايه تى و دهسه لاته كهى نه كر ابو وه
ئامانج تا وه لا بخرين، به لكو ته نها ئامانجى گوپىنى حكومه تىك بوو
به حكومه تىكى تر، سالى ١٩٤١ يش رهشيد عالى گه يلانى پيشه وايه تى
بزوتنه وويهكى كرد كه ناوى خوئى هه لگرتبوو، به لام له م جاره ياندا تاراده يه ك
سنورى بزوتنه وه كه به رفراوان بوو نائه وه بوو كه ههريه ك له عهبدولئيله و
نورى سهعيد هه لاتن و هه ژمونى به ريتانى خهريك بوو دهسپرايه وه، ناچار
به ريتانيا له بهرامبهردا كه وته جهنگه ره له گهل بزوتنه وه كه داو له ئاكاميشدا

بزوتنه وهكهی سهركوت كردن. ئەمەش لەو كاتەدا پەيامێك بوو بۆ ئەوانەى
كە دژایەتى بەرژۆهەندى بەریتانیایان دەكرد لە عێراقدا..

سوپای عێراقى لەو كاتەدا لە (٤) تیپ (الفرقة) پێك هاتبوون، كەدابهش
بووبوون بەسەر باكوڕو باشوردا، هیژى پێویست لەبەغدا نەبوو بۆ
جى بەجى كردنى كۆدەتا، تەنھا چەند قوتابخانەىەكى سەربازى و كۆلیژى
سەربازى و یەكەى مەشقى تەكنىكى نەبێت، جگە لەمانەش لیوایەكى
پاسەوانى هەبوو لەپایتهختدا، لەبەر ئەوە لیژنەى بالای ئەفسەرانى
ئازادىخواز بریاریان داوو سود لەهەر یەكەو تیپێكى وەرگیرێت كەسەر
بەئەفسەرانى ئازادىخوازین وبەبەغدادا تێپەر بین.^١

هەرچەند تا سەرەتای ١٩٥٨ هیچ جوړه پلانىكى رێك و پێك وگونجاو
دانەنرابوو بۆ ئەنجام دانى شوێرش، چونكە لەوكاتەدا زیاتر سەرقالى
رێكەوتن بوون لەسەر دیارى كردنى (كاتى شوێرش).. سەرەپای ئەوەى
هەندىكیان پەلەیان لەكارەكە دەكرد، بەلام هەندىكى تریان هیمن و لەسەرخۆ
بیریان لەمەسەلەكە دەكردەوه، چونكە هەلگرتنى هەر هەنگاویكى هەلە ئەوا
بێگومان بەخراب بەسەریاندا دەشكایەوه.. تائەوهبوو لە هاوینى ١٩٥٨دا
هەوالى ئەوه بلاوبوووبوویەوه كەعێراق لەبەردەم شوێرشىكى چاوه‌پوان
كراودایە، لەو هەل و مەرجەشدا ئەفسەرانیش ناچار بوون بكەونه خۆو پلانى
بۆ داڕێژن، ئەوەشى كە زەمینەى ئەم پلان دانانەى خوشكرد، بریتى بوو
لەو هەلەى بۆیانرەخسا، ئەویش دەرکردنى بریارىكى دەستەى ئەركانى
سوپا بوو لە ١/٧/١٩٥٨دا، كەتیییدا فەرمان دەكات بە لیوای بیست
كەلەسەربازگەى جەلەولا بوون (لە سەرپووبارى دیجلە لەباكوڕى پوژەهلەلاتى

^١ كەنالى ئاسمانى ئەبوو زەبى بەرنامەى (بین الزمەین) ئامادەو پێشكەش كردنى (احمد مەنا).

لهكۆی (١٥) ئەندامی لیژنەى بالا ئامادهبوون، كه بریتی بوون له
 (عهبدولكهريم قاسم سهروك و ئەندامی نایجی تالب، محی الدین
 عهبدولحه مید، عهبدولوههاب ئەمین، عهبدولوههاب شهواف، تاهر یحیی،
 محمد السبع) لهو كۆبونوهیهدا بریار له سههر جی به جی كردنی پلانه كه درا
 كه ناسراو بوو به (كردهی ههلق) و له دوایدا گۆرا به ١٤ ی ته مون، ئەوانی
 دیکه ی ئەفسه رانی ئازاد یخواز زانیارییان نه بوو له سههر پلانه كه و كاتی
 جی به جی كردنه كه ی، هه رچه ند هه ندیک لا سنوردار كردنی واده ی
 جی به جی كردنه كه بۆ مه ترسی دزه كردن ده گه پیننه وه، ته نانه ت پيش
 سه عاتی سفر هه ریه كه له قاسم و عارف وابلویان كردبووه كه پلانه كه یان
 ئاشكرا بوو چیدی (كردهی ههلق) ئەنجام نادری، دیاره له م كاره شیاند
 ویستویانه ته نها خویمان هه ستن به كاره كه، لیوا روكن عهبدولكهريم فه رحان
 له یادداشته كانیدا ده لیّت: پاش ئه وهی له نیوان ئەفسه رانی لیژنەى بالا دا
 قسه و باس له سههر ئه وه ده كرا كه شوړش له م جاره یاندا ئەنجام ده دریت،
 عهبدولسه لام عارف وای بلاو كردبووه كه به ره و ئوردون ده چیت و به لیژنەى
 بالای راگه یانده بوو كه ئه و فه رمانه ی بۆی ده رچوووه جی به جی ده كات، چونكه
 ئه و فه رمانده یه كی لیوا ی هه یه، له راستیدا هیزی پیویست بۆ ئەنجام دانی
 كاره كه، به تایبەت پاش په یوه ندی كردنی كه تیه ی زریوشه كان
 به لیواكه یه وه پلانه كه ئاسان بوو، ته نها دیاری كردنی ئه رك و فه رمانه كانی
 ده ویست، به لām به دیار كه وت له نیوان هه ریه كه له قاسم و عارف دا پیکه وتن

له سههر پاراستنی نه یی واده ی شوړشه كه یان، كه ئاشكرا به ئەم حالته زیاتر مه یست پیی دزینی واده ی شوړش
 و خو به خاوه ن زانیی شوړش و له دوایدا ده ست گرتن بسفر حوكمدا و دوورخستنه وه ی هاوړێكانیان له پۆسته زۆر
 گرنگه كان بوو. (سهرچاوه: ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق، تأليف ليث عبدالحسن الزبيدي، له گمڵ كه نالی ئه بو
 زه بی ئاسمانی بهرنامه ی (بين الزمنین) ئاماده و پیشكهش كردنی احمد مهنا)

ههيه و به نهیانی ئەو پێکهتنهشیان شاردۆتهوه تالیزنهى بالا تییدا بهشدار نهبن و له دوایدا داواى جی به جی کردنی ئەو بریارانه بکهن که پیش وهخت داویانه، چونکه ئەم دوو کهسه برویان وابوو گهر بێتو شوێش بکهن ئەوا لیژنهى بالا پشتگیری شوێش دهکهن، ئیتر ئایا سههرکهوتوو بێت یان نا... له دوايشدا ههڕئه مه پرویدا. ^۱ ههڕهیهش کاتیك له بهرهبه یانی ۱۴ ی ته موز که شوێش ئه نجام دراو سوپا هاتبوو، نیو به عداد دهو، زۆریك له ئه فسه رانی ئازادخواز توشی سه رسوهرمان بوون له م کاره و ته نانه ت بوو به مایه ی چه ندان کی شه ی تر، له گه ل ئەوه ی تی بی نی کرابوو که عارف و قاسم پاش ده رچوونی بریاره که ی ده سته ی ئه رکان، تا ۱۴ ی ته موز جموجولی زۆریان پیوه به دی کراوه. ^۲

له یاداشته کانی دا فوئاد عارف ده لیت: پۆژی پینچ شه مه ۱۰/۷/۱۹۵۸ واته چوار پۆژ پیش پوودانی شوێش، هه ریه ک له قاسم و عارفم بی نی له وه زاره تی به رگری دا، له و کاته دا من فه رمان ده ی لیوا ی (۹) بووم، عه بدولکه ریم قاسم په رسیاری (ئه نه وه سامر) به رپوه به ری ئه منی ناوچه ی (حله ی) لی کردم... منیش پی م ووت: که سیکی زۆر باشه، له دوایدا زانیم که ئه م که سه یه کی ک بووه له نزیکه کانی عارف، پاشان پی ی و تم له م پۆژانه دا هه والی گه رم ده بیستیت، پاشان داوا ی لی کردم که نانی نیوه پۆی پۆژی هه یینی ۱۱/۷/۱۹۵۸ له مالی قاسم بخۆم، به لām کاتیك له ریگه دا که گه رامه وه بیرم که و ته وه که من ده وه تی عه بدولکه ریم قاسم بووم، به لām له ده ستم

^۱ فرحان، اللواء الركن عبدالکریم، ثورة ۱۴ تموز فی العراق، الجزء الاول، ص ۹۰، ۹۱، مؤسسة الکتاب العربی للدراسات والترجمة والنشر، باریس، ۱۹۸۶

^۲ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۶۱.

دهرچووبوو^۱. ئەمەش نیشانەى ئەو راستىيەيە كە قاسم و عارف خولياى شوپش لەبيرياندا بووه، بەلام كاتى ئەنجام دانەكەيان پاراستوه لاى خوڤيان، بەم جوړەش ئامادەگى بۆ ئەنجام دانى شوپش گيرايە بەر، لەوانەش:

۱- دانانى وردهكارى پيوست بۆ ئەنجام دانى شوپش.

۲- دارشتنى ئەو بە لاغانەى كە پيوست بوو پاش شوپش بخوڤنرینهوه.

۳- ديارى كردنى ئەو كەسانەى لە دوايدا پوستانى وهزارى دهگره دەست.

۴- دابهش كردنى پوستانى پله و دەسه لاتەكانى حكومهتى داهاتوو لەنيوان خوڤياندا..

ئەم كارانەش بىگەرانهوه بۆ مەرجهى ريكخراوى مەرکهزى ئەفسەرانى ئازادىخواز ئەنجام دران و خوڤيان بەتەنها كرده خاوهنى شوپش كە. تەنانەت پاش سەرکهوتنى شوپشيش بەهەمان عەقلەوه كاريان كردوو...

كشيان بەرمو بەغداد

قاسم و عارف پلانى جى بەجى كردنى شوپشيان بەوردى دارشت، ليوای (۲۰) ژمارەيەكى زور لە ئەفسەرانى ئازادىخوازى تىدابوو هەرچەند (زەعيم روكن ئەحمەد حقى محمد على) سەر بە ئەفسەرانى ئازادىخواز نەبوو، بەلام بەرەو ئەوه دەچوو كەبێتە نيۆ ريزى ئەم ريكخراوهوه وبۆ ئەم مەبەستەش (نازم تەبەقچەلى) يان (محي الدين عبدالحميد) راسپياربوو تالەم بارەوه قسەى لەگەل بكەن، چونكە ئەم دوو كەسە پيوەندى پتەويان لەگەلیدا

^۱ عارف، فؤاد، مذكرات، تعليق د. كمال مظهر، ص ۱۷.

هه‌بوو، به‌لام هاتنه پيشه‌وهی ئهم هه‌له‌ بواری ئهم کارهی نه‌دا^٢، له‌چوار
چيوه‌ی پلانه‌که‌شدا بریار وابوو (زعیم روکن ئهمه‌د حقى) له‌لایه‌ن
ئه‌فسه‌رانی لیواکه‌یه‌وه ناچار بکریت تابه‌ره‌وه‌وه‌لوجه‌ بکشی و له‌وى
خواحافیزیان لی بکات، ئهمه‌ش له‌پریگه‌ی چونیان به‌ره‌وه‌ ئوردون..
لیواکه‌ی احمد حقى پێک ده‌هات له :

که‌تیبه‌ی یه‌که‌م به‌سه‌رکرده‌ی سهره‌نگ عه‌بدوله‌تيف ده‌راجی.

که‌تیبه‌ی دووهم به‌سه‌رکرده‌ی سهره‌نگ یاسین محمد ره‌وف.

که‌تیبه‌ی سێیه‌م به‌سه‌رکرده‌ی سهره‌نگ عه‌بدوله‌سه‌لام عارف.

به‌لام (یاسین محمد ره‌ئوف) ئه‌ندامی رێکخراوی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز
نه‌بوو، هه‌ریوه‌یه‌ش بریارى ده‌ستگیرکردنی درا له‌لایه‌ن عارف و ده‌راجی‌یه‌وه،
ئهمه‌ش له‌پریگه‌ی چوون به‌ره‌وه‌ به‌غدا و له‌حاله‌تیکدا گه‌ر رازی نه‌بوو له‌سه‌ر
هاوکاری کردنیان، به‌ده‌ر له‌م گرفته‌یه‌کیکی تر له‌وه‌ گرفته‌یه‌وه
سه‌ره‌کی‌یانه‌ی که‌ده‌بوايه قاسم و عارف چاره‌سه‌ریارن بکریه‌ گرفته‌ی دابین
کردنی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی بوو، چونکه‌ له‌سیستمی په‌یڕه‌کراوی سه‌ربازی
سوپای عێراقیدا، پریگه‌ نه‌ده‌درا که‌ته‌قه‌مه‌نی بدریت به‌ئه‌فسه‌ره‌کان مه‌گه‌ر به
ده‌رچوونی فه‌رمانێک نه‌بوايه له‌م باره‌وه‌ و له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتی بالاى
سه‌ربازییه‌وه، به‌لام عارف توانی ته‌قه‌مه‌نی پیویست ده‌ست بخت و
پاریزگاری لی بکات و به‌شیوه‌یه‌کی نه‌ینی بیهێلێته‌وه‌ تا پوژی ١٤ی ته‌موز که
ده‌بوايه‌ جوله‌ی تیدا بکرایه..^٣

بۆ سه‌رخستنی پلانه‌که‌ش ئهم هه‌نگاوه‌ گیرانه‌ به‌ر:

^٢ فرحان، اللواء الركن عبدالکریم، ثورة ١٤ تموز فى العراق، الجزء الاول، ص ٩٠، مؤسسة الكتاب العربی
للدراسات والترجمة والنشر، باریس، ١٩٨٦
^٣ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ٦٢، ٦٣.

ههنگاوی یه گهه: چهواشه کرنی زعیم احمد حقّی، تاریگه یان پیّ بدات خوّیان جو له بکهن و دلّنیای بکه نه وه له وهی فرمانه که بهرّیک و پیکی جی به جی ده کریت، هیژه که پیشهره وی پیّ ده کهن به ره و فه لوجه به به غدادا و پاشان له ویشته وه به ره و ئوردون.

ههنگاوی دووم: داوا بکریت له زعیم احمد حقّی تا له گهل به شى یه که می هیژه که بروات که له فه لوجه ده وهستن و چاوه ریّ پاشماوه ی هیژه که بکهن. ههنگاوی سێیه: چهواشه کردنی زعیم احمد حقّی له سه ره دواکه و تنی هیژه که و دروست کردنی هه ندیک بیانوو به لگه ی واقعی تا هیچ جو ره گومانیک دروست نه بیّت له سه ره دواکه و تنی هیژه که ..

ههنگاوی چوارهم: له کاتی ئه نجام دانی جولانه وه که نابیت زعیم احمد حقّی هه ره به خیرایی ده ستگیر بکریت، نه بادا هه والی جولانه وه که هه ره له سه ره تا وه دزه بکات بۆ لایه نه به ره پر سه کانی سه ره وه وه هه ولی سه رکوتی جولانه وه که بدهن له قوناغی سه ره تایدا.

ههنگاوی پینجهم: لیوا ی ۱۹ که فه رمانده که ی عه بدولکه ره ییم قاسمه ئه رکی پاراستنی پشته وه ی هیژه که ی ده که ویتته ئه ستۆ که به ره و به غداد ده کشیت، له گهل ده ستگیر کردنی لیوا غازی داغستانی سه ره کرده ی تیپی (سێیه) ..

ههنگاوی شه شهّم: ئاگادار نه کردنه وه ی ئه وه هیژه ی که به ره و ئوردون کشاوه له جولانه وه که تا به ته واوی جولانه وه که سه ره ده که ویت ئه مه ش له پیناو دزه نه کردنی هه واله که ..

ههنگاوی جه و تهّم: ئاگادار کردنه وه ی ئه فسه رانی ئازاد یخواز بۆ هه ستان به جی به جی کردنی ئه رکی خو ی له ناو به غداد که پیشتر بۆ دیاری کراوه،

بەدەر لەو ئەفسەرە دیاری کراوانا، نابیت هیچ ئەفسەریکی تر ئاگادار بکریت، ئەمەش دیسانەو بە پاراستنی نهینی کارەکه.^۱

لەڕۆژی ۱۳ ی تەموز قاسم و عارف سەردانیکی کوت پری بەغداد دەکەنەو، بەلام جگە لە هەندیک کەس نەبیت کە خۆیان دیارییان کردبوو، وادەى شوپشەکەیان بەکەس پانەگەیاندا، لەگەڵ ئەوەى زۆر کەس چاوەڕوانی ڕودانی شوڕشیان دەکرد..

لەسەعات (۹) شەوی ۱۳/۷/۱۹۵۸ لیوای (۲۰) بەسەرکردایەتى زەیم احمد حقى جولەى کردبەئاراسنەى بەغداد لەسەربازگەى جەلەلاو، کەکەوتبوویە دووری ۱۰۰ کم لە باکوری ڕۆژەهەلاتى بەغداد، تابەرەو فەلوجە بکشین، هەرچەند لیوای (۱۹) بەسەرکردایەتى عەبدولکەریم قاسم هیچ جۆرە فەرمانیکی بۆ دەرەنەچوو بوو تا پەيوەندى بکات بە لیواکەى احمد حقى یەو، بەلام قاسم بەرپیکەوتنى لەگەڵ عارف بەوردی چاوە دیاری جولەکەى دەکردو پەیمانى دا لەحاله‌تى پێویستدا بە هانای هیژەکەى عارفەوە بیت..

هەرهیندەى هیژەکەى عەبدولسەلام عارف گەیشته سەنتەرى (کاسل پۆست) لەدوری ۳۰ کم لە بەغداد، ئەو، ئیتەر سەرەداوێکانى شوپش دەرکەوتن، چونکە زەیم احمد حقى لەبەغداد دەرچوو، لەپێگەى فەلوجەدا بوو، لەهەمان کاتیشدا عقید یاسین محمد رەوف، دەستگیرکرا، لەبەر ئەوەى ئامادەنەبوو هاوکارییان لەگەڵدا بکات، لەشوینى ناوبراوشدا عادل جلال دانرا (کەئەفسەریکی کردبوو)، عەبدولسەلام عارفیش بووبە سەرکردەى لیوای بیست لەوبەشەى کەمابوولەژێر دەستیدا، عەبدولەتیف دەرچایش بوو بە جیگری عارف پاش دەستگرتنى بەسەر بەغداد، و ئەرکی

۱ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ١٨٢.

دهستگرتن به سهر خانه ی رادیو و راگه یانندن کۆماری عیراقی خسته
ئهستوی خۆی، پاشان موقه ده م فازل محمد عه لی کرده سهر کرده ی که تیبه ی
سی که یه کی که بوو له ئەندامانی ئەفسه رانی ئازادیخواز، عارف وه
فه رمانده ی لیوای (۲۰) یش هه موو ئەم تهعلیما تانه ی ده رکرد:

۱- پیویسته له سهر که تیبه ی دوو، که سهر کرده که ی عادل جلال بوو،
مه رکه زی وه زاره تی به رگری داگیر بکات، له گه ل دیوانی مه له کی له شه قامی
(الاعظمیه) و جوله ی پاسه وانی مه له کی په ک بخن.

۲- پیویست بوو له سهر که تیبه ی سی که سهر کرده که ی فازل محمد علی
بوو له دیجله وه به ریته وه بو که رخ، که (بهشی پۆژئاوایی به غداده) و له وی
به هاوکاری عقید عبدالرحمن عارف، برای عه بدولسه لام عارف له سهر بازگی
(الوشاویش) ئەوانیش به هاوکاری له گه ل ئەو هیزه ی که له کۆلیژی پیاده دایه
و له نیویشیاندا رائد عه بدولستار العبوسی که یه کی که بوو له ئەفسه رانی
ئازادیخواز، هاوکاری یه کتر بکه ن و کاره کان راپه رینن.

له سه عات (۴) سپیده ی ۱۴ ته موزی ۱۹۵۸، پاش ئەوه ی عارف
به ته وای پلانه که ی له کاسل پۆست داپشتبوو، دهستی دایه دابهش کردنی
تهقه مه نی به سهر هیزه که یدا و به ره وه به غداد کشان، له ماوه ی نیو سه عاتدا
چوونه ناو به غداده وه و به ره ناوجه رگه ی شار کشان، له سه عات (۵) دا
له دیجله په رینه وه به ره و بینایه ی رادیو داگیری کرد^۱ هه رئه ویشی کرده
سه نته ری سهر کردایه تی کردنی خۆی، و چاوه روانی کرد تاپه خشی رادیویی

^۱ له پلانی شۆرشدا ناماژه نهدرابویه داگیر کردنی ئەنتینه کانی په خشی رادیو که له ئەبو غریب بوون، عارف
ته نه ا بینایه ی رادیو که ی داگیر کردبوو له صالحیه، هیچ یه ک له ئەفسه رانی ئازادیخواز بیریان به لای ئەوه دا
نەرۆشتبوو که چاره نویسی شۆرشه که بیان بهنده بوو چهند زمانانه ی که له ئەنتینه کانی په خشی ئەبو غریبدا هه بوو،
به راستی دهستی قه ده ر هاو رایی کاره که بوو، چونکه هیچ یه ک له لایه نگرانی ده سه لاتنی پاشایه تی نه گه یشتبوونه
ئەو ئەنتینه نه تابییچر و په خشی رادیو رابوه ستیت.. سه رچاوه: شۆره ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق، تألیف لیث
عبدالحسن الزبیدی، ص ۱۹۳

کرایه وه ، ئه وکات دهستی دایه خویندنه وهی بهیانی یه که می شوپرش به دهنگی خووی و هانی خه لکی و پارتیه سیاسییه کانی دها تابریژینه سه رشه قامه کان و پشتگیری شوپرش بکه ن. بهم جوړه عارف له رادیوو دهیوت (ئه مه شوپرشه که تانه ، بنه ماله ی پاشایه تی له ناوبران ، پژی می پاشایه تی هه ره سی هی نا ، له گه ل هه رسی شیدا ، هه موو خراپه وگه نده لیبیه کانیش هه ره سیان هی نا ..)

له لایه ن خو شیه وه قاسم چاوه روانی ئاکامی جولانه وه که بوو ، ئه و هیشتا فرمانده ی لیوای (۱۹) بوو ، به لام کاتی ک عارف دهستی گرت به سه ر به غدادا ، به فیعلی قاسم سه ر کردایه تی هیژه کانی شوپرش گرت به دهست ، ئاماده بوو پشتیه وهی هیژه کانی شوپرش بیاریژی ، له هه رجوړه مه ترسی یه کی په لاماردان ، کاتی کیش به ره و به غداد کشا له ناوسه یاره کهیدا گو یی له دهنگی عه بدولسه لامه وه بوو که هه وائی هه ره سی دهسه لات ی پاشایه تی راده گه یاند ، به یاننامه ی دامه زانندنی کو ماری عیراقی ده خوینده وه ، هه ربویه ش عه بدولکه ریم به خیرایی به ره و به غداد کشا ، چونکه به ته وای به غداد گیرابوو ، سه ره تا سه ردانی رادیوی کردو چاوی که وت به عه بدولسه لام عارف ، پاش دهست خو ش ی ئی کردنی به ره و باره گای وه زاره تی به رگری پوشت و کردییه باره گای خو ی ..

دهگونجیت له و کاته دا قاسم ههستی به جوړیک نیگه رانی کردییت که ئه فسه ریکی له خو ی خوارتر ، ترانیویه تی به و جوړه به غداد بگرییت و سه ربکه ویت ، له کاتی کدا دهیوانی هه رخوی به هیژه که یه وه هه مان کار بکات ، زور لا ئه وه به دوور نازانن که هوکاریکی سه ره کی بوییت له ململانی نیوان هه ردوو قاسم و عارفدا که له دوایدا پرویدا .^۲

^۲ خدری ، د . مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷ ، ص ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶.

چەند بېرگە يەك لە بەيانى يەكەمى شوېش

گەلى عىراقى بەرپىز..

باش پشت بەستن بە خۆى گەورەو پالېشتى دلسۆزان لە رۆلەكانى گەل و
هيزە نىشتىمانى يە چەكدارەكان، هەنگاومان هەلگرت بۆرژگارکردنى نىشتمانە
خۆشەويستەكەمان لەژێر دەسەلاتى خراپەكارى كەئىستىعمار سەپاندوبەنى
بەسەر گەلەكەمانەو تاحوكمى بكات و يارى بەموقەدەرەكانى بكات لە پېناو
بەرژەوهندى خۆيان و گەيشتن بەبەرژەوهندىيە شەخصىيەكانيان..

براين!

سوپا لە ئۆهەيوەو بۆ ئۆهەيوە، واھەستاوہ بەوہى دەتانهوۆت، ئەویش رامائينى
ستەمكارانە كەسوكايەتىيان بە مافى گەلەكەمان دەکرد، ئەوہى لەسەرتانە
ئەوہى كەپشتى بگرن و سەرى بڅەن، يارمەنى بدەن لە ئاراستە كردنى گولە و
بۆمبەكان بەسەر كۆشكى رېحاب و كۆشكى نورى سەعيدا..

لەبەشىكى ترى بەياننامەدا ھاتووہ: دەخوازين ھەمولايەكمان يەك دەست
بين لە سلېمانىيەو تا رگبە و لەزاخووە تا فاو، بۆئەوہى عىراق يەك دەست ييت
بۆ زال بوون بەسەر ئەو تاوانبارانەداو رزگار بون لەشەريان..

لەكوئايى بەياننامەكەشدا ھاتووہ: بەراستى سوپندمان خواردووہ،
كەخوینمان و ئەوہى بەلامانەوہ ئازىزە، لەپېناوتاندا بيبەخشين، لەبەر ئەوہ
ئۆهەش متمانەتان ھەييت و دلنابن كە ئيمە دريژە بە كارەكانمان دەدەين لەپېناو
ئۆهەداو پيوستە حوكم بگەرپنەوہ بۆ دەسەلاتيک كە لەگەلەوہ سەرچاوہى
گرتبييت و ھەلقولايييت و لەسەرخواستى گەل بېروات، ئەمەش ئەنجام نادرييت،

تەنھابەدامەزراندنی کۆماریکی میلی نەبیّت کە دەستی گرتییّت بەیەکیّت تەواوی
 خاکی عێراقە و پەیوەندی برائەشی ھەبیّت لە گەلّ ولاتانی تری عەرەبی
 و ئیسلامی و کار بە بنەماکانی نەتەو بە کەرتەکان بکات و ئیلتیزامی ھەبیّت
 بە پەیماننامە و پرۆتۆکۆلەکانە و بە پیی بەرژە وەندی نیشتمانی و بپارەکانی
 کۆنگرە باندۆک ، و پیویستە ھەر لە ئیستەو حکومەتی نیشتمانی ناو بنریّت
 بە کۆماری عێراق ، و لە پیناوی جی بە جی کردنی خواستی گەلیش ، سەرۆکایەتی یە کەمان
 سپاردوو بە شیۆوەیەکی کاتی بە ئەنجومەنی سیادە ، کە مومارەسە
 دەسەلاتەکانی سەرۆک کۆمار دەکات ، تا ھێندە ریفراندۆمیک ئەنجام دەدریّت
 و گەل سەرۆک دیاری دەکات ..

داواکارین لە خوا ی گەورە سەرکەوتومان بکات لە کارکردنمان بو خزمەتی
 نیشتمانی ئازیزمان ، ھەر خوا ی گەورە بیسەر و وەلامدەرە وە یە ..

لەبری سەرکردە ی گشتی

ھێزە نیشتمانی یە چە کدارەکان

بەغداد ، ٢٦ ژێ الحجە ١٣٧٧

شۆرش يان كودەتا

پېش ئەۋەى بچمە ناۋ ۋەلامى ئەۋ پرسىيارەى ئايا ئەۋەى لە
۱۹۵۸/۷/۱۴ دا پويىدا شۆرش بوۋ يان كودەتا، بەپيويستى دەزانم پېناسەى
ھەريەك لە چەمكى (كودەتا) ۋ (شۆرش) بكم.

كودەتا: گۆرانكارىيەكى كوت پرو يەكلاكرەۋەيە لە حكومەتدا، بەھۆى
دەستىۋەردانى سوپاۋە، يان ھەندىك لەپىكھاتەكانى سوپاۋە، دىتە كايەۋەۋ
تىيدا ھىزبەكار دەھىنرىت، يان ترساندن بەھەرەشەى بەكارھىنانى ھىن، ۋەك
كودەتاكەى ناپليۋن پۇناپارت لەسالى ۱۷۹۹، لۇى ناپليۋن لەسالى ۱۸۵۱،
پاش كودەتا پىفراندۇمى گىشتى ئەنجام دەدرىت كەمەبەستى شەرعىيەت دانە
بەۋ واقەى كەھاتۇتە ئاراۋە. ۱

شۆرش: گۆرانكارى جەۋھەرىيە لە بارودۇخى سىياسى ۋ كۆمەلايەتى
دەۋلەتتىكى دىيارى كراۋدا، لەم كارەشدا جەماۋەر پۇلى سەرەكى تىيدا
دەگىرى، ئامانجى گۆرانى جەۋھەرىيە لەسىستى سىياسى يان كۆمەلايەتى
ئەۋ دەۋلەتەدا، لەسەر كەۋتنى شۆرشدا دەستور دەگۆرىت لەگەل پزىمى
ھوكمراندا، بەلام شەخسىيەتى دەۋلەت دەستكارى ناكرىت ۋ نابىتە مايەى
ھەرەس ھىنانى ئىلتىزامە نىۋەدەۋلەتىيەكانى، لەبەناۋبانگترىن شۆرشەكان
شۆرشى فەرەنساي سالى ۱۷۸۹ يە. ۲

بۇزىاتر پرو نكرىدەۋەى ئەۋ ھالەتەى كەلە ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۸ دا ھاتە
ئاراۋە دەكرىت ھەلسەنگاندنىكى كورت بكمەين لەنىۋان ناۋەپۇكى كودەتاۋ
ناۋەپۇكى شۆرشدا، تابزانىن ئاخۇ ئەۋەى پويىدا شۆرش بوۋ يان كودەتا..

^۱ المسيرى، عبدالوهاب، (الموسوعة السیاسة) الطبعة الاولى، مارس ۱۹۷۴، ص ۹۱.

^۲ ھەمان سەرچاۋى پېشۋول (۷۵).

جياوازي نيوان كوده تاو شوړش

شوړش	كوده تا
۱-گورانيكي جه وهري يه له بارودوخي سياسي و كومه لايه تي وولاتيكا.	۱-گوراني كوت وپرو يه كلا كهره و يه له حكومت و سيستمی فهرانپروايي ولاتا.
۲-جه ماوهر له گهل هيزه سياسي يه كاندا پي ي هله دستن.	۲-سوپا يان به شيك له سوپا، يان هه نديك گه وره كار به دهستي ولات پي ي هله دستي
۳-نامانجي گوراني جه وهري يه له سيستمی سياسي يان كومه لايه تي ، بي دهستكاري شه خصيه تي دهولت.	۳-نامانجي گورانكاري يه له دابشهش بوني دهسه لاتي سياسي ودهسته فهرانپروا جياوازه كان يان كهسه جياوازه كان.
۴-سروش تي رپيوان و په نابردنه بهر هوكاري سياسي زاله به سه ريډا.	۴-زياتر سروشتي توندو تيژي زاله به سه ريډا.
۵-پيوستي به ريفراندوم نيه، چونكه جه ماوهر خودي خو ي پي ي هه ستاو.	۵-پاش كوده تا ريفراندوم ئه نجام ده دري ت بـ و پيداني شه رعيه ت به كوده تاكه.

لیرهوه دهتوانین بلین که شوپرسی ۱۴ ی ته موز سه رها وک کوده تایه کی (فوقی-وهتەنی) سه ری هه لدا، له م بواره شدا متمانه ی کرده سه ر سوپابه سه ر کرده جیا وازه کانیانه وه و پاشان سود وهرگرتن له په گه زه کانی کوت و پیری و نه ینی بوون و چه واشه کردن و قوستانه وه ی هه له کان، له م بواره شدا بزوتی میلی پوولی راسته وخوی تیا نه گیرا ته نها پاش راگه یاندنی شوپرس نه بیٲ.^۱

که واته دهتوانین بلین له راستیدا ئه وه ی پویدا کوده تایه کی سه ربازی بوو، نه ک شوپرس، ئه م کوده تایه ش کو مه له ئه فسه ری ک پی ی هه ستان و ده سه لات ی پاشایه تیان روخاند، به لام پاش راگه یاندنی شوپرس خه لکی له ده وری کو یونه وه و تی که ل بوون له گه لیدا، وپشتگیریان لی کرد و به ته واوی سه ربان خست.^۲

له کوتایی ئه م باسه دا ده کریٲ ئامازه بکه یین بو دوو خالی ک:

۱- هه روه ک له پی ناسه ی کوده تادا هاتبوو که پاش سه رکه وتنی په نا ده بریٲه بهر ئه نجام دانی پیراندومی گشتی بو شه رعیه ت پی دانی، له به یان نامه که ی شوپرشیشدا هه مان به لئین درابوو که پاش سه رکه وتنی شوپرس پیراندوم ئه نجام ده دریٲ، دیاره ئه مه ش بو شه رعیه ت دان بووه به و کاره پی ی هه ستاون..

۲- گهر له زمانی به یان نامه که وردبینه وه ده بینین که جه ماوه ده کاته خاوه نی کاره که و به چه ندان پرگه و رسته وه به جه ماوه ره وه گری ی دها، دیاره ئه مه ش به ره نجامی هه ست کردنه به وه ی که په گه زی جه ماوه له کاره که دا به شداری پی بکات، هه ربویه ش ده بینین که له گه ل سه رکه وتنی

^۱ نجم، محمود، المقایضة بین برلین و بغداد، الخلفیة التاریخیة لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۱۶، ۱۷.

^۲ مجلة گولان العربی، عدد ۲۶ تموز ۱۹۹۸، مقابلة مع السید محسن دزی، اجراه کریم حسن، ص ۴۷-۵۰.

كارەكە لەپىگەى رادىئو جەماوەر ھاز دەدرىت تا بېژىنە سەرشەقامەكان و پەلامارى شوپىنەوارەكانى دەسەلاتى پاشايەتى بدن..

بەم جۆرە دەبينىن لە بنەپەتدا شوپىشى ١٤ى تەموز كودەتايەك بوو كە زۆربەى پەگەزەكانى كودەتاي تيا بەرجەستە بوون وەك (بەكارھىنانى توندو تىژى، گوپىنى شەخسىيەتى دەولەت لە پاشايەتى بو كۆمارى، بەللىن دان بەئەنجام دانى پىفراندۆم.. ھتد)تالە دوايدا بەشدارى جەماوەرو پارتە سياسىيەكان سىمايەكى شوپىشگىرەپەريان پى بەخشى...

رۆلى جەماوەرو پارتە سياسىيەكان

لە ١٤ى تەموزى ١٩٥٨دا

لەبەرە بەيانى ١٤ى تەموزى ١٩٥٨ كودەتاي سەربازى وراپەپىنى جەماوەرى پىكەوہ گرى دران، لەكاترئمىر (٨) ى سەرلەبەيانى واتە (١,٣٠)كاترئمىر و نيوپك پاش راگ،ياندىنى شوپىش، لە بەغداد و شارو شاروچكەكانى تردا، جەماوەر بەسەرجەمى توپژەكانەوہ ھاتبونە سەرشەقامەكان و ئاوپزانى داوا و بانگەوازە يەك دوايەكەكانى عەبدولسەلام عارف بوون كەلە رادىئو ئاراستەى دەكردن، بەم جۆرەش شەپۆلى جەماوەر عىراقى ھەژاند..

شايانى باسە پارتەسياسىيەكانى ناو بەرەى يەكيتى نىشتمانى تارادەيەك ئاگادارىيان ھەبوو بەسەر شوپىشەكەدا، حزبى شىوعى و پارتى نىشتمانى ديموكراتى بەرپەسمى لەپوژى ١١ى تەموزدا لەلايەن قاسمەوہ ئاگادار كرابوونەوہ، واتە سى پوژ پيش ١٤ى تەموز، بەلام پارتى بەعس و پارتى سەربەخویش ھەمان ئەوكاتە بەوادەى كودەتاكەيان زانىبوو ، ئەمەش نەك بەرپەسمى بەلكو لەپىگەى ئەئەفسەرە بچوكەكانى ناو ئەفسەرانى

ئازادىخوازەوھ كەلەۋادەى كودەتاكە ئاگادار كرابوونەوھ، بەم جۆرەش پارتەكان ھەرىكە لەلایەن خۆیەوھ پىداۋىستىيان سازكردبوو بۆ لایەنگرى و سەرخستنى كارەكە، ھەربۆيەش لەگەل راکەياندىنى شوپش لەرادپۆھ، ئەندام ولایەنگرانى ئەو پارتانە لەھەشارگەكانیان ھاتنە دەرەوھ و پژانە سەرشەقامەكان خۆپىشاندان و پەلامارىيان دەستپىكرد، دیارە لەگەل ئەندام لایەنگرانى ئەم پارتانەشدا كەسانىكى زۆرىشى پپۆھ ئالۆھ كەسەر بەھىچ يەك لەم پارتانە نەبوون.

لیرەشەوھ جەماوەر بەجۆرىك پژانە سەرشەقامەكان كەخەرىك بوو بارەكە لەدەستى سوپا دەرچىت، جەماوەر پە لامارى پەيكەرى (مۆرد) "ژەنرالى بەرىتانى كە سالى ۱۹۱۷ بەغدادى داگیر كرددبوو" داو پوخاندىان. پاشان پەيكەرى مەلىك فەیسەلى يەكەمىش پوخىنرا، لەدوايشدا بەخىرايى پويان كرده بالیۆزخانەى بەرىتانىا و ھەولئى ویرانكردنىان دا، بەلام ھەربەزووى سوپا بەرەنگارىيان بوونەوھ پىگەيان ئىگرتن، لەگەل ئەمەشدا ویرانكارى و تالان لەناو شاردا بلۆ بوو، ئەمەش سەرەپای داخستنى دوكان و بازارەكان. لەھەمووشى دەرکەوتوتر پەلامارى جەماوەر بوو بۆ سەر كۆشكى پاشايەتى و بەتالان بردنى شت و مەكەكانى ھەمان ئەم حالەتەش بەسەر كۆشكى نورى سەعیدە ھات، جەماوەر بەرپۆحى سەربازىيەوھ پەلامارىيان دەبرد و بەدارو چەقۆ شالۆيان دەبرد.^۱ ھەرچەند ئەم جۆرە بەشداریيە زياتر شىۋازىك لە پاشاگەردانى و بىنەزمى پپۆھ دیارە و نىشانەى تۆرەيى خەلكى بووھ لەدەسەلاتى پاشايەتى، بەلام دەسەلاتى سەربازى توانى لەكۆتايداو لەئاستىكدا پراى بگرىت و ئاویزانى

^۱ كەئالى ئاسمانى ئىموزەبى بىرنامەى (بين الزمىن) نامادەو پىشكەش كردنى (احمد مەنا) كۆتابى سالى ۲۰۰۹.

بکات به کوده تاکه و توانی به شۆرش ناو زه دی بکات، بهم جوړه ش شۆرشى
 ۱۴ى ته موزى ۱۹۵۸ له دايک بوو، دياره ئه م باسه ش زور قسه ی تر
 ه لده گريټ، به لام ليړه دا بهم بره کوتايى پي ديټم و ئامارڅه دده مه خاليكى
 تر، كه ئه ويش برى تى به له وهى ئايا ده سه لاتى پاشايه تى به و جوړه قيړه ون
 بوو كه هيچ كه س دژ بهم شۆرشه نه وه ستيته وه به تاييه ت له سر ئاستى
 سه ربازي؟

زور لا پي يان وايه كه جه ماوه رى لايه نگرى ده سه لاتى پاشايه تى خو ى)
 له دهره به گ و ئاغا و چينى ده ول، مەندان و سه رمايه داراندا ده بينييه وه)،
 له گهل ئه وان هى به پيړوزييه وه سه يري بنه مال هى پاشايه تى يان ده كرد
 كه ئه مانه له نه وهى پيغه مبه رن (درودى خواى لى بيټ)، دياره ئه مانه ش
 هيټده كه م نه بوون، قه باره يه كيان بوخويان هه بووه، به لام ده كريت هيټده
 متمان ه يان به وه نه بوويټ كه شۆرش سه ربكه ويټ و باره كه به و جوړه ى
 لى بيټ، ئه م حاله ته ش راسته وان ه به سه ر سوپاش دا ده شكينه وه، ده بينين
 زور به ى يه كه سه ربازيه كان له كاتى بيستنى ه والى شو پشدا، ده كه ونه
 حاله تيكى زور ه سه سه وه كه هيچ جوړه چاره نو سيكى دياريان له بهر چاودا
 نه بووه، هه ربويه ش ناچار بوون چاوه رى بكنه تابزانن باره كه به چ لايه كدا
 ده كه ويټ، ئه و كات هه لويست وه رگرن، له و كاته شدا ته نها جولانه وه يه كى
 ديارو بهر چاو هه بوو بيټ دژ به شۆرش، جولانه وه كه ى عمر على بووه له
 ديوانيه، كه ئه ويش هه ر به زوويى سه ركوت كرابوو، ئه مه سه ره راي ئه وه ى
 هه نديك كه س كه پي يان وايه ئه و حاله ته جه ماوه رى و خروشانه ى له به غداد
 دروست بوو، شتيكى چاوليگه رى بووه، گه ريټوو شۆرش سه رنه كه وتايه
 چى كرا به ده سه لاتى پاشايه تى هه مان كاريش ده كرا به شۆرش گيړان...

په لاماری کوڅکی ریحاب و

هه لاتنی نوری سه عید

سهره تا دهیئت بو پيشینه ی په لاماری کوڅکی ریحاب و له ناوبردنی ههریه که له نوری سه عید و وصی وشافیصل ی دووهم، بگه رینینه وه بوچه ند سالیك بهر له روودانی شوږشی چواردی ته موزی ۱۹۵۸ دیاره ههریه که له م که سایه تیانه، پیگه یه کی پته وی بهریتانی بوون له عیراقداو دهرباز بونیشیان مایه ی ترسیکی گه وره ده بوو بو سر داهاتوی شوږشی ۱۴ ته موز، بهو پیودانگه ی سه ره نوی به پالپشتی ولاتیکی زله یزی وه که بهریتانیا جاریکی تر بینه وه سر ده سه لاتی عیراقی، له بهر نه وه له ناوبردنی نه م سی که سه ی ده سه لاتی عیراقی، ئه رکیکی گرنګ بوو به لای نه فسه رانی شوږشه وه، نه بادا وه (ره شیدعالی گه یلانی) یان لی به سه ره ییئت وجولانه وه که یان زووبکوژیته وه.. بو زیاترئاگابوون له وه ولانه ی که ویسه تراوه نه م سی که سایه تی یه له ناو بریئت له لایه نه فسه رانی نازادیکه وازه وه، ئامازه ده دهینه چنه د هولیک :

۱- له پیش گه رانه وه ی قاسم به خو ی و سوپا که یه وه له ئوردون له مانگی تشرینی دووهمی ۱۹۵۶ بو عیراق، کاغه زیک ده نیریئت بو ری کخراوی بغدادی نه فسه رانی نازادیکه وازه و نه وه ی تیا ده لیئت که شوږش راده گه یه نیئت کاتیك سنوری عیراقی بری له نزیک (ئیچ پری) له بهر نه وه ی هه رسی که سایه تی ده سه لاتی عیراقی به خیر هاتنه وه ی نه و هیزه ده که ن له وه جیگه یه دان، به لام له دوا ساته کانی کو تایدا نه م پلان نه

هه‌لده‌وه‌شیت هه‌وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نوری سه‌عید ئاماده‌ی رپۆره‌سمه‌که نابیت...

٢- له ١١/٥/١٩٥٨ پلانیکی تر دارپژرا بو له‌ناوبردنی هه‌رسی که‌سایه‌تیه‌که ئه‌مه‌ش له‌کاتی ئه‌و مانۆره‌ی سوپا پی‌ی هه‌لده‌ستا له (پوتبه) و له‌و کاته‌دا مانۆره‌که ئه‌نجام درا، نارنجوکیک فریدراو له‌و کاته‌دا مه‌لیک و ده‌ست و پیوه‌نده‌که‌ی دانیشتیون، به‌لام که‌سیان بریندار نه‌بوون به‌لام له‌ دوایداو پاش لیکۆلینه‌وه‌ راگه‌یه‌نرا کاره‌که به‌شیک نه‌بووه له پلانیکی نه‌ینی، به‌کو کاریکی مه‌به‌ستداریش نه‌بووه...^١

٣- پلانیکی تر ئاماده‌ کرا له ٢٩/٥/١٩٥٨ به‌بۆنه‌ی ئاهه‌نگی یادی ٢٥ ساڵه‌ی دامه‌زاندنی کو‌لیژی ئه‌رکانه‌وه له‌ بغداد، که‌ دارپژهرانی پلانه‌که به‌روایان وابوو هه‌رسی که‌سه‌که ئاماده‌ی ئاهه‌نگه‌گه‌ ده‌بن، به‌لام ئاهه‌نگه‌که دوا خرابوو بو‌پۆژی (٥ شه‌ممه) ٥/٦/١٩٥٨، به‌هۆی سه‌ردانی عه‌بدولئیلاه و نوری سه‌عید بو‌ دره‌وه‌ی وولات به‌م جو‌ره‌ش پلانه‌که‌ش واز لی هینرا به‌هۆی نه‌بوونی پیداو‌یستی ته‌واوه‌وه بو‌ی.^٢

ئه‌مه سه‌ره‌پای جیاوازی له‌ راو بو‌چونی لیژنه‌ی بالای ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز به‌دی ده‌کریت ده‌رباره‌ی مه‌سه‌له‌ی له‌ناوبردنی هه‌رسی که‌سایه‌تی، و‌بواره‌دان به‌ ده‌ربازبوونیان...

به‌ره‌به‌یانی ١٤ ی ته‌موزی ١٩٥٨ کاتیک لیوای بیست به‌ (٣) هه‌زار سه‌ربازه‌وه به‌ره‌و بغداد ده‌کشی، کاتر می‌ر (٣٠، ٤) ی سه‌رله به‌یانی ١٤ ی ته‌موز خو‌یان ده‌که‌ن به‌ناو شاری بغداد دا و هه‌لده‌ستن به‌ داگیرکردنی

شويئنه گرنګ و ههستياريه کان ، بهتاييهت بيناييهی راديۆ ، پاشان له کاترزمير (٦) ی سهرله به يانی دهوروبه ری کوڅکی ریحاب دهگرن ، له م نیوهدا فرمان دهردهچیت بو(رائد منزر سلیم) له لیوای بیست که به فرماندهی سربیه که کارهی گرتبوویه ئهستو ، ئهم سربیه ش له سهعات (٦) دا گه یشتبوونه کوڅک و پیگه و شوینی خویان به دهوری کوڅکدا داگیر دهکن .

له هه مان کاتدا که هیزه کان شوینی خویان گرتبوو له دهوری کوڅکدا مولازم (فالیح حه نزل) په یوه ندی دهکات به ئه فسه رانی پاریزگاری کوڅکه وه و پی یان راده گه یه نیټ که یه که کانی لیوای بیست دهسه لاتیان گرتوو به سهر بغداد او کودتا رویداوه .^١ ئهم سربیه راند منزر سلیم که ژماره یان به (٤٠) که س مه زنده کرابوو ، به دریژای له سهر شوسته کان وه ستابوون ولوله ی تفهنگه کانیان ئاراسته ی کوڅک کربوو ، له به رامبه ر دهرگای نیزامی باخچه ی کوڅکی شدا ، ره شاشیک دانرابوو که راند منزر سلیم له پشتیه وه بووبوو ...

له دهوروبه ری کاترزمير (٦/١٥) ی سهرله به يانی تهقه به ئاراسته ی کوڅکدا کرا ، یه که م دهست پیرژی گولله بهر په نچه ره که ی ژووری نوستنی عبداللایله که وت له قاتی یه که م ، وشوشه کانی به ته وای شکاند ، به م جوړه ش سهرجه می پاسه وان و کاربه دهستانی کوڅک تووشی سهرسورمان هاتن ، له و کاته شدا که بهرگری و تهقه کردن دریژهی ده بیټ ، نه قیب

^١ ده لټین مه لیک و عبداللایله نامه یه ک ئاراسته ی ئو نه فسه رانه دهکن که دهوری کوڅکیان گرتبوو ، تییدا پی یان راگه یان دبوون که بهرگری ناکهن و خویان دده دن به دهسته ده ..

عبدالجواد حامد^۲ داوای هاوکاری دهکات له عبدولسهلام تا که رهسته و چهکیان پی بگهیه نن، له بهرئه وهی فیشهک و تهقه مه نیان ئی برابوو، بوئه مه بهسته ش نه قیب محمد علی سعید دهچیه قوتا بخانه ی پیاده و یارمه تی پیویست دهست دهخات.^۳

له هه مان کاتیشدا عبدالستار العبوسی له بهر نه نجامی په یوه ندی و داواکردنی پیداویستی سه ربازی له سه ربازگه ی (الوشاویش) که له ژیر فه رمانه وه ی براکه ی عبدالسلام عارفدا بووه، به خو ی و پیداویستی سه ربازی یه وه به ره و کو شکی ریحاب به ری ده که ویت، به دوریش نازانریت که نه و زانیاریانه ی گه یشتوه ته عه بدولسه لام عارف هه له بووبی، تاوای ئی کردبی فه رمانی له ناوبردنی دانیشتوانی کو شک بدات گهر به ره نگاریان نواند، پاش هاتنی کو مه کی سه ربازی، پیویست شه ر تاده هات گهر متر ده بوو، هه ندی له نه فسه ره کان له ده رگای ته نیشتنه وه ده چنه باخچه ی کو شک ه وه، له وکاته شدا له لایه ن عبدالستار العبوسیه وه، سی موشه کی بازو کا ئاراسته ی کو شک ده کری به هو ی توپی ۱۰۶لم، به م جو ره ش له به رنجامی نه م بو ردو مانانه وه دو که ل له قاتی سه ره وه ی کو شک به رز ده بیته وه عه بدولئیه وه فه رمان ده دات به نه ندامانی ی بنه ماله ی پاشایه تی تاسه رجه میان دابه زنه ژیر زه مینه که ی کو شک ه وه. ئیتر دلنیا ده بیست بواری هه لاتنیان نه ماوه،

^۲ ژۆریی ئه فسه رانی نازاد یخواز که له داوای شو ریش چاپی بکورتنیان له گه لا کراوه، پی یان وایه که راند عبدالجواد

حامد یه کیك بووه له ئه فسه رانی سهریه کی مندر سلیم (ثوره ۱۴تموز ۱۹۵۸ فی العراق، لیث عبدالحسن

الزییدی، ص ۱۸۶)

^۳ له دیداریکی رۆژنامه ی (الاتحاد) ژماره (۱۹۲) ۱۳توز ۱۹۹۶د، که مسته فا صالح کریم له گه ل دوو ئه فسه ری سهر به ریکه راوی ئه فسه رانی نازاد یخوازدا نه جامی داوه، باس له به شداری ئه دوو ئه فسه ره دهکات له په لاماری کو شکی ریحاب و بینایی رایۆدا، که یه کیکیان بریندا بووه، ئه وانیش ههریک له (نقیب مسته فا عبدالله) و (شیخ نوری شیخ سه عید) بوون، له م په لاماره شدا ته نه سهرانی کورد و به شدارییان هه بووه..

دهشگونجیت بههوی هاتنی العبوسی بوناوچهکه دهگونجیت بواری
ههلاتنیان بهتهواوی نهما بیت، گهر بیتوو بیریان لههلاتن کرد بیتوه، بهم
جوړهش مهلیک فهیسهل و عهبدولئیلاھ و بنهماله ی پاشایهتی خو یان ددهن
بهدهستهوه، و لهدهرگای پشتهوهی کو شک دینه ناو باخچهی پیشهوهی
کو شکوه، لهکاتی گهرانی العبوسیدا بهناو کو شکدا دینه دهرهوه،
غهدارهیهکی بهدهستهوه ده بیت دهست دهکاته دستر یژکردن بهناو راسته ی
بنهماله ی پاشایهتی کهله باخچهکه دا وهستا بوون، له ئاکامدا مهلیک فهیسهل
و عهبدولئیلاھ و مهلیکه نهفیسو ژمارهیهک له ئندامانی بنهماله ی
پاشایهتی دهکوژرین، ههندیک سه رچا وهش باس لهوه دهکن که که مهلیک
فهیسهل کاتیک تهقه ی لیکراوه بهسهختی بریندار ده بیت و پهوانه ی
خستهخانه ی (پاشایهتی) دهکن ودهخریته ژیر چاودیرییهوه، بهلام بههوی
سهختی برینهکه یهوه گیان لهدهست ده دات..^۱ بهم جوړهش بنهماله ی
پاشایهتی قهتل و عام کران بی هیچ جوړه دادگایی و لیپرسینه وهیهکی
یاسایی، بهتهواویش ئاشکرانه بوو که ئایا العبوسی هه رله خو یهوه ئهم
کاره ی ئه نجام داوه یان فه رمانی پی کرابوو بهتایبهت لهلایه ن عارفه وه،
چونکه کاتیک لهلیژنه ی بالادا گفتو گو لهسه ر چاره نوی بنهماله ی
پاشایهتی کرابوو، بهتهنها عهبدولسه لام عارف لهگه ل ئه وه دابوو که ده بیت
بنهماله ی پاشایهتی لهناو برین نه بادا ولاتانی نیو په یمانی بهغداد یان
ئوردون هه ولی گه رانه وه یان بدات و شوړش شکست بینیته وه، بهدهر لهم
رایهش ههندیکی تر داوایان وابوو که جگه له مهلیک فهیسهل که رهوانه ی
دهره وهی ولات بکریست، هه ریهک لهنوری سه عید و عهبدولئیلاھ له بهردهم

۱ الزییدی، لیث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸.

دادگا بوهستینرین و فهرمانی سیداره بسهپینریت بهسهریاند، لهنیو ئهه
بیرپایانهشدا، عهبدولکههریم قاسم بی‌دهنگ بووه و لایه‌نگری هیچ لایه‌کی
نه‌کردوه،^۲

فوتاد عارف له‌یاداشته‌کانیدا و له‌لایه‌ره (۱۷۷، ۱۷۸) دا له‌م باره‌یه‌وه
ده‌نوسی‌ت: له‌راستی‌دا زۆر نیگه‌ران بووم له‌ کوژرانی مه‌لیک فه‌یسه‌ل و
خیزانه‌که‌یان، له‌م باره‌یه‌شه‌وه سه‌ره‌زنشتی هه‌ریه‌که‌ له‌ (قاسم و عارف) م
کرد، چونکه‌ ده‌مزانی که‌کوشتنی مه‌لیک فه‌یسه‌ل له‌به‌رنامه‌ی شو‌رشد
نه‌بوو. له‌به‌رامبه‌ردا عه‌بدولسه‌لام عارف به‌ته‌علیقه‌وه پی‌ی ووت "ئه‌وه
له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ماوه‌یه‌که‌ یاوه‌ری مه‌لیک بوویت، بۆیه‌ هی‌نده‌ نیگه‌رانی
بۆیان؟" ووت "به‌لی من یاوه‌ری فه‌یسه‌ل بووم و دانی پیاده‌نیم و په‌شیمان
نیم، به‌لام پی‌ویست نه‌بوو مه‌لیک بکوژریت"، قاسم له‌م قسه‌یه‌دا لایه‌نگری
کردم، ئه‌مه‌ش حه‌قیقه‌تی‌که‌ بۆ می‌ژوو و پی‌ی ووت "هه‌ندی‌که‌ کار له‌ده‌روه‌ی
ئیراده‌ی مرو‌ف پووده‌ده‌ن و له‌ده‌روه‌ی بازنه‌ی نه‌خشه‌ بۆ کی‌شراودان.."
هه‌روه‌ها فوتاد عارف مه‌سه‌له‌ی نیگه‌رانی له‌سه‌ر کوشتنی مه‌لیک فه‌یسه‌ل بۆ
دوو خال ده‌گه‌رینیت‌ه‌وه‌ یه‌که‌میان / له‌به‌ر ئه‌وه‌ی کو‌پی غازی بووه
که‌پاشایه‌کی نیشتمان په‌روه‌ر بووه، دووه‌میشیان / له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌مه‌لیک
فه‌یسه‌ل ته‌مه‌نی منال بووه و کاری وولاتی به‌ده‌ست نه‌بووه..

هه‌رله‌م باره‌یه‌شه‌وه تالب حامدی برازای عه‌بدولکه‌هریم قاسم ده‌لیت"
قاسم زۆر نیگه‌رانی کوژرانی مه‌لیک فه‌یسه‌لی که‌م ته‌مه‌ن بووه.."^۳

^۲ هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پیشوو..

^۳ که‌نالی ئاسمانی ئه‌بو زه‌بی به‌رنامه‌ی (بین‌الزمین) ئاماده‌و پیشکesh کردنی (احمد مه‌نا) سالی (۲۰۰۱)

سەرجهمی ئەفسەرانی ئازادیخواز ئەوە دوپات دەکەنەوێه که له کۆبۆنەوێهکانیاندا دەربارەوی چارەنوسی بنەمالەیی پاشایەتی هیچ جوړە بریارێکی یەکلاکەرەوێهیان نەداوە، بێگومان لێردا دەبێت ئاماژە بدەین بە خاڵیکی گەڕنگ ئەویش کاتیکی هەریەک لە قاسم و عارف وادەیی شوێرشیان لەنیوان خۆیاندا شارەدووە و بێئاگاداری لێژنەیی بەلا هەستان بەئەنجام دانسی شوێرش، لەم پووەوە بەرپرسیاریتی یەخەیی لێژنەیی بەلا ناگرت سەبارەت بە کارەساتی کۆشکی ریحاب ئەوەندەیی پووەپووی قاسم و عارف دەبێتەوێه، لەنیوان هەریەک لە قاسم و عارفدا لەپووی مەیدانییەوێه بارەکی زیاتر یەخەیی عارف دەگرتەوێه لەبەر ئەوەی سەرکردەیی مەیدانی کارەکی بووە و ئاگاداری سەرجهم جموجۆلەکان بووە و لە عارفەوێه بریارەکان دەرچوون، بەگەڕانەوێهش بۆ بۆچوونی عارف سەبارەت بە چارەنوسی بنەمالەیی پاشایەتی کەلە پێشەوێه ئاماژەمان پێدا و(لەیس عەبدولحەسەن زوبیدی) لە کتێبی (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) دووپاتی دەکاتەوێه زیاتر بەرپرسیارییەتیەکی یەخەیی عارف دەگرتەوێه، وەک لە قاسم، هەرچەند هەندێکی تر پێیان وایە قاسم ئەم بریارەیی دەرکردبێت، بەو پێودانگەیی کە قاسم رەخنەیی لە جەمال عەبدولناصر گرتبوو سەبارەت بە مامەلەکردنی لەگەڵ مەلیک فاروقدا و چۆنیەتی بەرپێکردنیان ووتبووی "وێستووانە منیش وەک عەبدولناصر بە موسیقایی پاشایەتی بەرپێیان بۆخەم..!" "هەرەوێها لەهەندێک شوێندا قاسم باسی لەوە کردبوو کە پلانی کۆشتنی ئەو سیکەسەیی دەرشتوووە.^١

^١ العلوی، حسن، عبدالکریم قاسم رؤیة بعد العشرین، منشورات دار الزوراء، لندن، ١٩٨٤، ص ٢٩، ٣٠.

به لām له گهل هه موو ئه مانه شدا پاش ئه نجام دانی کاره ساته که هیچ دهسه لاتیک هه ئه سستا به ئه نجام دانی لیکۆلینه وه له م باره یه وه، هیچ یه کیکیش له ئه فسه رانی به شدار بووی کاره که بانگ نه کران تا لپیرسینه وه یان له گهلدا بکریت، جگه له وه نه بیئت که (العبوسی) راپۆرتیک به زده کاته وه بۆ قاسم و تییدا دان به وه دا ده نیئت، که ئه وه به پالنه ری شه خصی ته قه ی له بنه ماله ی پاشایه تی کردووه .. به لām به پی ی هه ندیک بیروپا، پیده چیئت (العبوسی) له سه ر داوای قاسم ئه م راپۆرتیه ی نوسی بیئت، تاله به رامبه ر کاره ساتیکی له و جوړه دا پایه ی که سایه تی قاسم له که دار نه بیئت،^۲

پاش کۆتایی هاتنی شوپش و هاتنه کایه ی دهسه لاتی کۆماریش، مه رسومیکی کۆماری ده رچوو سه باره ت به ده ست به سه راگرتنی که ل و پهل و سه روته و سامانی بنه ماله ی پاشایه تی، ئه م مه رسومه که ژماره (۲۳) بوو له ۱۹/۷/۱۹۵۸ ده رچوو، به ناوی وه زاره تی دارایی یه وه تو مارکرا ..

له هه مان پۆژدا حاکمی سه ربازی گشتی به یانیکی ده رکرد و تییدا هاتبوو، که بریار دراوه سه رجه م کۆشکه پاشایه تی یه کان و کۆشکی ده سه لاتدارانی سه رده می پی شوو، ئه و مال و مو لکه ی تییدا یه تی، بکریت به ناوی ده وله ته وه و ده ست درێژی کردنه سه ری ئه و جیگه و که ل و په لانه وه ک ده ست درێژی کردن وایه به سه ر ده وله ت و ده ست درێژی کارانیش سزا ده درین ..

شایانی باسه سه روته و سامانی بنه ماله ی پاشایه تی له کۆتایدا به م جوړه خه ملینراو دیاری کرا:

^۲ هه مان سه رچاره ی پی شوو لاپه ره ۱۲۷.

* بنه‌ماله‌ی پاشایه‌تی خاوه‌نی (۱۷۷۵۹۶۹) دۆنم مولکن، له (وه‌زیری‌وه نوعمانی‌وه شاوی و خانه‌قین و پینجوین و سه‌رسه‌نگ و موسه‌یه‌ب ...) ...
* کۆشکه‌کانی بنه‌ماله‌ی پاشایه‌تی، که‌سی کۆشکی سه‌ره‌کی ده‌گریته‌وه و بریتین:

۱- کۆشکی ریحاب که‌رۆژی ۱۴ ی ته‌مموز سوتاو که‌ل و په‌له‌که‌ی ناویشی تالان کرا.

۲- (دار الملك علی) له که‌را ده‌ی مه‌ریه‌م.

۳- کۆشکی (الزهور) که‌مه‌لیک غازی تییدا داده‌نیشت و که‌ره‌سته‌و که‌ل و په‌له‌کانی ناوی هیچی ده‌ست کاری نه‌کراوه.

* ره‌صیدی دارایی: (۵۰۰۰۰۰) نیو ملیۆن دۆلار له ئه‌مریکا خرابوویه‌وه بانکه‌وه به‌ ناوی مه‌لیک فه‌یسه‌لی دووهم،

* بریکی به‌رچاو له ئالتون و موجه‌وه‌رات دۆزرانه‌وه که‌ له‌ده‌ره‌وه‌ی وڵات دانرابوو پاشان ده‌وله‌ت مامه‌له‌ی پیوه‌کردن.^۱

^۱ تاریخ‌الوزارات العراقية فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ۱۴/۷/۱۹۵۸-۷ شباط ۱۹۵۹، تألیف جموعة من الاساتذة سنة ۲۰۰۰، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷.

هەڵاتنی نوری سەعید

نوری سەعیدی (سەرۆک وەزیرانی یەكێتی هاشمی) لە ساڵەكانی كۆتایی دەسەلاتی پاشایەتی دا خۆی سەرقال كردبوو بە سیاسەتی دەرەکی بەتایبەت مەسەلەی پەیمانی بەغداد و یەكێتی هاشمی نیوان عێراق و ئوردون و دژایەتی كردنی سیاسەتەكانی عەبدولناصر لە و كاتەدا، لە هەمان كاتدا هیچ جوړە بایەخێکی نەدەدا بە مەسەلەی ناوخوویی و تەنانەت زۆر جار گالتهشی دەر كرد بە ئۆپوزیسیون و پێی وابوو لەچەند سەد قوتابی و پارێزەرێك تی ئاڵەپەن، كە دیارە ئەمەش بە هێزی پۆلیس چارەسەر دەرکړین، هەربۆیەش زۆر دانیایا بوو لە كاروباری دەولەت. ٢٠٠

نوری سەعید ناسراو بوو بە وەدی كە پێشەوا یەكێ سیاسیی بە تەمەنە و بە دەستی ئاسنینی حوكمی عێراق دەكات هەربۆیەش پۆلیکی بەرچاوی بینووە لە بەرپووەبردنی كاروباری سیاسیی عێراقدا و نزیکەی ١٤ جار پۆستی سەرۆک وەزیرانی عێراقی گرتۆتە دەست، ئەمە جگە لە وەدی هەندێك جاریش پۆستی وزاری تری وەرگرتوو، دۆستی نزیکیی بەریتانیا بوو و پەيوەندی توندوتۆلی لە گەل بنەمالەیی پاشایەتیدا هەبوو، بە دەر لەم حالەتەش بەكەسایەتی یەكێ سیاسیی نیو دەولەتی سەردەمی خۆی هاتۆتە ژماردن، و توانیویەتی پۆلی بەرچاوی بگێرێت لە و بوارەدا، هەرچەند لە دوایدا هەندێك ناوێند باس لە وە دەكەن بیروپاكانی بەرەو ئەمریکی بوون كشاو، ئەمەش لە بەرەنجامی ململانی نیوان ئەمریکا و بەریتانیا و هەولێدانی هیئەنە وەدی عێراق بۆ چوارچێوەی هەژمونی خۆیان، ئەم بارەش كاتیك بە پروونی دەرکەوت كە نوری سەعید و عەبدولئێلاھ سەردانی ی بایئۆزخانەیی

^٢ هەمان سەرچاوەی پێشوو، ص ٢٣

ئەمەریکیان کردبوو لە ۱۹۵۶/۱۱/۲۲ پاش پەیمانی بەغداد و ھەروەھا ئاگای دانی ئەمەریکی یەکان بەنوری سەعید لەئەگەری پودانی کودەتایەك دژ بەدەسەلاتی پاشایەتی لە عێراقدا، ھەرچەند نوری زۆر لەو تۆرە دەبیست و دەلیست پەيوەندی مان لەگەڵ سوپادا زۆرباشەو گومانمان لە دلسۆزییان نیە. ۱. نوری سەعید بەھۆی سوربونی لەسەر شوین کەوتنی پوژئاوا، کەوتبوویە ژێر پەخنەى قورسى سیاسییەکانی وولاتەو، پیش شویش دەستی دابوو یە ھەندیک پوژەى ئابوری گەرە بەتایبەت لە بورای ئاودیری و دروستکردنی بەنداوا، کە لەبەرەنجامیدا ولات سودو گەشەى باشی کرد، ھەرچەند ئەو پوژئانە بەزۆری پوژەى درێژخایەن بوون پاش شویش ئاکامی خۆی دابە دەستەو، وەك پوژەکانی ئەنجومەنى ئاوەدان کردنەو. .

نەیارەکانی نوری سەعید پەخنەکانیان لە نوری سەعید لەسەر ئاستی سیاسەتی دەرەکی چەند خالیکی دەرگرتەو لەوانە (ھاوکاری پتەوی عێراق و بەریتانیا، و بەتین کردنی پەيوەندی بنەمالەى پاشایەتی ھاشمی لەسەر ئاستی دەرەو وەك یەکیستی ھاشمی نیوان عێراق و ئوردون)، ئەم جوړە کارانەى نوری سەعید لەپەرەھەندیکی سیاسیدا کۆدەبوونەو کە توانی گەرەنتی چەند دەستکەوتیکی پێبکات، لەلایەك ئارامی ناوخۆیی و بەرو پیش بردنی گەشەى ولات، ولەلایەکی دیکەشەو دەست خستنی بەرژەوەندی بەرجەستە بو عی اق بەتایبەت لەپووی سەرەخۆیی سیاسییەو. .

^۱ نجم، حمود، المقایضة، بین برلین وبغداد، الخلفية التاريخية غرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ۱۹۹۲، ص ۴۰، ۴۶.

بەرەبەییانی ۱۴ی تەموز عقید، بەدولسەلام عارف ئەفسەرێکی بەناوی
(بەجت سەعید) تەکلیف کرد تا هەستی بە دەستگیر کردنی نوری سەعید،
یان کوشتنی گەر ویستی هەلبێت، شایانی باسە کۆشکەکەی نوری سەعید
کەوتبوو و گەرەکی (کەرەخ) لەباشووری بەغداد لەسەر کەناری پوژئاوای
پووباری دیجلە، شەوی ۱۳ی تەموز نوری زوو چووە سەر جیگەی نوستن بەو
هیوايە کە پوژی ۱۴ی مانگ لەگەڵ (مەلیک فەیسەل) و عەبدولئێلاھ
(داسەفەری ئەستەنبول بکەن بۆ بەشداری کۆبونەوێ سەرەتایی پەیمانی
بەغداد...

عەبدولسەلام عارف داواشی لە (وصفی تاهر) کردبوو کە لەگەڵ بەجت
سەعید دا بێت، لەبەر ئەوەی (وصفی) ماوەیەک مورا فێقی نوری بوو و
بەتەواوی شارەزای مائی نوری سەیدبوو و یەکیکیش بوو لە ئەفسەران
ئازادیخواز، ئەم دوکەسە لەگەڵ هیزەکیان سەعات (۵) سەرلەبەییانی
گەشتبوونە کۆشکەکەی نوری سەعید و دەوریان گرتبوو، بەلام پێدەچیت
یەکیک لە خزمەت گوزارەکانی نوری سەعید، ناوبراوی ئاگادار کردبێتەو
کاتیکی گۆی لە دەنگی تەقە بوو، ۲ هەربۆیەش نوری بە خیرایی مالهەکی
بە جی دیلیت، لەدەرگای پشتهوەی کۆشکەکە یەو دەچیتە دەرەو
کە سەربازەکان ئەو دەروازەیان نەگرتبوو، ئەو دەرگایەش دەچوووە سەر
پووباری دیجلە، پێدەچیت کاتیکی ووصفی تاهر چووە مائی نوری سەعید
یەکەم کەس بوو زانیویەتی نوری هەلاتوو، هەربۆیەش بە خیرایی

۲ ناجی شوکت لەیادداشتەکانیدا (۱۸۹۴-۱۹۷۴) دوسی: سربەیک سەرباز دەوری مائی نوری سەعیدیان
دابوو، بەلام دەستیان نەکووتبوو، هەلاتبوو بۆ جیگەیکە نادیار، پاش ئەوەی لەلایەن ئێوانوایدی کەنانی بۆ
دەکردن هەموو بەیانیک، هەواتی ئەوەی زانیبوو کە ژمارەیک سەرباز بفرێتەو بفرەو مالهەکی.. سەرچاوە شۆرە
۱۴ تەموز ۱۹۵۸ فی العراق، لیث عبدالحسن الزبیدی، ص ۱۹۰.

فهرمانی به سهربازەکانی داییت تا به ته‌واوی ده‌وری ماله‌که‌ی نوری بگرن،
به‌لام دیاره نوری نه‌که‌وتبووه به‌رده‌ستیان ۱۰

ئه‌وه‌ی که نوری سه‌عیدی ده‌رباز کرد بوو که سی‌ک بوو به‌ناوی (حسون
عیسی الحمدانی) که به‌له‌می پی‌بووه و خه‌ریکی راوی ماسی بووه، له‌وکاته‌دا
که گوی‌ی له‌ده‌نگی ته‌قه ده‌بی‌ت تو‌ره‌که‌ی ده‌پی‌چی‌ته‌وه و به‌ره قه‌راغی
پوباره‌که دیت، سه‌یرده‌کات که نوری سه‌عید به بی‌جامه‌که‌یه‌وه که هی‌لی
شین‌ی تیا‌بووه راوه‌ستاوه، به‌حسون ده‌لی‌ت تا به‌له‌مه‌که‌ی بو به‌ینی‌ته قه‌راغ
پوباره‌که‌و ئه‌ویش به خه‌یرایی داواکه‌ی بو جی‌به‌جی ده‌کات، و نوری سه‌عید
سه‌رده‌که‌و‌یت بی‌ئه‌وی سه‌لام بکات، چونکه دیار‌بووه که زۆر شپ‌رز بووه،
هه‌ربو‌یه‌ش حسون ناچار ده‌بی‌ت پرس‌یاری لی‌بکات:

خه‌یره پاشا هیچ پووی نه‌داوه؟

ئه‌ویش که زۆر دا‌کوکی له‌وه‌کرد بووه‌وه تاله‌ناوه‌پراستی به‌له‌مه‌که‌دا
دانیش‌یت له‌وه‌لام‌دا ووتبووی هیچ نیه!! شت‌یک بده به‌سه‌رمدا بم په‌ینه‌ره‌وه
ئه‌و به‌ر پووباره‌که..

جاریکی تر حسون خو‌ی پی‌پانا‌گیری‌ت و ده‌لی‌ت: خه‌یره پاشام ئیمه
ئاماده‌ین هاو‌کاری‌ت بکه‌ین!

ناچار نوری سه‌عید ده‌لی‌ت: هه‌ندی‌ک ئه‌فسه‌ری قه‌شمه‌ر که جه‌مال
عه‌بدول‌ناصر هه‌لی خه‌له‌تان‌دوون چه‌کیان هه‌ل‌گرتووه له‌دژمان، پاشان
ووتبووی: یه‌للأ ئاسانه‌پرؤ!!

کاتی‌ک که به‌له‌مه‌که له‌قه‌راغی ئه‌و به‌ر پوباره‌که نزیک ده‌بی‌ته‌وه، سه‌یریان
کرد بوو خه‌ل‌کی‌کی زۆر کو‌بو‌نه‌ته‌وه، ناچار ده‌چنه‌وه بو‌ ناوه‌پراستی

۱ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الإيرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۷۶، ۷۷.

پوبارەكەو بەرەو (باب الشرقى) بەرى دەكەون، بەلام ئەویش گونجاو نابیت،
 لەو كاتەدا حسون پروودەكاته نوری سەعید پىی دەلیت: بۆلەگەلمان نابیت ؟
 ئەویش لەو لەمدا دەلیت : دەمەوێت بىگەیه نیتە ھەرمانلىك كە قادرمە یەکیان
 ھەبیت ودا بەزیتە سەرنائوى پوبارەكە بۆئەو ی راستەخۆ بچمە ژوورەو
 تابەوشكانیدا نەپۆم. پاش مشتومرێكى زۆر لەنیوانیاندا، چەند
 رینگەچارە یەك دەخاتە بەردەست نوری سەعید، بەلام پازى نابیت، نوری
 سەعید دەیویست بگاتە بالیۆزخانە ی بەریتانیا یان ئەمریکا، تاكاردانەو
 لەبەرامبەر شوپش بگریتەبەر..

جاریكى تر حسون پىی دەلیت: پاشام وەرە مالى ئیمە، ئیمە دەت
 شارینەو و جلەكانت بگۆرە كەس نات ناسیتەو! ئەم قسە یە بەتەواو ی
 نوری سەعید تۆرە دەكات و دەلیت: كۆرە بابە خۆم شىكستەم نەخواردوو،
 بەلام بىگەیه نەرە مانلىك تائەم قەشەرانە تەمبى بكەم، ناسەوێت نیگەرەن
 بىن، پاداشتى ماندوو بونتان دەدەمەرە.^۲

نوری بەرەو لای باكوری بەغداد دەكشى بەلای كەنارى پۆژئاویدا،^۳
 ودا دەبەزیت و بەحسون دەلیت نانتان بۆ دەكۆم و ئیتر دەپوات وناگەریتەو،
 پاش ئەو ی لە حسون جیادەبیتەو دەچیتە مالى دكتۆر صالح مەدی
 البصام لەكەرادی مەریەم، كەزۆر دورنەبوو لەمالەكە ی خۆیەو و
 لەویشەو بەسە یارەكە ی (مورتەزا بەسام) براى صالح البصام پاش ئەو ی
 دەیخەنە سندوقی سە یارەكەو بەرەو صالحیە دەپوات و پاشان بۆ كازمییە

^۲ العلوی، حسن، عبدالکریم قاسم رؤیة بعد العشرین، منشورات دار الزوراء، لندن، ۱۹۸۴، ص ۲۰، ۲۱، ۲۲.

^۳ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۷۷.

^۴ العلوی، حسن، عبدالکریم قاسم رؤیة بعد العشرین، منشورات دار الزوراء، لندن، ۱۹۸۴، ص ۲۲.

و بۆمالی (الحاج محمود الاسترابادی) ^۱ که یه کیك بووه له هاوړپیکانی، شهویك له وی دهمیننیه وه، نوری هه موو ئه م هاتو چوویه له کاتیكدان ئه نجام ددها، که له رادیوه په ییتا په ییتا سه رکردایه تی شوپش به یانی بلاو ده کرده وه و خه لاتى ۱۰هه زار دیناری ده دایه هه رکه سیك که نوری سه عید به زیندووی یان مردووی چنگ بخات ۲... له وکاته دا که ئه م جوړه داوایه بلاوده کرایه وه له رادیوه، حسون زور بی دهنگ له ناو مال و مناله کهیدا دانیشتبوو، مناله کانی دهوریان دابوو، وباسیان له چاره نویسی شوپش ده کرده وه، به لام حسون ژووره که به جی دلیلت و دهچیته سه ربان، له و شه وده له مالی حسون زور که م خه وتن هه موولا بیریان له چاره نویسی شوپش ده کرده وه، بی ئاگا له وهی که حسون یارمه تی نوری سه عیدی داوه که هه لاتووه، ئه م زانیاریانه ش پاش یه ک سه عات له کوژرانی نوری سه عید حسون خوئی گپرایه وه بو مال و مناله که ی، نیگه ران بوو له وهی که نوری به گوئی نه کردو نه هات له گه لیا بۆماله وه یان ۳. ئه م هه لمه ته ئیعلامیه گه وری قاسم و عارف نیشانه ی

^۱ سیمارت به چاره نویسی بنهمالی (نیسترابادی) ئه نجومنی عرفی سه ربازی له کۆبونوهی رۆژی ۱۴/۸/۱۹۵۸ ئه م بریارانی ده کرد:

- حوکم درا به سه ره هریک له محمود نیسترابادی و فاتمه و حمیده رو عبیدولئهمیر نسترابادی به زیندانی کردنی سه خت بۆماوه ی سێ سال.

- حوکم درا به سه ره موزه ره فیه ر نیسترابادی و زوهره حمیده ره به زیندانی کردن بۆماوه ی پینج سال .

- حوکم درا به سه ره کام زوگر به زیندانی کردن بۆ ماوه یه ک سال.

به راردان به دورخستنوهی زوهره حیدرو فاتمه حیدر بۆ ده ره وی عیراق پاش کوتایی هاتنی ماوه ی حوکم دانه کیهان... سه رچاوه: تاریخ الوزارات العراقیه فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ۱۴/۷/۱۹۵۸-۷ شباط

۱۹۵۹، تألیف مجموعه من الاساتذة سنة ۲۰۰۰ ص ۱۵۷.

^۲ الزییدی، لیث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۱۹۱.

^۳ گپراینوهی حسنه ئه لعه له وی له کتیبی (عبدالکریم قاسم رؤیه بعد العشرین) لایره (۲۰) که حسون خزمی نزیککی عه له وی بووه، عه له وی خوئی له واقع که ی مالی حسوندا ژباوه..

نینگه رانی بوو له هه لاتی نوری سه عید، ئەمەش له بهر مه ترسی ئەوهی
 نه بادا نوری به خوشاردنه وهی هه ولی دژه کاریک بدات، یان په نا بو ئوردون
 به ریت و له ریگه ی ئوردونه وه شو پش سه رکوت بکات. ئەنوری له مالی
 ئیسترابادی ده مینیتته وه تائه وهی که پشکین ده ست پی ده کات و مال به مال
 ده گه رین تاده گاته نزیک مالی ئیسترابادی، هه ربویه ش نوری عه بایه کی ژنانه
 ده دات به سه ریدا مالی ئیسترابادی به جی ده هیلت، و ژنه که ی حاج محمود
 ئیسترابادی و خزمه تگوزاره که یان له گه لاده بیئت و سواری سه یاره که ی
 ئیسترابادی ده بن، که موزه فهری کوپی ئیسترابادی لی ده خو پیت، به ره و
 مالی (محمد العریبی) ده چیت که به کیک بووه له شیخه کانی تیره ی (البو
 محمد) له و کاته شدا که چاوه ری (ه لأمی مالی العریبی ده بیئت، گه نجیک
 له ماله که دیته ده ره وه و هه والی نوری سه عید به خیرایی ده گه یه نیتته سه رانی
 شو پشه که، هه ربویه ش پیده چیت نوری شوینه که ی به جی هیشت بیئت و به پی
 له گه ل ژنه که ی ئیسترابادیدا ئەو ناوه یان چۆل کرد بیئت، دیاره له و کاته دا
 نوری سه عید عه بای ژنانه ی به سه ره وه بووه، کاتیکی ش خه لکی سه رنجی
 دوو ئافره تیان دابوو پیکه وه پوشتیون به سه ر شوسته که دا، له ژیر عه باکه وه
 بیجامه که ی نوری دیار بووه، بۆیان ده رده که ویت ئەوه نوری سه عیده و
 له وی دا ده بیئت ده نگه ده نگ که ئەوه نوری سه عیده، کاتیکی ش نوری
 زانییوی که هیچ ده رفه تیکی له به رده ممدا نه ماوه ته وه و ئاشکرابوو،
 ده مانچه که ی ده ردینی و خوی ده کوژیت، هه ر به خیرایی خه لکی به ره و
 شوینه که ده چن وله ویشدا ئەفسه ریک ئاماده ده بیئت ته قه ده کات له خیرانی
 ئیسترابادی و ده یکوژیت، هه رچه ند هه ندیک پی یان وایه که نوری سه عید

كوژراوه نهك خوێ كوشتییت ١ بهلام زۆربهی راكان پی‌یان وایه كه نوری خوێ كوشتوه نهك كوژرابییت به و به‌لگه‌یه‌ی كه پاش كوژرانی نوری سه‌عید كه‌س بانگه‌شه‌ی كوشتنی نوری سه‌عیدی نه‌كرد تا ئهو خه‌لاته‌ گه‌وره‌یه‌ش وه‌ربگرییت كه‌له‌لایه‌ن شوپشه وه بو ئهم مه‌به‌سته دیاری كرابوو، به‌ده‌ر له‌وه‌ی له‌و كاته‌دا ئه‌مه به‌كاریکی شوپشگیڕانه وه‌سف ده‌كرا. ٢

پیش ئه‌وه‌ی هه‌وایی كوشتنی نوری بگاته‌ عه‌بدولكه‌ریم قاسم، قاسم وه‌صفی تا‌ه‌ری نارده‌بوو تا‌نوری سه‌عید ده‌ستگیر بكات، به‌لام وه‌صفی كاتیك ده‌گات سه‌یره‌ده‌كات نوری كوژراوه، ئه‌ویش ته‌رمه‌كه‌ی ده‌یگه‌یه‌نیته وه‌زاره‌تی به‌رگری به‌م جو‌ره‌ش یه‌كی‌تری له‌كو‌له‌كه‌كانی ده‌سه‌لاتی عێراقی تیا‌چوو وه‌ترسی ئه‌فسه‌رانی شوپش په‌ویییه‌وه له‌سه‌ر مه‌ترسی كاردانه‌وه‌ی خراپ له‌به‌رامبه‌ر شوپشدا، نوری له‌گه‌ل مه‌لیك فه‌یبسه‌ل و عه‌بدولئیلاه، له‌ دوورپۆ‌دا كوژران و عێراقیش پی‌ی نایه قۆناغی‌کی نوێ‌وه كه‌ئه‌ویش عێراقی كۆماری بوو، كه‌قۆناغی‌کی نوێ‌ی ژیا‌نی سیا‌سی عێراق بوو به‌سه‌رجه‌م ئهو گۆ‌رانكارییا‌نه‌ی له‌هه‌ناویدا هه‌لی گرتبوو..

^١ لیث عبدالحس الزبی‌دی له‌ کتیبی ثورة ١٤ تموز فی العراق، ل (١٩٢) دا ده‌لیت: نوری كوژراوه نهك خوێ كوشتییت، چونكه ژنه‌كه‌ی ئیسترا‌بادیشی له‌گه‌لا كوژراوه..

^٢ خدری، مجید العرب المعاصرون، ادوار القاده فی السیاسه، دار المتحده للنشر، ١٩٧٣، ص ٨٤، هه‌روه‌ها ته‌لقه‌ی دوهم له‌بهرنامه‌ی (بین‌الزمانین) له‌كه‌نالی ئه‌بو زه‌بی تاسمانی، سه‌باره‌ت به‌ عه‌بدولكه‌ریم قاسم..

بەياننامەى شۆرش بەبۆنەى كوژرانى (نورى سەعید) ھوھ

"گەلى عىراقى خوشەويست"

سەرکردايەتى شۆرش دۇنيا بوو لەوھ كە تاوانبارو خائنى يەكەم نورى سەعید خۆى شارەدبويەوھ لە خانويەكى نزيك (باب الشرقى) و پاش ئەوھى خانوھكەگەمارۆ درا و فەرمان دەرچوو بە پشكينيى و ھيزەكانمان بەمەبەستى جى بەجى کردنى ئەرکەكەيان چوونە ناو خانوھكەوھ ، لەو كاتەدا ئافرەتيكى عەبا بەسەر ھەلدی و دەست دەکا بەتەقەکردن، پاشان كاتيک گەل دەزانیت بەم تاوانبارە و دەتوانن دەست بگرن بەسەريدا، ئەوكات دەزانن كەئەو كەسەى جلو بەرگى ئافرەتى لەبەردابووه تاوانبارى يەكەم و خائن ناسراو بەدورژمنى پلە (١)ى گەل نورى سەعید بوود..

ئيمەش مژدەتان پى رادەگەيەنين و توانراوھ تەرمەكەى بگوازيتەوھ بۆ دادوهرى پزيشكى، بەم بۆنەيەشەوھ ھيوام وايە لەھەموو لايەك ھيمنى و ياسا بپاريژن و بپريارى قەدەغەکردنى ھات و چۆ پەيرەو بکەن..

زەعيم روكن عەبدولكەريم قاسم

سەرکردەى ھيزە چەکارەکان

٢١٩٥٨/٧/١٥

^٢ تاريخ الزارات العراقية فى العهد الجمهورى، الجزء الاول، ١٤/٧/١٩٥٨-٧ شباط ١٩٥٩، تأليف مجموعة من الاساتذة سنة ٢٠٠٠ ص ٥٦.

کاردانه وه

نیوده وله تییه کانی شوږشی ۱۴ ته موز

شوږشی ۱۴ ته موز، له ولاتیکی دوه لومهندي وهک عیراق و جیگه هه ژموونی بهریتانی، هه روا روداوکی ساده نه بوو که به سهر جیهاندا تیپه ربی و هیچ جوړه کاردانه وه کی نه بیټ، به تاییهت پاش ئه وهی رهمزه کانی دسه لاتی پاشایه تی هیچیان نه مانه وه تا هه ندیک ولاتی زلهیزی وهک بهریتانیا پشتیان پی ببه ستنه وه له پیناو گه رانه وهی دسه لاتی له عیراقدا، له هه مان کاتیشدا له گهرمه ی جهنگی ساردی نیوانی ئه مریکا و سوږقییهت ئه م مه سه له یه جیگه ی مشتو م و خویندنه وهی بهر ژوه ونډیه کان بوو، هه ربویه ش ده بینین وولاتانی جیهان به گشتی و ولاتانی خاوهن بهر ژوه ونډی تاییهت به عیراق هه ریه ک به جوړیک گوزارشتیان له سیاسه تی خوینان کرد، ئیتر ئایا ئه وه هه لوږستانه له بهر ژوه ونډی دسه لاتی تازهی عیراق بویټ یان پیچه وانهی، لیره دا ناماژه ددهینه هه لوږستی هه ندیک ولات که گورانکاریه کان به شیوه یه ک له شیوه کان په یوه ونډی پپانه وه هه بووه ..

هه لوږستنی کوماری عه ره بی به کگرنوو

له گهل بیستنی هه والی پرودانسی شوږش، جه مال عه بدولناصر زورخوشحال بووی ی و هیوای وابوو که بتوانیت بیلکینیت به کوماری عه ره بی یه کگرتووه وه، له هه مان کاتیشدا ئه وه هه ژمونه ی نوری سه عیدی له بهرده مدا نه ما که بوو بووه به ربه ست له بهرده م بره ودان به فیکره ی یه کگرتنی ولاتانی عه ره بی که سه ره تاکه ی له میسرو سوریاوه دهستی پیکردبوو... له کاتی رودانی شوږشدا عه بدولناصر له یوگسلاقیابوو، له گهل

(تیتۆی سەرۆکی ئەو ولاتە لەدورگە ی (بریۆنی) کۆبۆنەووی هەبوو، هەوایی شۆڕشی لەپادێووە بیست و پاشان بەبروسکە ی پەسمی لەبەغداد و قاهیرەو هەوالبەگە ی پیگەیششت. کەتیییدا باس لەهەوایی شۆڕش و سەرکەوتنی دەکات، داواشی لیکرابوو کەدان بنیت بەحکومەتی تازەدا، بەلام عەبدولناصر دەیویست زیاتر لە دان پیاوان بۆ حکومەتی تازە ئەنجام بدات، هەرھیندە ی لە ١٥/٧/١٩٥٨ ھیزی ئەمریکی لەکەنارەکانی بەیروت دابەزی، بۆپاریزگاری کردن لە حکومەتەکە ی (کمیل شمعون) عەبدولناصر لایەنگری خۆی بۆعێراق دەرپری، هەربەخیرای سەردانی مۆسکۆی کردلە ١٦/٧/١٩٥٨، لەکاتیکیدا لەپێگە ی گەپانەویدا بوو بۆقاهیرە، گفتوگۆی لەگەل خروشۆف کرد سەبارەت بەهەل و مەرجەکەو ھاتنە ناوہو ی ئەمریکا و ئەگەری پەلاماری عێراق لەلایەن بەریتانیا و ئەمریکاوہ لەو کاتەدا، پاش ئەوہ لە ١٨/٧/١٩٥٨ گەپرایەوہ دیمەشق و لەوتاریکییدا پاریگەیاندا ھەرھیرشیکی بکریتە سەر عێراق وەک ئەوہ وایە ھیرش بکریتە سەر کۆماری عەرەبی یەکگرتوو، لە ١٩/٧/١٩٥٨ یش پێشوازی لەوہفدی تازە ی عێراقی کرد بەسەرپەرشتی عەبدولسەلام عارف.^٢

ھەلۆیستی ئوردون

ئوردون ھەلۆیستی توندو نە یاری بەرامبەر بەشۆڕشی^١ ی تەموز ھەبوو، بەو پێودانگە ی کەھەردوو بنەمالە ی پاشایەتی عێراق و ئوردونی ئاموزای یەکتر بوون و ھەرەوہا ئەو پەییوەندییە سیاسییەش کەھەردولای پیکەوہ

^١ ئەنجومەنی سیادە ی عێراقی پاش (٣) سەعات لەسەرکۆنتی شۆڕش، بروسکەیک ناراستە ی عەبدولناصر دەکات و تیییدا داوای دان پیاوان دەکات بەحکومەتی تازە ی شۆڕشدا و عەبدولناصریش پاش (٣) سەعات داواکەیان جی بەجی دەکات و دان دەنیت بەحکومەتی تازەدا.. (سەرچاوە: ثورە ١٤ تۆز ١٩٥٨ فی العراق، لیث عبدالحسن الزبيدي، ط٢، بغداد، ١٩٨١، ص٢٠٧)

^٢ خدری، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ١٩٩٧، ص٨٢، ٨٣.

گریداوو، تاگه‌یشتبوویه ئاستی دروست بوونی یه‌کی‌تی نیوانیان، به‌ده‌م لهم دوو هوکاره، حکومه‌تی ئوردون له‌وه‌ش ده‌ترسا که‌ئهم بزواته ئوردونیش بگریته‌وه و بیته‌هوی هه‌ره‌سی ده‌سه‌لاتی پاشایه‌تیش له‌و ولاته‌دا، بوپاریزگاری کردنی ئهم ده‌سه‌لاته‌وه و پرونه‌دانی گوپانکاری سیاسی له‌چه‌شنی ئه‌وه‌ی له‌عیراق پوویدا، حکومه‌تی به‌ریتانیا هی‌زی دابه‌زانه ئوردونه‌وه.^۱

هه‌لویستی تورکیا

له‌ ۱۹۵۸/۷/۱۸ پاش شکستی پیلانی ده‌ستی‌و‌ه‌ردانی به‌ریتانیا له‌عیراق و له‌ریگه‌ی ئوردونه‌وه، حکومه‌تی ئه‌مریکا، به‌ریتانیای له‌وه‌ ئاگادار کرده‌وه که‌تورکیا بریاری داوه‌ په‌لاماری عیراق بدات و داگیری بکات، بوئهم مه‌به‌سته‌ش داوای هاوکاری ئه‌مریکای کردووه، به‌تایبه‌ت له‌پرووی ئاسمانیی‌ه‌وه، له‌به‌رامبه‌ردا وه‌لامی حکومه‌تی به‌ریتانی زور خیراو یه‌کلاکه‌ره‌وه‌بوو، که‌درژی هه‌رجۆره‌ کاریکی لهم چه‌شنه‌بوو.. دیاره‌ ئه‌مریکا پاش شوپرسی ۱۴ی ته‌موز پیلانیکی وه‌های هینابوویه ئاراوه‌ لهم جۆره، تاکاری له‌سه‌ر بکات و تورکیا له‌لایه‌ن خۆیه‌وه‌ هه‌ستیت به‌م کاره‌ و ئیسراییلیش به‌رامبه‌ر به‌کۆماری عه‌ره‌بی یه‌گگرتوو، به‌م جۆره‌ ئه‌مریکا ده‌یویست سه‌ره‌له‌نوێ نه‌خشه‌ی جیوپۆله‌تیکی ناوچه‌که‌ بگوپی، به‌لام نه‌یاری به‌ریتانیا و دروست بوونی ملم‌لانی له‌گه‌ل یه‌کی‌تی سو‌قییه‌ت، وازی لهم فیکره‌ هی‌نا..^۲ هه‌رپاش شوپرش حکومه‌تی تورکیا له‌به‌یانیکدا رایگه‌یانده‌بوو "سه‌رکی‌شکاره‌ سیاسی‌یه‌کانی عیراق، له‌پشت هه‌ستان به‌

^۱ ههمان سه‌رچاوه‌ی پیتشوو ل ۸۴.

^۲ نجم، محمود، المقایضة بین برلین و بغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۵۲، ۵۳.

كوده تاكه يانه وه، هه وڵی ده سه لآت، گرتنیان بوو به سه ره پیمانی به عدادا،
 كه سه ره چاوه ی ئاشتی پۆژه لآتی ناوه راسته، ههروه ها هه لبراردنی پۆژی
 كۆبونه وه كه (١٩٥٨/٧/١٤) بۆ نه نجام دانی كوده تاكه یان باشتترین به لگهی ئەم
 راستیییه ^٢ جگه له مانهش به پیی پهیامی (قونسولییه ی به ریتانیا له
 ئهسته مبول ١٨/٧/١٩٥٨) ئاماژه به وه دهكات توركیا له هه موو ئه و
 ده و له تانه ی هه لویستیان نواندوو به رامبه ر باری سیاسی تازه ی عێراق،
 توندتر بووه و هه وڵی داوه کاریك بكات، هه ربویش سه رنجی هه لویستی
 كوردی داوه له كوردستانی عێراق تابزانی خۆیان سازنه داوه !! تائه ویش
 له لایه ن خۆیه وه ته قه لای كورده كان پوچه ل بكاته وه و باكوری عێراق داگیر
 بكات ^٣ له راستیدا ئەمه ترسیكه له ناخی توركیادا به رده وام زیندوو، له گه ل
 نزیک بوونه وه ی هه رجۆره گۆرڤنکارییه ك له عیراقد، توركیا ده كه ویتته
 خۆ سازدان بۆ ئه وه ی نه بادا كورده كانی عێراق سود له م جوړه هه لانه
 وه ربگر و به گوته ی خۆیان له عێراق جیا بینه وه، به لآم له گه ل ئه مه شدا ئه و
 خه ونه شیان ناشارنه وه و له م جوړه كاتانه دا باسی ده كهن، كه ویلایه تی
 موصل سه ر به توركیا بووه و به زۆر لی دابراوه ..^٥

هه لویستنی ئه مریکا

نایزه نه اوه ری سه رۆکی ویلایه ته، یه گگرتوو هه كانی ئه مریکا، پاش بیستنی
 هه والی شوڤرش، رایگه یان دبوو: ئەمه ئه و ولاته بوو كه ئیمه متمان ه مان

^٢ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ٢١١، ٢١٢.
^٣ بارزانی، مسعود، بارزانی و بزوتنوه ی رژگار یخوازی كورد، ل ٧٢، چاپی یه كه م به كوردی، ١٩٩٨، چاپخانه ی
 خبات، دهۆك..

^٥ ده كرت له گه ل هه ر جوړه هه لیتکی كورده كانی عیراقد، ئه مانیش خه ونه كه یان زیندوو بكه نه وه و وه
 دوورگهی قوبروصی لی بكه ن..

کردبوو سهرى تاوهك پيگهيهك بهكارى بهيئين بۆگه شه كردنمان له ناوچه كه ده^۱ ههروه ها ئايژه نهاور ئهم شوپشه ي به شوپشيكى چيني وه سف كرد و وتى گه رييتوو گوپانكارىيه كان بهم جوړه پووبدهن وه لويستى جدى له بهرامبهردا وهرنگيريت، ئهوا دهبيته مايه ي سپينه وه ي هه ژموني پوژئاوا له پوژه لاتى ناوه پراستدا، له هه مان كاتدا ئهم شوپشه ي بهراورد كرد به كوده تاي كومونيستى له چيكوسلوفاكيا و سهركه وتنى كومونيسته كان له چين سالى ۱۹۴۹ و ههولى كومونيستى بو ده ستگرتن به سهر كوریا و هيندى چيني دا له سالى ۱۹۵۰.^۲

هه لويستى بهريتانيا

هه رله يه كه م پوژى شوپشى ۱۴ى ته موزه وه، بهريتانيا ههولى هاتنه نساوه وه ي سهربازى ده دا بو ليئدانى شوپش، ئهم ده ستيوهردانه شى به سنبوويه وه به متمانە كردنه سه ر هيژى ئه مريكى، به لام ئه مريكا په تى به شدارى كردنى كرده وه له م هه وله دا، هه رچه ند بهريتانيا هيژى سه ربازى خو ي دابه زانده ئوردون به مه به ستى پاريزگارى كردن له شا حسين.^۳

ليره دا ده كريت سه رنجى هه لويستى ئه مريكا بده ين سه باره ت به ده ست وهردان له عيراق، له لايه ك نه رمى ده نويني ت سه باره ت به پوژهى توركي يا بو هاتنه نساوه وه ي عيراق، كه دياره توركي يا هه روا به ئاسانى نه يده توانى بى پرسى ئه مريكا ئهم كاره بكات و پاشان ئه مريكاش به ئاسانى ده يتوانى توركي يا له عيراق به يني تته ده ره وه و خو ي ده ست بگريت به سه ر عيراقدا،

^۱ كفالتى ئاسمانى ئه موزمبى بهرنامه ي (بين الزمنين) نامادو پيتشكش كردنى (احمد مهنا) بو زانينى دريژدى هه لويستى ئه مريكا پاش شوپش خوتنر ده توانيت سه يرى باسى (جولانوه كى شواف) بكات.

^۲ نجم، محمود، المقايضة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۸.

^۳ هه مان سه رجاوه ي پيشو لا پهره ۳۸.

ھەرچەند دەكرىت لەو كاتەدا توركيە ھەولە گەرانە ھەولە وىلايەتى موصلى دابىت بۆژىر دەسەلاتى خۆى، بەرامبەر بەرژەۋەندىيەك كەتوركيە بۆئەمريكاي دابىن بكات، بۆيە ئەمريكا نەرمى دەنۆينىت دەربارەى پرۆژەى توركيە.. بەلام سەبارەت بەپرۆژەكەى بەرىتانيا ئەمريكا ئامادەنىيە ھاوكارى بكات، كەئەمەش بۆئەۋە دەگەرپىتەۋە بەرىتانيا جارىكى تر ھەژمونى خۆى بەسەر عىراقدا تۆخ دەكاتەۋە لەكاتىكا كەھەژمونى بەرىتانيا بەسەر عىراقدا ۋە بەرامبەر ھەژمونى ئەمريكادا لەپىش شۆپشى ۱۴ى تەموز لەپاشەكشەدا بوۋە، بەم جۆرەش دەبينىن ناكۆكى دروست دەبىت لەنىۋان بەرىتانيا ۋە ئەمريكادا تادەگاتە ئەۋەى بەرىتانيا بەلاى سۆقىيەتدا بىشكىنىتەۋە، ۋ ئەمريكاش دەست بەداتە سازدانى جولانەۋەى شەۋاف ۋ دەستۋەردان لەكاروبارى عىراق...

ھەلۋىستى بەكىتى سۆقىيەت

پاش ۲۴ سەعات لەسەر كەۋەتنى شۆپش لەعىراق، يەكىتى سۆقىيەت دانى نا بەرژىمى تازە دروست بوۋى عىراقدا، لەھەمان كاتىشدا خەلكى خۆپىشاندانى گەۋرە پڑانە سەرشەقامەكان ۋەك پىشتىگىرى بۆگەلى عىراق دژ بەھەۋلەكانى دەستىۋەردانى ئەمريكى لەكاروبارى ناوخۆى لوبنان ۋ عىراقدا، لەم بارەيەشەۋە دوو بەياننامە دەر كرا لە ۱۶/۷/۱۹۵۸ داۋ رەخنەى لەئەمريكاي بەرىتانيا ئىرتىۋ سەبارەت بەبانگەشەى ئەۋەى كەۋلاتانى لوبنان ۋ ئوردون داۋى دابەزاندىنى ھىزىيان كىردۈۋە لە ۋلاتەكانياندا، لەم بارەشەۋە حكومەتى سۆقىيەت لەدوۋ توى نامەيەكدا بۆسەرانى ئەمريكاي بەرىتانيا ۋ فەرنساي ھند، ئاگايى خۆى دابوۋ لەم

بارەيەو و پرايگەياندىبو دەستووردان لەکارو بارى ناوچەکە، لەکوئایدا
ئاکامى چاوەروان نەکراوى ئى دەکەوئیتەو.^۱

هەلۆئىستى جین

پۆژى ۱۶ى تەموزى ۱۹۵۸کۆمارى چين دانى نا بە کۆمارى تازه دروست
بووى عیراقدا و خوشحالى خۆى دەربرى سەبارەت بە پزگاربوونى عیراق
لە پاشکۆيەتى ئىمپىريالىزم، لە پۆژى ۱۷ى تەموزيشدا پۆژنامەکانى چين
پرايانگەياندا کە هەزاران چينى خۆيان خۆبەخش کردوو تا بەرگرى
لە کۆمارى تازه دروست بووى عیراق بکەن، دژ بە هەر جۆرە
دەستپوێردانىکى ئەنگلۆ-ئەمریکى.^۲

هەلۆئىستى ئىيران

لە ئىران ژمارەيەک لە بەکرىگراو و ئەوروپىيەکان هەولياندان دژ بەکەنە
ناو عیراق و دەست بەدەنە کارى تیرۆرکردن. هەروەها شای ئىيرانیش
ماتەمى و لاتەکەى پراگەياندا بۆماوەى (۸) پۆژ بۆگيانى ئەوانەى کە لە ۱۴ى
تەموزدا کوژران.^۳

هەلۆئىستى ئیسرائیل

بن گۆريۆنى سەرۆک وەزیرانى ئیسرائیل لە بەردەم لیژنەى ئاسایشى
دەرەکی لەکنیستى ئیسرائیل رایگەياندا: بەراستى ئاسایشى ناوچەکە
بەتەواوى کەوتۆتە ژێر کاریگەرى مەترسیدار و بەهۆى شۆرشى
عیراقیەو، لەبەر ئەو داواکاریمان تازه دەکەینەو تاجەکی قورسى
پۆژئاوامان پىبگات، هەروەها داواکەمان دووپات دەکەینەو بۆ هەرسى

^۱ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ٣١٠.

^۲ نجم، محمود، المقايضة بين برلين وبغداد الحلفية التاريخية لرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ١١٣، ١١٢.

^۳ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ٢١٣.

دەولەتى پوژئاوايى كەئەو زەماناتانەمان بۆ نوئ بکەنەو کە سالى ۱۹۵۵
 سەبارەت بە پارىژگارى مانەو مان لەسنورەکانى ئىستامان داکوکی
 دەکاتەو.. وئد گۆلمانى بالیۆزى ئەمریکا لەعیراق دەلیت: مردنى نوری
 سەعید زىانیکی گەرەبوو بۆ ئیسرائیل..^۴

بەم جۆرەش بەدەر لەهەلویستی توندی هەندیک وولات لەسەر شوپشی
 ۱۴ى تەموزى ۱۹۵۸ لەعیراقدا، پاش مانگیك زیاتر لە (۵۰) دەولەتى جیهانى
 دانییان نا بە حکومەتى تازەى عیراق لەپوژمەلات و پوژئاوادا، ماوەیەکی
 زۆریش تى نەپەرى تا ئەوێ دەسەلاتى تازە لە عیراقدا بەرەو سەقامگیر
 بوون پوشت..^۵

^۴ هەمان سەرچاوەی پێشوو لایە ۲۱۳.

^۵ خدورى، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۸۴.

راکیشانی تهرمه کان

یه کیك لهو دیاردانه ی که له گهل شوږشی ۱۴ ی ته موزی ۱۹۵۸ هاته کایه وه بریتی بوو له راکیشانی تهرمی نه وانه ی کوژرابوون به سه رزه ویدا و سوکایه تی کردن پی یان، بیگومان نه م دیارده یه به جوړیک بوو که کوژاوه که له هه موو به هایه کی مرویی ده شو رایه وه، هرچه ند پرگ و ریشه ی نه م دیارده یه ده گه ریته وه بو سه ده ی نوزده هه م و نه نجام دانی کاری له م جوړه له درزی والی یه کانی ده سه لاتی عوسمانی که به سه ر به غدا ده وه دانرابوون وهك (عهلی پاشا) ۱ ته نانه ت پیښ نه وش له میژووی عیرا قدا و له سه رده می نه مه وی وعه باسیه کاند ا شتی له م جوړه پویدا وه وهك شه هید کردنی حه زه تی (حسینی کوپی عهلی کوپی نه بوتالیب). به لام ده کریت نه م دیارده یه له گهل هه لایسانی شوږشی ۱۴ ی ته مووزدا زیاتر به رفراوان بوو ییت ، تائه و دی که بو ییت ه یه کیك له ده رهاویش ته کانی شوږشه که و پاشان ئیجرا کردنی له لایه ن شیوعیی یه کانه وه به جوړیک که وهك ده گپرنه وه که م پوژ هه بوو بی که سی پانه کیشرابی ته نانه ت به زیندوویی.. به ده ر له م حاله ته له سه ره تا وه دیارده که گه یشت بوو یه ئاستیک هه ندی که س به شوږشی بزانی! لیزه دا ده کریت هه لو یسته یه که له سه ر نه م دیارده یه بکه یی و پیرسین ئیا نه م حاله ته توندو تیژی شوږشه یان به شیکه له شوږش؟ ئیا ده کریت شوږشیک بی نه م جوړه دیاردانه نه نجام بدریت؟

کاتیك هیرش کرایه سه ر(کوڅسکی ریحاب) په یتا په یتاش له لایه ن ده سه لات دارانی سه ربازیشه وه و له ریگه ی رادیو وه بانگه واز بلا وده کرایه وه و هانی خه لکی ده درا تابړژینه سه رشه قامه کان له درزی ده سه لاتی پاشایه تی و

^۱ که نالی ئاسمانی نه بو زوبی، بهرنامه ی (بین الزمنین) ئاماده و پیښکه ش کردنی (احمد مهنا) سفره تای ۲۰۰۲.

راپەرن. بەم جوړهش هەر هیندهی په لاماری سهرکوشکی ریحاب له لایه نه فسه ره کانه وه به پایان گهیشته، باره که درایه دهست ۲ شو چه ماوهره ی که خوین هانیان دابوون بېژینه سهرشه قامه کان! نهوانیش هه به خیرایی چه بلیان هیناو دهستیان دایه راکیشانی تهرمه کان وله م نیوهدا تهرمی (عه بدولئیلاهی) خالی مه لیک فیهیسه لی دووم، ژوربه خراپی مامه لهی له گه لدا کرا، ۳ شاهد حالیک ده گېریتته وه که تهرمه که ی عه بدولئیلاهیان به به رده ممدا راکیشا، که روت کرابوویه وه وهیچ جوړه جل و بهرگیکی له به ردا نه بوو!، عه بدولئیلا ه که سیکی سپی پیست بوو، نه وانه ی رایان ده کیشا عه ورته ی عه بدولئیلاهیان بریبوو خستبوویانه ناوده می یه وه، له کوشکی ریحابه وه چه بلیان خستبوویه ژیربالی یه وه و راکیشرابوو هه تا به رده م باره گای وه زاره تی بهرگری و له ویدانه ندامیکی حزبی شیوعیه که هه ستابوو (۱۰۰) چه قوی لی دابوو، پاشان هه لواسرابوو به عه موودیکی کاره بادا هه رله به رده م وه زاره تی بهرگریدا، ۴ تهرمی نوری سه عیدیش

۲ العلوی، حسن (عبدالکریم قاسم رؤیة بعد العشرین) دار الزوراء للنشر، لندن ۱۹۸۳ چاپی یه کم ل. ۳۶.

۳ عه بدولئیلا ه خالی مه لیک فیهیسه لی دووم، به دارپژدهی سیاستی عیراقی دیتته ژماردن پاش مردنی مه لیک غازی وهاتنه سهرکاری مه لیک فیهیسه لی کم تمنان، له پشت پهرده وه بهرپرسی یه که می ده سلات بووه، په یوه ندی پته می هه بووه له گه ل بهریتانیا دا، پتیه سته بووتری له ناو بردنی هه رسی کسایه تی ده سلاتی عیراق (مه لیک فیهیسه لی و عه بدولئیلا ه و نوری سه عید) به جوړه و چاپویشی لی نه کردنیان له بهرته بووه نه بادا یه کینک له م کسایه تی یانه په یوه ندی به ولایتیکی وه که بهریتانیا وه بکه ن و جارتیکی تر بهریتنه وه سهرکوری حوکمرانی عیراق هه وه که له یزوتنه وه که ی ره شید عالی گه یلانی ۱۹۴۱ دا رویدا، هه وه ها مفرسی دروستبوونی پالپشتیش بزیان له ناوخوی عیراقدا.. له ناو بردنی هم سی کسه پیش ۱۴ ته موزیش هه وه ها هه ولی له ناو بردنیان دراوه له لایه م سهرکرده کانی شوژشوه..

۴ له هه مان شو چی گه یه دا سالی ۱۹۴۵ پاش شو ی به کومه لیک فیلن توانرا قه ناعه ت بکریت

له عەبدولئىلاھ خراپىتى پىكرا. نورى سەعید ئاگاداربوو لەوێ کەچی کرابوو بە تەرمەكەى عەبدولئىلاھ، لەبەرئەوێ دەیویست بەهەرنەرخێك بووبیت خۆی پزگاریكات. ١ بەلام كاتێك كۆژاوتەرمەكەى باریه بارهگای وهزارەتى بهرگری و پاش ئەوێ کەدانیابوون لەوێ نوری سەعید، لەویدا مایهوه هەتا شەقامەکانی بەغداد چۆل بوون لەخەلکی داخ لەدل دژ بەکاربەدەستانی سەرگەمی پاشایەتی، شەوبەنەینی تەرمەكەیان گواستەوه بۆ گۆرستانی (بابولموعەزەم) و کرابەژێر خۆلەوه، ٢ بەلام لەروژی دوایدا جەماوەری بەغداد بەهاندان و رۆل بینینی شیوعیەکان روویان کردە گۆرستانەكەو تەرمەكەى نوری سەعیدیان لەژێر خۆل دەرھینا و رایان کیشا بەدوای خۆیاندا، ئەم کارە هەرچەند وەبەرھاتووی هەلۆیست و سیاسەتەکانی خودی نوری بوو، بەلام شیوعیەکانیش رۆلی گەورەیان تیدا گێرابوو، بەم جوړەش تەرمەكەى نوری سەعید دەرھینرا و بەسەر شەقامەکاندا راکیشترا، هەتا گەییەنرایە بەردەم بینایەى بالۆزخانەى میسرولەویدا پاشماوێ جەستەكەیان سوتاند. ٣

صلاح الدین صباغ، کەیکى یوو لەو چوارئەفسەری بزوتنەوێ کەى رشید عالی گەیلانی و هەرنەم مابوویو،

تالەتورکیا بگەرتنەوه پاش گەرانەوێ بریاری لەسێدارەدانى بەسەردا جێیەجێ کرا، و لەبەردەم بارهگای وهزارەتى بهرگریدا حوکمەكە جێیەجێ کرا، لەوکاتەشدا کەمبەسێدارە کەوێبوو، (دیاره سێدارەیهکی تاییبەت و بهرزبان یۆدانابوو) عەبدولئىلاھ بەژێر تەرمەكەیدا بەگائەتییکردن و لەخۆبایی بوونەوه بەسەیارەكەى هات و

چۆی دەکرد، هەرنەهەمان ئەو شوێنەشدا خۆی هەلواسرا بەعەموودێکی کارەبادا (اطراف من التاریخ العراق

المعاصر، بحث لم تنشر للمفکر والمحامی العراقى محمد احمد الراشد..

١ دەكریت رەستەتییان بەدەردی تەرمی عەبدولئىلاھى ئىتەبەت، دیارە ئەمەش پاش بینینی چارەنووسی عەبدولئىلاھ

و ئاگاداربوونیش لەرقی پەنگ خواردووی جەماوەر لەنوری سەعید..

٢ خەدری، د.مجید (العراق الجەمهوری) چاپی ئێران ١٩٩٧، چاپخانەى ئەمیر-قەم، ٧٩.ل.

٣ کەنالی ئەبوزەبى ئاسمانى بەرنامەى (بین الزمەن) ئامادەوئەشکەش کردنى (احمد مەنا) سەرەتای

٢٠٠٢.

له در پێژەى راکێشانه که دا زۆریک له ئەندامانى له شیان بپێبوو، له هه مان کاتدا ئەو که سانهى پارچه یان ئێ کردبوویە بە کۆلانه کانی به غدادا دهیان گێراو دهیان ووت: ئەمە پارچه ی جهسته ی نوری سه عیده! یه کیك له وانه ی روداو ه که ی به چاوی خو ی بینوو ده گێرێته وه و ده لیست: که سیك له وانه ی تهرمی نوری سه عیدی راده کیشا په نجه یه کی نوری سه عیدی بپێبوو خستبوویە ده می نورییه وه وهاواری ده کرد به م په نجه یه بپیری کورانی هه زاران که س دراء له گه ل هه موو ئەمانه شداو له و هاوینه گه رمه دا تهرمه که ی نوری سه عید بۆگه نی کردبوو، کاتی ئێش به سه ر شه قامه کاند راده کیشرا ناوسکی هاتبوو ده ره وه... ئەمانه دوو دیمه نی سه عاته سه ره تاییه کانی ته مه نی شو ر ش بوون، به لام ئەوه نه بی ته نها له م حال ته دا شتی له م جو ره رویدابی، ئەنجامی حوکمی ٣٨ ساله ی ده سه لاتی پاشایه تی ئەم باره ی دروست کردبی! به لکو گه ر وردنر سه رنج به دین ئەم حال ته هه م له بزوتنه وه که ی شه واف له موصل له ١٩٥٩/٣/٨ و کاره سساته که ی که رکوکى ١٤ و ١٥/٧/١٩٥٩ دووباره بونه ته وه، بۆنمونه له بزوتنه وه که ی شه وافدا پاش ئەوه ی دهیان که س به سه ر شه قامه کانیشدا راکێشرا و به عه موودی کاره بادا هه لواسرا ن به خودی سه رکرده ی بزوتنه وه که شه وه، یه کیك له شیوعیه کان به ناوی (جرجیس فتح الله نصرانی) پاش ئەوه ی تهرمی که سایه تی یه کی ناسراوی شار ی موصل راده کیشری که ناوی (شیخ هاشم عبدالسلام) بووه، جرجیس هه لده ستی به پێشی ئەو که سایه تی یه پێلاوه کانی پاک ده کاته وه!!^٥ ئەم جو ره کاره هه رچه ند به ووردی توێژینه وه ی

^٤ محمد احمد الراشد نوسهر و بیریاری عیرا قی (میژوری سیاسی عیراق) بلاونه کرا وه ته ره

كۆمەلەيەتى لەسەرنەكراوه، بەلكو تەنھا وەك تووندوتیژی شۆرش ناوی
 براوه، كەكاتیك جەماوەریكى جەوساوه دژ بە دەسەلاتیكى داسەپاو
 ئەنجامی دەدات. لەم نیوەشدا پارتە سیاسیەكان دەستخۆشیان
 لەمەسەلەكە دەكرد، هەروەك چۆن هەندی لەگەلانی ناوچەكە بەجۆریك
 لەهەڵچوونی عێراقیەكانیان وەسف دەكرد، تەنانت هەندی لەتویژەرەكان
 گەلی عێراقی لەسەربنەمای ئەم جۆرە دیاردەییە وەسف دەكەن. بەلام
 لەراستیدا گەروا قیعیانە لەمەسەلەكە بڕوانین دەبینین پێچەوانەی ئەم
 بارەییە، بەلكو مەسەلەكە كاریكى ترسنوكانەییە، كەهیچ جۆرە ئازایەتیەكى
 تێدا بەدی ناكییت، جەماوەر لە ۱۴ی تەموزی ۱۹۵۸ هیچ جۆرە قەلایەكى
 تۆكمەیان نەگرت، هەروەك لەشۆڕشی فەردەنسی وكوبا و ئێراندا پویدا،
 هەروەها رووبەرووی تانك و زریپۆش و گوللەكانی دوژمن نەبوونەوه تا
 تەرمەكانیان رابكێشن وەك گوزارشتیك لەسەر كەوتنەكەیان، بۆنمونه
 بی ئاگابوون لەو هی كەچی لەكۆشكى ریحابدا رووی داوه، تائەو هی مەسەلەكە
 بەتەواوی یەكلاكرایەوه لەلایەن سوپاوه، ئەو كات جەماوەر چوونە
 كۆشكەوه، هیچ دەستیكى جەماوەری تیانەبوو، ئیتر كە هی راكێشانی تەرم و
 سووكایەتی پێكردنی كاریكى شۆرشگێری و ئازایەتیە؟ بەتایبەت
 لەكۆمەلگەیه كدا كەخاوەنی ئاینیكە دژی ئەم جۆرە كارانەییە!.. لەراستیدا
 سەركردایەتی شۆرشیش ناتوانی خۆی لەم بەرپر سیاریتی یە دەرباز بكات
 كەپێگەیی بەئەنجام دانی وەها كاریك داوه، تەنانت سوپا تەرمەكانی دەدایە
 جەماوەر تابەو جۆرە لیكەن، ئەمەش وەك رەمزیک بۆسەر كەوتن. لەم
 نیوەشدا ئەو بەدیاردەكە ویت كەشیوازیك لەمامەلە هەبوو لەلایەن سوپاوه

لەگەل ئەو تەرمانەدا، ھەندىك دراوھ بەجەماوھر تابەو جوړه ی لی بکړیت و
هەندیکى تریش پاریزراون...

لەم پێودانگەشەو ە ئەم جوړه دیاردەیه بوو ەتە بەشیک لەو شوړش و
کودەتاو بزوتنەوانەى لەغیراقدراو لى بەردووھوکار:—

١ - دەبینین ئەو سەرکردەو سەرۆکانەى ھاتونەتە سەردەسەلات،
لەبەرئەوھى بەشیوھیهکى شەرعى نەھاتونەتە سەرھوکم، بەردەوام
لەپیناومانەوھو چەسپاندنى ھوکمەکەیاندا، پشتیان بەدەسەلاتى سەربازى
بەستوھ بوپاریزگارى لەکورسى یەکەیان و پێگەیان نەداوھ بەئازادى بیروراو،
ھەلبژاردنى ئازادانەو دیارى کردنى نوینەرى راستەقینەى خویان،
ھەربۆیەش کەوتونەتە دژایەتى کردنى خەلکى و سەپاندنى تاکە ئایدیاو
پارتیک بەسەریانداو سەرکوت کردنى ئەوانەشى کەنەیارى ئەو
دەسەلاتەبوون، ئەمەش قۇناغى توندپەروى و سەرکوت کردن و ستەمى
دەسەلاتە، کەلەدوایدا ئاکامى ھاوشیوھى شوړشى ١٤ ی تەمووزى
لى دەکەویتەوھ.

٢- ئەوجەماوھرش کەلەژیر سایەى ئەودەسەلاتەدا ژیاوھو چەندین سال
تالاولى سیاسەتى ھەلە و چەواشەو دکتاتۆریەت و سەرکوتکردنى ئەو
دەسەلاتەى چەشتوھ، وپارتە سیاسى یەکانیش کەھەمیشە لەوجوړه
فەزایانەدا یان لەقۇناغى زۆرنهینى خەباتدا بوون، یان خەباتى چەکداریان
دەستداوھتى، تینوى رۆژیک بوون تۆلەى خویان بسەننەوھ، و لەچرکەساتى
سەرکەوتنى شوړشدا بەم گیانى تۆلەسەندنەوھو دینە گۆرەپانەکەوھ.
ھەربۆیەش دەبینین بەرنەجامى ئەوکارەى کەجەماوھرو پارتەسیاسى یەکان و
دەسەلاتى سەربازى ئەو ئاکامەى لى دەکەویتەوھ کەباسمان
کردلەسەرەتاوھ.

به‌رگری میلی

ناکریت حوكمی سهربازی زۆر درێژه بکیشی گهر هه‌ولێ پەیدا کردنی
شەریه‌تیك نه‌دات، بیگومان ئەم شەریه‌ته‌ش له‌رێگه‌ی متمانە‌ی گه‌له‌وه
ده‌بیٔ، ئەو خۆپیشان‌دان و پیشوازیه‌ی گهرمه‌ی که‌خه‌لکی به‌غداده‌ره‌له‌یه‌که‌م
ساتی سه‌رکه‌وتنی شۆرش ده‌ریان ب‌پری، و دلخۆش بوونیان به‌هاتنه‌ناوه‌وه‌ی
سوپا و ده‌ست گرتن به‌سه‌ر حوكمدا، وای کرد عه‌بدولکه‌ریم قاسم هان به‌دات
له‌سه‌ر ئەو بیرورایه‌ی که‌شۆر شه‌که‌ی شۆرشیه‌کی سه‌ربازی و جه‌ماوه‌ری
بووه، له‌پیناو ئەوه‌شی به‌لگه‌ی به‌شداری گه‌ل و پشکی له‌سه‌رخستنی
شۆرشدا له‌ده‌ستدایٔ، ب‌پیری دامه‌زراندنی لیژنه‌یه‌کی هه‌میشه‌یی دا،
که‌خه‌لکی له‌رێگه‌یه‌وه‌ ده‌یان‌توانی گوزارشت له‌پشتگیری راسته‌قینه‌ی
خوێان ب‌که‌ن له‌شۆرش، له‌م نیوه‌دا هه‌یچ هۆکاریه‌کی باشت‌ری به‌ده‌سته‌وه
نه‌بوو، جگه‌له‌دامه‌زراندنی میلیشیا یه‌کی مه‌ده‌نی و پ‌یکه‌ستنی
له‌سه‌رشیاوێ ئەو میلیشیا یه‌ی که‌له‌وولا تانی کۆمونیستی داهه‌بوو.^۱

له‌سه‌رنه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ زۆر لا ب‌پروایان وایه‌ که‌خاوه‌نی فیکره‌ی گه‌لیکی
چه‌کدار، یان پاره‌ینراو له‌سه‌رچه‌ک، له‌بنه‌پ‌رتدا ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆمه‌لیک غازی،
که‌سه‌رقالی دامه‌زراندنی سهربازگه‌ی (لاوان) بوو ئاوێته‌ به‌سه‌روودی جه‌نگی،
به‌لام له‌سه‌رده‌می خۆیدا، له‌گه‌ل که‌سه‌دا پی‌ی نه‌جه‌نگاوه‌، هه‌رچه‌نده‌ ئەم
کاره‌ی مه‌لیک غازی پاش خۆی سوودی ئی‌وه‌رگه‌را، کاتیك ئەم هیزه‌ ته‌کلێف

^۱ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۱۳.

كران به پاراستن و پاسهوانی به غداد و شارهكانی تر، لهكاتی چوونی هیزی
عیراقي بۆشهپی به ریتانیهكان له لیوای دلیم له سالی ۱۹۴۱ د. ۱.

پۆژی یهكه می شوپش هندی لهكوپانی گهپهکی عهباسیه لهكهپاده
مهريه كۆده بنهوه، بهمه بهستی لیكۆلینهوهی نهوهی پیویسته لهسهریان
ئهجامی بدن بۆپاریزگاری له شوپش، ههپویه بپاردهدن كۆمه لهیهك پیک
بهینن، كه پارچهیهك قوماشی یان بهستبوو بهبالی یانهوهو ئی
نوسرابوو (بهرگری میلی) ئه مهش وهك لاسایی كردنهوهیهك بۆ بهرگری گهلی
(بۆ سهعید) دژی هیرشى سى قۆلی بۆ سهرمیسر، هه رهیندهی ئهم (كۆمه له
لاوه) كاتیک به رهو (گۆپه پانی جهنگ) كشان له شهقامی رهشید!! دهستیان
دایه ویران كردن و شكاندنی ناوینشانی سهردوكان و بازارهكان و شكاندنی
شوشه ی دوكان و شوینه بازرگانیهكان.. هه چهند زۆر گومانیش له سه
ئهوه هه كه كهسانی تریش هه بوون پيش دامه زراندى بهرگری میلیش
كارى لهو جۆره یان كردبى، به تایبته له پۆژی یهكه مدا كه ته نانهت خهلكی
خهريك بوو بآلۆزخانه ی به ریتانیاش ویران بكه و شوپش له دهستی
ئه فسهركان ده رچی!

پاش دوو ههفته له سهركهوتنی شوپش عه بدولكه ریم قاسم ریگهی دا
به دامه زراندى میلیشیایهك به ناوی (بهرگری میلی)، ئه مهش به بپاریکی
سهركرده ی گشتی هیزه چهكدارهكان ژماره (۹۸۹) له ۱/۸/۱۹۵۸ د. ۳ ئهم
كارهش وهك دووباره كردنهوهی نه ریتی بهرگری میلی له لای وولاتانی

^۲ العلوی، حسن (عبدالکریم قاسم رؤیه بعد العشرين) منشورات دار الزراء، لندن ۱۹۸۳، ص ۳۸.

^۳ دهكریت له سهرة تادا مفرسی ئه وهی هه بوو یته كه په لاماریدیت، له لایهن وولاتیکه وه تا سردیش له مانه
وه رگریته، یاخود مفرسی ئه وهی هه بوو یته هه لگه ناوه یه کی سه ربازی رویدات وه ئه وهی موصل، له م
حالتاندا ئهم جۆره تهشکیلا نه سودی خۆیان ددها به دهسته وه.

سوڤساليستي هاته ئاراوه، وهك ئه وهى پووبه پووى هيڙى نازيه كان بوونه وه. به دهر له م حاله تهش له هه لمه تيكي راگه ياندنى پشتيوانى بو ئه م هيڙه له پوژنامه كاندا وينهى ئه و ژن و پياوه به ته مه نانه بلاوده كرايه وه كه ته مه نناى بوونه ئه نداميان ده كرد له و ريڤكخراوه دا و به وه يواى پله ي شه هيديان ده ست بكه ويئت. دياره ئه مه شيان زياتر بو جه نگاندى بنه ماله ي پاشايه تى مه به ست بوو كه هيچيان له دوا به جى نه مابوو جگه له گوڤستانىك نه ييئت.^۱

له لايه كى ديكه شه وه هه ر به خيراىى حزبى شيوعى ده ست پيشخه رى دروست كردنى كو مه له ي چه كداريان كرد له ژيڤ ناوى به رگرى ميللى كه هاو ته ريبي خواستى قاسم بوو، له روانگه يه شه وه پارتى ناوبراو ده ستى كرده دانانى نو سينگه بو ناو نوس كردنى خو به خشه كان و له م باره يه وه حزبى شيوعى له به يان نامه يه كيدا سه باره ت به پي كه ينانى به رگرى ميللى و له ۱۳ خا لدا كو مه ليك ري نمايى بو ئه ندامانى ده ر كرده وه سه باره ت به گرنگى پي كه ينانى به رگرى ميللى و شيوا زى پي كه ينان و نيشانه ي ناسينه وه ي ئه م بزوتنه وه يه وه هه روه ها شيوا زه كانى خو ناساندن و بلاو بوونه وه به ناو عي راقدا، ئه مه سه ره راى چه ندان تي بنى و ري نمايى تر كه خو ي له تو كمه كردن و كو نترول كردنى ئه م ميليشيا يه دا ده بيني ته وه.

ئه م موماره سه يه ك لايه نه له نيو به ره ي يه كي تي نيشتمانيدا و به بى داواكارى ره سمى له ده سه لات، واى كرد تا له سنورى بارى ئاسايى ده رجي يت و مه ترسى دروست بكات بو سه ر حكومه تى تازه دروست بووى

^۱ العلوى، حسن (عبدالكريم قاسم رؤية بعد العشرين) منشورات دار الزوراء، لندن ۱۹۸۳، ص ۳۸-۴۰

عیراق، هەربۆیەش حکومەت لە ١٧ی تەمموزدا بەیانی ژمارە (١٦) ی تایبەت بەم بوارەى دەرکرد و تیییدا ئاگایی دابوو بە هاوڵاتیان بۆ وەلام دانەوێى ئەو جوړە داوایانەو لەهەمان کاتدا ئاماژەى بەو دابوو حکومەت خۆى بەرگری میلیى پێک دینى و بۆ ئەم مەبەستە حاکمى سەربازى لە ٢٠ى تەمموز بپاریدا سەرجهمى نوسینگەکانى ناو تۆمارکردن دابخات جگە لەوانەى کەرێگەیان پێدراو...

دەکریت لەم نێوەشدا قاسم ویستبیتی سود وەرگریت لە پێک هێنانى ئەم میلیشیایە لەلایەك بۆ بەرهنگاربوونەوێى یهکیى خوازهكان و لە هەمان کاتدا بۆ پشتگیری کردنى زیاترى سوپاو دەسەلاتەکەى.. هەر پاش ئەوەش ئەنجومەنى سیاده لە رۆژى ١/٨/١٩٥٨ دا یاسای بەرگری میلیى داپشت کەخۆى لە (١٣) ماددەدا دەبینیوه و تایبەت بوو بە ئەركى ئەندامانى ئەم رێکخراوەو بەشداربووانى و مەرجى بەشدار بوون و ئیمتیازاتەکانى و هەندیک یاسای تایبەتى تر بەتایبەت لەرووى سەربازییەو..شایانى باسە لە رۆژەکانى سەرەتای ناو نوسیندا خەلکیكى زۆر روویان دەکردە نوسینگەکانى ناو تۆمار کردن و لە دوو رۆژى یەكەمدا نزیکەى (٧٠٠٠) کەس ناویان تۆمار کردبوو، بپاریش درا (عەقید روکن شاکر علی) بکریته سەرکردەى بەرگری میلیى^٢

لێرەدا دەتوانین پێکھاتەى ئەم تەشکیلاتە لەپاش شوێشى ١٤ى تەموز لەچەند خاڵێکدا شى بکەینەو: -

^٢ تاریخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهورى، الجزء الاول، ١٤/٧/١٩٥٨-٧/٢/١٩٥٩، تألیف مجموعة من الاساتذة، سنة ٢٠٠٠، ص ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢.

۱- ئەم تەشكىلاتە پاش شۆپش دروست بو، واتە پاش پووخانى دەسلەتتى پاشايەتتى و لەم بوارەدا هیچ جۆرە پۆلىكىيان نەگىرا لەروخاندنى فيعلى ئەم دەستەلاتەدا، ئەندامەكانىشيان پاش كۆتايى ھاتنى شۆپش خۆيان خۆبەخش دەكرىدبۆشەپىك كەكۆتايى ھاتبوو!! ئەمانە لەژىر سايەى حكومت و دەستەلاتىكدا دروست بوو بوون كەحىزب پالېشتى لىدەكرىد، واتە كاتى كارەكەيان بەسەر چووبوو..

۲- هیچ نەبەردىيەكى ئەنجام نەدا لەگەل ھىزە داگىركەرەكاندا وەكودەركردنى ئەو ھىزانە لەولاتدا،

۳- ئەوھى لەسەر ئەم تەشكىلە تۆماركراو زىاتربرىتى بووھە (سوكايەتى كردن بەھاولاتيانى بى گوناھ، دژايەتى كردنى خەلكى و دەستگىركردنى مامۇستاپسىپۆرانى زانكوئى، بى هیچ حسابىكى بارى كۆمەلايەتىيان، ئازاردان و پەلاماردانى ئەوانەى خۆيان پىيان وابوو لەگەل دەسلەتتى تازەدا نىن).

۴- ئەمانە زىاتر وەك رىكخستنى ئاسايش و پۆلىس و دەزگای ھەوالگىرى وابوون، لەگەل بوونى جىاوازى لەوھى كەئەمانە هیچ جۆرە موچەيەكيان وەرنەدەگرت لەبەرامبەر كارەكانيانداو پەيوەست نەبوون بە دىسپلىنى سەربازىيەو بەئاسانى دزە دەكرایە ناويانەو..

۵- هیچ جۆرە مەرج و پىوھىرىكى كاركردىيان نەبوو، بەم جۆرەش لەو ھەل و مەرجە ناسك و دژوارەى بارى خىلايەتى و حزىيدا، ئەمانىش گرفتى نوئ و تەنگ و چەلەميان بۆ خەلكى دروست كردبوو..

۶- ھەموو ئەم جۆرە رىكخستەنە مىللىيە چەكدارانە، بەجىاوازى ناوەكانيانەو، لەپىناو پووبەپروو بونەوھى سوپايەكى سەربازى پىك دەھاتن،

له بهرئه مهش ده بینین ناکوکی بهردهوام هه بوو له نیوان ئهم
ریکخستنه و ده زگا کانی ئاسایش و هه والگری سه ربازیدا.^۱

۷- بهرگری میلی ئه و مافه ی دابوو به خو ی که به بی پای به ند بوون به
یاساوه، ده سه لاتی ده زگا کانی ده ولت به کار بهینی، له بهر ئه وهش حزبی
شیوعی رۆلی هه ره گه وره یان هه بوو له پیکهینیانی ئه م بهرگری به ده، له دوایدا
ته واوی کاره کانیان به سه ر ئه م حزبه دا شکایه وه.^۲

به سه رجه م ئه و خالانه ی باس کران له سه ر پیکهاتن و شیوازی کاری ئه م
ریکخستنه، ئاخو ده بیئت ئه رکیان چی بووی؟ به تایبهت له سه ر ده میکی
ناسکی پاش شو پش و دابهش بوونی عیراق به سه ر دوو پارچه دا
له سه ر کردایه تی یه که یه وه هه تا خواره وه و تاجه ند ئه م هیزه پۆلی هه بووه
له زیاتر قول کردنه وه ی ئه و باره دا.

ئه رکه کانی بهرگری میلی

۱- له سه ره تادا و له بهر که می ژماره ی ئه ندامه کانی، له و ناو چانه دا دروست
بوو بوون که ده یان توانی پارێزگاری له ئاسایشی ناو خو ی خو یان بکه ن، یان
وه ستانه وه دژ به هیژشی دهره کی. واته ئه رکی یه که میان پارێزگاری کردن
بوو له خو یان.

۲- پاش ئه وه له بهر امبه ر ئه و چین و توێژانه دا وه ستانه وه که نه یاری
عه بدولکه ریم قاسم بوون، خوشه ویستیان بو قاسم نه بوو ئه مهش له پری ی
چاودیری و هه ره شه کردن لیان.

^۱ هه مان لایه ره سه رچاوه ی پیشور.

^۲ بارزانی، مسعود، بارزانی و بزوتنه ی رزگاری خوازی کورد، چاپی یه که می کوردی، ۱۹۹۸، دهوک، ۷۲ ل.

٣- لهسه رده می توندتر بوونی ململانی ی ههردوو سه ربا زگهی ناو خۆیی له عیرا قدا که بههوی ناکۆکی قاسم و عارفه وه هاتبوه کایه وه، ئەمانه پۆلی باشیان گیرا له دهستگیرکردنی سه رکرده کانی ئۆپوزیسیۆندا.

٤- له شه واندا داده به زینه شاروشاروچکه کان و نمایشی ده سه لاتی خۆیان ده کرد و ده سترێژیان ده کرده سه رکهل و په لی تایبه تی هاو لاتیان و پشکنینی ماله کانیا ن و ئەنجام دانی کاری توندو تیژی دژی ئەوانه ی خۆیان مه به ستیان بوو.

گه ره بووردی سه رنجی ئەو کارانه بده ی ن که ئەم میلیشیا یه پی ی هه ستا وه، ده بین زیا تر خۆی له هه ندی کاردا بینوه ته وه که مایه ی ترس و تۆقین و دل هراوکی ی خه لکی بووه، چونکه هه یچ یاسایه کی ئەوتۆ نه بووه تا په یوه ست بن پیوه ی، به ده ر له م حاله ته ش ئەوه ی زیا تر مه سه له که ی به ره و توندی بردبوو، ده توانین له م دوو خاله دا کو رتی بکه ی نه وه:

١- حزبی شیوعی له به ره نجامی ئەو موماره سه سیاسیه ی که چه ندین سال بوو هه یان بوو، هه ره خیرایی توانیا ن ده ست بگرن به سه ر ئەم میلیشیا یه دا، و هه زه کانی به رگری میلی و ملیشیا کانی لایه نگری خۆیان به سه رجه م پارێزگا کاندایا و کردوه،^٢ به جوړیک له درێژه ی ململانی ی نیوان شیوعی و نه ته وه په رسته کان و به عسی یه کاندایا، به رگری میلی پۆلی گه وریان گیرا له درایه تی کردنی دوژمنه کانی حزبا، به تایبه ت پاش شکستی جو لانه وه که ی شه واف له موصل ١٩٥٩،^٣ له م نیوه شدا په یوه ندی

^١ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ١١٤.

^٢ الحرسان، صلاح، (صفحات من تاريخ العراق السياسي الحديث - الحركات الماركسية ١٩٢٠-١٩٩٠) مؤسسة العارف للمطبوعات، الطبعة الاولى ٢٠٠١، ص (٩٠)

^٣ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١ ص ٤٠٥، ٤٠٦.

توندو تۆل هه‌بوو له‌نیوان سه‌رکرده‌کانی ئەم حزبه و قاسمدا و چه‌ندین پلانیان ئاماده‌کردبوو تا کاری له‌سه‌ربکه‌ن، ئەم کارانه‌ش له‌رێگه‌ی ئەندامانی لیژنه‌ مه‌رکه‌زی و مه‌کته‌بی سیاسی‌یه‌وه ده‌گه‌یه‌نران، که‌به‌هۆی کارتی هه‌میشه‌یه‌یه‌وه له‌باره‌گاکه‌ی خۆی له‌وه‌زاره‌تی به‌رگری‌دا سه‌ردانی قاسمیان ده‌کرد.^٤

به‌م جو‌وره‌ش حزبی شیوعی وه‌ک لایه‌نگری قاسم له‌ده‌وری کۆبو‌نه‌وه‌وله‌و ئەنجامه‌شه‌وه دژه‌کانی خۆیان له‌ ناو ده‌برد له‌پارته‌کانی ترو له‌ژێرسایه‌ی ده‌سه‌لاتی قاسمدا، تاهێنده‌ی بگه‌نه‌ ئاستیک که‌مه‌ترسیش بو‌سه‌ر خودی قاسمیش دروست بکه‌ن، به‌لام له‌به‌ره‌هل و مه‌رجی نیوده‌وله‌تی که‌له‌به‌رژوه‌ندییان نه‌بوو، رێگه‌یان به‌خو‌یا نه‌ده‌دا کاریکی له‌و جو‌ره‌ بکه‌ن، چونکه‌ ئەوان ده‌یانزانی که‌قاسم شیوعی نیه و ناشیه‌وی‌ت بپیته‌ شیوعی،^٥ له‌وه‌نجامه‌شه‌وه ده‌بینین پاش سالی‌ک له‌شۆرش وکاره‌ساتی موصل و که‌رکوک، قاسم له‌وتاریکی‌دا له‌کاتی کردنه‌وه‌ی کلی‌سایه‌کدا له‌به‌غداد، ئیستینکاری شیوعیه‌کانی کردو رازی بوو له‌سه‌رنه‌وه‌ی که‌هه‌ل‌و‌یست به‌رامبه‌ریان وه‌ربگری‌ت! لی‌رده‌ا ده‌توانم بلی‌م نه‌رمی نواندنی قاسم بو‌ه‌ندی پارتی سیاسی له‌سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتیدا زیاتر یامه‌به‌ستی هاوسه‌نگی پیکردنیانی بووه له‌گه‌ل هێزه‌کانی ترداو،یان مه‌به‌ستی جی‌به‌جی‌کردنی هه‌نگاوێکی سیاسی بووه، وه‌ک یاسای راوه‌ستانی چالاکی

^٤ هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو ل (٤٠٦).

^٥ زۆریی سه‌رچاوه‌ می‌ژوویه‌کان باس له‌وه‌ده‌که‌ن که‌ عه‌بدولکه‌ریم قاسم شیوعی نه‌بووه، به‌لکو کسێکی نیشتمان په‌روه‌ر بووه، بۆدرێژی ئەم باسه‌ سه‌یری کتییی الع‌راق المعاصری د. عه‌بدالوهاب حمید رشید بکه ١٤٠ل.

حزبه‌كان، وه‌گه‌رنا قاسم خۆی به‌مولکی هیچ پارتیك نه‌زانیه‌و له‌سه‌ربه‌مای به‌رژمه‌وندی هاویه‌ش مامه‌له‌ی له‌گه‌ل کردوون.

۲- له‌ئه‌نجامی دوولت بوونی ده‌سه‌لاتی سه‌ربازی وولات پاش شوپش، له‌نیوان قاسم و عارفدا، پارته‌سیایی‌یه‌كان تاده‌هات ئه‌م له‌ت بوونه‌یان قوڵتر ده‌کرده‌وه، شیوعیه‌كان له‌ده‌وری قاسم کۆبونه‌وه و نه‌ته‌وه په‌رسته‌كان و به‌عسی‌یه‌كان له‌ده‌وری عارف کۆبونه‌وه له‌سه‌ره‌تادا، له‌م بواره‌شدا قاسم سودی باشی بینی له‌به‌رگری میلی، که‌هه‌رچه‌ند سروشتی شیوعیه‌ت زāl بوو به‌سه‌ریدا، به‌لام تارا ده‌یه‌ك شه‌ریه‌تی ره‌سمیشی پیدرابوو، به‌ره‌سمی شیوعیه‌كان نه‌یان ده‌توانی خۆیان بکه‌ن به‌خاوه‌نی، ئه‌مه‌ش یارمه‌تی ده‌ریکی باش بوو بۆ قاسم تا به‌ته‌واوی بتوانی‌ت نه‌یاره‌کانی پی سه‌رکوت بکات، هه‌ربۆیه‌ش ده‌بینین که‌به‌رگری میلی تاکۆتایی ده‌سه‌لاتی قاسم مایه‌وه. هه‌رچه‌ند له‌پاش روداو ده‌کانی موصل و که‌رکوک وه‌ قاسم به‌په‌رسمی ئه‌م ریکخواه‌ی هه‌لو ده‌شاند وه‌، به‌لام تاداوین ساتی ده‌سه‌لاتی قاسم ده‌ورو کاریگه‌رییان هه‌بوو، پنیوسته ئه‌وه‌ش بلین گه‌ر بی‌توو تاوانه‌کانی هه‌ره‌س قه‌ومی نه‌بوایه‌ که‌ پاش کو ده‌تای شوباتی ۱۹۶۳ پیکهات، له‌وانه نه‌بوو عیراق هه‌رگیز ده‌ست درێژییه‌کانی به‌رگری میلی له‌بیر بکرايه.

له‌کۆتایی دا ماوه‌ته‌وه ئه‌وه‌ی بلین که‌میلیشاکانی به‌رگری میلی، هه‌مان فۆرمی دادگاکی مه‌هداوی بوون، هه‌ردوو لا وه‌ك ده‌زگایه‌ك به‌کار ده‌هێنرا بۆچه‌سپاندنی ده‌سه‌لاتی سه‌ربازی به‌سه‌رته‌واوی و لاتدا، به‌تایبه‌ت له‌قوناغه سه‌ره‌تایی‌یه‌کاندا، به‌لام ترساندنی خه‌لکی و ده‌ستگیرکردنی بی تاوانان وزیندانی کردنیان، مایه‌ی توپه‌یی خه‌لکی بوو

^۱ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۱۵

لەم میلیشیایە، هەرچەند (بامەپنی) بەرپرسی ئەم تەشکیله وەک مەهداوی
نەکەوتە بەردەستی کودەتا چیانی ٨ی شوباتی ١٩٦٣ و توانی هەلبێت
لەوولات و دوربێت لەو چارەنووسە ی کەتووشی مەهداوی و قاسم هات
لەکوێتایی. ٢

بەسەرچەم ئەو پیکهاتەو هاوشیۆیە ی کەوێک بەرگری میلی و ابوو،
چ لەسەر دەمی قاسم و چ دوا ی ئەو سەردەمەش، گەرسەرێج بدەین ئەم
جۆرە هیژە وەک کەرەستە یەک و دەستێکی پۆلێن بەکارهێنراون
بۆ تەصفیه کردنی نەیارانی دەسەلات، و بەتالان بردنی سەر وەت و سامان
و ئەتکی شەرەفیان، هەلۆیست و ئاکاری جوان نەک هەر لەم پیکهاتانە
نەوێشاوەتەو، بەلکۆرەمزیک بوون بۆ ترس و تۆقین و دلە راوکی و
قیزەونی، ئەم پیکهاتە لە حکومەتە کۆمارییەکانی دواتریشدا هەبوو و
هەریەک بەناویک و پاساویکەوێ کاریان کردوو، بەلام بەگشتی کارەکانیان
نەبنە مایەکی یاسایی هەبوو و نە میژوویەکی جوانیشی بۆخۆی تۆمار
کردوو، هەمیشە بەشیکی بوون لە حال، تی کتوپر و ئەحکامی عورفی و ترس
و دلە راوکی یان لە ناخی هاوڵاتیاندا چاندوو.

٢ هەمان سەرچاوە ی پیشور ل (١١٥).

مه سه له ی نه نجومه نی سه رکردایه تی شوړش

شتیځی چاوه پوان کراو بوو که پاش سه رکه وتنی شوړش دابه ش بوون و لیکن تر ازان له نیو سه رکړده کانی شوړشدا پووبدات، نه م حال ته ش رهوشی هه موو ولاتی که کاتی که سه رکړده سه ربازییه کان له ریگه ی کوده تای سه ربازییه وه، ده ست ده گرن به سه ریډا^۱ ریگه ناده ن به وی تر بیته پی شه وه له ده سه لات به و پیودانگه ی نه م کوده تای کردووه و هه رده بیته نه م یس له ده سه لاتدا بیته، تاهه وه ی یه کی کی تری هاوچه شنی خوی کوده تایه کی تر ده کات و وه نه وه ی پی شووی خوی لی دیته. چا وگی نه و ناکوکی و ململانی یه ی پوویدا له نیوان باله سه ربازییه کاندای بریتی بوو له جی به جی نه کردنی بریاری لیژنه ی بالای نه فسه رانی ئازادیخواز به پی که یانی نه نجومه نی سه رکړدایه تی شوړش له نه ندامانی بالای و موماره سه کردنی هه ردووه ده سه لات ی جی به جی کردن و یاسادانانیان بدریته له ولاتدا بوماره یه کی ئینتیقالی دیاری کراو، له هه مان کاتدا پی که یانی حکومتی کی مه دهنی که پی که بیته له پی شه وای پارتیه سیاسییه کان، پاشان هه لبراردن نه نجام بدریته بوی که یانی نه نجومه نی نیشتمانی که نوینه رایه تی سه رجه م هیزه نیشتمانی و پی شه که وتنخوازه کان بکات، وکوله که ی سیستمی دیموکراسی له ولاتدا بجه سپینن، پاش نه وه نه نجومه نی سه رکړدایه تی شوړش هه لپوه شینریته وه و ده سه لات ی سه ربازی بگه ریته وه شوینی خوی، یاخود نه وه ی ده یه ویت به شداری سیاسی هه بیته واز له کاری سه ربازی به یینیت و موماره سه ی کاری سیاسی بکات.^۲ هه ربویه گشت لا هیواو ناواتی

^۱ خدوری، دمجدد (العراق الجمهوری) چاپی نیران، ۱۹۹۷، ل (۱۲۳)

^۲ الزبیدی، لیث عبدالحسن (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق) ط ۲، بغداد ۱۹۸۱، ص ۳۱۹.

زۆریان گری دابوو به دامه زراندى ئه نجومه نى سه ركردايه تى شوپشه وه، كه پاش شوپش برپار وابوو يه كلا كه رهوى سه رجهم كارو باره كان بىت و سه رجهم دلسوزان و كه سانى پسپور، بتوانن كارى تيا بكهن، به لام له راستيدا به هوى خوپه رستى و خوشويستنى كورسى دهسه لات، دانه مه زراو شوپش چوو قوناغى ململانى و له دهستدانى تواناو وزه سود به خشه كان و بهم جوړهش ولات زيانى زورى لى كهوت.^۲

ئىوارهى يه كه مى دواى شوپشى ۱۴ى ته موزى ۱۹۵۸ يه كه م ناكوكى نيوان ژه ناله كانى نيو ريخراوى ئه فسه رانى ئازادىخواز سه رى هه لدا، ئه و ناكوكيه ش برىتى بوو له دانه مه زراندى ئه نجومه نى سه ركردايه تى شوپش، چونكه له ده زگايه كى له م چه شنهدا ده توانرا رايه كى دهسته جه مى دروست ببى له سه ر كيشه كان و چاره سه ركردنيان و له هه مان كاتدا ئه م ده زگايه وهك به ريه ستىك بوو بو دروست نه بوونى حوكمى تاك رهوانه و ليكترازان و سه ركوت كردنى يه كتر..

هه ربويه ش ده بينين ئه م ئه نجومه نه له ئامانجه سه ره كى يه كانى ليژنه ي بالاي ئه فسه رانى ئازادىخواز بووه له گه ل سه ركه وتنى شوپشيشدا ده بوايه خيراكارى له سه ر بكرايه و جه ختى له سه ريكه نه وه..

سه بارهت به ئامانجه كانى ليژنه ي بالاي ئه فسه رانى ئازادىخواز، محسن حسين الحبيب، كه نه ياريكى قاسم بوو پاش شوپش، له گه واهى يه كانيدا ده لىت ((بنه ماو ئامانجه كانى شوپش له چه ندين كو بوونه وهدا ديارى كران،

^۲ فرحان، اللواء الركن عبدالكريم، ثورة ۱۴ تموز فى العراق، الجزء الاول، ص ۹۱، ۹۰، مؤسسة الكتاب العربى للدراسات والترجمة والنشر، باريس، ۱۹۸۶

كه نالى ناسمانى ئه بزوڤى، بفرنامى (بين الزميين) ئاساده و پيشكش كردنى (أحمد مهنا) سه رته تاي ۲۰۰۲

و زۆر گفتو گۆيان به دوورو دريژي له سهركرا، خۆگهر بيتو هه ندى لهو ئامانجان ه روون و ئاشكرا نه بووبن، له كاتى كۆبون ه و ه كاندا نه ده نو سرانه وه، ١ تابو داها توو بپاريزرين، ئه مه ش به پى ي پى ريارى خومان بوو كه ئه م جوړه شتانه نه نوو سري نه وه نه با دا ئاشكرا بن له لايه ن ده سه لآتى پاشايه تى يه وه)) محسن لهو ئامانجان هى كه با سى كرد وه و ژماره يان (٢٠) ئامانجه و بپرا و ابو وه پاش سهركه وتنى شو رش كاريان له سه ريك ريت و جى به جى بكرين يه كي ك له وانه بري تى بو وه له مه سه له ي ئه نجومه نى سهركردايه تى شو رش، و به م جوړه با سى ليو ه كرا وه ((پيك هينانى ئه نجومه نى سهركردايه تى شو رش له ئه ندامانى ليژنه ي بالاي ئه فسه رانى ئازادى خواز، ئه م ئه نجومه نه هه لده ستيت به كارى ده سه لآتى ياسا دانان، تاه و كاته ي كه هه لبراردنى په رله مانى ئه نجام ده دري ست). ٢٠ هه سه به رت به م مه سه له ليو رو كن عه بد و لكه ريم فه رحان كه ئه ندامى ليژنه ي بالاي ئه فسه رانى ئازادى خواز بو وه ده ليت ((زور به ده گمه ن كۆبون ه وى ده سته ي بالا به ته وا وى ئه نجام بدرايه، ئه مه ش له بهر زور هو كار، چونكه زور قورس بوو ئه ندامي ك سه رجه م كۆبون ه و ه كان بكات، و گفتو گو له سه ر سه رجه م بپرا و راسپارد ه كان بكات، له هه مان كاتيشدا هيج شتي ك له كۆبون ه و ه كاندا نه ده نو سري ه وه ته نانه ت نو سى نى سه ره قه له ميش قه ده غه بوو، به م جوړه ش دوكيومينتى ره سمى له

ليژنه ي بالاي ئه فسه رانى ئازادى خواز، بنه مايه كى توندو تولىان دا رشتبوو، له پيتا و ده نه كردنى زانيارى به كان بۆ ده زگا كانى هو الگري سه ربا زى به كي ك لهو هو كارانه ي گرتبو يانه بهر بري تى بوو له وى كده هيج جوړى ك ري گه نادرى ت به نو سى نى مه سه له كان كاتيك له كۆبون ه و ه كاندا تا وتوى ده كريت، خۆگهر زور پتويستى به نو سى ن بكر دايه، ئه و ده وايه په نابري به ته بهر هه ندى شتو از كه پيه يه ندى بهر كخسته نه با نو ه نه بوايه، واته به كا ره ينانى ره مز، به تاي به ت ئه م حا له له نامه نارندا په پيرو ده كرا، هه ر ئه مه ش هو كارى سه ره كى بو وه بۆ شتو ازى په يوه نديان لهو سه ره مه دا، پرو تۆ كۆ لي كى ئيمزا كرا و له نيوانياندا نه بو وه، به تاي به ت سه باره ت به مه سه له كانى دواى شو رش.. سه رچا وه (شۆره ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) تاليف ليث عه بدالحسن الزبيدي، ط ٢، ١٩٨١، ص ١٢٢.

٢ العلوى، حسن (عبدالكريم قاسم رؤية بعدالشرين) منشورات دار الزوراء، لندن، ١٩٨٣، ص ١٢٨.

نیوانماندا نه‌بوو، ئەمەش وای کرد، شتەکان لە یاد بچنەوه و بیرو رای جیاواز دروست ببی^(٢٠٠).

حەسەن ئەلەلەوی سیاسەتەدارو توێژەرەوهی میژووی عێراقی هاوچەرخ، پاش توێژینه‌وه‌یه‌کی وورد، لەسەر سەرچەم ئامانجەکانی لیژنە‌ی بالای ئەفسەرانی ئازادیخواز، دەگاتە ئەو ئاکامە‌ی لەو (٢٠) ئامانجە‌ی کە محسن حسین الحیب دەستنیشان‌ی کردوون، قاسم سی ئامانجیانی جی به‌جی نەکردووه‌یە‌کیکیان مەسە‌له‌ی دامە‌زراندنی ئەنجومە‌نی سەرکردایە‌تی شۆرش بووه‌.

بۆ‌یه‌ پاش سەرکەوتنی شۆرش، لە رۆژی ١٥ی تە‌مووز ژمارە‌یه‌ک لە ئەندامانی لیژنە‌ی بالای ئەفسەرانی ئازادیخواز دە‌چنە لای عەبدولکەریم قاسم لە‌بارە‌گاکە‌ی خۆی لە‌وه‌زارە‌تی بە‌رگری و مەسە‌له‌ی ئەنجومە‌نی سەرکردایە‌تی شۆرش‌یی لە‌گە‌ڵدا باس دە‌کە‌ن، ئە‌ه‌ویش ره‌وانە‌ی لای عەبدولسە‌لام عارف یان دە‌کات، کە‌کە‌سێ دوو‌ه‌می دە‌سە‌لات بووه‌، بە‌لام لە‌لای عارف‌یش وه‌لامی ئیجابی وەر‌نا‌گرن^٤ جگە‌له‌مە‌ش ئە‌وه‌ی زیاتر مایە‌ی

^٢ فرحان، اللواء الركن عبد‌الکریم، ثورة ١٤ تموز فی العراق، الجزء الاول، ص ٩١، ٩٠، مؤسسة الکتاب العربی للدراسات والترجمة والنشر، باریس، ١٩٨٦

^٤ عەبدولسە‌لام عارف لە‌سەرە‌تادا دژی دامە‌زراندنی ئەنجومە‌نی سەرکردایە‌تی شۆرش بوو، ئە‌مەش لە‌بەر زۆر هۆکار لوانە‌ش متمانه‌ بوونی زۆری بە‌خۆی و حەز کردن لە دە‌سە‌لات و ه‌موه‌ها لاوازی قاسم و نیگەرانی‌یه‌کانی و بە‌ناسانی قە‌ناعە‌ت پێ‌کردنی، جگە‌ لە‌مانە‌ش کاریگاری نواندن لە‌سەر قاسم، عارف دە‌یویست وەک رووکاریک سەرە‌تا قاسم بە‌ کاریبە‌تی وەک لە‌ میسر چۆن پ‌ویدا، تا ه‌ه‌رکات ه‌ه‌لی بۆ ه‌ه‌لکە‌وت لای بە‌ریت و وەک (محمد نجیب) ی ئی بکات کە‌عەبدولناصر چۆن لای دا لە دە‌سە‌لات، بە‌لام کاتیکی ه‌ستی بە‌ ه‌یز و دە‌سە‌لاتی قاسمی کرد لە‌ ناو س‌رپا و جە‌ماوێ‌دا، دە‌ستی دایە‌ جۆ‌لاندنی مە‌سە‌له‌ی ئەنجومە‌نی سەرکردایە‌تی شۆرش، ب‌و هیوا‌ییدی سەرچە‌م دە‌سە‌لاتە‌کانی لە‌دە‌ست دەر‌نە‌چیت.. سەرچاو(ث‌رة ١٤ تموز فی العراق، اللواء الركن عبد‌الکریم فرحان، الجزء الاول، ص ١٤٣، ١٤٤، مؤسسة الکتاب العربی للدراسات والترجمة والنشر، باریس، ١٩٨٦)

نیگهرانی ئەو ژمارە ئەفسەرەبوو، ئەوەبوو کە ئەو پۆستانەى بۆیان دانرابوو بەشیوازىک لەدورخستنهوهى خۆیان دەزانى لەدەسەلاتى وولاتدا، بۆنمونه (سەرھەنگ عەبدولوەھاب شەواف)^١ کرابوووە فەرماندەى حامیەى موصل، ھەندى ئەفسەرى تریش نیگهران بیزاربوون لەسەرئەوێ قاسم و عارف وادەى شۆرشیان ئىشاردوونەتەو، رفعت الحاج سەرى سەرەپای ئاگاداربوونیشى لەشۆرش پەيوەندى پێو نەکردن،^٢ لەئەنجامى ئەم ھالەتەشەو ھەیکرەى کودەتا سەرى ھەلدا، چونکە بەتەواوى دەسەلات کورت کرابووێوە لەدەستى قاسم و عارف دا، بۆنمونه قاسم سەرۆک وەزیران و وەزیری بەرگرى و سەرکردەى گشتى ھێزە چەكدارەکان بوو، عارفیش جیگرى سەرۆک وەزیران و وەزیری ناوخۆ بوو، کەئەمانە ھەموو پۆستى گرنگ و بنەرەتى بوون بەلای ژەنرالەکانەو،^٣ بەم جۆرەش سەرچەمى ئەفسەرانی تر جگە لە(عەبدولەتیف دەراجى) نەبیت، ھەموویان دوورخرانەو بۆ پۆستە لاوەکی یەکان..^٤

^١ بۆ درێژەى ئەم بابە سەیری جولانمەو کەى شواف بکە.

^٢ بۆنمونه عەقید رفعت الحاج سەرى، رەتى ئەوێ کردووە پەيوەندى بکات بەوژارەتى بەرگریبەو لەکاتى بیستنى ھەوائى شۆرش لەرادپەرەو بەلام قاسم و عارف موقەدەم (نعمان ماسەر الکنعانى)یان نارد بۆلای (سەرى) لەمالەکەى خۆتا سەردانى وەزارەتى بەرگرى بکات، ئەمەش پاش چەند سەعاتىک لەئەنجام دانى شۆرش، لەسەرەتادا (سەرى) رەتى ئەوێ کردبوو بچیت لەگەڵیدا، بەلام سوربوونى کەنعانى لەسەرخواستەکەى وای ئىکردبوو کەوازی بکات و بچیت بۆوژارەتى بەرگرى. سەرچاو (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) تالیف لیث عبدالحسن الزیدى، ط ٢، ١٩٨١، ص ٣٢١.

^٣ کەنالى ئەبووبەى ئاسمانى بەرنامەى (بین الزمەین) ئامادەو پێشکەش کردنى (احمد مەها) ٢٠٠٢.

^٤ پاش شۆرش پۆستەکان بەم جۆرە دانران (زەعیم رەکن احمد صالح العبدى) حاکمى سەربازى گشتى (کەلەپێشدا ئەم پۆستە درابوو عەقید عبدالوھاب شواف، بەلام بەھۆى ناکۆکى نێزان شواف و عارف ئەم پۆستە درایە العبدى کەلەپێشدا پۆستى سەروکى ئەرکانى سوای ھەبوو، زەعیم روکن عبدالعزیز العقیلى سەرکردەى تیپى (الفرقە) یدک، زەعیم روکن نازم تەبەقچەلى سەرکردەى تیپى دوو، زەعیم روکن خلیل سعید سەرکردەى تیپى سێ و زەعیم روکن محى الدین عەبدالحامید سەرکردەى تیپى چوار، سەرھەنگ عبدالوھاب شواف کرایە فەرماندەى

بىگومان كاتىك لىژنەى بالا بىر يارى رووخاندنى دەسلەتلى پاشايەتى
 دابوو، بىرى لەكىشەى بەدەستەو دەلى تەبىرىرى سىياسى نەكردبوو دەوئەم
 كارە، وپاشان كەشوپش ئەنجام درا، ھەربەخىرايى ھەستىيان بەو ھەكرد
 كەپئويستە لەسەردەستوورى كۆن بىمىننەو، تا ئەو كاتەى ئەم دەستوورە
 بەشىوازىكى ياساى ھەلدەو شىذرىتەو، بۆئەم مەبەستەش شارەزايانى
 ياساى لەمەسەلەكەيان كۆلىيەو و وادەركەوت ھەموولا كۆكن
 لەسەر ھەلۋەشاننەو دەستوورە كۆنەكە، و بەو پىئودانگەى مىللەت رەتى
 كەردۆتەو ئەمەش بەبەلگەى ئەو ھەى كەمىللەت پالېشتى شۆرش بوو و واتە
 شۆرشىش بۆى ھەيە ئەم كارە بىكات، بۆيە خىرا پاش دوو ھەفتە بەسەر
 ئەنجامدانى شۆرش دا دەستورىكى كاتى داپىژرا، تاجىگەى دەستوورەكەى
 پىشوو بگرىتەو، ئەم دەستورەش لەلەين لىژنەيەكى وزارىيەو داپىژرا،
 بەو مەبەستەى لە ماو ھى ئىنتىقالى دەسلەتدا كارى پىبكرىت، تا ئەو كاتەى
 دەستورىكى نوئى لەلەين ئەنجومەنى نىشتىمانى عىراقەو دادەپىژرىت، ئەم
 ئەنجومەنە مىللەت ھەلى دەپىژرىت، بەلام ئەو ماو ھى ئىنتىقالىيە دىارى
 نەكرا، كە چ كات كۆتايى دىت و ھەلېژاردن ئەنجام دەدرىت، لەگەل
 ئەمەشدا نەشيان دەويست بەكاتىكى دىارى كراو ھە بىبەستەو، ھەروەك
 چۆن لەمىسر پويىداو ناچار بوون بىگۆن.^۹

بەم جۆرەش چىدى پاساويك نەمايەو بۆدامەزاندنى ئەنجومەنى
 سەركردايەتى شۆرش، كەكارى دەسلەتلى ياسادانان بىكات و دەستورى
 نوئى داپىژرىت. دەكرىت لەم ھالەتەدا قاسم وىستىبىتى داپىشتنى

ھامىيى موصل، كەئەم پۇستى بىشىوازىك لەمورەستىنەو پەراويزخستى خۆى دەزانى.. سەرچاوە(شورە)

١٤٦٨ھ / ١٩٥٨ھ في العراق) تأليف ليث عبدالحسن الزبيدي، ط ٢، ١٩٨١، ص ٣٢٠.

٩ خدرى، مجيد، ھەمان سەرچاوى پىشوو ل(٩٢)

۳- نه‌بوونی هه‌ماهه‌نگی له‌نیۆ ریزه‌کانی لیژنه‌ی بالادا، ئەمەش دەرەنجامی نه‌بوونی سه‌رکردایه‌تی‌یه‌کی یه‌که‌گرتوو بوو، بۆنموه‌ عه‌بدولکه‌ریم قاسم وه‌ک سه‌رۆکی ناوه‌ندی به‌غداد ئیعترافی پێ‌که‌رابوو، نه‌ک وه‌ک پێشه‌وا‌ی بزووتنه‌وه‌که‌.

۴- جیاوازی دیدو تیروانین و رکابه‌ری له‌نیۆان پێشه‌وا‌یانی لیژنه‌که‌دا، دیارده‌یه‌کی به‌رچا‌وبوو، هه‌ریه‌که‌ له‌و پێشه‌وا‌یانه‌ ده‌یان ویست ژماره‌ی زۆری ئەفسه‌ر به‌لای خو‌یا‌ندا راب‌کێ‌شن، بۆنموه‌ رکابه‌ری توند هه‌بووه‌ له‌نیۆان شه‌واف و قاسم بو‌ ئه‌نجام دانی شو‌رش،^۲ ئەمەش له‌پێناو خاوه‌نداریتی شو‌رش و پاوانکردنی ده‌سه‌لات، وناوزه‌دکردنی شو‌رش به‌ناوی ئەوه‌ی که‌شو‌رشه‌که‌ ئه‌نجام ده‌دات، هه‌روه‌ک چۆن له‌دوا‌یدا هه‌مان حا‌له‌ت له‌شو‌رشی ۱۴ی ته‌موزدا رویدا..

* عبدالکریم قاسم رؤیة بعدالعشرين نویسنی حسن العلوی ل(۱۲۸) ۱۹۸۳.

* العراق الجمهوری نویسنی دکتۆر مجید خدوری ل(۴۲، ۴۳) ۱۹۹۷.

* مذكرات ناظم الطبق‌چلی نویسنی جاسم مخلص المعامی ل(۳۴۶، ۳۴۷) ۱۹۸۵.
^۲ خدوری. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشو‌و ل(۵۱).

بەنەما سیاسى و دەستوربەھەکانى كۆماری عێراق

ئەنجومەنى سیاده

پاش ئەنجام دانى شوۆرش، مەسەلەیهكى سەرەكى وخیرا كە دەبوايه پەلەى ئى بکرایه، مەسەلەى سەۆرکایهتى كۆماری بوو، ئەمەش لەپیناو شەرعیەت دان بەو مەراسیم و بەیاننامانەى كەدەردەكران، پيش ئەنجام دانى شوۆرش پێكەوتنێك هەبوو لە نیوان ئەفسەرانى ئازادىخوازدا كە دەسەلاتى سەرۆك كۆمار بدریته ئەنجومەنى سیاده، ئەمەش وەك پەیرەو كردنى بنەماى (سەرکرايهتى كردنى بەكۆمەل) و پێگرتن لە هەرجۆره تاكڕەوییهك لە دەسەلاتدا، هەربۆیهش بەیاننامەى دووهم بەئیمزای سەرکردەى گشتى هیزه چەكدارە نیشتمانىیهكان دەرچوو كە تییدا ئەنجومەنى سیاده پێك دەهینیت :

بەیانى ژمارە (٢)

لەسەر بنەماى ئەوەى كە بەرژوهندى گشتى دەىخوازیت و بەپشت بەستن بە بەیانى ژمارە (١) بە میژووى ٢٦ى (ذى الحجة) ى سالى ١٣٧٧ بەرامبەر بە ١٤ى تەمموزى ١٩٥٨ پریار درا بە پێك هینانى ئەنجومەنى سیاده بەم شیۆیهى لای خوارەوه :

١- فەریق روكن نەجیب روبەیعى (سەرۆك)

٢- بەرپز موحهەد مەهدى كوببه (ئەندام)

٣- بەرپز خالید نەقشبەندى (ئەندام)

به بغداد له بیست و شەشی مانگی (ذی الحجة) ی سالی ۱۳۷۷ بهرامبه
 به رۆژی چواردهی تهمموزی سالی ۱۹۵۸.^۱

^۱ * موحمەد نەجیب روبەیی له سالی ۱۹۰۴ لەبەنداد له دایک بوو، سالی ۱۹۲۷ کۆلیژی سەربازی تەواو کردوو، سالی ۱۹۵۷ پلەمی سەربازی (فیریق) ی وەرگرتوو، کاتیک شۆرشى ۱۴ ی تەموز رویدا پالیۆزی عێراق بوو له شانشینی عەرەبی سعودیە، کاتیک لەسەرەتای ۱۹۵۸ دا رهوانی سعودیە کرا بهۆی ئهوی گومانی لی دهکرا چالاکی دژ بهرژمی پاشایەتی هەبیت سەرەرای ئهوی ناکوکی هه‌بوو له‌گەڵ نوری سەعید و عبدولئەلا لەسەر دانانی سەڕۆکی ئێرکانی سوپای عێراق، که (ئەم) پالیۆراوی ئەم پۆسته بوو بەلام (ئەوان) رەتیان کردوه و لەبری ئەم براکەیان دانا واتە (حسیب الریعی) .. شایانی باسە رۆژی ۱۶ ی تەموز نەجیب روبەیی گه‌رایوه به‌بغداد و پیشوازی گه‌رمی لێکرا له‌ فرۆکه‌ خانەیی به‌نداد ..

* موحمەد مەهدی کوبە سالی ۱۹۰۰ له سامەرا لەدایک بوو، کەسێکی نەتەوایی بوو و سالی ۱۹۲۴ پەيوەندی کردوو به پارتی نیشتمانی عێراقی یه‌و، پاشان بوو ته‌ جیگری سەرۆکی (یانە موسەنای کۆری حارسە شەیبانی) کەیانەیه‌کی نەتەوایی بوو ، له‌ دوایشدا بوو ته‌ سەرۆکی یانه‌که‌، لەسەر یه‌ندی بزوتنه‌وه‌ کە مایسی (۱۹۴۱) دا دەست گیر کراوه‌، به‌شداری دامەزراندنی پارتی (الاستقلال) ی کردوو بوو ته‌ سەرۆکی، به‌وه‌ ناسراوه‌ که‌ دژایەتی سەر ده‌می پاشایەتی کردوو.

* خالد عبدولباست نەقشەبەندی لەبنه‌ مائەیه‌کی کوردی له‌ گوندی بامەرنی سەر به‌ قەزای (العقادیه) ی موصلی ئەو کاته‌ لەدایک بوو، سالی ۱۹۳۷ کۆلیژی سەربازی تەواو کردوو، سالی ۱۹۴۵ یش کۆلیژی ئێرکانی تەواو کردوو، سالی ۱۹۵۰ یش کۆلیژی مافی تەواو کردوو، پاشان وازی هێناوه‌ له‌ خزمەتی سەربازی کەیلێ (مقدم رکن) ی هه‌بوو، ماره‌یه‌ک وەک (موتەسەریف) ی لیوای (هه‌لێر) کاری کردوو. سەرچاوه‌: تاریخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ۱۴/۷/۱۹۵۸-۷ شباط ۱۹۵۹ ص ۳۱، ۳۲.

یه کهم و وزارتتی عه بدولکه یریم قاسم

له سه رده می کو ماریدا

پیش ئه وهی ئه نجومه نی سیاده ده ست به کاریبیت ، مه رسومی یه کهم به ناوی ئه وه ئه نجومه نه وه ده رچوو بوو که مه رسومی ژماره (۱) بوو، تییدا سه رجه می ده سه لات ه سه ربازی و مه ده نیه کانی له ده ستی عه بدولکه یریم قاسم و عه بدولسه لام عارف دا کو کردبووه، به م جوړه ی لای خواره وه:

مه رسومی کو ماری ژماره (۱)

له سه ر بنه مای به ر ژوه ندی گشتی بریارماندا :-

۱- دانانی زه عیم روکن عه بدولکه یریم قاسم له پوستی سه رکرده ی گشتی هیزه چه کداره کان.

۲- دانانی عه قید روکن عه بدولسه لام موحه مه د عارف له پوستی یاریده ده ری سه رکرده ی گشتی هیزه چه کداره کان.

۳- پیویسته له سه ر وه زیری به رگری ئه م مه رسومه جی به جی بکات.

له به غداد نوسرا له روژی بیست و شه شی مانگی (ذی الحجة) سالی ۱۳۷۷ به رامبه ر به روژی چوارده ی مانگی ته مموزی سالی ۱۹۵۸.

ئه نجومه نی سیاده

ئه نجومه نی وه زیران

به م جوړه ش به یان و مه راسیم له لایه ن (عه بدولکه یریم قاسم و عه بدولسه لام عارف) وه ده رده چوون، به و پیودانگه ی که له ئه نجومه نی سیاده ده رچوون، پاش ده رچوونی ئه م به یانه ئه وکات خه لکی عیراق زانیان که عه بدولکه یریم قاسم سه رکرده ی شوړشه، هه روه ها وشه ی

(نیشتمانی) که له گه ل سهر کرده ی گشتی هیزه چه کداره کانداهات
له به یانه کانداهات، لایرا..

پاش ئه وه مهرسومی کۆماری ژماره (۲) دهرچوو، که تاییهت بوو به پیک
هینانی یه که مین وهزارهت له سهر دمی کۆماریدا، که له دوانزه وهزیر پیک
دهات به سهرۆکیهتی عهبدولکههریم قاسم، مهرسومه که به ناوی ئهنجومهنی
سیاده وه دهرچوو.

مهرسومی کۆماری ژماره (۲)

له سهرینه مای ئه وهی که سهرۆک وهزیران خستویهتی یه بهردهست بریار
ماندا به :-

۱- دانانی زهعیم روکن عهبدولکههریم قاسم به سهرۆک وهزیران و بریکاری
وهزیری بهرگری.

۲- دانانی عهقید روکن عهبدولسهلام موحه مهده عارف جیگری سهرۆک
وهزیران و بریکاری وهزیری ناوخۆ.

۳- دانانی بهرپێز موحه مهده دهید به وهزیری دارایی.

۴- دانانی دوکتۆر عهبدولجهبار جومه رده وهزیری دهره وه.

۵- دانانی بهرپێز مستهفا عهلی به وهزیری داد.

۶- دانانی بهرپێز ئیبراهیم کوببه به وهزیری ئابووری.

۷- دانانی دوکتۆر جابر عومهر به وهزیری مهعاریف.

۸- دانانی بهرپێز ناجی تالب به وهزیری کارو باری کۆمه لایهتی.

۹- دانانی بهرپێز بابا عهلی به وهزیری گواستنه وه و ئیشغال.

۱۰- دانانی بهرپێز فواد رکابی به وهزیری ئاوه دان کردنه وه.

۱۱- دانانی دوکتۆر موحه مهده سالج مهحمود به وهزیری تهندروستی.

۱۲- دانانی بهریز هه‌دیپ حاج محمود به وه‌زیری کشتو کال

۱۳- دانانی بهریز سدیق شه‌نشهل به وه‌زیری ئیرشاد.

پیویسته له‌سهر سه‌روک وه‌زیران ئەم مه‌رسومه جی‌به‌جی بکات.

له‌به‌غداد نوسرا له‌ روژی بیست و شه‌شی مانگی (ذی الحجة) ی سالی

۱۳۷۷ به‌رامبه‌ر به‌ روژی چوارده‌ی ته‌مموزی سالی ۱۹۵۸.

ئه‌نجومه‌نی سیاده

په‌یوه‌ندی نیوان ئه‌ نجومه‌نی

وه‌زیران و ئه‌ نجومه‌نی سیاده

بریار وابوو که ئه‌نجومه‌نی سیاده ده‌سه‌لاته‌کانی سه‌روک کو‌ماری هه‌بی‌ت، و ئه‌نجومه‌نی وه‌زیرانی‌ش موماره‌سه‌ی ده‌سه‌لاتی یاسادانان و جی‌به‌جی کردن بکات، به‌لام ئه‌نجومه‌نی سیاده ده‌سه‌لاته‌کانی له‌ موصاده‌قه‌کردن له‌سهر ئه‌و یاسایانه‌ی که ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران دای ده‌رشت، کورت کرایه‌وه، بۆنمونه دیوانی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بریاره ده‌رکراوه‌کانی ده‌نارد بۆ دیوانی ئه‌نجومه‌نی سیاده تا ره‌زامه‌ندی له‌سهر بنوی‌نی، هه‌روه‌ها ئه‌ندامانی ئه‌نجومه‌نی سیاده له‌ کو‌بونه‌وه‌کانی ئه‌نجومه‌نی وه‌زیراندا ئاماده ده‌بوون به‌لام به‌زۆری بی‌ ده‌نگ ده‌بوون و گفتوگۆی مه‌سه‌له‌کانیان نه‌ده‌کرد، به‌لام ئاماده‌بوونیان به‌واتای موصاده‌قه‌کردن بوو له‌سهر ئه‌و یاسایانه‌ی که ئه‌نجومه‌نی وه‌زیران بریاره له‌سهر ده‌دا، به‌واتایه‌کی تر زیاتر رو‌لی ئه‌نجومه‌نی سیاده رو‌لیکی پاشکو‌یه‌تی بوو، کاره‌کانیان کورت ده‌کرایه‌وه له‌چالاکی پرۆتوکۆلی‌دا، وه‌ک په‌سه‌ند کردنی بالیۆز و پیدانی پله و نیشانه.

له لایه ن خوښییه وه نه جیب ئه لرو به یعی سه روکی ئه نجومه نی سیاده له بری هه ردوو ئه ندامه که ی تر ئیمزای مه رسومه کو مارییه کانی ده کرد چونکه هه ردوو ئه ندامه که ی تر له به غداک دانه دهنیشتن، پیویسته بووتریت مه رسومه حه ساس و گرنگه کان له رۆژه سه ره تایه یه کانی شوژشدا له رادیوو په خش ده کران و پاشان ده خرایه به رده م ئه نجومه نی سیاده تا ره زامه ندی له سه ر ده ربړن، به م جوړه ده توانین بلیین پوکی ئه نجومه نی سیاده زیاتر رۆلکی شکی بوو و هیچ جوړه هه ژمونکی سیاسی نه بوو به سه ر ده و له تدا، هیچ جوړه ره ت کردنه وه یه کیش روی نه دا له و مه رسوم و بریارانه دا که له ئه نجومه نی وه زیران یان سه ر کرده ی گشتی هیژه چه کداره کانه وه ده رده چوو ده خرایه به رده م ئه نجومه نی سیاده، له بهر ئه وه ی ئه ندامانی ئه نجومه ن خو یان به منه تباری قاسم و عارف و عه بدوله تیف ده راجی ده زانی...^۱

^۱ تاریخ الوزارات العراقیة فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ۱۴/۷-۱۹۵۸-۷ شباط ۱۹۵۹، تألیف مجموعة من الاساتذة سنة ۲۰۰۰ ص ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۹.

مه سه لهی یه کیتی عه ره بی

له ۱۴ی شوباتی ۱۹۵۸ (الاتحاد الهاشمی) نیوان عیراق و ئوردون
پاگه یه نرا، ئه مه ش وهك وه لامدان وه یهك وابوو بؤدروست بوونی كۆماری
عه ره بی یه كگرتوو كه له نیوان میسر و سوریادا وه شوباتی هه مان سالد
هاتبوویه ئاراهه، یه کیتی نیوان ههردوو ولاتی عیراق و ئوردون
له وه زاره تیکی یه كگرتوو پیک دههات، و نوری سه عید بووه سه رۆك
وه زیرانی،^۱ سه بارهت به پۆلی ئه م یه کیتی یه له بهردهم هه ژمونی نه ته وه یی
له وه سهردهمه داو وه ستانه وه له بهرام بهر یه کیتی نیوان میسر و سوریاهه
خوی له كۆماری عه ره بی یه كگرتوو دا ده بینیه وه، وه زاره تی دهر وه ی
به ریتانیا له یاداشتنامه یه کیدا كه له ۱۹۵۸/۱/۲ ئاماده کرابوو له م باره یه وه
دهنوسیت^۲ تاكه ئه لته رناتیقی کاریگه ر له م کاته دا كه له بهردهم یه کیتی
ناسریدابوه ستیه وه بریتی یه له یه کیتی هاشمی نیوان عیراق و ئوردون، و
ده بیته له م بواره دا ته وای هه وله كان بخه یه نه گه ر به مه بهستی سه رخستنی
ئه م یه کیتی یه..^۳ له هه مان کاته دا مه بهستی کی تری دروست بوونی ئه م
یه کیتی یه ده گه رایه وه بۆ پارێزگاری کردن له حوکمی بنه ماله ی هاشمی له

^۱ له ۱۴/۵/۱۹۵۸ نوری سه عید ده ست له کار کیشانه وه ی خوی پاگه یاندا، پاش ته وه ی كه کۆتایی هینا
به به لێژاردنی نوێنه ران و ئه فجومه نی نوێ کردوه، له ۱۹/۵/۱۹۵۸ ده ست له کار کیشانه وه که ی پسه ند کراو،
نوری سه عید وه زاره تی یه کیتی عه ره بی هاشمی دامه زرا ند، ئه حمه د موختار بابان وه زاره تی له عیراق ته شکیل
کرد، له ژیر سایه ی یه کیتی عه ره بی هاشمیدا تاشۆرشی ۱۴ی ته موزی ۱۹۵۸.. شایانی با سه مه بهستی نوری له م
ده ست له کار کیشانه وه یی له سه رز کایه تی وه زاره ته عیراقی یه که ی بریتی بوو له وه ی بیته سه رۆك وه زیرانی
یه کیتی عه ره بی.. (سه رچاوه: العراق فی التاریخ، دانراوی کۆمه لێك نوسه ر، دار الحریه للطباعه، ۱۹۸۲)

هەردوو دەولەتی عێراق و ئوردوندا، ئەمەش بە پالپشتی رۆژئاوا،^۲ پاش شۆپشی ۱۴ی تەموزی عێراق شاحسین بوو سەرۆکی ئەم یەکییتی یە تائەوی عێراق بەرەسمی لەم یەکییتی یەکشایەو بەم جوړەش یەکییتی یەکە هەلۆەشایەو...^۳ رۆژی ۱۵/۷/۱۹۵۸ سەرۆک وەزیران عەبدولکەریم قاسم لە بەیانیکدا کشانەوی عێراقی لەم یەکییتی یە راگەیانندو لە بەیانیکدا دەلیت: " یەکییتی نیوان عێراق و ئوردون لەسەر ئەو شییوێ کە لە سەردەمی دەسەلاتی پیشودا ئەنجام دراو، یەکییتی یەکی راستەقینە نەبوو کە لە بەرژوهندی گەلی هەردوو لا بیّت، بەلکو لە پیناو پشتگیری کردنی رژیمی گەندەلی پاشایەتی و دابەش کردنی یەکییتی ریزەکانی عەرەب بوو، لەبەر ئەو حکومەتی عێراقی کشانەوی خوێ لەم یەکییتی یە رادەگەییەنیّت، و هەموو ئەو ئیجرائات و یاسایانەش لەم بارەو دەرچوون هەمووی هەلۆەشایەو...

پاش ئەو سەرۆک وەزیران بەیانیکێ دیکە دەکرندو تیّدا هاتوو: " بەپێی بریاری ئەنجومەنی وەزیران سەبارەت بە کشانەوی عێراق لە یەکییتی عەرەبی (هاشمی) بریارماندا بە بەبەرزکردنەوی ئالای عێراق لەسەر گشت بەریۆەیرایەتی یە رەسمی و شییو رەسمی یەکان "

سەرۆک وەزیران

^۲ تاریخ الوزارات العراقية، فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ۱۴/۷-۱۹۵۸-۲/۷-۱۹۵۹، تألیف مجموعة من الاساتذة، سنة ۲۰۰۰، ص ۵۲.

^۳ المسیری، عبدالوهاب (الموسوعة السياسية) الطبعة الاولى، مارس ۱۹۷۴، بیروت، لبنان، ص ۱۹.

هه‌ڕیپاش ئه‌و وه‌زاره‌تی ده‌روهه‌ هه‌ستا به‌ ئاگادارکردنه‌وه‌ی سه‌رجه‌م ده‌سته‌ دیپلۆماسییه‌کان و نوێنه‌رایه‌تییه‌کانی عێراق له‌ ناوه‌وه‌ و ده‌روهه‌ له‌ بریاره‌که‌.. هه‌ر له‌و کاته‌دا که‌ حکومه‌تی ئوردون سه‌رقالی داواکاری سه‌ربازی بوو له‌به‌ریتانیا له‌پێناو رێگرتن له‌ دروست بوونی هه‌ر باریکی هاو شیوه‌ی ١٤ی ته‌مموز له‌ عێراق، له‌و کاته‌دا حکومه‌تی کۆماری عه‌ره‌بی یه‌گگرتوو خۆشحالی خۆی ده‌رده‌بێری به‌م هه‌نگاوه‌ی حکومه‌تی تازه‌ی عێراق.^١

شایانی باسه‌ پاش جه‌نگی جیهانی دوهم ، عێراق رکابه‌ری سه‌ره‌کی میسر بوو بۆیه‌ ده‌سته‌وه‌ گرتنی فه‌رمانه‌ره‌وايه‌تی عه‌ره‌بی، ئه‌م رکابه‌رییه‌ش کاتیك توندتربوو که‌ میسر ده‌ستی دایه‌ ده‌ستیوه‌ردان له‌ کاروباری (هه‌لال الخصب) که‌له‌ عێراقه‌وه‌ درێژ ده‌سووه‌ بۆپۆژئاوا، ئه‌م به‌شه‌له‌جیهانی عه‌ره‌بیدا ناوچه‌یه‌ك بوو عێراق گرنگی پێده‌دا تاشیوازیك له‌یه‌كێتی تیدا به‌یئێته‌ ئاراوه‌، به‌لام هه‌ره‌یه‌نده‌ی عبدالناصر بانگه‌شه‌ی پێشپه‌ره‌وايه‌تی عه‌ره‌بی کردو کۆماری عه‌ره‌بی یه‌گگرتوو دانه‌زراند له‌نیوان میسر و سووریا،^٢ عێراقیش هه‌ربه‌خیرایی به‌رامبه‌ری وه‌ستایه‌وه‌ له‌و ساڵه‌داو

^١ تاریخ الوزارات العراقية، فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ١٤/٧/١٩٥٨-٧/٢/١٩٥٩، تألیف مجموعة من الاساتذة، سنة ٢٠٠٠، ص ٥٣.

^٢ کۆماری عه‌ره‌بی یه‌گگرتووساتی ١٩٦١ به‌هۆی کوڤه‌تایه‌که‌وه‌ که‌له‌سووریا رویدا، هه‌له‌ه‌شایه‌وه‌، پاش ئه‌وه‌ له‌ ٨/٣/١٩٦٣ به‌عسییه‌کان کوڤه‌تایه‌کیان ته‌خام دا و هااته‌ سهرحوکم له‌ عێراقدا، به‌لام چیدی جارتیکی تر نه‌گه‌ڕانه‌وه‌ بۆکۆماری عه‌ره‌بی یه‌گگرتوو، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌ی جه‌مال عه‌بدولناصر ئه‌و کوڤه‌تایه‌ی به‌سهرکووتی یه‌كێتی خوازه‌کان وه‌سف کرد، هه‌رله‌و کاته‌شدا که‌پارتی به‌عس له‌سالی ١٩٦٣ هااته‌ سه‌رده‌سلاتی عێراقی و له‌همان کاته‌دا له‌سووریاش حوکمیان به‌ده‌ست بوو، به‌لام نه‌توانرا یه‌كێتییه‌ك له‌نیوان هه‌ردوولا (سووریا-عێراق) دروست بکه‌ن، وه‌ك ئه‌وه‌ی به‌رده‌وام بانگه‌شه‌یان بۆده‌کرد، هه‌رچه‌ند له‌دوایدا ویسترا له‌نیوان میسر و سووریاو عێراق شیوه‌یه‌ك له‌یه‌كێتی پێك به‌یئری و له‌ ١٧/٤/١٩٦٣ ئیمزاکرا، به‌لام به‌هۆی ناكوکی ده‌سته‌لات گرتن له‌نیوان ناصریه‌کان و دژه‌کانیان له‌سووریا، هه‌ولتی کوڤه‌تایه‌کی شکست خواردوو دراو بوو به‌هۆی هه‌له‌ه‌شاندنه‌وه‌ی یه‌كێتییه‌که‌ له‌ ١٨/٧/١٩٦٣ پاش ئه‌وه‌ له‌یادی ٢٢ی ته‌مموزدا عه‌بدولناصر به‌توندی هێرشی کرده‌

پۆشوینی دامەزراندنی یەکییتی نیوان عێراق و ئوردونی گرتەبەر، پێویستە بووتری ئەم پرکابەرییە نیوان شارستانیەتی (نیل) و (دیجلە و فورات) رەهەندیکی میژینهی تەقلیدی هەبۆرە، بەلام لەم دواییانەدا گۆرا بۆجۆریک لەمەلمانێی گرتنە دەستی پێشەواوەتی عەرەبی^۲ یەکییتی نیوان عێراق و ئوردون یەکییتی یەکی فیدرالی بوو، کە هەردوو دەولەت پارێزگاری سیستمی فەرمانرەواوەتی خۆیان دەکرد، لەهەمان کاتیشتا وەک دوو دەولەتی سەرەخۆی نیو دەولەتی مامەلە و هەلسوکەوتیان دەکرد...

لەوسەرەدەمەدا کویت (کۆلۆنیالی یەکی) بەریتانی بوو، نوری سەعیدی سەرۆکی یەکییتی هاشمی هەواییدا تاقەناوەت بەبەریتانیا بکات کە سەرەخۆی بداتە کویت، ئەمەش وەک پێشەکی یەک تا کویت پەيوەست بکات بە یەکییتی عەرەبی نیوان (ئوردون و عێراق) هەو، ئامانجی سەرەکیشی لەم کارە داوین کردنی خەرجی یە داراییەکانی ئوردون بوو، لەسەرینەمای داھاتی کویت.. شایانی باسە دانوستانی نیوان عێراق و بەریتانیا درێژە هەبووبەلام شوێنێکی ١٤ی تەموز (بۆیدا، یەکەم کاری حکومەتی تازە، دەرچونی عێراق بوو لەو یەکییتی یەو بەم جۆرەش یەکییتی یەکە لەبنەرەتەو هەرەسی هینا.. شیخی کویت نەیارێ فیکرە یەيوەست بوونی کویت بوو بەم یەکییتی یەو و زۆر دلخۆش بڕو بەهەلایسانی شوێن و لەباربردنی پێشینیارو سیاسەتەکی نوری سەعید سەبارەت بەکویت..

سەرەسەرکردەکانی پارتی بەعس و بەوێشی وەسف کردن کە کێشەکانی ئەمەریکای پێشەواوەتی یەکییتی نیوان وولاتانی عەرەبی.. (سەرچاوە: العراق الجمهوری، د. مجید خەدیری، ص ۲۷۷، ۲۷۸)

^۲ خەدیری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر -- قم ۱۹۹۷، ص ۲۹۹.

له راستیدا کهم و کورتی مه ترسی دار له م یه کیتی یه دا، نه بوونی رای گشتی گه لی عیراق بوو له گه لیدا، له گه ل نه وهی ئەم یه کیتی یه بهر به سستیکیش بوو له بهر دهم فراوان کردنی یه کیتی نیوان میسر و سوریدا پووو ناوچه کانی کهنداو.. ئەمه یه کهم پرۆسه ی یه کیتی عهره بی بوو له نیوان عیراق و ولاتیکی تردا، که له کاتی کهدا ئەنجام درا عیراق ئەندام بوو له پهیمانیکی تردا به ناوی پهیمانی به غداد، به سه ره که وتنی شوپشه ئازادیخوازی به کانی ش له سه رده ستی تازه پیگه یشتوانی ولاتانی عهره بی و دژایه تی کردنی ئیستعمار و دروست کردنی یه کیتی یه کی عهره بی، ئەم باره ش ته وژمیکی نوی هینا به ئاراوه، کاتیکیش شوپشی یولیوی ۱۹۵۲ له میسر پوویدا، کاریگه ری زوری هه بوو له سه ر عیراق، ئەمه ش به پیودانگی پیگه ی میژووی و جیۆسیاسی و ئابووری عیراق وای کرد تاجیدی شوپش لای عیراقی یه کانی ش ببیته خولیاو، له م نیوه شداو له چوارچیوهی ئەو پکابه ری به نهینی یه ی نیوان هه ردوولا، عیراق بگه ریته وه ئاستی میسر و ته نانه ت چاویشی لی بکریت... مه سه له ی یه کیتی نیوان میسر و عیراق، ته وه ریکی سه ره کی ئەم باسه بوو لای عیراقیی هکان، به تایبه ت ناسیونالیسته کان، هه ره مه ش وای کرد ببیته خالیکی ناکوک له نیوان ده سه لاتداری تازهی شوپشداو له وه ره نجامه شه وه چه ندان کاره ساتی ناهه مواری لی بکه ویته وه، دیاره ململانی که ش به پروکه ش ئەم خواسته ی هه لگرتبوو وه گه رنا له حه قیقه تدا شه ری ده سه لاتی تیا دا شارابوویه وه..

^۱ که نالی ئاسمانی ئاسمان ئه بر زه بی بهرنامه ی (بین الزمین) ئاماده و پیشکه ش کردنی احمد مه نا، ۲۰۰۲

له ساڵی ١٩٢١ کاتی ک دهوله تی عیراق دامه زرا، پیکهاته سیاسی یه که ی دابهش بوو بوو، به سه رلایه نگرانی عیراقیکی سه ربه خو، که په یوه ست بوو به هاوکاری پته و له گه ل سه رجه م و لا تانی عه ره بیداو، له گه ل هه ندیکی تر که پی یان وابوو ده بی ت یه کی تی یه کی عه ره بی کشتگیر بی ته ئاراوه و سه رجه می وولا تانی عه ربی به عیراقیشه وه تییدا بتویته وه، چونکه پی یان وابوو نه وولا تانه که دروست بوون کیانی سیاسی دروست کراون، به ده ره له م حاله تهش زو ربه ی پیکهاته که له گه ل مانه وه ی عیراقیکی سه ربه خو دا بوو، هه رچه ند ئه م زو رینه نه ی توانی وه ک پیویست پارێزگاری له پیکهاته ی عیراقیکی یه کگرتوو بکات، باره که به هیواشی ده رپوشت تائه وه ی له سه ره تای ١٩٥٨ دا یه کی تی نیوان میسرو سوریا راگه یه نرا، ئیتر لیروه نه ته وه په رسته کان حه ماسه تیان کلپه ی سه ندو داوای کیانیکی عه ره بی یه کگرتوو یان ده کرد، ئه م مه سه له یهش به جدی خو ی پیش نیاز کرد بوو له گفتوگوکانی لیژنای بالای ئه فسه رانی ئازادیخوازا پیش سه رکه وتنی شو رش، به لام لیژنه که بریاری په یوه ستی خیرای نه دا به و یه کی تی یه ی له نیوان میسرو سوریا دا هه بووله حاله تی سه رکه وتنی شو رشا، ته نها به وه کو تاییان به مه سه له که هی نا بوو که یه کگرتنی عه ره بی ئامانجیکی چاره نو سسازو پیویست ده کات به پی ی قوناغ هه نگاوی بو هه لبگیریت، مه گه ر ته نها له و حاله ته دا نه بی ت که شو رش سه ربکه وی ت و له و ئه نجامه شه وه مه ترسی ئه وه هه بی ت له لایه ن و لا تی که وه هی رش بکری ته سه ر عیراق وه وه لی گه رانه وه ی ده سه لا تی پاشایه تی بدریت، ئه وکات ده کری ت له وه ها حاله تی کدا

^٢ بۆدرێژی ئهم بابته خۆنهر ده توائیت بگه رتته وه بز کتیبی (التاثيرات التركية في مشروع العربی في العراق) نوسینی حسن العلوی..

داواى يه کگرتنى خیرا بکریٔ له گهل کۆمارى عه ره بى يه کگرتوودا،^۱ ئه وه کوٽاخال بوو كه ئه فسه رانى ئازادىخواز پى ى گه يشتبوون و ديارىيان کردبوو، چاوه روانيش نه ده کرا مه سه له كه داواى شوپش ببيٽه يه كه م گورزى کوشنده و له ده سه لاتى تازه ى سياسى و سه ربازى عىراق بدریٔ و هه ولى کوده تا بدریٔ به سه رشوپشدا...

پاش شوپش به چه ند رۆژیک پارتى به عس پيشنيزى يه کگرتنى خیراى کرد له گهل کۆمارى عه ره بى يه کگرتوودا، ئه مه ش وه كه مه سه له يه كى هه نوو كه يى زۆر گرنگ،^۲ به م جوړه ش ده ركه وت كه هيشتا پيكهاته ى عىراق له بارنيه بو له ئاميز گرتنى گۆرانكارىيه كى له م جوړه كه شوپشى ۱۴ ى ته موزبوو، به لام له و كاته دا پارتى به عس ئه م مه سه له ى له وه دا قوشتبويه وه كه حكومه تى كۆمارى تازه دروست بووى عىراق، له بهر مه ترسى ده ره كى ده ويوست به زوى پشستگيرى كۆمارى عه ره بى يه کگرتوو ده ستنى خو ى بخات، و له برى ئه وه ش به عسى يه كان ده يان ويست ئه م پشستگيريه ببيٽه يه کگرتن و كارىيان بو ئه م مه سه له يه ش زۆر کرد، له م نيوه شدا له سه ردوو بنه ما كارىيان ده کرد، له لايه ك راکيشانى عبدالسلام عارف به لای خو ياندا و

^۱ كه نالى ئه بو زه بى بهرنامه ى (بين الزمنين) كۆتايى ۲۰۰۱.

^۲ هه رله و ساتاندها واته له هه فته ى يه كه م و دووه ى پاش شوپش (ميشيل عه فلق) له ئوتيل بغداد، كۆبونووى له گهل پارتى به عس کردبوو، داواى ليكردبوون دروشى يه کگرتنى خیرا بهرزه كه نه وه، ئه م جوړه دروشانه يان خسته سه رشه قامه كان و لايه نگرييان ئى ده کرد، له بهر امبه ريشدا شيوعى يه كان دروشى يه كيتى يه كى فيدرالىيان هه لگرتبوو، به لام له راستيدا هيج يه ك له م دروشانه نه له بهرنامه ى ئه فسه رانى ئازادىخا وازدا هاتبوو، نه له بهرنامه ى بهر ى يه كيتى نيشتمانيدا هاتبوو، به لكو ئه م دروشه بووبوه ره مزيك بو مملانى كردن له سه ر ده سه لات، ليڤه دا رۆژى پارتى سياسي ه كان به ده ده كه بوٽ له قول كړدنه وى ناكۆكى نيوان سه ركرد ه سه ربازيه كان و شكانه وى به قازانجى خو يان.

جیاکردنه وهی له قاسم^۲ و له لایه کی تریشه وه سازدانی پیگهی جه ماوهی بوئه مه بهسته و بلاوکردنه وهی دروشم و داواکاری له سهر ئه م خواسته.^۳

عبدالسلام وهك كه سایه تی دووه می شوپش پاش قاسم، یه کگرتنی خیرای له گهل کوماری عهره بی یه کگرتوو کرده دروشمی بانگه شه کانی و ئه مهش به مه بهستی گه یشتن بوو به ده سه لاتی یه که می عیراق و دروست کردنی پیگهی جه ماوهی بوو بوخوی، هه ربویه ش خیرا وه لای ناسیونالیست و به عسی یه کانی دایه وه و پروای وابوو که هاوړیکانی له لیژنه ی بالای ئه فسه رانی ئازادیخواز کوکن له سهر ئه م مه سه له یه و ته نانه ت به و جوړه ده یروانییه مه سه له که که کوتایی هاتوه و پیویست ناکات

^۲ به عسی یه کان زورکاریشیان لسه ر ئه وه کرد که عبدالسلام خاوه نی شوپشو ئه شوپشی کردوه، و هاتوته ناو به غداد و دهستی گرتوه به سهر سرجه م شوته کاندای، ئه مهش هانده ریکی باش بوو که عارف هست به وه بکات مافی خوراوه له و پیتاوه شدا له هه ولای ئه وه دایته ببیتته ده سه لاتی یه که م له عیراق دیاره ئه مهش به یالپشتی ئه وه جه ماوهی که به عسی و نه تو به فرسه نه کان بۆیان کرد کورد بوویه وه.

^۳ له گفتویه کی تایبتهی شمش ده لقه ییدا، له ژیر ناوی (قمة الهاویة) که که ناوی تاسمانی (LBC) له گه لیدا سازی کردبوو له مانگی نیسان و مایسی ۲۰۰۳ د، (صلاح عمر العلی) ئه ندای پییشووی سهر کردایته شوژش و سهر کردی به عسی عیراقی ده لیت: ناکوکی نیوان قاسم و عارف به پله ی یه که م سهرتا له پارتیه سیاسی یه کانوه سهر چاوه ی گرت، چونکه ئه م پارتانه که خویان له بهری یه کیتی نیشتمانی دا ده یینییه وه پیش شوژشی ۱۴ ی ته موز، له به یانی دامه زران دینیدا زیاتر داواکاریان هه بوو نه ک روخانی رژیمی پاشایه تی و هه لدان بو، هه ربویه ش کاتیک شوژش رویدا، ئه م پارتانه کوپونه یه کیان نه جام نه دا بۆ دیاری کردنی زه ره وته ی قوناغه که و به رنامه ی کاریان، به لکو هه ریه که یان هه لپان دا زیاتر له ده سه لات نزیک بینه وه و له پرژه ی حزبی به رامه ی به دن، له م به ره نه جامه شه وه کاتیک ناکوکی سهری هه لدا له نیوان ئه فسه راندا، ئه م پارتانه باشتیرین زه مینه بوون بۆ قول کردنه ی کیشه کان و راکیشانی با له ناکوکه کان به لای خویاندا..

^۴ عبدالسلام عارف باوه ی به یه کیتی نیوان کوماری عهره بی یه کگرتوو عیراق نه بوو، به لکو ئه م دروشمی به کاره ی ناوه بۆروخانی ده سه لاتی قاسم، ته نانه ت بۆراستی ئه م مه سه له یه ده تانین ئاماره به دینه ئه وه حه قیقه ته ی که له سالێ ۱۹۶۳ هه تا ۱۹۶۶ کسه ره وک کوماری عیراق بووه، هه یچ جوژه یه کیتی یه کی نه جام نه دا له گهل کوماری عهره بی یه کگرتوو دا.. (شوړه ۱۴ تموزی ۱۹۵۸ فی العیراق) تالیف لیث عبدالحسن الزبیدی سنة ۱۹۸۱ ص ۳۵۲.

سەرلەنوی گەتوگۆی لەسەر بکریٲ، پی ی وابوو گەرتوانیبیٲی رای گشتی
 بوخۆی دەستەبەر بکات، ئەوکات نە یاری لەنیوژەنرالەکاندا نابیت، بەلام
 لەراستیدا هەلەیهکی گەورە ی کرد، کاتیٲک ویستی تیروانینی خۆی
 بسەپینی بەسەردەورو بەریدا بی پراویٲکردن^١..

رۆژی ١٧ی تەموز هەلسورپینەری کاروباری بالیوزخانە ی کۆماری
 عەرەبی یەگرتوو، سەردانی عبدالسلام عارف دەکات لەبارەگاکیدا و باس
 لەپیداویستی و داواکاری یەکانی ئەو وەفدە دەکریٲ کە بپیارە
 بەسەرپەرشتی عارف رۆژی ١٨ی تەموز سەردانی کۆماری عەرەبی
 یەگرتوو بکات و چاوی بکەویٲ بەجمال عبدالناصر، لەوکاتەدا عارف ئەو
 هەلەدەقۆزیٲەو و باس لەهیواو ئاواتەکانی دەکات کە لەدیدارەکی
 عبدالناصردا بپیارە باسی لیو بکات و هەولی هینانەدی بدات..

رۆژی ١٨ی مانگ وەفدە کە بەریکەوت و دەزگاگانی راگەیانندن زۆر
 بەگرنگی یەوە باسیان لە سەردانە کە کرد، لەرۆژی ١٩ی تەموز راگەیهنرا کە
 وەفدی کۆماری عەرەبی یەگرتوو و وەفدی عیراقی لەسەر ئەم خالانە
 ریکەوتوون:

١- داکوکی کردن لەسەر ئەو بەلینامە و پروتۆکۆلانە ی هەردوو لا
 پیکەو دەبەستیٲەو، لەپیش هەمووشیانەوە جامعە ی ولاتانی عەرەبی و
 پروتۆکۆلی بەرگری هاوبەشی نیوان ولاتانی عەرەبی.

٢- دوپات کردنەو ی ئەو ی کە هەردوو حکومەت رایان گەیانندوو
 لەپەیهوەندی پتەوی نیوانیان سەبارەت بەهەلویستی نیودەولەتی و
 سوربوونیان لەسەر ئەو ی وەک یەک ولات بوەستن بۆپاریزگاری کردن دژ

^١ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ١٢٤، ١٢٥.

پرسیاری ئه‌وه‌ی لی‌کردبوو ئایا چاره‌نووسی قاسم چی ده‌بیئت گه‌ریه‌کگرتن رووبدت؟ عبدالسلامیش له‌وه‌لامدا زۆربه‌خیرایی ووتبووی چاره‌نووسی هه‌ره‌مان چاره‌نووسی (لیوا محمد نجیب) ده‌بیئت! ئهم ووتو یژه نه‌ینی‌یه‌ی نیوان عارف و عبدالناصر پی‌ش گه‌رانه‌وه‌ی عارف بۆیه‌غداد گه‌یشتبوه‌و قاسم، هه‌ربه‌م جوهرش قاسم بریاری دا ده‌سه‌لاته‌کانی عارف که‌م بکاته‌وه‌ و هه‌ندی‌ک له‌به‌رپرسیاری‌تی‌یه‌کانی لی‌ وهر‌بگریته‌وه.^۲

هه‌ره‌ینه‌ده‌ی عارف گه‌رایه‌وه‌ به‌غداد، قاسم به‌وه‌ تاوانباری کرد که له‌ئاستی به‌رپرسیاری‌تی خو‌ی ده‌رچوو و هه‌ستاوه به‌دانوستان سه‌باره‌ت به‌مه‌سه‌له‌ی یه‌کگرتن له‌گه‌ل کو‌ماری عه‌ره‌بی یه‌کگرتوو، هه‌رچه‌ند عه‌بدولسه‌لام عارف ئهم قسه‌ی عه‌بدولکه‌ریم قاسمی پ‌ه‌ت کرده‌وه، به‌لام له‌دوایداو له‌ئه‌نجامی هه‌لسوکه‌وته‌کانی عه‌بدولسه‌لام عارفه‌وه، به‌ته‌واوی مه‌سه‌له‌که‌ ئاشکرا‌بوو، بۆنومه له‌جه‌وله‌کانیدا پ‌ه‌خنه‌ی له‌سیاسه‌ته‌کانی قاسم ده‌گرت له‌پ‌ووی خ‌زمه‌تگوزارییه‌وه سه‌باره‌ت به‌گ‌رنگی دانی به‌هه‌ندی‌ ناوچه‌و پ‌شتگویی خ‌ستنی هه‌ندی‌ک شوینی تر، هه‌روه‌ها له‌ووتاره‌کانیدا که زۆر حه‌ماسی بوون سلّوی عه‌بدولناصری به‌خه‌لکی ده‌گه‌یاندا و ده‌که‌وته وه‌سف کردنی عه‌بدلناصر، به‌لام زۆر به‌ده‌گمه‌ن گه‌رجارچاره‌ ناوی قاسمی به‌ینایه، له‌هه‌مان کاتدا له‌و جه‌ولانه‌دا، وه‌زی‌ری گه‌شه‌پ‌یدان (ف‌وئاد الر‌کابی) که‌پ‌یشه‌وا‌ی به‌ع‌سییه‌کان بوو هه‌میشه له‌گه‌ل‌یدا‌بوو، ئه‌رکه‌که‌شی بریتی‌بوو له‌وه‌ی عارف ه‌ان بدات تاله‌ و تاره‌کانیدا باس له‌یه‌کی‌تی عه‌ره‌بی

^۱ لیوا محمد نه‌جیب سه‌رکرده‌ی شو‌رشی میسری ۲۲ یۆلی‌زی ۱۹۵۲، عه‌بدولناصر لای خ‌ست و خو‌ی جی‌گه‌ی گ‌رت‌وه‌ و بو‌یه سه‌رو‌کی شو‌رش، پ‌یده‌چ‌ی‌ت عارف هه‌مان پ‌لانی بۆقاسم دار‌شت‌بی‌ دوا‌ی شو‌رش..
^۲ خ‌دری، د. مح‌ید (الع‌راق الج‌مهوری) الط‌بعه‌ الا‌یرانیه، مط‌بعه‌ ام‌یر - ق‌م ۱۹۹۷، ص ۱۲۵.

بکات و پای جه ماوه ری بۆکۆبکاتهوه،^۳ تائهوهی مهسهلهکه هیئند تهشه نهی سهئند، که عارف له ۱۹۵۸/۱۱/۴ دهستگیر بکریئت.

له گهه^۴ دهستگیر کردنی (نه ته وه په رسته کان و به عسی یه کان) تارادهیه که پاشه کشه یان پی کرا و شیوعیهه کانیش دهستیان دایه چالاکی و دژایه تی کردنی نه ته وه په رسته کان و به عسی یه کان^۵ بهو پیووانگهی که په مزه که یان واته عارف دهستگیر کراوه و چیدی گوتاری ئه مانیش شکستی هیئاوه. لیهر وه عیراق چووه قوئاغیکی نویوه، له سه رئاستی دهره کی و له وتاره کانیداو له ده زگاکانی راگه یاندنه و عه بدولناصر به توندی هیرش ی ده کرده سه رقا سم و به دژایه تی کردنی یه کیئی عهره بی وه سفی ده کرده، له هه مان کاتیشدا له سه رئاستی ناو خوئی لایه نگرانی عارف دهستیان دایه دارشتنی پلانی خۆده ریا زکردن له قاسم و حوکه مه که ی و له م نیوه شدا پارتی به عس خۆیان کرده خواوهی به ره ی، ئۆپوزیسیۆن و خه لکیان له دژ ی قاسم هان ددها، له هه مان کاتدا شیوعیهه کانیش له به رام بهر نه ته وه یی و به عسی یه کاند و ده ستانه وه له کاتی کدا قاسم خۆی به شیوعی نه ده زانی و ته نها مه سه له که راگرتنی هاو سه نه گی باری ململانی که بوو. به لام له ئاکامدا

^۳ هه مان سه رچاوه ی پیتشو ل (۱۲۵)

^۴ مه به ستم له به کار هینانی هه ردوو و شه ی به عسی و نه ته وه په رسته کان ئه وه یه که پیتش ئه وه ی به عس وه ک حزبی ک جوجول و چالاکی بنو ئیتی، ژماره یه کی زۆر له ئه ف سه ران به ه سستی کی نه ته وه ییه وه و ته مان هت هندی ک جار تونده وه نه ش کار یان ده کرده، کاتی کیش که به عس وه ک حزب کاری کرد ئه وان نه بونه به عسی و در ژدی ان به کاری خزیان دا، با شترین به لگه ش له م نیوه دا مه سه له ی دور خسته وه ی به عسی یه کان بوو له ده سه لاتی عیراق ی له کو ئایی سالی ۱۹۶۳ که به شداری گه رم و گو ری کو ده تای ۸ ی شو باتی ئه و سالی یان کرد، به کور تی له عیراق دا به عس نو ئه ریا می تی ته ییاری نه ته وه یی نه کرده وه به ته وای، به تایی به ت له ناو ری زی سو پادا، له به ر نه وه ده بی ت حساب بۆ هه ردو لا بکری ت له ناو هینانیاندا.

شیوعی یه كان سنورى خویان تی په پاند و تاوانبار کران به قه سا بځانه کانی موصل و کهړکوک، تاگه یشتنه ئاستیک مه ترسیش بوسه ر خودی قاسم دروست بکه، ناچار پاش سهړکوت کردنی نه ته وه په رسته کان و به عسی یه کان و روداوه کانی موصل و کهړکوک، وسود وهرگرتن له شیوعیه کان، له سهړه تای سالی دوه می شوپش، قاسم سنوریکی دانا بوشیوعی یه کانیش.. چونکه هوکاري توندتر بوونی مه سه له کان به پی ی پای زوریک له لیکوله وه کان بریتی بوون له شیوعی یه کان و هیزه کانی (بهرگری میلی) که شیوعی یه کان زال بوون به سه ریاند،^۱

به هم جوړه ش عیراق له کاتیکیدا به قوناغیکی زور ناسکدا تی ده په پی، قوناغیک که پیویستی به وه هه بووسه رله نوی نیومالی عیراقی ریک بخړیته وه، هه ولی ئه وه بدریت ئه و زولم و سسته می له خه لکی کراوه به زووی رابمالریت و په ره به پرورته گی شه پییدان و ئاوه دانکرده وه بدریت، نمونه یه کی جوان پیشکه ش بکریت؟ به لام به داخه وه مه سه له که سه رجه می پیچه وانه بووه، ئه وانه ی خه و نیان به عیراقیکی کو ماری دیمو کراسیه وه ده بینی، هه ربه خیرایی خه و نه که یان زینده به چال بوو، باره که به ئا قاریکیدا گوزه را، تاخه لکی خوزگه ی به حوکمی پاشایه تی ده خواست و له هه ندی پرووه حوکمی پاشایه تی به باش بزائن^۲ له به ره نجامی ئه و جوړه مه سه لانه ی

^۱ بزمونه دروشتی (خمس بالشهر مات والبعثیه) یان بهرزه کرده وه، له کاتی دستگیر کرانی نه یارانی قاسم له نفتویدی و به عسی یه کان دروشتی (اعدم ! اعدم! جيش والشعب ویاك، لاتقول ماكرو وقت، اعدمهم الليله) یان بهرزه کرده وه..

^۲ له دیدار یکی ته له فزینیدا ماموستا به هادی نوری کسکر تیری حزبی شیوعی بووه له نیوان سالانی ۱۹۵۰، ۱۹۵۳ و سیاسی یه کی سه رده می ده ستالاتی قاسم، ئامازدی به وه دا، هه ندیک له مه سه له کانی دیمو کراسی و موماره سی کاری حزبی و ده کردنی رزومه، له سه رده می ده ستالاتی پاشایه تییدا باشتربوه، دیاره ته مه ش بهو پیوندانگی که موماره سی سیاسی ده ستالاتی تازه له ئاستی پیویستدا نه بووه، وه

که زهرورده تی هه ل و مه رچی سیاسی و ئابوری عیراق نه بوون،
 سه رکرده سیاسی یه کان دهستیان دایه ململانی و نه یاری کردنی یه کترو
 سه رکرده سه ربازییه کانیش دهستیان دایه دارشتنی پلانی کوده تاو
 به سه رکوده تادا، تائه وهی زور به ته وای ئه و پیشبینی یه نوری سه عید
 بیته دی، کاتیك له گهرمه ی گفتوگژدا ده بیئت له گهل (رفعت الحاج سری)
 پیش خانه نشین کردنی، وپی ی ده لیئت ((وام پی گه یشتوو که تیوه گلاوی
 له پیلانیك دژ به ده سه لاتی پاشایه تی، ئایا ئه مه راسته؟ له به رامبه ریشدا
 (سری) هه ربه خیرایی ئه م قسه یه رت ده کاته وه و نوریش ده لیئت: - گویم
 ئی بگره، گه ربیئتو پیلانه که تان سه ربگری، ئه و ململانی یه کی توند له نیوانتاند
 دروست ده بیئت، ململانی یه ک کوتایی نایه ت هه تا هه ندیکتان هه ندیکتان
 له سیداره نه دن)) به راستی پیش بینی یه که ی راست ده رچوو، هه ره ینده ی
 شوړش سه رکه وت و ناکوکی یه کان سه ریان هه لدا، ئه وه ی یه که م که س
 له سیداره درا خودی (رفعت الحاج سری) بوو.^۲

له کوتایی ئه م باسه دا ده مه ویت ئامازه بده مه ئه وه ی که مه سه له ی
 یه کی تی عه ره بی و یه کگرتنی خیرای نیوان عیراق و کو ماری عه ره بی
 یه کگرتوو، کاتیك له لایه ن به عسی و نه ته وه په رسته کانه وه وروژینرا، زورلا
 له م مه سه له که لکیان ئی وه رگرت:

۱- قاسم به کاری ده هیئا بو سه رکو ت کردنی نه یاره کانی و ئه وانه ی که
 هه ره شه ی جدی بوون بو سه رده سه لاته که ی.

ئوه ی چاره وانی لی ده کرا، (به رنامه ی رووینا، ته له فزیوئی یه کگرتوو، که نالی سلیمانی، مانگی ماری
 ۲۰۰۲.

^۲ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۲۳.

۲- له‌رێگه‌ی ئهم مه‌سه‌له‌وه عه‌بدولناصر ده‌یویست عێراق بخاته ژێر ده‌سه‌لاتی خۆیه‌وه و ئه‌ویش بخاته پال سوریاوه..

۳- ئه‌مریکا به‌پشتگیری و هاندانی ناپاسته‌وخوی عه‌بدولناصر ده‌یویست ته‌ك به‌هه‌ژمونی به‌ریتانیا له‌ناوچه‌كه هه‌لچنی و عێراق بخاته چوارچیوه‌ی هه‌ژمونی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیه‌وه..^۱

۴- شیوعی‌یه‌کان ده‌یانویست نه‌یاره‌کانیان سه‌ركوت بکه‌ن و رێگه‌ خوش بکه‌ن بۆگه‌یشتن به‌ده‌سته‌لاتی عێراق.

۵- ژهنرا‌له نه‌ته‌وه‌ییه‌کان ده‌یان ویست تۆله‌ی خۆیان له‌قاسم بکه‌نه‌وه‌وه‌له‌ده‌سه‌لات لایبه‌رن، له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌ده‌سه‌لاتدا په‌راویزی خستوون.

۶- عه‌بدولسه‌لام عارف ده‌یویست له‌کۆماری چاوه‌پوان کراوی عێراق و عه‌ره‌بی یه‌کگرتوودا بپیته‌ جیگری عه‌بدولناصر.

۷- به‌عسی‌یه‌کانیش ده‌یانویست بیکه‌نه یه‌که‌م هه‌نگاوی دروستکرنی ناسیۆنالیزمیک‌ی نیونه‌ته‌وه‌یی عه‌ره‌بی و ولاتانی تری له‌ژێریدا کۆبکه‌نه‌وه.. به‌لام له‌پراستیدا ئه‌و پرۆژه‌ی له‌و کاته‌دا به‌عسی و ناسیۆنالیسته‌کان هه‌لیان گرتبوو (یه‌کگرتنی خێرای نیوان عێراق و کۆماری عه‌ره‌بی یه‌کگرتوو) نه‌ك خزمه‌تی به‌م ئامانجه نه‌کرد بۆداهاتوو، به‌لکو بویه سه‌ره‌تایه‌کی شکست خواردوو بۆژۆر هه‌ولی تری له‌م چه‌شنه و ده‌یان جووری تریش..

^۱ بۆدریژه‌ی ئهم باسه خۆنهر ده‌توانیت بگه‌ڕیتوه بۆکتیپی (المقايضة: برلین-بغداد، الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد) نویسنی نجم حمود، منشورات الغد. سنة ۱۹۹۱.

گه‌رانه‌وه‌ی گه‌یلانی و هه‌وێی کو‌ده‌تایه‌کی سه‌رنه‌که‌وتوو

بزوتنه‌وه‌ی مایسی ١٩٤١ بزاونیکی بویرانه بوو له‌به‌رامبه‌ر سیاسه‌ته‌ کۆلۆنیالیسته‌کانی به‌ریتانی و ده‌ستیه‌ردانه‌کانیدا وه‌ستایه‌وه‌،^٢ که‌به‌رده‌وام ئه‌م پۆله‌ له‌عێراقدا پوو له‌زیاد بوون بوو، هه‌روه‌ها هه‌ولیکیش بوو بۆبهنه‌برکردنی ره‌گ و ریشه‌ی کۆلۆنیالیزم که‌جله‌وی حوکمی له‌ده‌ستا بوو... به‌م جو‌ره‌ش ده‌بینین بزوتنه‌وه‌ی مایسی ١٩٤١ به‌رهه‌لستی گه‌وره‌ترین هی‌زی زه‌به‌لاحی جیهانی ده‌کرد له‌و سه‌رده‌مه‌دا.^٣

دیاره‌ بوونی پیشینه‌یه‌کی له‌و جو‌ره‌ له‌بیری خه‌لکی عێراقدا له‌سه‌ر ئه‌م بزوتنه‌وه‌یه‌، واتای گه‌وره‌یی سه‌رکرده‌که‌ی واته‌ ره‌شید عالی گه‌یلانی بوو، هه‌رچه‌ند چوار سه‌رکرده‌ی دیکه‌ی بزوتنه‌وه‌که‌ش له‌سێداره‌ دران، به‌لام هه‌لگری نازناوی پیشه‌وای بزوتنه‌وه‌که‌بوو.

گه‌یلانی پاش شکستی بزوتنه‌وه‌که‌ی عێراقی به‌جی هیشت و توانی له‌ چنگی به‌ریتانی‌یه‌کان ده‌رباز ببیت، ئه‌وانیش فه‌رمانی سێداره‌یان له‌ دژی ده‌رکرد به‌ شیوه‌یه‌کی غیابی، گه‌یلانی دوا‌ی ئه‌وه‌ی له‌ ئه‌لمانیا و چه‌ند

^٢ گۆڤا) سیخوونکی بختوانا و لیتهاتووی ئه‌لمانی بوو، له‌سه‌رده‌می جه‌نگی جیهانی دو‌وه‌مدا، توانی قه‌ناعه‌ت بکات به‌گه‌یلانی تاجو‌لانوه‌یه‌ک له‌دژی به‌ریتانی به‌ربا بکات، چونکه‌ له‌و کاته‌دا به‌ریتانی زۆر پیویستی به‌ نه‌وتی عێراق هه‌بووه‌ بۆبه‌ره‌یه‌دانی ماشینی جه‌نگی خۆی، ئه‌لمانیاش ده‌بویست له‌م رێگه‌وه‌ گورزی خۆی له‌به‌ریتانیا بووه‌شینی، به‌لام هه‌ربه‌خه‌یاری ئه‌م بزوتنه‌وه‌یه‌ له‌لایهن به‌ریتانی‌وه‌ سه‌رکوت کرا و دامه‌رکایه‌وه‌، له‌دایدا گه‌یلانی هه‌له‌تات بۆ ئه‌لمانی.. (که‌نالی ئاسانی (الجزیره) به‌رنامه‌ی الحاسوسیه، ده‌کریت به‌تته‌ها گۆڤا پاته‌ری براوته‌که‌ نه‌بوویتی، به‌له‌کو یه‌کێک بوویتی له‌پاته‌ره‌کان..

^٣ عارف، فؤاد، مذکرات، الجزء الاول، الطبعة الاولى، ١٩٩٩ مطبعة خبات، تقدیم و تعلیق د. کمال مظهر احمد ص ١٤١.

ولایتیکی تر مایه وه له کۆتایدا گه‌یشته ولاتی سعودیه و له‌وی وهک په‌نابه‌ریک ژیا، به‌لام له‌گه‌ل شانشینى ئه‌و ولاته ناکوکی بو دروست ده‌بیټ و روو ده‌کات میسر، کاتیکیش شو‌پشی ۱۴ى ته‌مموز له عی‌راق رویدا، گه‌یلانى له ئه‌سکه‌نده‌رییه بوو له کاتی گه‌رانه‌وه‌شى بو قاهره زو‌ر به‌گه‌رمى پيش‌سوازی لی‌کرا، ئه‌مه‌ش له‌و روانگه‌ی گه‌یلانى که‌سایه‌تیه‌کی ناودارى عی‌راقه و حکومه‌تى تازه‌ی کۆمارى عی‌راقیش بی‌گومان رو‌لی گرنگی ده‌داتى، به‌لام قاسم زو‌ر له‌م هه‌لو‌یسته نی‌گه‌ران بوو..

هه‌ریه‌ک له قاسم و عارف مه‌سه‌له‌ی گه‌رانه‌وه‌ی گه‌یلانى‌یان بو عی‌راق تاوتو‌ی کرد‌بوو، هه‌رچه‌ند له‌لایه‌ن خو‌یه‌وه قاسم نی‌گه‌رانى ئه‌وه بوو که گه‌یلانى بگه‌ریټه‌وه ئه‌وا بالی نه‌ته‌وه‌ییه‌کان به هیز ده‌بیټ و له‌به‌رامبه‌ریشدا عارف زو‌ر پشتیوانی له گه‌رانه‌وه‌ی ناوبراو ده‌کرد. گه‌یلانى رو‌ژی ۱۷ى ته‌مموز به‌ره‌و دیمه‌ش که‌وته رى به‌مه‌به‌ستى گه‌رانه‌وه‌ی بو عی‌راق، به‌لام به هوی دواکه‌وتنى بریارى لی خو‌شبو‌نه‌که‌ی جاریکى تر له ۳۰ى ته‌مموز گه‌رایه‌وه بو قاهره.

رو‌ژی ۲۵ى ئابى ۱۹۵۸ ره‌زامه‌ندى گه‌رانه‌وه‌ی گه‌یلانى له‌لایه‌ن قاسمه‌وه گه‌یه‌نرایه میسر و گه‌یلانىش پيش گه‌رانه‌وه‌ی چاوى که‌وت به جه‌مال عه‌بدولناصر و رو‌ژی ۱ى ئه‌یلولى ۱۹۵۸ گه‌رایه‌وه عی‌راق .. له رو‌ژی ۴ى ئه‌یلولى ۱۹۵۸دا بریارى ۲۳ى سالى ۱۹۵۸ ده‌رچوو که تییدا لی‌خو‌شبو‌نى گشتى ده‌رکرا بوو بو سه‌رجه‌م ئه‌و روداوانه‌ی له ۱/۹/۱۹۳۹ وه هه‌تا پيش شو‌رشى ۱۴ى ته‌مموز رویاندا بوو، ته‌نانه‌ت ئه‌وانه‌شى گرته‌وه که له‌گه‌ل مه‌رحومی مه‌لا (موس‌ته‌فا بارزانى)دا به‌شداری جو‌لانه‌وه‌که‌یان

کردبوو له ئەفسەران.. لەگەڵ ئەمانەشدا ئەو مافانەی گەراندووە بۆیان کە ئێران زەوت کرابوو..

پاشا گەرانەوێ بۆ عێراق وەفدی پارت و لایەنە سەربازی و نەتەوێیەکان دەستیان دایە سەردان کردن بۆ مائی گەیلانی بە مەبەستی بە خێرھێنانەوێ، رۆژی ٣ ئیلول (سید فەمی) بآلپوزی کۆماری عەرەبی یە کەرتوولەگەڵ وەفدیکی بآلوزخانە کەیدا سەردانی یان کردو لەوکاتەشدا لەدەرەوێ مآلەکە ی گەیلانی کۆمەڵێک لە نەتەوێیەکان دروشمی یان بە جەمال عەبدولناصردا ھەڵدەدا و ھەر ھەمان رۆژ گەیلانی سەردانی بآلپوزخانە ی کۆماری عەرەبی یە کەرتووی کردەو.. رۆژی ٥ ئیلولیش قاسم سەردانی گەیلانی کرد لە مآلەکە ی خۆیدا و لەوکاتەشدا شیوعییەکان لە سەر رێگە ی مائی گەیلانی راوەستا بوون و دروشمیان بە عەبدولکەریم قاسمدا ھەڵدەدا.

لەرۆژی ٢٣ ئیلول ئەنجومەنی وەزیران بریار ی دا سەرچەمی کوژاوان و لە سێدارە دراوان و بریندارانی ئەفسەران ی پۆل و جیگرەکانیان و ئەفسەران و کارگوزاران ی مەدەنی لە سوپادا کە لە بزوتنەوێ مایسدا بوون مافی تایبەتیان بۆ دابین بکری و خانەنشینی پیویستیان بۆ بپەدری بێتەو..^١

گەیلانی بەھۆی ئەو چالاکیە سیاسییە ی کە لە سەردەمی دەسەلاتی پاشایەتی دا ھەیوووە نە یاریتی توند ی بۆ دەسەلاتی پاشایەتی، پی ی وابوو لەم دەسەلاتە نوێیە دا دەبێت گەریگی پی بپەدری و ئیعتبار بۆ بزوتنەوێ کە ی

^١ تاریخ الوزارات العراقية فی العهد الجمهوری، الجزء الاول، ١٤/٧/١٩٥٨ - ٧/٢/١٩٥٩، تألیف مجموعة من الاساتذة، سنة ٢٠٠٠ ص ٢٠٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦.

بگه پێتهوه، چونكه له سهرده مێكدا توانیویهتی به رهه ئستی به ریتانیا بکات، به دهر له مهش چاوه پوانی ئه وهشی ده کرد که ده سه لاتی تازه پله و پایه ی شایسته به خۆی بدهی. به لām به پیچه وانه وه ده سه لاتی تازه هیچ جوړه پێشنیار یکیان نه خسته به رده ستی، زۆر یکی ش له سه رکرده کانی شوړش پێیان وابوو ته مه نی به ره و پیری پوښتووه^۱ تیروانی نه کانی زۆر دوور نه له تیروانی سهرده می پاشایه تی. ههروه ها پێیان وابوو که به رپر سیاری تی شوړش ده بیته له ده ستی نه وه ی نویدا بیته. به دهر له م حاله تانه پێیان وابوو که به ریزلینانی و گه پانه وه ی بو عیراق و گه پانه وه ی ئیعتباری مادی و مه عنه وی بوی و قه ره بوو کرد نه وه ی ئه و زیانه مادیانه ی که له سه رده می ده سه لاتی پاشایه تی ئی که وتبوو، هه مو ئه مانه پیگه ی ته وایان پێی داوه و که م و کورتیان له به رامبه ریدا نه نواندووه^۲.

به لām له گه ل ئه مه دا گه یلانی رازی نه بوو له سه ر ئه م مه سه له یه و پێی وابوو که مافی پێ نه دراوه و وه ک شوړش گێر یکی نیشتمانی حسابی بونه کراوه. پێش گه پانه وه ی له گه رمه ی کێشه ی نیوان قاسم و عارفدا، گه یلانی چاوی به عه بدولناصر که تبوو، واده رده که ویت که عه بدولناصر داوای ئه وه ی ئی کرد بی که بیته نیو بزئیوانیان و کێشه که چاره سه ر بکات، به لām به ته وای ئه و باس و خوا سه پوون نه بووه که له نیوانیاندا پرویدا بوو، له گه ل ئه وه ی که گه یلانی به وه تاوانبار کراوه په یمانی به عه بدولناصر داوه کار بکات بو پیکه وه گریدانی عیراق به کو ماری عه ره بی یه که گرتووه. گه یلانی

^۱ دکتۆر محمّد خدری له کتیی (العراق الجمهوری) دا ده نوست: چندان جار قسم له گه ل گه یلانی کردووه له پێش شوړش و دوا ی شوړشیش، هه مست ده کرد که حمزی ده ست پێکرد نه وی چالاکی سیاسی به لاره زۆر به هیز بووه

^۲ خدری، د. محمّد (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۰.

وهك كه سايه تييه كي سياسي و سهريازي به هوي ئهو رابردووي كه هه يبوو، جيگهي ترس و نيگه راني ده سه لاتي تازهش بوو، چونكه خه لكي عيراق چاوهرواني ده كرد گه يلاني پيگ، يه كي باشي پي بدريت. ئه مهش وهك وه فايهك بو ئهو رابردووي كه هه يبوو، چونكه ئه وي گه يلاني له سالي ١٩٤١ ئه نجامي دابوو، هيچي كه متر نه بوو له وي كه له ته موزي ١٩٥٨ دا پويدا، ته نها هينده نه بيت كه نه يتواني دريژه به خوي بدات، وگه رنا وهك پرؤسه كه شتيكي گه وره بوو. ئه مه له لايهك و له لايه كي تره وه كو بونه وشي له گه ل عه بدولناصرو مانه وي ناوه روكي گفتوگو كه ي به شيويه كي ته م و مرث ئاميز، مايه ي نيگه راني قاسم بوو. به و شيويه كي به واري پي نه دات وهك كاراكته ريكي سياسي پؤل بگيري. و به رده وام لي به گومان بوو. له گه ل ئه مه شدا گه يلاني وهك كه سايه تييه كي سياسي چالاك به و رابردووي كه هه يبوو گه نجاو نه بوو كه واز له چالاكي سياسي بهيني و دابنيشيت..

هه ره ينده ي عارف خرايه زيندانه وه، هه نديك له ئه فسه ره كان له نيويشياندا (تاهير يه حيا، عه بدوله تيف ده راجي، ئه حمه د حه سه ن به كر، رفعت حاج سري) كه وتنه سه ردان كردن و ها توچوي كردني و گه يلانيش ده رگاي ماله كه ي خستبووي سه ريشت بو ميوانه كان، له نيو ئه وانه شدا سه ردانيان كرده بوو، سه روك هوزه كانني ناوچه ي فوراتي ناوه راست بوو، كه په يوه ندي سياسي كو ن پي كه وي ده به ستنه وه، شتيكي ئاسايي بوو كه باس له سه ره نديك مه سه له ي ها، نو كه يي بكرت، به تايبه ت چاكسازي كشتوكالي، هه روه ها ئه و مملاني ي هه بوو له نيوان شيوعي و نه ته وه په رسته كاندا، هه ر لي ره شه وه گه يلاني ده ستني دايه لي دوان له سه ره ئه و جو ره مه سه لانه و په خنه گرتن له ده سه لاتي قاسم، ئه مه سه ره راي

ئاڭادار كرنه وهى له لايهن (تاھير يەھيا) بۆچەند جاريك، تاخۆى لەو جۆرە ليدوان و قسانە پياريزى كەلەگەل ميوانه كانيدا دەيكات، ديارە شتتيكى ئاسايشە كە ئەم جۆرە رەخنەو ليدوانانە بگاتەوه قاسم^۱ و ئەمەش واتاى ئەوه بوو كەگەيلانى لەبارەكە رازى نيه و بوو تە نەيارىكى سياسى، بەتايبەت دەبييت ئەوه پوون بوييتەوه بو قاسم هەندىك ئەفسەرى پلەبەرزىش كەلە قاسم نىگەرەن، وسەردانى دەكەن و دەكرىت تارادەيەكى باشيش سەردان وھاتوچۆى ئەم ئەفسەرەنە وای لى كرىديت تاگەيلانى پەلە لەھەنگاوه كانى بكات و هەولى داگير كرىنى پىگەيەك بدات بوخۆى لەو زەمىنە گونجاوهى كە دەستى كەوتبوو..

بەم جۆرەش مەسەلەكە هيندە گەورەبوو كە هەوال گەيشتە قاسم روژى ۱۹۵۸/۱۲/۹ گەيلانى لەناوچە كانى فوراتى ناوەرپاست ياخى بوون و كودەتا رادەگەيە نييت! بۆيە پيش جى بەجى كرىنى ئەم پلانە، دەزگای هەوالگى سەربازى داواى لەسى ئەفسەرى سەربازى و دووھاوالاتى كرد، تاجاودىرى جموجول و چالاكى گەيلانى بكەن. ئەوانيش لەلايەن خويانەوه هەستان بەپىك هينانى كۆمەلەيەكى وەھمى كە داواى يەكيتى عەرەبى كشتگىرى دەكرد و^۲ پلانەكە شيان لەو دەدا خۆى دەبينىەوه كە پەيوەندى بكەن بەو دوو كەسەى متمانە پىكراوى تەواوى گەيلانى بوون، كە برىتى بوون لە: عبدالرحيم الراوى (پاريژەر) و مبدەر گەيلانى (بrazay رهشيد عالي گەيلانى) و ئەو هەيان پى رابگەيەنن كە هەندىك ئەفسەرى نەيارى قاسم داوايان لى كرىدوون

^۱ هەمان سەرچاوى پيشور ل (۱۴۱)

^۲ ئەو پىنج كەسە پىك دەھاتن لە (الرئيس حسون الزهري، ملازم الاول احمد محمد العلي، المحامي عبدالرسول الصراف، ملازم احتياط محمد حسن سيمس، جاكوب بلاكن) كۆمەلەكشيان ناوى (برايتى عەربى) بوو، ئامانجيشى گۆرانی هەل و مەرجەكە بوو بەھيژ.. (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق، الزبيدي، ص ۳۶۱)

تاپه یوه ندى بكن به گه یلانییه وه له پیناو پيش خستنى روخانى دهسه لاتى قاسمدا.. (الراوى) يه كيك له وسى ئه فسه ره ی كه هاتبوونه لایان به باشى دهیناسى و هه رزو كه وته ژیر کاریگه ریه وه و پازى بوو هاوکارییان بکات، کاتیکیش هه رسى ئه فسه ره كه پرسىارى چوئیه تی چهك و داراییان کردبوو بۆسه رخستنى کاره كه، مبدر گه یلانى دلنییا یان ده کاته وه كه ده توانیت له پریگه ی مامیه وه (گه یلانى) چهك و دارایی له میسر وه ریگریت، جگه له مهش (الراوى) ئاماده یی هۆزه کانی فوراتى ناوه پاستى نیشان دابوو بۆبه شداری شوپش، كه دیاره ئه م خووسازدانهش له پریگه ی گه یلانییه وه ده بوو كه په یوه ندى پیانیه وه هه بوو.. له بهرامبه ر هه موو ئه مانده دا ئه فسه ره کانیش ئاماده یی ته وای ئه و ئه فسه رانه یان بۆ دهر بریبوون كه ئه مانیان ناردووه بۆلایان، له و کاته شدا الراوى واده ی جی به جی کردنى پیلانه که یان پی پاده گه یه نیئت كه شهوى ۱۹۵۸/۱۲/۹ ده بیئت...

سه رجه مى ئه م زانیارییانیه گوازانیه وه بۆقاسم به هو ی کاسیئتى ریکۆرد ره وه، كه ئه و سى ئه فسه ره له کاتى ووتو و یژه کانیا ندا به نه ینى پییان بووه و دهنگى هه مولایسه کیان تۆمار کردووه. هه ربۆیهش له ۱۹۵۸/۱۲/۹ هه ریه كه له (الراوى) و (مبدر) و (گه یلانى) ده ستگیر ده کرین، و په وانه ی دادگای مه داوى ده کرین بۆ دادگایى کردن.^۳

له کورته ی کیشه که دا هاتبوو كه (لایه نه به رپر سه کان زانیویانه پلانیك له ئارادایه دژبه کوماره که مان، و مه ترسییه كه دروست بووه له سه ر قاسم به هاوکارى کومارى عه ره بى یه کگرتوو)^۴ له کوئبو نه وه ی یه که مى دادگادا هیه

^۳ خدرى، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۲.
^۴ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۲۶۱.

یهك له (مبدر و الراوی) له سهر كیشه كه قسه یان نه كرد، ته نها هیئده نه بیټ
 ئه وه یان رەت كرده وه كه ده ستیان هه بو بیټ له م پیلانده، گه یلانیش
 له وه لامی پرسیری دادگادا و تبووی كه ناوی تیكل كراوه له گه پیلانده كه دا
 و وه گه رنا هیچ زانیارییه کی له سهری نیه! به لام به لگه كان له كیشه كه دا
 یه كلا كه ره وه بوون له سهر ئه وه ی كه (مبدر و الراوی) تیوه گلاون له چالاکی
 نهینی دژ به ده و له ت^۱ و الراوی به پیی به لگه كان ده كه و تبوو كه گه یشتوته
 ئه وه ی هیژ به كار به یئریټ دژ به ده سه لاتی قاسم بو رو خاندنی، دیاره ئه مه ش
 به پیی زانیارییه تو مار كراوه كانی ناو كاسیته كه، هه روه ها مبدریش به وه
 تا و انبار كرابوو كه به شداری پیلانده كه ی كردوو به پیدانی چهك و دارایی، به م
 جوړه ش هه ردو كیان حوكم دران به ماده ی (۸۰) له یاسای سزادانی عیراقی
 و له ۱۹۵۸/۱۲/۱۰ حوكمی سیډاره دان له دژیان ده رچوو، و گه یلانیش
 ته برییه كرا...^۲

هه ره هیئده ی گه یلانی گوی بیستی حوكمه كه ی دادگا بوو، دهستی دایه
 سوپاس گوزاری و باس كردن له پاك و بی گهردی دادگا، له كاتی
 دادگاییه كه شدا كه به رگری له خوئی كرد بوو و و تبووی كه (الراوی و مبدر)
 هه رله خوئیانه وه پلانیان داپشتوو و خوئیان سه رچاوه ی كاره كه ن... به م
 جوړه ش كاتیك كه ده كه وت بو هه ریه كه له مبدر و الراوی كه له سیډاره
 ده درین و پیشه وای پیلانده كه شیان به و جوړه خوئی ده رباز ده كات و بوئیان
 ده كه ت كه گه یلانی فروشتوونی به شه یتان بو پرگار بوونی خوئی، بویه
 دا وایه كیان ئاراسته ی دادگا كرد كه بواریان بداتی، تاهه ندیک به لگه ی تر

^۱ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۲

^۲ الزبيدي، لیث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۲۶۲.

بخەنە پروو لەسەر گەیلانی، بەم جۆرەش قوئای دووھمی دادگا دەستی
پیکردووە و جاریکی تر گەیلانی هیئەتێوە بەردەمی دادگا لە ۱۵/۱۲/۱۹۵۸
و ھەریەک لە الراوی و مبدەر ئەم خاڵانەیان لەسەر باس کرد:

۱- گەیلانی پەییوەندی بەھەندێک ئەفسەری وەک (تاهیر یەحیا،
عەبدولەتیف دەراچی، تەھا دوری...) ھەبوو و رەخنە لە قاسم گرتوو و
دژایەتی کردوو.

۲- باس کردن لەھەوایی پەییوەندی نیوان گەیلانی و سەرۆک ھۆزەکانی
فوراتی ناوھراست تاشۆرش لەدژی قاسم رابگەینەن.

۳- (مبدەر) لەرێگەی گەیلانییەو، چەک و دارایی لە کۆماری عەرەبی
یەکگرتوو وەردەگرێت.^۲

۴- ھاندانی ھەریەک لە گەیلانی و الراوی بۆ پیلان گێڕی دژ بە قاسم و بۆ
ئەم مەبەستەش مبدەر پەییوەندی دەکات بە گەورە کاربەدەستانی کۆماری
عەرەبی یەکگرتوو.^۴

ئەم تۆمەتانە ھەریەک لە (مبدەر و الراوی) دوپاتیان کردووە و
لەبەرەنجامیشدا دادگا بەپشت بەستن بەم بەلگانە فەرمانی لەسێدارەدانی
سەپاند بەسەر گەیلانیدا لە ۱۷/۱۲/۱۹۵۸.. لەم بەرەنجامەشەو شەپۆلیک
ناڕەزایەتی و ھێرشێ توندکرایە سەر دادگاکی مەھداوی لەلایەن
پۆژنامەکانی کۆماری عەرەبی یەکگرتوو و ئەو تۆمەتانە مەھداوی
داویەتی پال کۆماری عەرەبی یەکگرتوو لەم کیشەییەدا بەدرۆ لەقەڵەم دا.^۵

^۲ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۳.

^۴ الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱ ص ۳۶۳.

^۵ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۳.

به لām وهك حوكمى له سيّداره دانه كهى عهبدو لسه لام ، ئه مجاره شيان قاسم ته صديقى نه كرد و وهك شمشيريك به سهر گهر دنى گه يلا نه وه هيشتيه وه بوئه وهى له كاتى پيوستدا به كارى بهيئى.

له كو تايدا دهكرىت بپرسين ئايا گه يلا نى به راستى دهستى هه بوو له م پيلانه دا^١ يا خوده هروهك هه نديك نوسهر ده لىن پيوه ي ئالينراو پلانى شيوعيه كان بوو بوى سازكرا بوو؟

له راستى دا گه يلا نى له بهر دوو هوكار مايه ي گومانى كار به دهستانى دهوله تى عيراقى بوو له و كاته دا:

١- ئه و رابردو وهى كه هه يبوو له چالاكى سياسى كه له سه رده مى پاشايه تيدا موماره سه ي كرد بوو وهك وه زيرو به رپوه بر دنى پوستانى دهوله تى^٢

^١ جرجيس فتح الله له كتيبي رجال و وقائع في الميزان پرسیارتيكى ئىكراوه سبهاره ت بهم مسه له يه لىل. ٢٣٧ دا و ئه و يش له و لا مدا ده لىت: به و سيفته ي كه موماره سه ي ياسايم هه بوو ده تا و ام بلييم ئه و كي شه ي كه گه يلا نى پى تۆم تيار كرا ، به خاسيه تى فره به لگه ي ناسرا بوو له ميژو وى ئه م داد گايه دا ، كه هه يچ گومانتيكى نه ده هيشته وه له بو وى پيلانيك بۆ خستنى ده سه لاتى عه بدو لكريم قاسم به سهر جه م ئه و ره هه ند و په يوه نديانه شى كه به كۆمارى عهره بى به ككرتو وه هه يبوو ، به تايه بيتيش خودى جه مسهره كه ي واته گه يلا نى ، هو كاري ده سته بهر بو وى ئه م به لگانه ش ده گهر تبه وه بۆ دزه كردنى به كرى گيرا وانى حكومى هه ر له سه ره تا كه يوه تا كو تا يى به كه ي ، داد گايه كه به شيوه يه كى نه يئنى نه جم درا ، و پاشان له زغيره كۆياستيكى داد گايى ئه م داد گادا كه ناسرا وه به داد گاي مه هدا وى ، هه لگيرا ، ده گوچيت درهنگ كه و تنى بلا و كرد نه وى بۆ شينو زى په يوه ندى نيوان عيراق و كۆمارى عهره بى به گهر تبه وه كه له و كاته دا به تها ورا ي په يوه ندييه كان تيك نه چو بو وى ، هه روه ها له بهر ئه وى به كه مين پيلانيش بو وه دۆ به رۆتمى تازو ته كه پيشوا ، نيوان ويستيت له و سفره تا ي ده سته لاتيدا له م جو ره پيلانانه به و ئاشكرا به باس بكرت ، و به تايه بيتى ترش ناو هيتانى هه نديك سه ركردى سوپايى له و پيلانه دا كه نه مه ش ئه و بانگه شى پوچم له كرد وه كه هه ممو سربا ي له گه لدا يه ..

^٢ ره شيد عالي گه يلا نى له سه رده مى ده سه لاتى پاشايه تيدا ئه م پوستانه حكومى يانه ي گرتۆته نه ستۆ:

١- له حكومه ته كه ي عه بدو له محسن السعدون دا (١٩٢٥/٦/٢٦ تا ١٩٢٦/١١/١) وه زيرى ناوخ بو وه .

٢- له حكومه ته كه ي جعفر العسكرى دا (١٩٢٦/١٢/٢١ تا ١٩٢٨/١/٨) وه زيرى ناوخ بو وه .

٣- بو وه سه رك وه زيران له حكومه تى عيراقى نيوان (١٩٣٣/٣/٢٠ تا ١٩٣٣/١٠/٢٨) .

٤- له حكومه ته كه ي ياسين الهاشيمى دا (١٩٣٥/٣/١٧ تا ١٩٣٦/١٠/٢٩) وه زيرى ناو خو بو وه و له ١٩٣٥/٨/٩ يش به وه كاله ت له گه ل پوستانى ناوخ ده بيتته وه زيرى (داد) يش .

٥- بو وه سه رك وه زيران له حكومه تى عيراقى نيوان (١٩٤٠/٣/٣١ تا ١٩٤١/١/٣١) و له هه مان كاته دا وه زيرى (ناوخ) ش بو وه كاله ت .

وچالاکی سەربازیش وەك بزوتنەوێ مایسی ١٩٤١، كەئەمەش وای كردبوو، جیگەئێ ئارامی متمانە و كاربەدەسنانی تازەئێ وولات نەبیئت و مەترسیان ئێئێ هەبوو كەهەلئویست لەبەرامبەر دەسەلاتی تازەدا بگریئت بەر، چونكە ئەوێ لەسەر گەیلانی زیاتر بەدەر كەوتبوو بریتی بوو لەهەزێ دەسەلات، تەنانەت هەتاكوئایی تەمەنیشی ئەم. هەزێ ئێدا مابوو.

٢- شیوازی پەيوەندی لەگەڵ لەكواماری عەرەبی یەكگرتوو خودی جەمال عەبدولناصرداو، بوونی تەمو مژ لەسەر ئەو جوړە پەيوەندیانە، لەهەمان كاتیشدا بیروپرای عەبدولناصر لەبەرامبەر قاسم و دژایەتی كردنی دەسەلاتەكەئێ، ئەمانە پالنه‌ربوون تا دەسەلاتی تازە بەگومانەو لە جمو جولی گەیلانەئێ پروانیئت..

بەم پێودانگانە مەترسی قاسم لەسەر جەم ئەو كەسایەتی یە سیاسی یە نەیارانەئێ هەببون لەسەر دەمێ حوكمرانیدا كەهەبوون، شتیكی راست بوو تا قاسم لە جمو جولی ئێان بكەوێتە گومانەو، لەهەمان كاتیشدا ئەم جوړە هەولانەئێ گەیلانیدا زەمینەئێ سازبوو لە عێراقدا...!

٦- بڕۆتە سەرۆك وەزیران لەحكومەتی عێراقی ئێران ٢١/٤/١٩٤١ تا ١/٦/١٩٤١ و لەهەمان كاتدا وەزیری (ناوخۆ)ش بڕۆتە كەلت.
 سەرچاوه : الصراع على السلطة في العراق الملكي دراسة التحليلية في الادارة والسياسة، تأليف د. نزار توفيق سلطان الحسرو، بغداد، ١٩٨٤، ص (١٦٢، ١٦٣، ١٧٠، ١٧٣، ١٧٧، ١٧٩)

دادگای مه‌هداوی

پاش مانگیك له شوږشی ١٤ ی ته‌مموږ، كه‌ته‌ختی پاشایی‌یه‌تی له عیراقدا روخاند، حكومه‌تی شوږش، (فازیل عه‌باس مه‌هداوی) كرده سه‌رۆکی دادگای بالای سه‌ربازی له‌عیراقدا، مه‌هداوی كوپری خالی قاسم و پیشت‌ر به‌روتبه‌ی سه‌ره‌نگ (عقید)، فهرمانده‌ی حامیه‌ی (موسه‌یب) بووه، 'ئه‌ندامانی ئه‌م دادگایه‌ پێك ده‌هاتن له (موقه‌ده‌م عه‌بدوله‌ادی ئه‌ل‌رۆی) و (موقه‌ده‌م عه‌بدولفه‌تاح شالی) و (موقه‌ده‌م خزر ئه‌لدوری)...

١ عقید فازل عه‌باس مه‌هداوی كسایه‌تی یه‌كی میلی‌گالته‌ جاری بوو، ئیداره‌ی كۆبونوه‌كانی دادگای ده‌كرد به‌دورو له‌همموو جزیره‌ و نێساو یاسایه‌کی دادوه‌ری، مه‌هداوی شاره‌زایی باشی هه‌بوو له‌میژووی ئه‌ده‌بیداو شاره‌زووی به‌لای شیعوو زمانوانیدا ده‌چوو، ته‌نانه‌ت ئه‌م حالته‌ زال بوو به‌سه‌رباره‌ سه‌ربازیه‌كه‌شیدا، لێدوانه‌كانی ڤوون و بی‌گړی و ته‌م و مژ بوون، به‌لێها‌تووی دادگایی تۆمه‌تبارانی ده‌كرد و ده‌یوست بیه‌كاته‌ سه‌نته‌ریكی راگه‌باندنی شوږش، له‌م نێوه‌دا شیوعی‌یه‌كان كۆك بوون له‌گه‌ڵیدا.. مه‌هداوی په‌یوه‌ندی توندو تۆلی له‌گه‌ڵ قاسمدا هه‌بووه‌ له‌یه‌كه‌ك له‌دانیه‌شه‌نه‌كانی دادگادا ده‌لێت ((كی کاربگری ده‌نوتنی لسه‌ر به‌یورا‌كانی زه‌عیم عه‌بدولكه‌ریم قاسم! ئایا كسێك هه‌یه‌ كاربگری به‌نوتنی لسه‌ر ڤوو را‌كانی؟ ئه‌م عه‌بقو‌ریه‌ گه‌وره‌یه‌ هه‌مو‌لایه‌ كمان لێوه‌ی فیه‌رمان وهرده‌گرت! ته‌نانه‌ت تاوانباره‌كانیش!!!)) سه‌رچاوه‌: عه‌بدالكه‌ریم قاسم و ساعاته‌ الاخیره‌، احمد فوزی، چاپی‌یه‌كه‌م ل(٥٦)

(فواد عارف) سه‌بارت به‌شی‌تو‌ازی په‌یوه‌ندی نێوان قاسم و مه‌هداوی ده‌لێت: - دادگایی كردنی سه‌عید قه‌زاز به‌ته‌واوی هه‌ستی جو‌لانه‌م، به‌تایبه‌ت ئه‌وه‌ی كه‌هه‌ندی له‌وانی ئاماده‌بوون، حه‌لبیان هێنا‌بو‌یه‌ هۆلی دادگا‌و سه‌ركایه‌تی‌یان پێ‌ده‌كرد، به‌یانی دوا‌ی ئه‌وه‌، چاوم كه‌وت به‌قاسم و به‌یه‌ك وشه‌ پێم ووت (به‌راستی دادوه‌ری ته‌ده‌ست داوه‌ له‌م دادگا‌یدا و دادگای مه‌هداوی جگه‌ له‌كۆمیدیا‌یه‌ك هیه‌چی ته‌ریه‌!) هه‌رله‌و كاته‌دا مه‌هداوی ها‌ته‌ ژو‌وره‌ و په‌رسیارم لێ‌كرد: ئه‌و كۆبونوه‌ی ده‌نوتنی دادگایی كردن بو‌و یان كۆمیدیا؟ له‌وه‌لامدا هیه‌چی نه‌هوت، ته‌نها هه‌ینه‌ ته‌بیه‌ت ئاما‌ژه‌ی دا به‌ قاسم كه‌ئه‌و ئاراسته‌سازی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌، پاشان عه‌بدولكه‌ریم پێ‌ی ووت: بڕۆ به‌رده‌وام به‌ لسه‌ر قیسه‌تیه‌قاله‌كه‌ت! (سه‌رچاوه‌: مذكرات فواد عارف، ته‌قدیم و ته‌علیق د.كه‌مال مظهر، مطبعه‌ خبات، ١٩٩٩، ص ٢٠٧).

(احمد فوزی)یش له‌كه‌تیبی (عه‌بدالكه‌ریم قاسم و ساعاته‌ الاخیره‌)، له‌لایه‌ره‌ ١٦٨ دا ده‌نوسیت: كاتێك له‌دا‌وی كوده‌تای ٨ شیه‌رباتی ١٩٦٣ هه‌ریك له‌قاسم و مه‌هداوی و ته‌ها شیخ احمد و ... له‌بنیانی رادیۆی دادگایی سه‌ربازی ده‌كران، عه‌بدولسه‌لام عارف ڤووده‌كاته‌ مه‌هداوی و پێ‌ی ده‌لێت: ها! ئه‌بو عه‌باس! دادگا‌كه‌ت وه‌زعی چۆنه‌؟ ته‌وش له‌وه‌لامدا ده‌لێت: من هیه‌چ په‌یوه‌ندیم پێ‌وه‌ی نه‌ه‌بووه‌، په‌رسیار له‌وه‌ بكه‌ن، هه‌موو سوچی ئه‌وه‌بوو (مه‌هه‌ستی عه‌بدولكه‌ریم قاسم بوو) .. لسه‌رزاری عه‌مود شه‌یت خه‌تابه‌وه‌، احمد فوزی له‌هه‌مان سه‌رچاوه‌ و لایه‌ره‌دا ده‌نوسیت كه‌مه‌هدا‌وی ئاماده‌بوو دادگایی قاسم به‌كه‌ت به‌هه‌مان ئه‌و هه‌ماسه‌ته‌وه‌ كه‌دادگایی

لههه مان کاتدا کوتلهیهکی هاو بیرو پاو لیك گه یشتوو دروست بوو بوو
 لهم دادگایه دا له نیوان هه ریهك له (فازیل عهباس مههداوی) سهروکی گشتی و
 (عقید ماجد محمد امین)^۲ ی داواکاری گشتی و (عقید وهسفی تاهیر).

بههوی راوهستانی چهندان که سایهتی سیاسی و سهربازی له بهردهم
 ئەم دادگایه دا، وای کردبوو که مههداوی شیوازیك له متمانه به خو بوونی
 بو دروست بیی، وهك ئەوهی که چون سوکایه تی به عه بدولسه لام کردبوو،
 مههداوی زیاتر پالنه ربوو بۆ سزادانی تاوانباران وهك له داواکاری گشتی،
 که ئەمهش پیچه وانهی سروشتی کاره که ی بوو وهك سهروکی دادگا که ده بییت
 بی لایه ن بییت. ته نانهت هه ندی جار نه ک هینده ی بی لایه ن بییت، به لکوبه هوی
 توانا ئە ده بییه که یه وه بواری قسه کردنی نه ده دا به تۆمه تبار تا پارێزگاری
 له خو ی بکات^۳ تا گه یشتبوویه ناستیك پێش دهرچوونی حوکمی دادگا ئەو
 له لایه ن خو یه وه تۆمه تباره که ی حوکم ده دا! بهم جوړهش ئەم ناوه و
 دادگا که شی بوونه خالیکی جیا که ره وه ی سهردهمی ده سه لاتی زه عیم قاسم
 ، له بهرئه وه شی که مههداوی پۆلی سه ره کی لهم دادگایه دا ده بیینی له ناو
 خه لکیدا به ناوی خو یه وه ناوبانگی دهر کردبوو، میژوویه کیشی بۆ خو ی
 تۆمار کردبوو له عیرا قدا ئەویش به چاپ کردنی ورده کاری سه رجه م دادگایی
 کردنه کانی و مانه وه بۆ نه وه کانی داها توو، لهم دادگایه دا به رده وام ژماره یه ک

دوژمنه کانی قاسمی کردبوو، ته نانهت فه رمانی سی پداره دانیشی بۆ دهر بکات!! مههداوی سالی ۱۹۱۵
 له خیزانیکی شپوه هه ژار لهدایک بووه، هیچ جوړه جیا رازیه ک به دی نه کراوه له نیوان سهردهمی قوتابیتی و
 ژبانی سه ربازیدا، ههروه ها پاش دهرچوونی له کۆلیژی سه ربازی سه رکوتوو نه بووه له هیچ شتی کدا، به شداری
 جهنگی فه لستینی سالی ۱۹۴۸-۱۹۴۹ ی کردووه، په یواندی کردووه به نه فه سهرانی نازاد یوازوه پێش سالی ۱۹۵۸،
 به لام لندام نه بووه له سه رکزی لیژنه دا (سه رچاوه: العراق الجهوری، نویینی ده مجید خدوری، ۱۲۱)

^۲ موقعددهم روکن ماجد محمد امین له شاری نوعمانیه له دایک بووه و کۆلیژی سه ربازی له سالی ۱۹۴۱ تهوار
 کردووه، پاشان سالی ۱۹۵۱ بروانامی (حقوق) به ده ست دینیت.

^۳ العلوی، حسن (عبدالکریم قاسم رؤیه بعد العشرین) منشورات دار الزوراء، لندون ۱۹۸۳، ص ۴۴.

لهجه ماوه و كه ناله كانى راگه يانندن و پوژنامه نووسان ئامادهى دادگايى كردنه كان ده بوون و راسته وخو له سهرته له فزيونه وه ته فاصيله كانى په خش ده كرا، وخه لكى ئاگادارى رهوتى دادگاييه كه ده بوون، هه ريويه ش پى دوترا (دادگاي گهل).

بيگومان هه رچه ند گواستنه وهى راسته وخوى دانىشتنه كانى دادگا بوسه رشاشهى ته له فزيون، ههنگاو يكي بويرانه و عاديلانه بوو، كه زور كيشه و گرفتى بوشوريشى ١٤ى ته موز هيناييه ئاراهه، و ته نانه ت بوخودى قاسميش.. خيزانى تومه تبار كه چاوديرى رهوشى دادگايان ده كرد، كه ناي پوله كه يان چى كردوه و چى نه كردوه.. بيگومان دادوه له م جوړه حاله تانه دا ناتواني ت كه به وجوړه دووره له چاوى كاميرا به هه مان شيوه ش له به رده م كاميرادا هه مان حاله ت دوويات بكاته وه، له به رئه وه دادگايى كردنى له م چه شنه شتيكى تازه بوو، به در له هه نديك هه لويست و بريارى نه شيواو، چه له لايه ن خودى دادگا، يا خود مه هداوى، يان شه وه جه ماوه ردى ئامادهى دادگايى يه كه ده بوون و گالته يان به تومه تبار كه ده كردو ته نانه ت حه بليان بو هه لده دا تارايبكيشن، له گهل نه مانه شدا دادگايى مه هداوى جوړئه تيكي نوئ بوو كه به وجوړه و بى باكانه دادگايى تومه تبار ده كرا، له به رچاوى خه لكى و پوژنامه نووسان و كه ناله كانى راگه يانندن ^١ له گهل شه وهى شه م په خش كردن و ئاشكر اكر د نه ش له لايه كى ديكه وه جيگه ي ره خه نى هه نديك له خه لكى و هه نديك ناوه ندى نيوده وه ته بوو، به تايبه ت ريخراوه كانى مافى مروقه و ليبور دنى نيوده وه ته ^٢.

^١ حسن العلوى له كه نالى ئاسمانى شه زه بى بهرنامه ي (بين الزمنين) دا ده ليت : ئيستاش گه رييتو له م كاته دا دادگايه كى وهك شهوى مه هداوى له عيراق تشكيل بكرىت من ناماده م به موه عيراق تاشو دادگايه دادگايه بكات .

^٢ العلوى، حسن (عبدالكريم قاسم روية بعد العشرين) منشورات دار الزوراء، لندن ١٩٨٣، ص ٤٥.

پیکھینانی دادگای بالای سہربازی تایبہ ت

(دادگای مہ ہداوی)

ئہ نجومہنی و وزیران لہ یاسایہ کی روژی ۷ ی ئابی ۱۹۵۸ د کہ یاسای ژمارہ ۷ ی سالی ۱۹۵۸ بوو، دہستہ یہ کی لیکوئینہ وہی پیک هینا، کہ ہر وک لہ ماددہ ی ہشتہ می یاساک، دا ہاتووہ ہلدہستی بہ لیکوئینہ وہی ئہو تاوانانہ ی یاسای سہر وہ ناماژہ یان پی دہکات، ہر وہا دہستہ یہ کی راویژکاری پیک ہات بہ پی ی ماددہ ی نو لہ ہمان یاسا کہ راستہ وخو پیوہست بوو بہ سہر کردہ ی گشتی ہیژہ چہ کردارہ کانہ وہ و ہلدہستا بہ تویرٹینہ وہی ئہو داوایانہ ی بو ی بہرز دہکرایہ وہ لہ لایہن دہستہ ی لیکوئینہ وہ وہ، ہر وہا بہ پی ی (ماددہ ی یانژہ) داواکاری گشتی پیک ہات و ئہرکہ کشی بریتی بوو لہ جولاندنی داواکان دژ بہ تاوانباران و بہدوادا چونیان ..

دہستہ ی دادگا

مہرسومی کواماری ژمارہ (۱۸) لہ میژووی ۱۹۵۸/۷/۲۰ چاکراو بہ مہرسومی کواماری ژمارہ ۱۶۴ لہ بہرواری ۱۹۵۸/۸/۱۵ ہرپار درا بہ دانانی دہستہ ی دادگا بہم جوڑہ ی لای خواریہ وہ :-

بہ پشت بہستن بہ وہی ئہ نجومہنی و وزیران ہرپاری لہ سہر داوہ لہ بہرواری ۱۹۵۸/۷/۲۰ و لہ سہر ئہ وہی کہ وہزیری بہرگری خستویہ تی بہ پیش دہست ، ہرپارمان دا بہمانہ ی لای خواریہ وہ :-

۱- دانانی عقیقہ فازل عہباس ئہلمہ ہداوی بہ سہروکی دادگای بالای سہربازی تایبہ ت.

- ۲- دانانی موقەدەم عەبدولھادی راوی (ئەندام)
- ۳- دانانی موقەدەم فەتاح شالی (ئەندام)
- ۴- دانانی موقەدەم شاكر مەحمود سەلام (ئەندام)
- ۵- دانانی (رئیس الاول) ئیبراھیم عەباس ئەللانی (ئەندام)
- ۶- دانانی (رئیس الاول) كامەل حەسین شەماع (ئەندامی یەدەك)
- پێویستە لەسەر وەزیری بەرگری ئەم مەرسومە جی بەجی بکات
لەبەغداد نوسرا لە رۆژی سی‌ی موخەرەمی سالی ۱۳۷۸ بەرامبەر بە
رۆژی بیستی مانگی تەمموزی سالی ۱۹۵۸.

دەستە ی داواکاری گشتی

دەستە ی داواکاری گشتی لە بنەما سەرەکی یەکانی دادگابوو،
ئەرکەکانی بریتی بوو لە جۆلاندنی داواکان و ئاراستەکردنی تۆمەت و
بەشداری چالاکانە لە گفتو گوکانی تاوانبارو شاھیدەکان..
بەپێی مەرسومی کۆماری ژمارە ۱۳۷ ی ۱۹۵۸/۸/۹ و چاککراو بە
مەرسومی کۆماری ژمارە ۱۶۴ لە ۱۹۵۸/۸/۱۵ و فەرمانی وەزاری ژمارە
د/۲۷۴۹/۵۰ لە بەرواری ۱۹۵۸/۸/۲۱ بپار درا بە دانانی دەستە ی داواکاری
گشتی بەم شیوەیە ی لای خوارەو:

۱- عەقید روكن ماجد محمد ئەمین.

۲- دادوهر بەرپێز غازي عەبدولھادی.

تێبینی: ھەریەک لە دادوهر (بەرپێز عەبدولجەلیل حەبیب) و جێگری
داواکاری گشتی (بەرپێز مستەفا حەسین ئەلدوری) وەك ئەندامی دەستە ی
داواکاری گشتی بەشداری کۆبونەوێکانی ۱۱ بۆ ۷ دەكەن، پاشان راگەیانندنی
دەستەكە ھەروەك رۆن کراوەتەو.

دەستە ی راویژکاری

بە پىشت بە ستن بە ماددەى نۆ و يانزە لە ياسای سزادانى خراپەکاران و پیلان گېران دژ بە ئاسایشى دەولەت و لەسەر بنەمای ئەوہى كە وەزیری بەرگری و داد خستویانەتە بەردەست، بریار مان دا بە:

- دستەى راویژکاری سەرکردەى گشتى هیژە چەكدارەكان پیک دیت لە :
- بەریز حسین محى الدین (جیگری سەرۆكى تیھەلچونەوہى بەغداد)
 - بەریز عەبدولئەمیر عەكىلى (جیگری داواكارى گشتى)
 - رئیس الاول روكن عەبدولستار عەبدولەتيف .

دەستەى لیكۆلینەوہى تایبەت

بەكەم / پیکھیتان

بە پىشت بە ستن بە ماددەى ھەشتەم لە ياسای ژمارە (۷) ى سالى ۱۹۵۸ و بەپىی ھەردوو فەرمانى وەزارى ژمارە (۲۲۷۵) و (۲۲۸۳) لە بەروارى ۲۱ و ۱۹۵۸/۷/۲۹ دەستەى لیكۆلینەوہ پیکھات، و پاشان بەپىی فەرمانى وەزارى ژمارە (۲۷۵۶) ئەندامانى بۆ دانرا و بەم شیوہى خواروہ پیکھات:

- عەقید محمود عبدالرزاق (سەرۆكى دەستە)
- موقەدەم داود سەلمان غولامى (ئەندام)
- موقەدەم حقوقى عبدالوھاب مودرس (ئەندام)
- رەئیس سعید کازم مەتەر (ئەندام)
- رەئیس عبدالحمید شوکرى (ئەندام)
- رەئیس حازم عبدالفتاح صەباغ (ئەندام)
- دادوەر سەید حافز خالد (ئەندام)

- دادوهر سهید صادق حیدر (ئەندام)

- دادوهر سهید شامل رهشید شیخلی (ئەندام)

- دادوهر تالب نائب (ئەندام)

دووهەم / نەرکهکانی

به‌پشت به‌ستن به‌فرمانی سهرکردەى گشتى هه‌يزه‌ چه‌كداره‌كان به‌ ژماره‌ ق.ق.م ۱۷/۱۹/ له ۱۷/۸/۱۹۵۸ تێدا ئاماژه‌ ده‌داته‌ ئەرکه‌کانی ده‌سته‌که‌ و له‌ پیناو زهمانه‌ت کردنى ره‌وتى کاره‌كان و به‌پى‌ی ياساکان ، ده‌بوايه‌ پاش ره‌زانه‌ندى سهرکردەى گشتى هه‌ستانايه‌ به‌م ئەرکه‌کانه‌:

۱- بېريارى وه‌ستانی هه‌ر که‌سي‌ک که‌ پيويست بکات لي‌کۆلینه‌وه‌ى له‌گه‌ڵ ئه‌نجام بدری‌ت به‌و سيفه‌ته‌ى که‌ تۆمه‌تبار به‌ تاوانی‌ک يان زیاتر.

۲- ده‌ستگیرکردنى هه‌رکه‌سي‌ک که‌ پيويست بکات لي‌کۆلینه‌وه‌ى له‌گه‌ڵ بکری‌ت هه‌روه‌ها مافى ده‌رکردنى فره‌مانيش به‌ گرتنى بۆ ماوه‌ى ديارى کراو.

۳- فره‌مانى گرتن له‌لایه‌ن ده‌سته‌ى لي‌کۆلینه‌وه‌وه‌ له‌ کۆنوسى هه‌موو کيشه‌يه‌که‌دا تۆمار ده‌کری‌ت.

۴- ده‌سته‌لا‌تى دري‌ژ کردنه‌وه‌ى ماوه‌ى گرتنى هه‌يه‌ به‌پشت به‌ستن به‌ ياداشته‌کانى گرتنه‌که‌ که‌له‌ پيشدا ده‌رچوو، ياخود ئه‌وه‌ى ده‌دری‌ت به‌ده‌سه‌لا‌ته‌ تايبه‌ته‌كان بۆ دري‌ژ کردنه‌وه‌ى ماوه‌که‌.

۵- داواکردنى به‌لگه‌ يان نيشانه‌ يان په‌راو که‌ په‌يوه‌ندى به‌ لي‌کۆلینه‌وه‌که‌وه‌ هه‌بي‌ت له‌ هه‌ر لایه‌ک ئيتر ئايا ره‌سمى بي‌ت يان ناره‌سمى و له‌ هه‌ر که‌سي‌ک تاوانبار بي‌ت ياخود بى‌ تاوان.

٦- دهتوانيت ئامۆزگارى پيشكهش بكات (دەربارەى ئازادکردن و بەردان بەكەفالىەت) بە سەرکردايەتى گشتى ھيزە چەكدارەكان، بەو مەرجە كەجى بەجى نەكرىت تا پاش موصادەقە لەسەرکردنى.

سىيەم / شىوازى داواكردنى نەنبام دانس ليكۆلئىنەو

پيش وەخت لەلايەن دەستەى ليكۆلئىنەو داوا پيشكهش دەكرىت بۆ بەردەستى سەرکردايەتى گشتى بەمەبەستى ليكۆلئىنەو و پاشان كيشەكە لەلايەن سەرکردايەتى گشتى ھيزە چەكدارەكانەو دەخريئەو بەردەست دەستەى ليكۆلئىنەو بۆ كارکردن لەسەرى.

بەم جوړەش دەستەكە بەردەوام لە كاردا بوو شەو رۆژ لە پیناو بەرھەم ھینانى كارى زۆر لە ماوہیەكى كورتدا.

دەستەي ھەماھەنگى و كۆنترۇل كىردن

بەپىي نوسراوى بەپيۈەبەرئىتى كارگىپى ژمارە م. ۱/ش/۱۸۲۱۸/۰۹
لەبەرۋارى ۱۹۵۸/۷/۳۱ بېياردرا بە دانانى ئەم ئەفسەرەنەي لاي خوارەوۋە بە
ئەفسەرى ھەماھەنگى و كۆنترۇل كىردن:

۱- (رئىس الاول) ى حقوقى فازلّ عبدالهادى موصلى بۇ ئەركى ئەفسەرى
ھەماھەنگى.

۲- رئىس كەمال نۇعمان سابىت بۇ ئەركى ئەفسەرى ھەماھەنگى.

۳- رئىس تارىق عەباس حلمى بۇ ئەركى ئەفسەرى پەيۋەندى.

۴- مولازمى يەكەم سامى حاجى مەجىد بۇ ئەركى ئەفسەرى كۆنترۇل
كىردن.

۵- مولازمى يەكەم كامىل محمود خەتتاب بۇ ئەركى ئەفسەرى كۆنترۇل
كىردن.

قەلەمى دادگا

قەلەمى دادگا لەمانە پىك دەھاتن:

۱- النائب الضابط الكاتب حسين على الجبوري

۲- النائب الضابط الكاتب سعدى رشيد

۳- النائب الضابط الكاتب خليل عباس اللامى .

۴- العريف الكاتب جابر محمد

۵- العريف الكاتب حسن كاظم

۶- النائب العريف داود سلمان.

شایانی باسه دادگا له رۆژی ١٦ ی ئابی ١٩٥٨ دەست به کاربوو، له بانه خانە ی ئه نجومه نی نوینه رانی پیشووی عێراقی له سه ر روباری دیجله له به ری ره صافه .^١

دادگای بالای سه ربازی له بریاری دامه زرانیدا هاتبوو: که ئه رکه کانی بریتین له دادگایی کردنی که سه ایه تی یه کار به ده سه ته کانی سه رده می پاشایه تی و لیپرسینه وه یان له سه ر ئه و کارانه ی کردبوویان و کاریگه ری هه بوو له سه ر ئاسایشی ده وله تی عێراق، یاخود ئه و کارانه ی که هانده ری خراپه کاری بوون له سه رده می پاشایه تیدا، له م نیوه شداو له سه کیچی تاوانی یه که مدا هه موو ئه و کارانه ی ده گرتنه وه که له پرووی سیاسی و سه ربازییه وه به ده سه تیوه ردان ده ژمیردرا له وولاتانی دراوسیڤا (عه ره بیه کان)، له سه کیچی تاوانی دووه میشدا هه موو ئه و بریارانه ده هاتن که که سه یی که به سه یفه تی وه زیری یان کارمه ندی پله یه ک ده ری کردبوو و بوویته مایه ی زیان گه یانندن به به رژه ونده ی گشتی، یاخود حورمه تی یاساکانی ولات پیشیل بکات.

شایانی باسه ئه وده سه لاته فراوانه ی درابوو به م دادگایه، توانیبووی سه رجه می ئه و یاسایانه جی به جی بکات که دژی شوپش بوون، ئیتر ئایا کاری پیلانگیپری بووبی دژ به ده وله ت، یاخود به شداری کردن بووبی له وکارانه ی ده بوویه مایه ی خراپه کاری..

له سه ر ئه م دادگایه پیویست یوو سی جوړ تاوان چاره سه ربکات: یه که م/ دادگایی کردنی کار به ده سه ته پیشووه کانی سه رده می پاشایه تی، که له ناوه راستی مانگی ئابی ١٩٥٨ وه ده سه تی پیکرد هه تا مانگی مارس

^١ الجعفری، محمد حمدي، محكمة المهادرى اغرب المحاکمات السياسية فى تاریخ العراق الحديث، سنة ١٩٩٠ ط١ ص٣١، ٣٢، ٣٣، ٣٤، ٣٥، ٣٦.

١٩٥٩، که به‌شی هه‌ره گه‌وره‌ی ئه‌و دادگایی کردن و مورافه‌عاتانه‌ی پێک ده‌هینا و مایه‌ی وورژاندنی چه‌ماسه‌تی جه‌ماوه‌ر بوو، ته‌نانه‌ت جی‌گه‌ی رابواردن و گالته‌جاریش بوو له‌لایه‌ن ئاماده‌بووانی هۆلی دادگاوه که به‌زۆری له‌شیوعی‌یه‌کان پێک ده‌هاتن. چونکه ئامانجی سه‌ره‌کی ئه‌م دادگایه نه‌ک ته‌نها حوکم دان بوو به‌سه‌ر تۆمه‌تباره‌کاندا، به‌لکو ناو‌زپاندن و گالته‌پیکردن و سوکایه‌تی پیکردنیان بوو، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی هه‌ندیکیان له‌سی‌داره‌ دران، له‌ژێر فشاری رای گشتی دا. به‌لام به‌شیکی زۆریان ئازاد کران، پاش به‌سه‌ربردنی ماوه‌ی زیندانی کورت خایه‌ن و درێژخایه‌ن و ئه‌وانه‌شی بپیری له‌سی‌داره‌دانیا به‌سه‌ردا سه‌پینرا بریتی بوون له‌ (سه‌عید قه‌زازی وه‌زیری ناوخۆ، عه‌بدولجه‌بار فه‌همی موته‌سه‌ریفی به‌غداد، به‌هجه‌ت عه‌تیبه‌ به‌رپۆه‌به‌ری ئه‌منی گشتی) له‌م دادگاییانه‌دا مه‌هداوی ناوبانگی بلا‌وبوویه‌وه نه‌ک ته‌نها له‌سه‌رئاستی عێراق، به‌لکو له‌سه‌ر ده‌ره‌وه‌ی عێراقیش.^١

دادگایی کردنی سه‌عید قه‌زاز

له‌قوناغی یه‌که‌می دادگایی کردندا، شه‌ش بپیری له‌سی‌داره‌دان ده‌رکرا، چوارکه‌سیان که‌سایه‌تی سه‌رده‌می پاشایه‌تی بوون، که‌دادگایی کردنه‌کیان به‌ئاشکرا ئه‌نجام درا، دوو که‌سه‌که‌ی تریش که‌بریتی بوون له‌ عه‌بدولسه‌لام عارف و ره‌شید عالی گه‌یلانی) به‌نه‌ینی دادگایی کران، به‌لام بپیری له‌سی‌داره‌دانه‌کان ته‌نها به‌سه‌رچوارکه‌سه‌که‌ی سه‌رده‌می پاشایه‌تی دا جی‌به‌جی‌کرا، له‌نیوێشياندا (سه‌عید قه‌زاز) ..

^١ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص

قەزازیەکیک بوو لەناو دارەکانی سەر دەمی پاشایەتی و کورد بوو، بەشیوەیەک لەبەردەم دادگادا دانگۆکی لەخۆی کردبوو کە هەموو جوۆرە ئازایەتی و لیوێشاییەکی تێدا بەرجەستەبوو بوو، تەنانەت لەکاتی بەرگری کردن لەخۆیدا^۲ و تەییەکی زۆرجوان و بەهیزی و وتبوو، کاتیکیش بریاری لەسێدارە دانی بۆدەرچوو بوو لەوتەییەکی بەناوبانگیدا و تەبووی (دەچمە سەرگۆرسی سێدارە، بەلام لەژێر پێمدا کەسانیک دەبینم کە شایستەن ئەو نین بژین)^۳ قەزازیەکیک بوو یاسای بەتەواوی دەچەسپاند، خاوەن جوورئەت و راست و پەوان بوو، لەراستیدا مایە ی گالتە جاری بوو کە کەسایەتی یەکی خاوەن سومعە و لیھاتوو، بێتە یەکە، کەس کە لەسێدارە بدریئت!^۴

دەربارە ی سەعید قەزازی، لەیادداشتەکانیدا فوئاد عارف دەنوسیئت (سەبارەت بەکیشە ی لەسێدارە دانی سەعید قەزازی، کە یەکەم کیشە بوو پووبەپۆی کۆماری تازە دروست بووی عێراق دەبوو، ویستم بچمە نیو کیشەکە و لەلای قاسمەووە هەول بەدەم پۆزگارکردنی قەزازی، ئەمەش نەک لەبەرئەو ی کە کوردو ھاوزمان و نەژادی خۆمە، بەلکو ئەم پیاووە بەپرای من و زۆربە ی خەلکی شایانی لەسێدارە دان نەبوو، بەلکو شایانی لیبۆردن بوو، لەبەرئەو ی کە سالی ۱۹۵۴ شاری بەغدادی لەخنکان پزگار کردبوو... لیبرەدا دەلیم کە قاسم نەزەعی راستەقینە و حەزی لەسێدارەدانی

^۲ ھەمان سەرچاوی پێشوو ل ۱۲۱.

^۳ عارف، فوئاد، مەزکرات، الجزء الاول، الطبعة الاولى، ۱۹۹۹ مطبعة خبات، تقديم وتعليق د. کمال مظهر احمد ص ۲۰۶.

^۴ خەدوری، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۱۲۱.

هه‌لنه‌گرتبوو، به‌لکو که وتبووه ژێرکاریگه‌رییه‌وه، به‌و جوهره‌ش قه‌زازی له‌سیداره‌ دا.

له‌به‌ره‌نجامی په‌وتی دادگایی کردنی سه‌عید قه‌زاز و زمانی دادگاوه‌ ده‌رکه‌وتنی لوژیکي نیوان تۆمه‌تبارو و دادوهر، به‌راستی قه‌زاز له‌ئاستی ئهم دادگایه‌ی زۆر به‌رز کرده‌وه که حوکمی دا؟ ئه‌مه‌ راستی‌یه‌که‌ بۆمی‌ژوو، ده‌کریت هه‌رکه‌س وه‌قایعه‌کانی ئهم دادگایه‌ بخوینیت‌وه‌ بگاته‌ ئه‌وه‌ی ئیمه‌ پی‌ی‌گه‌یشتووین^۱ به‌م جوهره‌ش کاتی‌ک قه‌زاز له‌سیداره‌ درا زۆری‌ک له‌ناوه‌نده‌ سیاسي و ئیعلامیه‌کان به‌ نیگه‌رانییه‌وه‌ ده‌یان پوانیه‌ ئهم کاره‌ و به‌زیانیکی گه‌وره‌یان وه‌سف کرد.

ده‌قی دادگایی کردنی سه‌عید قه‌زاز

+ دادگا : تاوانبار سه‌عید قه‌زاز! ره‌وانه‌ی ئهم دادگایه‌ کراوی تا دادگایی بکرییت له‌سه‌ر ئه‌و تۆمه‌تانه‌ی ناراسته‌ت کراوه‌.

- سه‌عید قه‌زاز: چه‌ندان جار دووپاتم کرده‌وه که مافی به‌رگری له‌خۆکردن ، پیروژه‌ و به‌ناوی ئهم پیروزییه‌وه‌ داواکارم پێگه‌م پی‌بدن به‌رگری کردنه‌که‌م بخوینمه‌وه‌، بی‌ئوه‌ی که‌س پیم بپری تا ته‌واوده‌م + دادگا : فهرموو !

- قه‌زاز : سوپاس.. پاش شوپش به‌ئاره‌زووی خۆم، خۆم ته‌سلیمی ده‌سه‌لاتی سه‌ربازی کرد، مه‌به‌ستیشم له‌م پێشه‌کی‌یه‌، (به‌درو‌خسته‌نه‌وه‌) ی بانگه‌شه‌ی (داواکاری گشتی)‌یه‌ که‌من له‌ ترسا جل و به‌رگی ژنانه‌م له‌به‌رکرییت، که‌هیچ جوهره‌ راستی‌یه‌که‌ له‌م قسه‌یه‌دا نیه‌.

^۱عارف، فؤاد، مذكرات، الجزء الاول، الطبعة الاولى، ۱۹۹۹ مطبعة خبات، تقديم وتعليق د. کمال مظهر احمد ص ۲۰۶، ۲۰۵.

+ دادگا : به در له ده سته واژدی (به در و خستنه وه) راسته که ی (راستکردنه وه)

- قه زاز : من به لئیم له به پریزان و هر گرت که قسه کانم پی نه برن.

+ دادگا : پیویسته راست بکریته وه و ببینه (راستکردنه وه).

- قه زاز : بهرگری کردن ، بهرگری کردنی خومه و خوم بهرپرسیارم له هه مو و وشه یه که تییدا هاتوه ..

+ دادگا : بهراستی سهرده می در و به سهرچوو، به فرمانی گهل راستی بکهره وه ... بهرگریه که تها و بکه ..!

- قه زاز : ههرله سهره تا وه دادگا بی لایه نه بووه ، به جوریک توشی چنده ها سوکایه تی پی کردن بوومه تا وه ، نه که ته نها له لایه نه سهر و کی دادگا و داواکاری گشتی یه وه ، به لکو ته نانه ت له لایه نه که سانیکه وه که هیچ جوره سیفه تیکی ره سمی یان نه بووه ، سه باره ت بهو تومه تانه ی که پرو به پروم کراوه ته وه له لایه نه داواکاری گشتی یه وه ، نه وه به لگه ی رقیکی شاراو ه یه و پشت به هیچ جوره ماده یه کی یاسایی نابه ستیت ،

+ دادگا : ئایا تۆزانیاری پیش وهختت هه یه ، (بق) واتای ئاکامی دۆژمنایه تی نیوان دوو که سه ، نه مه ش حوکمی گه له دژ به تو ، نه مه ده گونجیت ، ئایا نه مه ش لیكدانه وه یه کی باوه ؟.

- قه زاز : بهراستی من ده توانم به لگه ی شاهیده کان پوچه ل بکه مه وه ، ته نانه ت یه که پرو داوی دیاری کراو له سهرم نه چه سپا وه ، که من سهر پیچی یاسایم تیا کرد بیت ، من نیستا وه ستاوم و مردنم له نان و ساتدایه ، به هیچ جوریک له سیداره ناترسم ، کاتیکیش ده چه سهر کورسی سیداره ، زور که س ده بینم له ژیر پیما ، که شایسته ی ژیان نین ، وه که عیراقی یه که رادموهستم ، که ماوه ی ۳۳ سال خزمه تم بیسکه ش کردو وه ، بویه رز راگرتنی یه کیتی عیراقی پیروز ، شانازی ده که م

به‌وهی و وزیریکێ کاراو چالاک بووم، به‌ئێله‌های خوایی و ژیری و دنگه‌رمیم کارم کردوووه.

+ دادگا: مافی به‌رگری کردن پیروژه، چۆن به‌رگری ده‌کات بابیکات، ئیمه‌ش له‌بۆسه‌داین بۆی.

- قه‌زاز: به‌رگری کردنه‌که‌م به‌وه‌کو‌تایی دینم، که داوای به‌زه‌یی و لی‌خۆش‌بوون له‌هیچ که‌س ناکه‌م، به‌ئکو سه‌رجه‌م کاره‌کانم ده‌ده‌مه‌ ده‌ست خوا (واصبر حتی یحکم الله، وهو خیر الحاکمین)^۱

دووهم/ جو‌ری دووهمی ئهو تاوانانه‌ی دادگا تی‌ده‌پوانی، دادگایی‌کردنی دو‌ژمنانی شو‌رش بوو، له‌مه‌ده‌نی و سه‌ربازیه‌یه‌کان، له‌وانه‌ی که‌له‌ئه‌فسه‌رانی ئازادیخوازا هاوکاری قاسمیان کردبوو، پاشان هه‌لگه‌پا‌بو‌نه‌وه‌ی ئی به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی به‌شداری جو‌لانه‌وه‌که‌ی شه‌وافیان کردبوو، زۆربه‌ی ئه‌مانه‌ی دادگایی کردنیکی کورت و خیرا کران و پاشان له‌سی‌داره‌ی دران، به‌لام ناو و ناویانگی مه‌هداوی له‌م قوناغه‌یاندان تاده‌هات بچوک و قیزه‌ون ده‌بوویه‌وه، به‌پی‌چه‌وانه‌ی قوناغی یه‌که‌م و دادگایی کردنی پیاوانی سه‌رده‌می پاشایه‌تی، چونکه‌ زۆربه‌ی ئه‌وانه‌ی که‌له‌سی‌داره‌ی دران ئه‌فسه‌ری سوپا بوون، مه‌هداویان له‌کۆلی‌ژێ سه‌ربازیدا یان له‌یه‌که‌کانی سوپادا ناسیبوو، له‌هه‌ردوو باره‌که‌شدا ریزیان نه‌ده‌گرت، به‌جو‌رنه‌ته‌وه‌ی وه‌لامی قسه‌ و سوکایه‌تی‌یه‌کانیان ده‌دایه‌وه، به‌ده‌ر له‌م حاله‌ته‌ش ئهو (پا) گشتی‌یه‌ی که‌هه‌بوو له‌سه‌ر دادگایی کردنی پیاوانی سه‌رده‌می پاشایه‌تی له‌م کاته‌دا وه‌ک پێویست نه‌بوو،^۲ جگه‌ له‌شی‌وعی‌یه‌کان نه‌بی‌ت، که‌ته‌سفیه‌ی حساباتی خو‌یان له‌گه‌ڵ با‌لی نه‌ته‌وه‌یه‌رسته‌کان له‌و بواره‌دا ده‌کرده‌وه..

^۱ که‌ناتی تاسمانی ئه‌مروژه‌یی، به‌رنامه‌ی (بین‌ال‌زمین) سا‌لی ۲۰۰۲ ئاماده‌و پێشک‌ش کردنی (احمد مه‌نا).
^۲ خدری، د. مح‌ید (العراق الجمه‌وری) الطبعة الا‌یرانیة، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۱۲.

سَيِّهَم / كۆمەلەي سَيِّهَم كەدرانە دادگا بریتى بوون لەوانەي كەهەولئى تيرۆر كردنى قاسمیان دابوو، بەلام ئەم دادگایى كردنانە پەلەي كرد لەئاوابوونى خۆرى دادگایىيەكەي مەهداويدا چونكە ئەو حوكمانەي لەدژيان دەرچوو بوو، قاسم خۆي دەري كردبوو، بىهيچ ئيعتباريەك بۆدادگایىيەكەي مەهداوي، پيندەچيەت كاروبارەكانى ئەم دادگايە پاش ئەم كارە وەستاييت، بەبەلگەي ئەوەي كەدواي ئەم حالەتە چيیدی كەس لەبەردەم ئەم دادگايەدا رانەگيرا، بەلام بەدەر لەوەي بەرپرسيارييتى ئەو تۆي لەگەردندا نەما، بەلام وەك پيگەيەكي سەرەكی دەستەلاتي قاسم دەهاتە ژماردن و چارەنوسی بەستراوو بەچارەنوسی قاسمەو.^۲

بەسەرجهمی ئەو بریارانەي كەدەردەچوون بەلەسیداردەدان، قاسم ئيمزای نەدەكردن، تاوەك كارتیكي فشار بەسەرنەیارەكانییهوە بمینیتەو، بۆنمونه بریاری لەسیداردەدانی هەریەك لە عەبدولسەلام عارف و رەشید عالی گەیلانی ئیمزا نەكرد، تەنانەت لەهوايشدا بریاری لیخۆشبوونی دەرکرد بۆعارف و سەرجهمی ئەوموچە فەوتوانەي كە لەزینداندا بوو هەمووی بۆگەراندەو و رەوانەي مالهەوشی كردهو، سەبارەت بەو (۱۷) تۆمەتبارەي كەلە ۲۵ی شوباتی ۱۹۶۰ دا، دادگا بریاری سیداردەي دابوو بەسەریاندا و (۱۱) كەسیان هەلاتبون بۆ دەرەوي عیراق، قاسم رازی بوو تا حوكمەكە بەسەر ئەو شەش كەسە گیراودا جی بەجی بكري، وادەكەشی ۱۹۶۰/۳/۳۱ دانرابوو بۆجی بەجی كردنى حوكمەكە،^۳ بەلام پيش جی بەجی كردنى

^۲ هەمان سەرچاوەي پيشوول ۱۱۳.

^۳ حسن العلوي دەگيریتەو كەكەس و كاری ئێوانەي كە حوكمەكەيان لەدژ دەرچوو بوو، گۆریان ئامادە كردبوو بۆ كۆرەكانیان، وادەي حوكمەكەيان پي راگەيفنرابوو بپاوەري بوون. (كنائلي ئمبر زەبي ، _ بەرنامەي بين الزمەين)

كه تاوانبار كرابوون له تيۆه گلانی جولانه وه كه ی شه و افداو به شه هیدانی (أم الطبول) ناسران.

بهم جوړه ش قاسم چوار كه سایه تی سهرده می پاشایه تی و (۲۷) كه سی به شدار بووی پاسته وخو یان ناراسته وخوی جولانه وه كه ی شه وافی له سیداره دا، واته كو ی ئه وانه ی قاسم بریاری له سیداره دانی ته صدیق كردن (۳۱) كه س بوون.. له گهل ئه مه شدا هه ندیك ناوه ند باس له وه ده كه ن كه بهر پرس بووه له قه سا بخانه كانی موصل و كه ركوك، گهر به هیچ شتیك تاوانبار نه بویت، به وه تاوانبار بووه كه سه روکی ولات بووه..

پاش (۳۳) مانگیش له ته مه نی دادگایی به كه ی مه داوی، چیدی مه داوی هیچ کاریکی به ده سته وه، نه ما تابیکات جگه له سه ره رشتی کردنی چاپی وه قایعی دادگایی کردنه كانی^۲..

له كو تایی ئه م باسه دا ده کرینت، ئه و پرسیاره بوروژینین گهر قاسم كه سیکی لیبورد ه و دل فراوان بووه، بوچی ته صدیقی ئه و حوكمی له سیداره دانانه ی کردووه كه جی به جی کراون؟

پاش ئه وه ی كه قاسم (عارفی) دورخسته وه له ده سه لات و تاراده یه ك نه ته وه په رسته كان پاشه كشه یان كرد، گوړه پانه كه چو ل بوو بو شیوعیی یه كان تا به ته واوی ده سه لات ی خو یان به سه ر گوړه پانه كه دا سه پیئن، ئه مه ش به دژایه تی کردنی هه موو ئه وانه ی كه دژی قاسم بوون، عه بدولكه ریم قاسم برپوای وابوو كه حزبی شیوعی له پیناوی ئه ودا كارد ه كه ن، ئه وه ی له بیرچووبویه ره كه له پیناو خودی خو یان و جیگیر کردنی ده سه لات و ده ست خستنی ده سكه وتی حزبی دا كارد ه كه ن، له و پیودانگه شه وه حزبی شیوعی ده ستی دایه تاوانبار کردنی ئه م و ئه و

^۲كه نالی ناسمانی ئه و زه بی بهرنامه ی (بین الزمنین) سه ره تای ۲۰۰۲ تاماده و پیتشكه ش کردنی (احمد مه نا).

هەرله‌سی‌داره بدهم! له‌سی‌داره! بۆ‌چی دا‌وای دروست کردنی کارگه‌یه‌ك
ناكه‌ن))^٤

هۆ‌کاریکی تر كه‌پێ‌ویسته له‌یادمان نه‌چیت، ئه‌و ململانی‌ی
راگه‌یان‌دنه‌بوو كه‌له‌نی‌وان قاسم و جه‌مال عه‌بدولناصر دا‌هه‌بوو، به‌رده‌وام
راگه‌یان‌دنه‌كاني جمال عه‌بدولناصر ته‌حه‌دا‌ی قاسمی ده‌کرد، له‌و كاته‌دا
را‌دی‌وی (صوت العرب) به‌قاسمی ده‌ووت ((گه‌ر ترسنۆك نیت له‌سی‌داره‌یان
بده! هانی قاسمیان ده‌دا له‌سه‌ر له‌سی‌داره‌ دان، دیاره‌ ئه‌مه‌ش عه‌قلی‌کی
خه‌یله‌کی بوو، وه‌گه‌رنا قاسم ده‌یتوانی له‌سی‌داره‌یان نه‌دا.))^٥ ته‌نانه‌ت باره‌كه‌
هه‌ینده ئالۆز بوو بوو كه‌مه‌ه‌دا‌ی له‌دا‌دگاییه‌كانیدا هه‌رش بكا‌ته‌ سه‌ر جه‌مال
عه‌بدولناصرو تۆمه‌ت‌باره‌كه‌ به‌لایه‌نگه‌ی ناصر تا‌وان‌بار بكا‌ت، هه‌رلێ‌ره‌شه‌وه
هه‌رش‌ی ده‌كرده‌ سه‌ر عه‌بدولناصرو ره‌خنه‌ی توندی ئی‌ده‌گرت، دیاره
له‌به‌رامبه‌ر ئه‌و ره‌خنه‌و هه‌رشانه‌شدا، رۆژنامه‌و ده‌زگا راگه‌یان‌دنه‌كاني
كو‌ماری عه‌ره‌بی یه‌ك‌گرتوو وول‌تانی عه‌ره‌بی هه‌رشیان ده‌كرده‌ سه‌ر ئه‌م
دا‌دگایه‌و به‌ساخته‌و ناشه‌رعییان له‌قه‌له‌م ده‌دا.^٦

^٤ عارف، فؤاد، مذكرات، الجزء الاول، الطبعة الاولى، ١٩٩٩ مطبعة خبات، تقديم وتعليق د. كمال مظهر احمد ص ٢٠٦.

^٥ حسن العلوی کمنالی ناسمانی ئه‌بو زه‌بی به‌رنامه‌ی (بين الزمنین) سه‌رده‌تای ٢٠٠٢ ئاماده‌و پێشک‌ه‌ش کردنی (احمد مه‌نا).

^٦ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ١١٢.

جولانه وه که ی شه و اف

هه رجوړه قسه کړدنیک له سهر جولانه وه که ی سهره ننگ عه بدلو هاب شه و اف له موصل، ناتوانیت و اتای ته و او بدات به ده سته وه گهر چهند خالیك شی نه کهینه وه، بهر له ههر شتیك سروشت و بیرو بوچوونی شه و اف و پاشان شیوانی په یوه ندی له گهل پیکخواوی نه فسه رانی ئازاد یخواز و به تایبه تیش په یوه ندی له گهل عه بدلو که یریم قاسمدا ..

عه بدلو هاب شه و اف له ماوه ی ژیا نی نه فسه ریډا، که سایه تی یه ک بووه هه می شه چاوه پروانی پله و پایه ی به رزی کړدووه و زوړیش هه ولی داوه شوړشیک به ناوی خو یه وه له میژوودا تو مار بکات، که سیك بووه تاراده یه کی زوړ په له ی کړدووه له جی به جی کړدن ی بریاره کانیډا. که متر لیکنانه وه ی ووردی کړدووه بوئ و کارانه ی نه نجامی ددا، که سایه تی یه کی نه ته وه یی تاراده یه ک سهر به خو و مهیلی به لای فیکره ی سیاسی چه پدا بووه، له کاتی جولانه وه که شیدا تاراده یه کی باش که وتبووه ژیر کاریگه ری به عسی یه کانه وه ...

شه و اف یه کیك بووه له نه دمانی لیژنه ی بالای نه فسه رانی ئازاد یخواز که ژماره یان (۱۵) نه فسه ر بووه، هه رچهند ئه لیژنه یه له ناو خو یاندا نه یان توانی بو وه ک پیویست پیک بکه ون له سهر زوړ مه سه له ی گرنګ و حه ساس، ته نانه ت له سهر کاتی شوړش و مه سه له ی پی شه وایه تی کړدن ی .. له م بواره شدا شه و اف یه کیك بووه له جه مسره نا کو که کان و ته نانه ت هه ولید ا له دهر وه ی کاری نه فسه رانی ئازاد یخواز شوړش به رپا بکات، بو نمونه له کو ی حه وت هه ولی کوده تا و شوړش د ژبه ده سته لات ی پاشایه تی، شه و اف له سی هه ولید ا کارا کته ری سهره کی یان بزوی نه ری بووه، بو نمونه له گهل هه ندیک

ئەفسەرداھە و لایاندابوو لە ۱۱/۵/۱۹۵۸ شۆڤرش بەرپا بکەن، بەو پێوەندە گەیی
 کە لیژنەیی بەلا چیدی ئومیدی شۆڤرش کردنی ئەماوە بەھۆی ئەبوونی
 تەنسیق لەنێو ئەندامەکانیدا لەم ھەولەدا شەواف لەو ھەوت بەیانەیی
 کە بێریار وابوو، پاش سەرکەتنی شۆڤرش بۆ لۆبکریتەو ئەماژە بەو دەدات
 کە ئەنجومەنی وەزیران پێک دێت لە پارتەکانی بەرھەیی یەکییتی نیشتمانی و
 خودی شەوافیش دەبێتە سەرۆکی ئەو ئەنجومەنە.^۲

بەدەر لەم ھەولەیی کە سەرکەوتوو ئەبوو، لە ھەولەکانی مانگی ۱۱/۱۹۵۶ و
 ھەولەیی مانگی ۱۲/۱۹۵۶ دەست پێشخەر بوو و ھەولەیی شۆڤرش داو
 بە تاییبەت ئەو کاتەیی کە ئەندامی لیژنەیی ناوەندی ئەفسەرانەیی ئازادیخواز
 بوو، و وەک لاییکی خۆین گەرم و دەماسی ھەولەیی خۆی داو...

دەتوانم بڵێم ھەر لەبەر ئەمەش بوو و اتە ھەولەیی شۆڤرش و کودەتا
 کە خۆی ئەنجامی بدات و بەناوی ھەوێیەو بێت، وای کرد بێت کە ناگادار
 نەکر او تەو لە وادەیی شۆڤرش ۱۴ ئەموزی ۱۹۵۸، لەو ترساو شەواف
 ئەو ھەلە بقۆزیتەو لە بەرزوھەندی خۆی سوودی ئی وەر بگریت، کاتیکیش

^۱- دیارە لۆکاتەدا شەواف ئەندام نەبوو لە لیژنەیی بەلا، بۆیە لیژنەیی بەلا لێو ھەولەیی ناگادار دەکاتەو
 کە

۱۱/۵/۱۹۵۸ شۆڤرش بەرپا دەکات، بەلام پلانە کە جی بەجی نەکرا بەھۆی دواکەوتنی ئێو یە کە
 سەربازیانەیی کەتە کلیف کرابوو بەکارە کەو نەھاتیوونە بەغداد، بەلکەر لە نیوان رومادییە و فەلوجەدا
 بۆ لۆبکریتەو...

سەرچاوە: ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق، تأليف ليث عبدالحسن الزبيدي، ط ۲، بغداد،
 ۱۹۸۱ ص ۱۲۶.

^۲- الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ۱۹۸۱
 ص ۱۶۷.

^۳- بۆدريتەو ئێو ھەولەیی شەواف رۆژی سەرھەیی تێدا گێراو و ئێوانەیی تریش کە پێش شۆڤرش ئەنجام
 دراو و

سەرکەوتوو نەبوو سەیری (ھەولە سەرھە کەوتووکانی پێش ۴۱ ئەموز بکە...)

شۆپرش پرویدا شه واف له پڕیگهی رادیۆه هه وائی بیست و ئه مهش به ته وای نیگه ران و توپه ی کرد^۱ و ته ناته یه کیکیش بوو له هوکاره پالنه رکانی نه یاریتی و هه لگه رانه وه ی له ده سه لاتی قاسم .. به در له م حاله تهش ئاگادار نه کردنه وه ی زۆربه ی ئه فسه رانی ئازادیخواز له واده ی شۆپرش، واتای نه بوونی متمانه بووه به یه کترو ده ست که وتنی هه ندیک پۆست پاش شۆپرش که ویستوو یانه بوخۆیانی ده سه به ری بکه ن و شه ریکه به شیان نه بیست و ته نها له نیوان چه ند که سیکی دیاری کرا ودا بیست، به م جوړه ش ده بینین گه ر شۆپرشیک له هه ناوی ئه م واقیعه دا له دایک بوویست، بئگومان ئه گه ری ته قینه وه و ده رها ویشته ی سلبی زۆری ئی ده که ویته وه، که جو لانه وه که ی شه واف له موصل یه کیکه له هه ره ده رکه وتووترین ده رها ویشته سلبيه کانی...

پێویسته بووتریست که پروودانی لیک ترازان و دابهش بوون له ناو ریزه کانی سوپادا پاش شۆپرش، له هه ره گه وه ترین ئه و مه ترسیانه بوو که قاسم ئی ده ترساو له به رچاوی گرتبوو،^۲ چونکه له به ره نجامی چۆنیه تی ئه نجام دانی شۆپرش ی ۱۴ ته موزه وه قاسم چاوه پروانی ئه م جوړه حاله تانه ی ده کرد، هه ربۆیه ش ده بینین به رده وام له هه ولی سه رکوت کردندا بووه، جو لانه وه که ی شه وافیشت دژ به ده سه لاتی قاسم لوتکه ی ئه و ده رها ویشته سلبیانه بوو، هه م بۆسه ر ده سه لاتی خودی قاسم و هه م بۆ چاره نویسی

^۱ - الزبیدی، لیب عبدالحسن، (پوره ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق) الغبیه الپانیه، بغداد ۱۹۸۱ ص ۱۸۱.

^۲ - چونکه رێژه ی ئه و ته فسه رانه ی له ریزه کانی رێکخه ستنی ئه فسه رانی ئازادیخوازا له (۵%) زیاتر نه بوون

، که ژماره بیان

ده گه یشته (۲۰۳) ته فسه ر، بۆزانی نی ناوی ئه و ته فسه رانه خوێنه ر ده توانیست بگه ریتمه و بۆ

کتیبه ی: شۆره ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق، تألیف لیث عبدالحسن الزبیدی، ط ۲، بغداد، ۱۹۸۱ ص

۱۱۲ تا ۱۱۷.

شۆپرشى ۱۴ى تەموز كەلەو كاتەدا بەتەواوى نەكەوتبوويه سەرپىي خۆي
و جىگىر نەبووبوو...

ليبرەدا ھۆكارەكانى سەرھەلدىنى ئەم جولانەويە بەسەر چەند
تەوەرەيەكدا دابەش دەكەين:

يەكەم /ئەو ھۆكارانەي پەيوەندىيان بەقاسم و عارف و پىكخراوى ئەفسەرانى
ئازادىخوازمو ھەبوو:

۱- ئاگادار نەکردنەوى لەوادەي شۆپرش، ھەرئەم خالەش واى كرد
لە پۆژى دووھمى شۆپرشدا، شەواف پەيوەندى بکات بەھەندىك
ئەفسەرەو ھەبو ئەو كودەتا بەسەر قاسم و عارفدا بکەن.

۲- سەرھەلدىنى نىگەرانى لەسەر دروست نەبوونى ئەنجومەنى
سەرکردايەتى شۆپرش، كەديارە لەم حالەتەدا ئەفسەرانى لىژنەي بالا،
پەراويز دەخران لەدەسەلاتدا.

۳- ئەو ھەي زياتر توپەو نىگەرانى كەردبوو، دانانى بوو ھە
فەرماندەي حاميەي

موصل ، و لەپۆستى حاكىمى سەربازى گشتى لابرا^۲

۴- دابەش كەردنى پۆست و دەسەلاتە گرنگەكان لەنيوان قاسم و

عارفدا و دانانى

^۲ -خەدرى، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۴.

^۴ -ھۆكاري دانەناني لەپۆستى حاكىمى سەربازى گشتى دا دەگەرتەو ھەبو بە عبدولسەلام عارف كەناكۆكى
ھەبوو لەگەل
شەرافدا و ويسترويمەتى لەبەغدادى دوورخاتەو و كەردوويەتەيە فەرماندەي حاميەي موصل..

هەندىك كەس لە پۆسته گەرنەگە كاندا كە لە ئاستى ئەو پۆستەدا
نەبوون.^۱

۵- هەژمون و دەسەلاتى شىوعىيەكان بەسەر عىراقداو دژايەتى
کردنى نەتەو پەرستەكان و بەعسى يەكان سوکا يەتى پيكر دنيان.
۶- ناردنى ئەندامانى ريکخراوى پشتيوانانى ئاشتى بو موصل و
گریدانى

کۆنگرەى ئاشتى لە موصل، ئەمە سەرەرای هەولێ زۆرى شەواف
تاقەناعەت بە قاسم

بکات ئەم کارە لە موصل پروونەدات.

دوووم/ ئەو ھۆکارنەى تاييەت بوون بە خودى شەوافەو:

۱- شەواف كەسيك بوو كە حەزو ويستى دەسەلات دارييتى زال بوو بوو
بەسەريدا.^۲

۲- حەز کردن بەدەرکەوتن و ئەنجام دانی شوپش بەناوی خۆیەو.

۳- پىي وابوو كە دەبييت ئەو مومارەسەى دەسەلات بکات وەك لە
كەسانى تر كەلەو

كاتەدا لە دەسەلاتدا بوون، بەو پيودانگەى كە پيشتر هەولێ شوپشى
داو و لەم

نيو دەدا خەباتى بەرچاوى هەبوو.

^۱ - بۆنۆنە احمد محمد پي کرابوويه وەزیری ناوڤ کەيلی سەريازی لەشواف نۆمەر بۆو و لەريکخراوى
ئەفسەرانى

ئازاد پخواريشدا نەبوو پيش شوپش.

^۲ - الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤ تموز ١٩٥٨ في العراق) الطبعة الثانية، بغداد ١٩٨١
ص ٣٦٣، ٣٦٤.

٤ - زیاتر وەك كەسایەتیەکی بێ ئیلتیزام و ھەلچوو ناسرا بوو، لەم

بوارەشدا

کوئەلیەکی سیاسی دروست کرد، پاش ئەوەی تەجمید کرا بە ھۆی

کارە

لاوەکی یەکانیەو ھە پێش شوێش.^٣

٥- بەئەفسەرێکی ڕا ڕا ناسرا بوو، لەگەڵ ئەوەی توانای کۆکردنەو ھە

خەلکی ھەبوو

لە دەوری خۆی.^٤

چەند ھۆکاریکی تر

١- بەعسی یەکان رۆلی باشیان گێڕا لە ھاندانی شەواف بۆ دژایەتی

کردنی قاسم

کە دژایەتی پرۆژەیی یەکییتی عەرەبی نیوان کۆماری عەرەبی

یە کگرتوو و عێراقی

دەکرد.

٢- موصل شارێکی نەتەویدی موخافیز کاربوو، چالاکانە بەشداری

ریکخراوی ئەفسەرانی ئازادیخوازیان کردبوو، لەسەر دەمی شوێشدا

پشتیوان و ھاوسۆزی شوێش بوون، بەلام ئەو ئەفسەرانی موصلی بوون و

لە ریکخراوی ئەفسەرانی ئازادیخوازدا بوون، پێیان وابوو کە پەرەوێز خراون

و پۆلیان پێنەدراو، لەھەمان کاتدا خەلکی موصل بپروایان وابوو لە

سەر دەمی دەسەڵاتی پاشایەتی دا پەرەوێز خراون و لەم کاتەشدا کەس

^٣ - فرحان، اللواء الركن عبدالکريم، ثورة ١٤ تموز في العراق، الجزء الاول، ص ٩١، ٩٠، مؤسسة الکتاب

العربی للدراسات والترجمة والنشر، باریس، ١٩٨٦

^٤ رشید، عبدالوهاب حمید، العراق المعاصر، دار المدى للثقافة والنشر، سنة ٢٠٠٢ ص ١٤٥.

ئاوپىيان ئى ناداتەو و ھەل و مەرجى ژيانىيان زۆر خراپە، دەكرىت ووتارەكانى عەبدولسەلام عارفىش كاريگەرى خۆى ھەبوويىت لەسەريان، بەتايبەت ئەوكاتانەى جەولەى شارەكانى دەكرد و ھەندىك جار پەخنەشى لەدەسەلاتى قاسم دەگرت، بۆنمونه جاريك لەووتاريكىدا لەموصل بەگالته جارپىيەو ووتبوى: دەسەلاتى مەركەزى جياوازى ناكات لەنيوان گەپرەكى (باب البيض) (كەگەپرەكىكى ھەژارنشىنى موصل بوو)، لەگەل گەپرەكى (باب السرايا) (كەگەپرەكىكى دەولەمەندى شارى موصل بوو)، ديارە (عارف) مەبەستى گوى نە دانى حكومت بوو بە شارى موصل لەپرووى خزمەت گوزارپىيەو.. ھەرەھا ئەو ئەفسەرەنەى خەلكى موصل بوون و لەريكخراوى ئەفسەرەنى ئازادىخوازا بوون، ھەميشە سەربەخو بوون و نەكەوتبوونە ژيەر كاريگەرى دەسەلاتى مەركەزىيەو^۱

۳- بەھوى ھەلکەوتەى شوينى جوگرافى موصل و نزيكى لەسورىاو ھەلەو کاتەدا لەچوارچيۆەى كۆمارى ەرەبى يەكگرتودا بوو، ديارە موصل لەبەر نزيكى لەسورىاو زياتر ساز بوو بۆ ئەنجام دانى جولانەو كە. سەرەراى ئەمەش ليژەدا نابيىت پۆلى عەبدولناصر بۆ سەرخستنى جولانەو كە لەياد بکەين.

جگە لەم ھۆکارانە، بوونى ئەمريکاش لەپشت مەسەلەكەو ھۆكاريكى ترە كەلەدوايدا ئامازەى پى دەكەين و خۆى لە خويىدا كاريگەرى بەرچاوى ھەبوو لەسەر جولانەو كە و كات و شيوازى بەرپۆەبردنى جولانەو كە..

ئەم ھۆکارانە پۆليان گيژا لە سازاندنى زەمينەى لەبار بۆ جولانەو كە كەزۆرشتى خستە ژيەر پرسيارەو، پيکەو ژيان، فرەيى، ليژوردەيى،

^۱ - ھەمان سەرچاوى پيشور ل. (۱۴۴، ۱۴۵)

په یوه نډی نیو دهوله تی و دهستیوهردانی وولاتان، شه‌ری به‌رژوه‌ندییه‌کان له‌نیوان وولاتانی زله‌یزدا، شه‌ری به‌رته‌سک‌کردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی به‌رام‌به‌رو فراوان‌کردنی هه‌ژمونی خود... بززیاتر هه‌نگاو نان له‌گه‌ل په‌وتی رووداو‌ه‌کاندا له‌سه‌ر سی^۲ په‌ه‌ند باس له‌زه‌مینه‌سازی جو‌لانه‌وه‌که ده‌که‌ین:

یه‌که‌م/له‌سه‌ر ئاستی ناوخو

پاش دورخستنه‌وه‌ی عارف له‌ده‌سه‌لات و زیندانی کردنی له‌لایه‌ن قاسمه‌وه، پی‌شه‌وایه‌تی کردنی (یه‌که‌گرتنی خیرای نیوان عیراق و کو‌ماری عه‌ره‌بی یه‌که‌گرتو)، که‌وته‌ ده‌ستنی (رفعت الحاج سری) که‌له‌وکاته‌دا سه‌روکی به‌په‌وه‌به‌رایه‌تی هه‌وال‌گری سه‌ربازی بوو^۲ نو‌سین‌گه‌که‌ی له‌ته‌نیش‌ت نو‌سین‌گه‌که‌ی قاسم‌دا بووه له‌وه‌زاره‌تی به‌رگری، به‌و جو‌ره‌ش په‌که‌وتنیک دروست ده‌بی‌ت له‌نیوان هه‌ریه‌که‌ له (سپری) و (نازم ته‌به‌چه‌لی)^۳ که‌ته‌به‌چه‌لی هه‌ستیت به‌شو‌پ‌شیکی سه‌ربازی که‌له‌وکاته‌دا سه‌رکرده‌ی تیپی دوو بووه له‌ناوچه‌ی که‌رکوک، (سپری) یش به‌هاوکاری ئه‌فسه‌رانی یه‌کی‌تی خواز هه‌ستن به‌ ئاب‌لو‌قه‌دانی قاسم له‌نو‌سین‌گه‌که‌یدا... پی‌ویسته بووتریت پاش سه‌رکه‌وتنی شو‌پ‌ش سی^۲ ئاراسته له‌نیو ده‌سه‌لاتی سه‌ربازیدا

^۲ - رفعت الحاج سری، کسایه‌تی‌یه‌کی موته‌ده‌ین بووه و خاوه‌نی بیروباوه‌رنکی ئیسلامی به‌هیزبووه، بنه‌ماله‌که‌یان خادم و کلیداری مزگوتی (جامعه‌ اسام اعظم) بوون و سه‌رپرشتیان کردووه، یه‌که‌یک بوون له‌بنه‌ماله‌ شه‌ریفه‌کانی به‌غداد و رۆ‌حی دینداری زال بووه به‌سهریدا، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی خاوه‌نی هه‌ستیکی نه‌تو‌ه‌یی عه‌ره‌بی به‌رچاوبووه..

^۳ - بنه‌مالی ته‌به‌چه‌لی له‌بنه‌ره‌تا ده‌که‌ره‌تووه‌ بو(حه‌ما) له‌سوریا و پیش زیاتر له ۱۶۰ سا‌ن ها‌تو‌نه‌ته‌ شاری به‌غداد، باب‌ای‌پیرانی به‌ئاراسته‌یه‌کی سه‌له‌فی ناسراون و قوتا‌بخانه‌ی (ته‌به‌چه‌لی) یان هه‌بووه له‌به‌غداد که‌ئاراسته‌ی سه‌له‌فی هه‌بووه، له‌وه‌سیتنا‌مه‌که‌یدا کاتی‌ک که‌له‌سین‌داره‌ ده‌دریت ته‌به‌چه‌لی نامۆ‌گاری مناله‌کانی ده‌کات تاده‌ست به‌قورئانه‌وه‌ بگرن و کاری پی‌یکه‌ن، له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا خاوه‌نی هه‌ستیکی نه‌تو‌ه‌یی به‌رچاوبووه.. شایانی باسه‌ هه‌ریه‌که‌ له (سپری) و (ته‌به‌چه‌لی) له ۱۹۵۹/۹/۲۰ له‌سین‌داره‌ دران له‌گه‌ل ژماره‌یه‌کی تری ئه‌فسه‌ردا، به‌تارانای تیره‌گلان له‌جو‌لانه‌وه‌کی شو‌افدا..

دروست بوو، هندیکیان به سهرکرده یی عه بدول کریم قاسم و هندیکی
 تریان به سهرکرده یی عه بدولسه لام عارف، لهه نیوه شدا ههریهک له سپری و
 ته به قچه لی له گهل هیچ یهک لهو بالانه دا نه بوون و خویشان به خاوه نی
 راسته قینه ی فیکره ی دامه زرانندی نه فسه رانی ئازادیخواز ده رانی (به تایبته
 سپری) ^۱ و پی یان وابوو واده ی شوپشیان لی دزراوه و له نیوان قاسم و عارفدا
 نه مان په راویزخراون، هه ربویه ش ده یان ویست مافی خویشان وهرگر نه وه و
 که و تنه هه ولی روخاندنی ده سه لاتی قاسم .. هه رله و سه ربویه نده شدا عه قید
 عه بدلوله هاب شه و اف په یوه نندی ده کات بهم کوومه له یسه وه له به رواروی
 ۱۹۵۹/۳/۱ و له سه ره ئه وه ش رازی ده بیته که ئه و شوپش له موصله وه
 رابگه یه نیت، به و پیودانگه ی ئه وه یزه ی له ژیرده سستی ته به قچه لیدایه
 کهسانی زوری تیدایه که دژ به یه کیته عه ره بی کشتگین .. بهم جوړه ش
 ئه رکی ده سستگیرکردنی قاسم به جی هیلرا بو (سپری) و هندیکی
 له که سایه تی به سیاسی به کانی ش به لینی یان دا که له به غداد و له کاتی
 راگه یانندی شوپشدا راپه رین نه نجام بدن ... ^۲

^۱ - اطراف من التاريخ السياسي العراق . بحث لم تنشر، للمفكر والمحامى العراقي محمد احمد الراشد.

^۲ - لیث عبدالحسن الزبیدی له کتیبی (ثوره ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق) ل ۳۶۵، ۳۶۶ ده نویست، سه رتا بریار
 وابوو که عیم (نازم تمهه قچه لی) یاخی بوونی سه ربازی له ناوچه کانی ژیرده سته لاتیدا (کوردستان) رابگه یه نیت،
 و (شه و اف) یش له موصل پشتگیری لی بکات، پاش ئه وه ئه و یه که سه ربازیانه ی که لایه نگیری شوپش بوون ده ست
 بدنه جو له کردن، و ده ست بگرن به سه سه ربازگه ی (الوشاوش) و سه ربازگه ی نه نداد یاری (الرستمیه) و حامیه ی
 و ه زارده تی به رگری، پاشان هندیکی بیکه ی نه ره کانی ئه م جو لانه وه به هه ستن به ده سستگیرکردنی قاسم و لایه نگرانی،
 ئیتر نایا له نویسنه که ی خویدا بیت له و ه زارده تی به رگری یان له پرتگی ده ره جوونی دابیت، له هه مان کاتدا
 فهوجیکی سه ربیه جو لانه وه که هه ستن به گرته ی باره گای په خشی رادیو یی، سه ره رای یه که کانی جیگیر له هه ولیتر و
 عه قده و موسه یب، ئه و له سه عات (۷) سه ره له به یانی شوپش، جو له ده که ن، پاش ئه وه ی شوپش له مرادیو ی
 موصله وه راگه یه ترا به ره ها ئه م نه فسه رانه په یوه ندیان به پی شه وای پارتیه سیاسی به کانه وه کردبوو، ئه وانی ش
 بریار یان دابوو له کاتی شوپشدا راپه رین نه نجام بدن.

ئەو ھۆکارانەى مەسەلەكەى گەيانە ئاستى تەقینەو، پەوانەکردنى
 پىشتىوانانى ئاشتى بوو بۆ موصل و گرتنى كۆنگرەى پىشتىوانى ئاشتى
 لەو شارەدا، لەم نۆو شەدا شەمەندەفەرەكانى ئاشتى ژمارەىكى زۆر
 لەئەندامانى ئەم پىكخراوہیان لەزۆرەى شارەكانى عىراقەو گواستەو
 بۆ موصل تالە ۱۹۵۹/۳/۶ كۆنگرەكە بىەستىت^۳ بەلای ئەفسەرانى يەكیتى
 خوازەو بەستنى ئەم كۆنگرەى، بەسەرکەوتنىك دەھاتە ژماردن، بۆیە
 بەردەوام چاودىرى ھەنگاوەكانى كۆنگرەكەیان دەکرد...^۴ لەسەر ئاستى
 زەمینە سازى ھەنگاوە ناوخۆییەكان بارەكە بەم جوړە گوزەراو بەدەر لە پلان
 و نەخشەى (سپرى) و (تەبەقچەلى)، شەواف لەلایەن خۆیەو پىلانى دیارى
 كراوى خۆى ھەبوو تا كارى پىبكت، بەئەنجام دانى چەندین سەردان و
 ناردنى نوینەرو نامەو پەيوەندى تەلەفۆنى لەنێوان بغداد و كەرەكوك و
 موصلدا، زەمینەى تەقینەوہى بارەكە رەخسا..

^۳ - شەواف سەردانىكى بەغداد دەكات كەلە ۲/۱۷ تا ۲/۲۸ ۱۹۵۹/۲ درێژەى دەبیت، لەپێناو قەناعەت كردن
 بەقاسم بۆ ھەلۆشاندنەو كۆنگرەى ئاشتى موصل، وپاش چەندین كۆنۆو لەگەل قاسمدا سەركەوتوو نەبوو لەم
 كارەدا، ھەرلەو بۆ ھەتھام شەو دەكۆتتە ھەولێ دروست كردنى ھارەنگى لەگەل ھەندىك لەئەفسەرانى
 بەغداد، تاپشتىوانى لێكەن لەكاتى ھەلایسانى شۆرشى دا، لەنێوشیاندا (عقید الركن عبدالرحمن
 عبدالستار) فەرماندەى لىواى (۸) لە ھەیانىيە، و (عقید الركن خالد المدفعى) فەرماندەى فوجى لىواى
 ۱۹ (سەربازگەى رەشىد) و موقەدەم ركن سەعدون - سەین فەرماندەى فوجى (۲) لىواى (۲۰) بۆریرسى
 پاراستنى رادبۆ، و (مقدم الركن عارف عبدالرزاق) فەرماندەى بنكەى ھەیانىيە، (رائد خزعل السعدى)
 فەرماندەى كەتیبەى تانكەكان و ... لەبەردەم ئەماندا شەواف سەرتەندى خوارەبوو گەورەیتوو كۆنگرەكە
 بىەستىت، كارێك دەكات گۆمى خۆرێن بگاتە ئەژنۆ! (سەرچاوە: الصراعات بين عبدالكریم قاسم والشيوعيين
 ورفعت الحاج سري والقوميين) نوسىنى عقیدالمقەاسد خلیل ابراهيم حسين، بەرگى دوو، ۱۹۸۸، بغداد
 ۲/۶ تا ۲/۶..

^۴ - خەدرى، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۴.

واپێدهچیت بزو تنه وهی نه ته وایه تی به سه ره جه م ده زگا سیاسی و ئیعلامیه کانیه وه ، پێش وهخت ره سمی ئه وه که سایه تی یه ی کیشابیت که وه ک سه رکرده له عیراق ده رده که ویت، جه مال عه بدولناصر ده یو یست ئه م نه خشه یه به پی ی خواستی خۆی بگوزری، پێش شوپشی ۱۴ ی ته موزو ته نانه ت دوا ی شوپشیش.. بۆیه سوربوو له سه ره وه ی که ده بیت ئه وه پۆله یه یه کیک بیت له پۆله کانی خۆی، چونکه عه بدولناصر له دژایه تی کردنی ده سه لات ی پاشایه تی دا له عیراق پشکی به رچاوی هه بوو، به تایبه ت له بواری فه راهم هی نانی زهنیه تی ئاماده گی شوپش.. له هه مان کاتدا عه بدولناصر سه ره و ته یکی زۆری میله ته ی هه ژاری میسری خه رج کرد له سه رخستنی ئه م شوپشه دا، سه ره و ته ی که ده تانرا گه وه ترین کۆمپانیای پیشه سازی پی دروست بکریت، هه رچه ند له دوایدا شوپش بی زانیاری عه بدولناصر ئه نجام درا..^۱

به ده ر له م حاله ته کۆمه لیک له فسه رانی لیژنه ی بالا و به خودی قاسمیشه وه، دژی هه رجۆره یارمه تی و هاوکارییه کی راسته وخۆی عه بدولناصر بوون، و ده یان ویست شوپشی که ئه نجام به دن به دوربیت له هه رجۆره هه ژمونیک ی ده ره کی.. له گه ل ئه وه ی ژماره یه کیش له ئه فسه ره نه ته وه په رسته کان خۆیان به قه رزاری عه بدولناصر ده زانی له سه رخستنی شوپشدا، ئه مه مایه ی نیگه رانی بوو که سه رانی شوپش له عیراق و به تایبه ت ده سه لات ی یه که م نه ک هینده ی خۆی به منه تباری عه بدولناصر بزانی، و له سه ر هیل و نه خشه ی سیاسی ئه و بروات، به لکو که وه ته دژایه تی کردنیشی

^۱ - العلوی، حسن (عبدالکریم قاسم رؤیه بعد العشرين) منشورات دار الزوراء، لندن ۱۹۸۳، ص ۱۰۶.

و سهړكوتی ئهوانه شى ده كړد له سهړسياسه ته كانی عه بدولناصر دهړون، هه ربويه ش چاوه پروانی ده كړا عه بدولناصر گورزی خوۍ له دهسه لاتى قاسم له عيراقدا بوه شينى به هر شيو هيهك بوو بټت...

پاش ئه وهى ناكوكى كه و ته ديوان قاسم و عارف له سهړمه سه لهى يه كيټى عه ره بى ^۲ ئه م ناكوكى يه هه ربه خيرايى ناو هندی هه ريهك له قاسم و عه بدولناصري شى گرته وه، چونكه سياسه ته كانی قاسم مايه ي ره زامه ندى عه بدولناصر نه بوو، ليړه شه وه د ژايه تى كړدى يه كتر له پى راگه يان دنه وه ده ستى پى كړد، له گه ل گرژى زياترى نيوان قاسم و عارفدا ئه م هيړشانه ش پوه زياد بوون بوو، به لام له سهړه تاود هيچ يه كه سايه تى يه كانی يه كه مى دهسه لاتى نه گرته وه، هيړشى ميسريه كان د ژى شيوعيه كانی عيراق بوو، (محمد حسنين هيكل) له نامه يه كى كراو هيدا بو قاسم سهړ سوپرمانى خوۍ نيشان دابوو له سياسه تى پشت گوى خستنى كيښه ي عه ره بى و وازه ينان له پوژن او او بوشيو عيه ت كه چي يان بو بټت ئه نجامى بدن، هه لمه تى عيراقيش د ژ به ميسر زياتر له سهړه وه ره ي نه بوونى ديمو كراسى و ئه وهى ناوى ئى راوه به نه ته و ايه تى ساخته له ميسر، خوۍ ده بينيه وه.. له مانگى شوبا تدا هه ريهك له عيراق و ميسر هيړشه كانيان د ژ به يه كتر سو ك كړد، به لام ئه مه ئه و هيور بوونه وه يه بوو به هيور بوونه وه ي پيش گه رده لول، چونكه هه ردوو

^۲ - ده كرت ناكوكى نيوان قاسم و عارف له م خالاند كورت بكه بينوه ههوك بهر نيز (عقيد المتقاعد عباس قادر على) له وه لامى پرسيار تكمدا له م باره يوه ناما ژى پيداوه و ده ليت: ۱- ململاتى و حمزى دهسه لات، ۲- ناكوكى يان لسم له ناو بردنى بنه مالى پاشايه تى كه نه نجام درا. قاسم نه يارى مو كوشتنه بووه، ۳- نيجرا كړدى همدىك داميزان زور گرنگ و دور خستنه وه عقيد عبدالرحمن عارف و ليوى زړپوشى شمشم و كميتيى زړپوشه كان كه مو سهړو كايه تى ده كړدن بو (نيچ پرى) ۴- كوږينه وهى عارف له گه ل عه بدولناصر و باس كړدن له مه سه له ي يه كگرتنى خيترى نيوان عيراق و كومارى عه ره بى يه كگرتو...

حکومه‌تی قاسم و عه‌بدولناصر زانیارییان له‌سه‌ر کوده‌تایه‌ک هه‌بوو که ده‌گونجیت له‌عیراقدای پروویدات...^۱

بو‌ری‌ک‌خستنی شی‌وازی په‌یوه‌ندی سه‌رکرده‌کانی جولانه‌وه‌که و حکومتی کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوو، (عبدالمجید فرید)ی مولحه‌قی سه‌ربازی کاروباره‌کانی پیکده‌خست، بو‌ئهم مه‌به‌سته‌ش په‌یوه‌ندی کردبوو به‌سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی جولانه‌وه‌که‌وه، پاشان داواو خواسته‌کانی که‌یاندبوونه‌گه‌وره‌به‌پرسانی کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوو، به‌تایبته (عبدالحلیم سراج) که‌وه‌زیری ناوخوی هه‌ریمی باکووری کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوو‌بوو، و ئه‌وه‌شی زیاتر پالنه‌ری مه‌سه‌له‌که‌بوو ئاهه‌نگه‌کانی یادی یه‌کگرتنی میسرو سو‌ریا‌بوو له‌کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوودا، هه‌ربو‌یه‌ش جه‌مال عه‌بدولناصر پریاری مانه‌وه‌ده‌دات له‌دیمه‌شق تازیاتر ئاگاداری ره‌وتی گو‌پرانکارییه‌کان بی‌ت، دیاره‌له‌وکاته‌دا ده‌بی‌ت ئاگاداری زه‌مه‌نی جولانه‌وه‌که‌بو‌بی‌ت.. له‌به‌ره‌نجامی هاتو‌چو‌ی نی‌وان نو‌ینه‌ری کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوو له‌نی‌وان به‌پرسانی کۆماری عه‌ربی یه‌کگرتوو و، سه‌رانی جولانه‌وه‌که، عه‌بدولناصر له‌سه‌ربه‌خشینی ئهم یارمه‌تی‌یانه‌پازی ده‌بی‌ت:

۱- ناردنی ئیستگه‌یه‌کی په‌خش بو‌پراگه‌یاندنی شو‌پرش.

۲- پیدانی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی پی‌ویست.

۳- ناردنی که‌تیبه‌یه‌که‌له‌هی‌زی (مغاویر) له‌گه‌ل وه‌جبه‌یه‌که‌فرو‌که‌ی

جه‌نگی جو‌ری (میگ) گه‌رباره‌که‌پی‌ویستی کرد، بو‌سه‌رخستنی شو‌پرشه‌که...^۲

^۱ کهنالی تاسمانی نه‌بو‌زه‌بی به‌رنامه‌ی (بین‌الزمانین) سه‌ره‌تای ۲۰۰۲ ئاماده‌و پی‌شک‌ه‌ش کردنی (احمد مه‌نا).

دەربارەى پەيوەندى نىۋان جەمال عەبدولناصر و سەرکردەكانى
 جولانەوەكەى شەواف (صلاح نصر) ى بەرپۆەبەرى دەزگای موخابەرەتى
 مىسر لەسەر دەمى جەمال عەبدولناصر دا دەلیت: (عبدالحمیم سەرەجى
 وەزىرى ناوڭوى ھەرىمى باكوورى كۆمارى عەرەبى يەكگرتوو، زۆرى
 كەردبوو لە عەبدولناصر بەرپۆەكەستنى كودەتايەك دژ بە عەبدولكەرىم قاسم و
 قەناعەتى پۆكەردبوو كە گەربۆتوو ئەم كارە نەكرۆت، ئەوا عىراق دەكەوۆتە
 چنگى شىوعىيەكانەو و ھىچ بواریكى تر نامىنۆتەو.. عەبدولناصر یش
 لەسەر ئەم پۆشنیارە پازى دەبۆت و پەيوەندى دەكات بە عەقىد
 عەبدولوەھاب شەوافەو كە سەر كەردەى لىوای موصلى باكوورى عىراق بوو،
 شەواف یش ئامادەى تەواوى نیشان دابوو بۆ ئەنجام دانى كودەتايەكى
 سەربازى بە سەر ھوكمى قاسمدا، شەواف پۆیستى بە ئۆستگەيەكى
 رادیۆی ھەبوو كە لەمیسەرەو بۆى پەوانە بكرۆت، لەم بوارەشدا سەرەج
 ھەستابوو بە ناردنى بەكرۆگىراو لە (دیر الزور) كە پرچەك كرابوون بەكەل
 و پەلى سەربازى و زانیارى^۲..

تاسەردەمى پوودانى جولاندە،وەكە، پۆكەوتن ئەنجام درا لە نىۋان
 ئەفسەرە نەتەو پەرسەكان و بەرپرسانى كۆمارى عەرەبى يەكگرتوو، بەم
 جۆرە زەمىنەى دەرەكیش پەخسا بۆ جولانەوەكە.. تائەوەى مابوو
 جولانەوەكە پوودات..

۲ - حسين، العميد المتقاعد خليل ابراهيم (الصراعات بين عبدالكريم قاسم والشيوعيين ورفعت الحاج سري
 والقوميين) الجزء الثانى، الطبعة الاولى، ۱۹۸۸ بغداد، ص ۳۵، ۳۶، ۵۱. ھەروەھا كەنالى ناسمانى شەبۆزەبى
 بەرنامەى (بين الزمىن)

۳ - كەنالى ناسمانى ئەبۇ زەبى بەرنامەى (بين الزمىن) سەرەتای ۲۰۰۲ ئامادەو پۆشكەش كەردنى (احمد مەھنا).

پاش كۆتايى ھاتنى جەنگى جىھانى دووھم، و دەست پيكردى
جەنگى ساردى نيوان ئەمريكا و يەكيتى سۆقييەت، بەردەوام حكومەتى
ئەمريكا ھەوليدەدا، سنورى قەلمرەوى سياسى و ئابورى خۆى فراوان
بكات و چەندىن ھەوليشى لەم نيوھدا خست گەر، بيگومان ھەلايسانى
شۆرشى ۱۴ تەموزى ۱۹۵۸ يىش لەعيراق، مايەى نىگەرانى و ترسى
ئەمريكا بوو، چونكە كارەكە شتيكى چاوەروان نەكراو بوو لەوان ساتەدا و
بەوخيرايبە شۆرش پروبدات، بەدەر لەوھى ئەمريكا خەريك بوو سەرکەوتوو
دەبوو لەوھى عيراق لەسەنتەرى ھەژموونى بەريتانى بەرەو سەنتەرى
ھەژموونى خۆى بخاتەرى، بەتايبەت لەساتە نزىكەكانى پيش ھەلايسانى
شۆرش، چونكە ئەمريكا پلانى ئەوھى دارشتبوو تالە عيراقەوھ پەرە
بەھەژموونى خۆى بدات و لەم نيوھشدا پەيمانى بەغداد بەشيك بوو لەو
ھەولانەى ئەمريكا، ئەمەش بەدەر لە خودى عيراق وەك وولاتيكي دەولەمەند
و خاوەن نەوتى ناوچەكە، ھەربۆيەش (ئايزەنھاوەر) ى سەرۆكى ويلايەتە
يەكگرتووھەكانى ئەمريكا كاتيک ھەوالى شۆرشى ۱۴ تەموزى پيگەيشت،
وەك گوزارشتيک لەبارەكە پايگەيان: ئەمەئەو و لاتەبوو كەئيمە بەتەواوى
متمانەمان كردبوو سەرى تاوەك قەلايەك بۆگەشەکردنمان بەكارى بەينين
لەناوچەكەدا..

ھەرلەبەر مەترسى ماكەكانى شۆرشى عيراق بوو كە كەشتيگەلى
شەشەمى ئەمريكى ھەستا بە پرۆسەى (دابەزاندنى سەربازى) بۆكەنارەكانى
بەيروت لە ۱۵ تەموزى ۱۹۵۸ و (لەكاتيكدە نورى سەعيد بەليني بە (كميل
شمعون) ى سەرۆكى ئەوكاتەى لوبنان دابوو كەعيراق ھەستى بەم كارە،

كەچى لەم كاتەدا بارەكە پىچەوانە بووبوويەو (بەريتانىاش ھىزىكى پەرەشوتەوانى لەئوردون دابەزاندا. ^۱ ئەم دابەزانە سەربازىيەش ناسرا بەدابەزانەنى ئەنگلۇ- ئەمريكى، بەلام نەيان توانى بەر بەبەرەو پىش چوونى دامەزناندى زياترى ھەلو مەرجى سياسى و سەربازى عىراق بگرن، ھەربۆيەش ئەمريكا ھەولیدا دژە كۆدەتايەك رىك بخت، و لەژىر پەردەى (ناصريدا) بەرپۆهەبچى... ھەرچەند ھوكمى ناصرى پزىمىكى بەكرىگىراوى ئەمريكى نەبوو، باكاتىك ھاتە سەردەسەلات لەيوليو ۱۹۵۲ پىشتىگىرى ئەمريكاى ھەبوبيت، ئەمەش بەپىى بانگەشەى ھەندىك بەرپرسى موخابەراتى ئەمريكى (CIA).. ئەمريكا بەجۆرىك دەپروانييە پروژەى يەكيتى عەرەبى كەميسر ھەولى بۆدەدا، پروژەيەكى جدى و سەركەوتوو نى، چونكە پىويستى بەزۆربەنا ھەبوو كەتتیدا نەبوو، بۆيە ئەمريكا ترسى جدى لەتەرحى ئەم مەسەلەو ھەولەكانى ميسر نەبوو بۆى، لەھەمان كاتيشدا دەكرىت لەگەل ھەندىك پروژەى ئەمريكى يەكى گرتبىتەو لەناوچەكەدا بۆلىدانى بزوتنەو چەپ و شوپزىگىرپىيەكانى حساب بۆكراو لەسەر ھەژمونى سۆقييەتى، بەم پىودانگەش واشنتۆن خوشتال بوو بە يەكيتى نيوان ميسرو سوريا. ^۲

بەلام ئەوھى جىگەى سەرسورمان بوو كەھەلويستى موخافىزكارانەى ئەمريكا بەرامبەر بزوتنەوھى ناصرى وھەربەخىرايى پاش شوپزى ۱۴ى تەموز گۆراو سياسەتى ھەماھەنگى بوويە كۆلەكەى سياسەتى ئەمريكى لەپوخاندنى دەستەلاتى قاسمدا، ھەرچەند نەتەوہەپرست و ناصرييەكان

^۱ - كىئالى ئاسمانى ئىمىر زەبى بىرنامەى (بين الزمىن) سەرتەى ۲۰۰۲ ئامادەو پىشكەش كردنى (احمد مەنا).

^۲ - نجم، محمود، المفاوضة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۰۸.

نكۆلى ئەم راستىيە دەكەن، بەلام (هیکل) لەم دواييانەدا، (دۆکیۆمېنتىكى
 نھيىنى گىرنگ، كەبەپىۋەبەرى CIA ئامادەى كىردىۋو پاش چەند پوژىك لە
 شوپشى ۱۴ى تەموز و لە ۸/۸/۱۹۵۸ بىلاۋىراپىۋە كەپاستى ئەم مەسەلە
 دەخاتە پىۋى بىلاۋىكىردىۋە^۱ راڭەى ئەۋىئاراستىيە دەكات كەۋاى كىردىۋە
 سىياسەتى ئەمىرىكى بگاتە ئاستى لىك گەيشىتىن لەگەل قاهىرەدا..
 بەمەبەستى سەرخستنى ھەولەكەى شەۋاف و دوورخستىنەۋەى عىراق
 لەناۋچەى ھەژمىۋىنى سۆقىيەتى و بەرىتانى، بۆيە پىرۇسەكە زۆر بەخىرايى
 ھەنگاۋى نا و بەچاۋدىرى پاستەۋ خۆى عەبدولناصر، كەبەپىرسىيارىتى
 پەيۋەندى كىردى پاستەۋخۆى خستىۋە ئەستۆى (عبدالحمىم سەراج)
 وعقىد (عبدالحمىم فرىد) مولحەقى سەربازى كۆمارى عەربى يەكگىرتىۋ
 لەبەغداد.^۲

ھەرچەند لەۋكاتەدا ئەۋ پەلەكىردنە ھەبىۋ، بەلام ھەندىك لە ئەفسەرە
 نەتەۋەپەرستەكان، رازى نەبىۋن لەسەرىپەلەكىردن لە جۈلانەۋە،
 بەۋپىۋىدانگەى كەلەۋ كاتەدا حزبى شىۋى ھەژمىۋىيان ھەبىۋە و مەترسى
 ئەۋەدىان ھەبىۋە بارەكە لەبەژمەۋەندى ئەۋان بشكىتەۋە، بەلام شەۋاف زۆر
 سۈرۋىۋ لەسەر شوپش و پەلەلى كىردى..^۳ لەلەيەكى دىكەشەۋە دەكرىت ئەۋ
 پەلەكىردنەى عەبدولناصرىش بۆئەۋە بگەپىتەۋە كەتىشكى سەۋزى
 لەۋاشىنتىۋەۋە ۋەركىتبىت، بەپىۋىستى ۋەلامدانەۋە بەسەردانەكەى
 (ماكمىلانى) سەۋك ۋەزىرانى ئەۋكاتەى بەرىتانىا بۆ مۇسكۆ،^۴ ۋ دەربىرىنى

۱ - نجم، حمود، المقاتبة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۰۸.

۲ - حسين، خليل ابراهيم، (ثورة الشواف) ج ۴ ص ۱۵۹.

۳ - حسين، خليل ابراهيم، (ثورة الشواف) ج ۲ ص ۱۴.

۴ - نجم، حمود، المقاتبة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۱۲.

نیگه‌رانی له‌ده‌ستی‌وه‌ردانی له‌ناوچه‌ی ژێره‌ژموونی هه‌ردوولا یاندا..
 پێویسته‌ بووتریّت ئهم كوده‌تا یه‌ نه‌ینی‌یه‌ك بوو هه‌تا هی‌نده‌ی رۆژنامه‌ی
 (تایم) له‌ژماره‌ی ۸ی شوباتی ۱۹۵۹ ئاماژه‌ی پێ‌ده‌كات و ده‌لیت: هه‌ندیك
 هه‌وال باس له‌كوده‌تایه‌ك ده‌كهن كه‌له‌لایه‌ن ژماره‌یه‌ك ناصرییه‌وه‌ رێك
 ده‌خړیّت له‌ناوسوپای عێراقیداو له‌ به‌هاری ئهم سالدا..

له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی كه‌هه‌ریه‌ك له‌ (رفعت الحاج سری) و (نازم ته‌به‌چه‌لی)
 له‌گه‌ل ئه‌نجام دانی جولانه‌وه‌كه‌دا نه‌بوون له‌وكاته‌دا و به‌و په‌له‌كردنه‌، به‌لام
 له‌دوایدا ئه‌وه‌ به‌ته‌واوی پوون بووه‌ كه‌خودی عه‌بدولناصر له‌پشتی دانانی
 كاتی جولانه‌وه‌كه‌وه‌ بووه‌ و سه‌رجه‌م ئه‌و په‌یوه‌ندی و ناردنی
 پێداویستی‌یه‌ی گه‌یه‌نرایه‌ موصل، هه‌مووی له‌و كاته‌دا بوو كه‌ (تیتۆ)
 به‌سه‌ردانیکی ره‌سمی ها‌ت‌بووه‌ كۆماری عه‌ره‌بی یه‌كگرتوو له‌ (حه‌له‌ب و
 لازیقیه‌) دا‌بووه‌، هه‌روه‌ك چۆن ئه‌وه‌ش به‌دیارده‌كه‌ویّت كه‌ژماره‌یه‌ك
 له‌ئه‌فسه‌ره‌كان هه‌ماهه‌نگی‌یان نه‌بووه‌ له‌گه‌ل پلانه‌كه‌دا^۵ و ده‌كریّت شه‌واف و
 ئه‌وسه‌ركردانه‌ی لی‌وه‌ی نزیک بوون له‌لایه‌ن عه‌بدولناصره‌وه‌ له‌سه‌رخستنی
 جولانه‌وه‌كه‌ دُنیا كرابه‌وه‌ به‌هۆی لاوازی ده‌سه‌لاتی سیاسی و سه‌ربازی
 قاسم و هه‌روه‌ها پش‌ت‌گی‌ری كۆماری عه‌ره‌بی یه‌كگرتوو، به‌هاوكاری ئه‌مریكا،
 تاجیدی له‌دوایدا پاش سه‌ركه‌وتنی شو‌رش هی‌نده‌ سه‌ركرده‌ی سه‌ربازی
 زۆر نه‌بن خۆیان بكه‌نه‌ خاوه‌نی جولانه‌وه‌كه‌و له‌م نی‌وه‌شدا هه‌م پۆلی كۆماری
 عه‌ره‌بی یه‌كگرتوو ئاما‌نجه‌كانی وون ببیّت و هه‌م ململانی‌ی ده‌سه‌لاتیش
 سه‌ره‌له‌بدا، هه‌رچه‌ند زۆریك پێ‌یان وایه‌ ئه‌نجام دانی شو‌رشی ۱۴ی ته‌موز

۵- نجم، محمود، المفا‌یضة بین برلین و‌بغداد الخلفیة الت‌اریخیة ل‌حرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۱۴.

بەو جۆرەى كە پروویدا زیاتر بە مەبەستى دەسلەت گرتن بوو بەسەر
حوكمدا و كورت كردنەوہى دەسلەت بوو لەچەند كەسىكدائ.

لە سەرچەم ئەوانەى باسگران بەدەر دەكەوئ كە جولانەوہەى شەواف
لەدەرەوہ رینمایى كراوہ. بەرپىگەى سنورى سوريادا پيداويستى سەربازى
و لوجستى سەربازى بۆھاتووہ، ھەرودھا ولاتانى پەيمانى بەغداديش ،
ئەمانيش بەھەمان شپوہ كەلەژئ ھەژمونی ئەمريكادا بوون لە پاش سالى
١٩٥٧ وە، لەدوايدا لەرپىگەى تورکياوہ بەدوورنەبوون لەوہى لەموصل دا
پروویدا، لەبەرئەوہ شكستى جولانەوہەى شەواف ، پيش ئەوہى
شكستىكى ناوخۆى نەتەوہىيەكانى عىراق بئت، بەشكستى ھەژمونی
ئەمريكا درايە قەلەم..^١

بەدەر لەوئامادەگىيانەى باسكرا لەسەر ئەنجام دانى جولانەوہەى،
ھيشتا ھەندىك خال مابوو كەلەنيوان سەركردەكانى جولانەوہەى جىگەى
مشتو مەبوو، كەلەدوايدا بەسەلجى بەسەر جولانەوہەى شكايەوہ و ئامانجى
خۆى لەدەست دا، كە من ليرەدا ھەندىك لەو خالە ناكۆكانەى ساغ نەكرايەوہ
پيش جولانەوہەى بۆھۆكارە دەرەكىيەكەى دەگەرپنمەوہ كەخۆى لە كۆمارى
عەرەبى يەكگرتوو ، ئەمريكادا دەبينىيەوہو، ليرەدا ئاماژە دەكەمە
ھەندىكيان:

١- ھەست دەكرئت لەجولانەوہەى كەدا زیاتر شەواف لەسەر ئاستى
دەرەكى دەرکەوتوو تر بوووەك لە (سپرى) و (تەبەقچەلى) ديارە ئەمەش
واى كردبوو كەشەواف بۆخۆى سود لەم پەيوەندييە وەرېگريئ و نەدەچووہ
ژيئربارى سەرنج و پاى ئەوانى ديكەوہ.

١- نجم، محمود، المفاوضة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية ل حرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص٢١٥.

۲- له بهره نجامی خالی پېشه وهش بوو که جولانه وه که ناوی شه وافی هه لگرت و ته نانه ته به یان نامه که ش به ناوی شه و افه وه نوسرا بوو.. که دیاره نه مه ش مایه ی رهمانه ندی هه موو سه رکړده کانی جولانه وه که نه بوو..

۳- کاتی نه نجام دانی جولانه وه که، زوریک له ویه کانه ی بریار و ابو به شداری جولانه وه که بکه نه لپړیگه ی رادیوه هه والی جولانه وه که یان زانی هه ربویه ش نه یان توانی به شداری جولانه وه که بکه نه.^۲

چرکه ساتی جولانه وه که

پاش په یوه ندی کردنی شه و اف به (سړی) و (ته به قچه لی) یه وه، دهستی دایه چالاکی زورو بهرچاو له گهل ئا، وانه ی هاوپیرو پای بوون له کاره که دا. شه و اف (رفعت الحاج سړی) له وه ئا گادار کړد بوو یه وه که جولانه وه که له سه ره تاي مانگی مارسدا ده بیټ، پېښی و ابوو باشتړین هه ل بوئ وه ی که پالېشتی جه ماوهری ده ست بکه ویت به تاییه ت له ناو موصلدا، گریډانی کونگره ی پشٹیوانی ئاشتی بوو، چونکه خه لکی موصل له به ستنی وه ها کونگره یه که توپړه نیگه ران بوون، به م جوړه ش شه و اف له سه رئاستی دهره کی پشٹیوانی مسوگهر کړد بوو، هه م له سه رئاستی ناخویش له موصلدا هه مان بیرو پای ده سته بهر کړد بوو که له خزمه تی کاره که دا بوو، چونکه گه رسو یا له ناو موصل راپه ریت، واتای ئه ویه جولانه وه که له سه ربته مای خواستی جه ماوهر بوو وه، به لام کاتی جولانه وه که له لای سه رجه م ئه و سه رکړده سه ربازیانه ی بریار بوو ه به شداری بکه نه یه کلا نه کرا بوو یه وه،

^۲ - ده کړیت ته م په له کړدنه بو ئه وه بوویت که هه لېدېرېت جولانه وه که ها رکاتی یادی یه که مین سائلې دروست بوونی کوماری عمره بی یه که گرتو بوویت..

هه ربوێهش محمود دۆره، كهیهكێك بوو له ئهفسهره یهكێتی خوازهكان، بهرپرس دهكریّت بۆهاندان و هه ماههنگی سهركرده سهربازیهكانی دهرهوهی موصل تا لهیهك كاتدا جولانهوهكه ئهنجام بدهن، بۆئهم مهبهستهش پۆژی ۱۹۵۹/۳/۶ بهغداد پوهو كهركوك بهجی دههیڵیّت، بهمهبهستی گهیانندی نامهیهکی (سپری) بۆ (تهبهقچهلی) كهتییدا داوای لی دهكات بی دواكهوتن شوێش راگهیهنیّت، بهپی ی پلانیك كهپێكهوتبوون لهسهری، تییدا هاتبوو تاشهواف له موصلهوه دهست پی بکات و (تهبهقچهلی)ش پهیمانی دابوو پالێشتی لی بکات، پاش ئهوه (دۆره) هه مان پۆژ بهرهو موصل دهروات، بهلام نهیتوانی بوو ئهوه پۆژه شهواف ببینیّت، لهپۆژی دوایدا شهواف دهبینی و ئاگاداری دهكاتوه لهوهی (سپری) و (تهبهقچهلی) لهسهری پێكهوتوون، بهلام شهواف پی دهلیّت كهههموو شتیکی پێكهستوهو پۆژی ۱۹۵۹/۳/۸ جولانهوهكه دهست پی دهكات و دیاره سپری و تهبهقچهلیش له پلانه ئاگادار نهبوون كه شهواف ئهنجامی دهكات..^۱ هه رلهو كاتهشدا (دۆره) زۆر سهرسام دهبیّت لهههلوێستی شهواف كههیچ جوړه هه ماههنگی و پێكهتنیك لهنیوانیاندا نه، لهلایهك شهواف دهیویست شوێش بهناوی خۆیهوه ئهنجام بدات و لهلایهکی تریش ههندیکی تر دهیانهویّت بهناوی تهبهقچهلییهوه ئهنجام بدریّت، و شهواف جیگری بیّت، بهلام شهواف سوربوو لهسهر ئهوهی كه دهبیّت خۆی سهركردهی جولانهوهكه بیّت و بهناوی خۆشییهوه بیّت، بی پرهزامهندی تهبهقچهلی، (دهكریّت هۆكاری ئهم حالهتهی شهواف بۆشیوازی پهیوهندییهكانی بگهڕیتهوه لهگهڵ جهمال

^۱ - دهكریّت شهوافیش ههولێ دایهت بدهردی قاسم وستییتی موفاجهتهیهك دروست بکات و ههم جولانهوهكه ناری خۆی ههلبگریت و ههم کسی بهكهمی پاش جولانهوهكهش بیّت، ، تهناوت بۆئهم مهبهستهش بدیاننامهی شوێشی بهناوی خۆیهوه نویسوو كهسهركردهی شوێشه.

عبدالناصردا و دلنای کردیتهوه له داین کردنی هه موو پیدایستی یهك و ئه مهش هانی شه وافی دابیته ئه مه له بقوزیتهوه و به ته نها خوئی ههستی^٢ به کاره كه) هه ره له پوژی دوا ییدا واته ١٩٥٩/٣/٨ دوه ره ئه وه شی بو به ده ره ده كه ویت كه ئه و ئیستگه ی په خشی بپیار بووه له دیمه شقه وه ره وانه ی موصل بكریت بو راگه یاندنی شو پش نه گه یشتووه ..^٢

كو نگره ی ئاشتی به سه لامه تی كو تای بی به کاره كانی دینیت، له به یانی پوژی دوا یدا ئه ندامانی كو نگره مو صلیان به جی هیشت و جگه له چه ند ژماره یه کی كه م نه بیته، كه به هژی قورسی ده ست كه وتنی بلیتی شه مه نده فه ره وه نه یان توانی موصل به جی به یلن، له نیوه پوئی هه مان پوژدا خو پشاندان و دژه خو پشاندان دروست ده بیته، چایخانه یه کی شیوعیه یه كان سو تیئرا و په لاماری نو سینگه ی چه په كان درا، به لام شه و اف هه ره به خیرایی هیزه كانی بلا وكرده وه به ناو موصلدا و بپیری قه ده غه كرنی هاتوو چوئی راگه یاند، و دهستی گرت به سه ره باره كه دا، له سه عات (٧) ی سه ره له به یانی ١٩٥٩/٣/٨ شه و اف، له به یان نامه یه كه داشو پشی راگه یاند^٣ كه ناوی سه ره كرده ی شو پشی هه لگرتبوو،^١ ئه م كار هه وای كرد تایه كه

^٢ - خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانیة، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ١٤٩.

^٣ - بیدانه كه یه كه م جار له موصله وه په خهش كرا، به لام ئیستگه ی به خهش كه وهك پتیست نمبوو، هه یو به شه ناوه رۆكی بیدانه كه نیرا بو دیمشق .. له م باره به شه وه (عبداللطیف البغدادی) جیگری سه رۆكی كو ماری عه ربی یه كگرتو له كتیبی (شه ادتی لتاریخ) دا ده لیت: له پوژی ١٩٥٩/٣/٨ له جمال عبدالناصر وه زانیم كه شو پش له نیوه شه یه وه راگه یه نرا وه و ئیستگه یه کی بزوا و هه ندیک چه کی سو کیان بو تیئرا بوو، كاتیکش پرسیارم ئی كرد سه باره ت به كاتی شو پشك ئایا هه موولا ریکو تونو له سه ری؟ له وه لامدا ووتی كاتیکی دیاری كراو هه یه كه هیزه كانی موصل و به غداد پینكه وه جو له بكن، ده بیته كه هیزه كه ی به غدا جو لا بن. به لام بو مان ده ركوت كه ئو ئیستگه ی ئیمه نار دو مانه په خهش كه ی زورلا وازه تنه نا له نزیكه وه په خهش كه ی وه ده گیریت، پاشان هوئی خیرای دانانی ئیستگه یه کی په خهش له ناوچه ی (الغوطة) نزیک دیمشق درا، جه مال عبدالناصر بیدانه كه ی شوافی نار بو نا ئانسی هوئی (الشرق الاوسط) له به یروت و قاهره و تاله رۆژنامه ی رۆژانه دا بلا بكریت شه وه، هه ره وه چه ند به شیکی بیدانه كه له رادیوی قاهره و دیمشق وه خو تیئرا بووه كه عبدالناصر خو ی دیاری كرد بوو،

سەربازییەکانی دەرەوێ موصل نەین بە دەنگییەو، چونکە ڕاگەیان دهنە کە ی
 کویت و پەر بوو، جگە لە دوو فەوجی سەربازی نەبێت کە فەوجی هەولێر و
 عەقرە بوون، کەس نەهات بۆ یارمەتی دانی جولاندنەو، کە، لە بەرامبەریشدا
 ئەم هەلوێستە ی شەواف وای کرد تا هەریەک لە (تەبەقچەلی و سەری) ش هیچ
 جوۆرە هەنگاوێکی عەمەلی لە هاوکاری کردنیدا هەلنەگرن، بەهۆی تورەبیان
 لە شەواف و بریاریان دا خوێان نەتالێن پێوێ، کاتیکیش قاسم بەتەلەفۆن
 پەییوهندی بە تەبەقچەلی یەو دەکات کە ئایا چ پەییوهندییەکی هەیه
 بە جولانەو، کە ی شەوافەو، ئەویش لەو دەلامدا دەلیت هیچ پەییوهندییەکی
 پێوێ نیه، لە هەمان کاتیشدا لە ناو یەغدا (سەری) ش هیچ جوۆرە جولەیهکی
 ئەنجام نەدا بوو.^۲

هەر هێندە ی شەواف جولانەو، کە ی ڕاگەیان د، یەکییتی خوازو نەیارانی
 شیوعییەت پەلاماری شیوعی و لایەنگرەکانیان دابوو، هەر وەها ئەو

عەبدولناصر لەو کاتدا لەبارێکی دەرۆنی دژواردا بوو بەهۆی داروخاوی بارە کە لەموصل و پێی وابوو ئەوێ
 لەموصل روو دەدات جەنگی شەخصی نێوان خۆی و قاسم .. (سەرچاوە: رجال و وقائع فی المیزان، حوار اجراء
 مؤيد طيب وسعيد يحيى مع جرجيس فتح الله، الطبعة الاولى ۲۰۰۱ مطبعة التربية، ص ۱۰۸)

^۱ - زۆریی لێکۆڵەرەو، کە لەسەر ئەر برۆیەن کە شەواف خۆی بەیانە کە ی نویسییت، بەلام محمود دورە ئەو
 تاکیدی دەکاتو، کە ئەو (دورە) نویسیویتی ئەمەش پاش ئەوێ لەمەیاننامە کە ناگادار دەبێت کە لەلایەن شەوافەو
 نوسراو، و پەخنی لێ دەگرت پێی دەلیت ئەمە بەیاننامە نیه بە ئەوێ ئەمە عەمرزەو خالو بۆسە زۆر بەرز کراو، ئەو
 داوای لێ دەکەیت تا لەرێنگی گۆڕانی وەزارییەو تەنازول لە هەندێک لەبۆستەکان بکات ..! پاش گفتو گو لەگەڵ
 شەوافدا، داوای دەکات لە محمود دورە تا بێانی یە کەمی شۆرش بنوسیت، دورەش لە ئێوارە ی مانگی ئازار واتە
 پێش روودانی شۆرش بەچەند سەعاتێک بەیانە کە دەنوسیت، و شەوافی لێ ناگادار دەکاتو، هەر لەمەیاننامە کەدا
 ئەو دەستەوازانێی باس لەمەییوهندی توندو تۆتی نێوان جولانەو کە یزوتەوێ نەتەوا یەتی دەکرد و خۆی لە کۆماری
 عەمرەبی یە کە گرتوودا دەبینیتو، سوک دەکات ... هەر وەها دورە پەخنی لێ شەواف گرتو، کە خۆی کردۆتە
 سەرکردە ی شۆرش و داوای لێ کردبوو تا تەبەقچەلی سەرکردە ی شۆرش و شەواف جیگرو ووتە بیژی بێت .. بەلام
 شەواف رەتی ئەم داوایی کردبو، و تەبۆی تەبەقچەلی درود لێ لێ ڕاگەیان دنی شۆرشدا .. (سەرچاوە: ثورة
 ۱۴ تموز ۱۹۵۸ فی العراق، تألیف لیث عبدالحسن الزبیدی، ط ۲، ۱۹۸۱، ص ۳۶۷، ۳۶۸)

^۲ - خەدوری، د. مجید (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۴۹، ۱۵۰.

ئەندامانەى كۆنگرەى ئاشتیش كە، بىلىتى گەرەنە وەيان دەست نەكە وتبەو
كەوتنە بەردەم ھەرەشەو، لەوانەش دوانیان ئى كۆژا، كەبرىتى بوون لە
(قازنجى) و (شاوى) زۆر دىندانە كۆژابوون، لەماوەىەكى زۆر كورتدا (۸-
۱۹۵۹/۳/۹) يەككىتى خوازەكان دەستیان گرت بەسەر موصلدا... لەگەل
ئەوەى كەشەواف تەوانىبوى موصل كۆنترۆل بكات، بەلام ھىزىكى پشتگىرى
نەبوو تا پارىزگارى ئى بكات، لەبەرەبەرىشدا كاردانەوەى قاسم زۆر توندو
بەدەست و بىردىبۆر بۆ سەركەوت كەندى جولاد، وەكە، ئەمەش لەپىگەى
دەلماسسى و سەركەوتىشەو، لەسەرەتادا قەرمانى دەرکرد بەلەكار
پارەستەنى سەركەردە سەركەوتىشەو، لە نەویشەبەندانە تەبەقچەلى و شەواف،
لەپۆژى يەكەمدا بەشۆى ئايرانى ئەو ھىزانەى شەواف لەدەرەوەى موصل،
قاسم تەوانى شەو ھىزانە ئايرانى ئەو ھىزانەوایى شەواف، لەپۆژى دوايشدا
پاشا شەپىكى سەركەوتە لەنەوان شەپىكى و يەككىتى خوازەكاندا، فەركەكانى
ھىزى ئاسمانى كەلەبەغدادەو ھەلەستان، بارەگای سەركەرداىەتى شەواف
و بىكە سەركەى يەكانى بۆردومان كرد، پىدەچىت ئەم بۆردومانە بەتەواوى
بزوتنەوەكەى ئىفلىج كەردىت، و خودى شەوافىش لەو بۆردومانەدا برىندار
دەبىت و پەوانەى نەخۆشخانە دەرەت... ۲ و پاشان بەدەستى برىن پىچىك
دەكۆژىت لەنەخۆشخانەدا بەناوى (طە المختار) ۳ بەبلاوبوونەوەى ھەوالى
كۆژانى شەواف ۴، بزوتنەوەكەش بەچۆكدا ھات و ھەندىك لەسەركەردەكانى
ھەلەدىن بۆدیمەشق ۵

۳- ھەمان سەرچاوەى پێشوو ل ۱۵۰.

۴- الزبیدی، لیث عبدالحسن، ثورة ۱۴ تموز ۱۹۵۸ في العراق، ط ۲، ۱۹۸۱، بغداد ص ۳۶۹.

۵- بەلام سەعد سەعدى لە كىتیبى (معجم الشرق الارسط) ل. (۲۵۲) دا دەلالت: شەواف كاتىك سەیر دەكات
ژمارەىەكى زۆر چەكدار لە دەورى كۆبونەتەو و دەیانەیت بىكۆژن و تا ئەرەخلاتە (۱۰) ھزار دینارىيەیان

هەرلەبەرەبەییانی ۱۹۵۹/۳/۹ دا بارزانی داوایەك ئاراستەى ئەندام
ولایەنگرانى پارتى دیموكراتى كوردستان دەكات تابەرەو موصل بېرۆن)
بەرگرى لەخۆيان بكەن دژى پەگەز پەرستى نەتەوہیى عەرەبى (هەرەك
لەبەیانەكەدا ھاتبوو. ۲ كەبەرەى من ئەم ھەلۆیستە بۆچەند خالیك
دەگەریتەوہ:

۱- شىوازی پەيوەندى و مامەلەى قاسم لەگەل كورد كەمامەلەىەكى
شىاوو گونجاو بوو وەكو بەخیر ھینانەوہى بارزانی و ھاوپىكانى
لەسۆقىيەت و پىزگرتن و پىدانى مەكانەتى شىاو پىيان و یارمەتى دانى
دارایشیان، كەدەتوانم بلىم ئەو كاتە مانگى ھەنگوینى پەيوەندى دەسەلاتى
كوردى حكومەتى مەركەزى بووہ.

۲- ھەلۆیستى جەمال عەبدولناصر لەوكاتەدا سەبارەت بەكوردو
گەرەنەوہى بارزانی و ھاوپىكانى لە سۆقىيەت، چونكە لەو كاتەدا پەيوەندى
نیوان كۆمارى عەرەبى یەكگرتوو سۆقىيەت، خراپ بوو و ناصر و خرۆشۆف
لە ووتارو پەيامەكانیاندا كەسایەتى یەكتریان دەپوشان، واپىكەوتبوو كە
لە ۱۶ى نیساندا پەنا بەرەكوردەكانى یەكینى سۆقىيەت لەگەل خیزانەكانیاندا
دەگەرەنەوہ كوردستان، لەوكاتەشدا وەك بەشیك لە ھیرشى راگەیاندى

دەست بكویت كە قاسم وەك خەلات لەبەرامبەر (سەرى) شواف دا داينابوو، لەو كاتەدا شواف دەمانچەكەى
دەردینى و خۆى دەكوژیت..

۱- محمود دورە دەگىرتەوہ و دەئیت: جەمال عەبدولناصر سەرزەنشتى ئەوانەى كوردبوو كەھەلاتبوون بۆ سوریاو
ووتەبوى: نەتان دەتوانى بزوتمەو كەتان بۆمارەى ۴۸ سەعات خۆى رابگریت تیارمەتى ئىمەى پىدەگەشت!!
(سەرچاو: ثورة ۱۴تموز ۱۹۵۸ فى العراق، لیث عبدالحسن الزبیدی ص ۳۷۰)

۲- بارزانی، مسعود، بارزانی و بزوتنەوہى رزگارخوازی كورد، ۱۹۵۸-۱۹۶۱، چاپى یەكەمى كوردى، دەوك،
۱۹۹۸، ۸۳.

عەبدولناصر دژ بەمۆسکۆ رادیۆی قاهیرە هیّرشیکی توندی کردە سەر ئەو
پەنابەرە کوردانە ی دەگەرانیە عێراق: ووتارە کە بەم جوړە دەلیت: ئەم کوردە
سوڤییەتیانە (!!)) هەشت سەت کەسە، کە گەرانیەتەو عێراق، بەتەواوی چەک!
و تەقەمەنی جەنگی و راهینراو لەسەر جەنگ، ئەوانەن ئیستا لەرێگەدان
تاپەییوەندی بکەن بە قاسم و هاوپیەمانە شیوعییەکانیانەو، بۆیەرگرتن
لەنەتەوایەتی عەرەبی و راگەیانندی جەنگ لە پیناوە سەلات گرتن بەسەر
عروەبی عێراق و دورخستنیوەی لەبرا عەرەبەکانی تری)^۲

۳- هەلۆیست و دیدو تیروانیی نەتەوەپەرستەکانی ناوخواش لەسەر
کورد و دانانی لەبەرە ی قاسم و دژایەتی کردنیان هەرۆک چوون دژایەتی
قاسمیان دەکرد...

پاش شکستی جولانەو کە لەبەرەنجامی دەست بەکاربوونی خیرای
قاسم و ئەو ھۆکارانە ی تریش کە باسکران، ئەو کات نۆبە ی تۆلە سەندنەو
هاتە پیشەو، دەستە ی بەرگری میلی سەرەحزبی شیوعی کردەو ی
تۆلە ی زۆر دێندانەیان دژ بەخەڵکی موصل پیشان دا، لقی پارتن
دیموکراتی کوردستان لە موصلیش ھاوکاری کردن لەگەڵ چەکدارەکانی
ھۆزەکان رژانە نیو موصل کەوتبوویە دەستی شیوعییەکان و ژمارەیک
چەکداری کورد^۴، بەدەر لەم حالەتەش، زیندوو کردنەو ی ھەندیک مەسەلە ی
وەک ناکۆکی چینیایەتی و پقی کوون و ھەندیک پالنەری شەخصی تر وای
کرد بارەکە بەئاقاریکی ترسناکدا بەریت و چەندین کوشتاری لی بکەوێتەو،

^۲- فتح الله، جرجیس، رجال و وقائع في التاريخ في الميزان، حوار اجراء مؤيد طيب، وسعيد يحيى، مطبعة
التربية، اربيل، ۲۰۰۱ ص ۱۰۰.

^۴- هەمان سەرچاوە و لاپەڕە ی پیشوو

و کاری دزیو ئه نجام بدریٲ. ^١ له پال ئه مه شدا شیوعیه کان دادگای تایبه تیان دامه زران دو ^٢ حوکمی خیرایان ده رده کردو ده ست به جی جی به جی ده کرا، وه ک حوکمی سیداره دان، پاشان به دار ته لی کاره بادا هه لده واسران.. به م جوړه ش ماوه ی چوار پوژ موصل له بارو دوخیکی سهخت و دژواردا ده ژیا که له میژویدا هه ل و مه رجی له و چه شنه ی به خووه نه دیوو، چه ندین قه سا بخانه ی تیا دانرا، هه رله م باریه شه وه روژنامه ی (اتحاد الشعب) له ژماره ١٣/٣/١٩٥٩ دا ده نویٲ: ته رمی تاوانباران و پیاو کوژان له شاره کانی موصل و گونده کانی ده وری هه لواسران و پراکیشران، له م شه په دا ته رمی ده یان تاوانباری خوین مژی مه ده نی و سه ربازی ئاشکرا بوون که له ماله کانیا ندا یاخود له قه راغی ریگه کانی موصل و عه قره و ته له عفه رو زاخو و له هه موشوینیکدا که وتبوون. ^٣ دیاره ئه مه ش پییش ئه وه ی قاسم هه ولی گه رانه وه ی هیمنی و ئارامی بدات بو شاره که، هه رچه نده قاسم خو ی دواخست له هاتنه ناوه وه ی مه سه له که و ازهیئانی ئی بو ماوه ی چه ند پوژیک تاله ده ستی شیوعیه کاندا بیٲ، که ده یتوانی ریگه له وه بگریٲ نه هیلیٲ برینه کان هینده قول نه بنه وه، له و کاته شدا که موصل به و هه ل و مه رچه دا

^١ - سه بارت به بشاردی هیزی کوردی له موصل له گهل شیوعیه کان، (عه قیدی خانه نشین عباس قادر علی) له وه لاسی پرسپارٲ که دا له م باره وه ده ئیٲ: به ده ر له بوونی ژماره یکی زوژی کورد له ناوچی موصل له ناوخو ده روه ی، ده گه ریتوه بو وه لانی کورد له گهل حکومتی عیراقی که هه ستابو به ده رکردنی ئی بو ردنی گشتی له بارزانی و پیشواری ئی کردنیان و پاشان پیدانی نازادی سیاسی و نه توهویی، بریاردان له وه ی که زمانی کوردی زمانی ره سی بیٲ..

^٢ - خوری، د. مجد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ١٩٩٧، ص ١٥١، ١٥٢.

^٣ - ماموستان به بادین نوری له یاداشته کانیدا چاپی دووم ١٩٩٥ له لایمه (٢٠٢) ده نویٲ: له و نامه یدا که به خفتی جمال الحیدری نوسرابو به ئیمزای مه کته بی سیاسی حزبی شیوعی نیرابو بز پاریزه ر حمزه سلمانی ئه ندای لیژنه مه رکزی حزب و چاو دیری حزب شیوعی ئو سه رده مه ی موصل، تییدا هه ندیک ته و جیهاتی تونده روانی له خو گرتبو، که تییدا فرمان ده ات هه له که بقوژریتوه بو پاکتاو کردنی سه رانی دوژمن.. (دیاره مه بستیان نه توهویه کان بووه)

تێده‌په‌ری، عه‌بدلناصر چاودێری باره‌که‌ی ده‌کرد، خۆپیشاندا ن دژ به‌قاسم له‌شه‌قامه‌کانی دیمه‌شقدا به‌رپۆه ده‌چوو^٤ له‌هه‌مان کاتدا له‌به‌غدادیش خۆپیشاندا ن دژ به‌عه‌بدولناصر له‌هه‌مان کاتدا به‌رپۆه ده‌چوو^٥. پاش سه‌رکوت کردنی کوده‌تاکه ، قاسم ئه‌وانه‌ی ده‌ستگیر کرد که‌په‌یوه‌ندییان به‌ جولا‌نه‌وه‌که‌وه‌ هه‌بوو، له‌به‌رده‌م دادگا که‌ی مه‌هداویدا وه‌ستێنران و حوكمیان به‌سه‌ردا درا^٦

هۆکاره‌کانی شکستی جولا‌نه‌وه‌که‌ی شاه‌وفا

- ١- نه‌بوونی پێکه‌وه‌ گونجان له‌نیوان ئه‌و ئه‌فسه‌رانه‌ی هه‌ستا بوون به‌جولا‌نه‌وه‌که‌، ئه‌مه‌ش به‌هۆی جیاوازی بیرو باوه‌رو ئامانجه‌کانیان هه‌.
- ٢- پراگه‌یاندا کۆت پهری جولا‌نه‌وه‌که‌و، نه‌بوونی ئاماده‌گی پێش وه‌خت له‌لایه‌ن لایه‌نگرانی جولا‌نه‌وه‌که‌، له‌ده‌ره‌وه‌ی موصل، ئه‌وان له‌پریگه‌ی رادیوه‌ ئاگاداری جولا‌نه‌وه‌که‌ بوون.
- ٣- ئاگادار نه‌بوونی پارت و هی‌زه‌ نه‌ته‌وه‌ییه‌کان له‌به‌غداد و ته‌نانه‌ت له‌موصلیش، که‌دوای نیوه‌پۆی ٨ی مانگ به‌پودانی جولا‌نه‌وه‌که‌یان زانی..
- ٤- خێرای کاردا نه‌وه‌ی قاسم و هاو‌په‌یمانه‌کانی ، که‌بوو به‌مایه‌ی ئیفلج کردنی جموجولی ئه‌فسه‌رانی ئازادیخواز له‌به‌غداد و خانه‌نشین کردنی شه‌واف له‌و به‌ره‌نجامه‌وه‌و پێدانی موکافه‌ئه‌ی نه‌قدی به‌پهری (١٠,٠٠٠)

^٤ - الحرسان، صلاح، صفحات من تأريخ العراق السياسي الحديث (الحركات الماركسية) ١٩٢٠-١٩٩٠، ط ١.

^٥ - ٢٠٠١، مؤسسة العارف للطبوعات، بيروت، لبنان ص ٩١.

^٥ - خدوري، د. مجيد (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة امير - قم ١٩٩٧، ص ١٥١، ١٥٢.

^٦ - فتح الله، جرجيس، رجال وقائع في التاريخ في الميزان، حوار اجراه مزيد طيب، وسعيد يحيى، مطبعة التريية، اربيل، ٢٠٠١ ص ١٠٨.

دەھەزار دیناری عیراقي بۆ ئەو کەسەي شەواف بەزیندووی یان مردووی
تەسلیم دەکات.

کوژرانی سەرکردەي جولانەوێکە و هەڵاتنی یارمەتی دەرەکەي (الرئيس
الركن محمودعزیز) بۆ سوریای بەم جوړەش لاواز بوونی جولانەوێکەو
خۆبەدەستەوێ دانی زۆربەي ئەو هیزانەي کە بەشدارییان تیاکردبوو.^۱

بەم جوړەش جولانەوێکەي شەواف پێش تەواو بوونی سالیکی بەسەر
شۆپشی ۱۴ی تەموزدا پویدا، لەم جولانەوێکەدا کە زیاتر لە (۲۰۰) مەدەني و
سەربازی تیاکوژرا لە نەتەوێکە پەرست و شیوعییەکان، خاڵیکی وەرچەر خانەي
سەلبی بوو لە پەرتی شۆپشی ۱۴ی تەموزدا، هۆکارەکان سادەو
بەرەنجامەکانیش قورس و کارەساتبار، هەر پاش ئەوێش گەورە زلهیزان
نەوێستان لە پلان نانەوێ بۆ پووخانی دەسەلاتی قاسم تائەوێ بوو لە ۸ی
شوباتی ۱۹۶۳دا ئەو ئامانجەشیان هاتەدی و قاسم لە ناویرا..

پاش شکستی هەولەکەي شەواف بەریتانیا پەيوەندی لە گەڵ مۆسکۆ
پتەو کرد، بەلام زۆر درێژەي نەکیشتا، تاهەلي سەردانیکی هاتە پێشەوێ
بۆ سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا (ماکمیلان) بۆ ئەمریکا، ئەمەش پاش
ماوەیەکی کەم لە شکستی جولانەوێکەي شەوافدا، کە لە کۆتایی مانگی
ئازاری ۱۹۵۹دا بوو، لە کامپ دیقید هەردوو سەرۆک ماکمیلان و ئایزەنهاوێ
کۆبوونەوێ، باس لە گۆڕانکارییەکانی پۆژەلاتی ناوێراست و شکستی
جولانەوێکەي شەواف کرا، ئایزەنهاوێ بەم جوړە ووتبووی:

^۱ -بۆ ناگادار بوون لە ووردەکاری ئێوانەي حوکم دران خۆینەر دەتوانیت بگمڕیتێوێ بۆ باسی دادگاکەي

- ئەو ەى لە ناوچە كە پروودەدات گەورەترىن گرنگى بەلای خۆیدا
پاكىشاۋە، ئەو پىيارەى ناصر وەرى گرت بۆدژاىەتى كەردنى شىوعىيەكان
لە جىهانى عەرەبىدا، لە تەواۋى راشكارى و ئاشكارىدا بوو.

- لە ۋەلامىشدا ماكىمىلان دەلىت: لە پاستىدا ناصر لە پىناو
چەسپاندنى پىشەواىەتى يەكەيدا دەجەنگا، ھەتاشكستى ھىنا لە پوخانى
قاسمدا، سەرەپاى ئەو چالاكى يە پروخىنەرەنى پىى ھەستاۋە دەبىت ئەو
پرسىيارە بكەين، كە ئاىا ناصر گەيشتۆتە كۆتايى ھىزى سىياسى خۆى؟
لە ھەرحاللىكدا بىت، دەر كەوت ھىزى لە ناو خۆى عىراقدا سنوردارە،
ھەولەكانى بۆ پوخانى قاسم لە رىگەى ھىرش كەردنە سەر شىوعىيە
عەرەبەكانەۋە، بوو بە ماىەى ئەو ەى كە زىاتر پال بە قاسمەۋە بنىت تا
پشتگىرى شىوعىيەكان بكات.

- لە ۋەلامدا ئايزەنھاۋەر دەلىت: لە ھەلمەتەكەى ناصر دژى شىوعىيە
عەرەبەكان بە ھاۋ جەۋھەرى خۆى ھەبە، و دەبىت ھان بدرىت، ئەم ھەلمەتە
دەبىتە ماىەى لاواز بوونى ھەژمونى سۆقىيەتى لە پۆژھەلاتى ناۋەراستدا..

- لە ۋەلامدا ماكىمىلانىش دەلىت: گومانم ھەبە لە ۋەى ھەلمەتەكانى
ناصر بىتتە ماىەى پوخانى قاسم.^۲

بە كورتى دەتوانىن بلىين روداۋەكانى موصل لە سەرەتاۋە ھەتا دواىى
سەرھەلدانى قوناغىكى خويناوۋى بوو لە عىراقدا، كە ھىچ لاىەك ناتوانىت
خۆى لە رەخنەۋ بەر پرس بوونى لادەت، نە تەۋەبى، شىوعىيەكان، كورد،

^۲ - نجم، محمود، المفاضلة بين برلين وبغداد الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد، منشورات الغد، ص ۲۱۶، ۲۱۷.
كە لە (سنرات الغليان، ج ۱، ص ۴۳۸) و لاپەرەكانى دواى ئەۋەدا وەرى گرتۋە) لەنوسىنى محمد حسين هيكال.

دهسه لاتی قاسم، هه مویان هه له یان کرد سه بارت به خو یان و گهل و
ولاته که یانه وه، هه له یان کرد سه بارت عیراقه وه.^۱

روداو دهکانی موصل له ئاکامدا سه ره رای پینج روژ قه سابخانه و
کوشتاری بی مانا (۸-۱۲/۳/۱۹۵۹) هه فتاو پینج تۆمه تباریش به به شداری
کردن له جولانه وه که ی شه وافی دایه دادگای بالای سه ربازی، که (۳۰)
که سیان فه رمانی له سیداره دان له دژیان ده رچوو.

ئه و روداو لافاوێک له خوینی له نیوان هه ردوو هیزه سه ره کی یه که ی
عیراقدا دروست کرد، نه ته وه ییه کان (به عس) و چه په کان (شیوعی)، له هه مان
کاتدا عیراقیکی برینداری له دوا ی خو ی به جی هیشتوه که دابه ش بوو بوو
به سه ر چه ند هیژیکدا، سه ره رای ئه مه ش که شیکی له باری هیئایه کایه وه تا
هیژه ئیمپیریالی یه کان که (هه ردوو هیزه که دژیایه تی یان ده کرد) سود له
باره که وه ر بگرن و مه ترسی یان نه مینی له دروست بوونی عیراقیکی
سه ره خو و یه گرتوو.^۲

^۱ - بارزانی، مسعود، بارزانی و بزوتنهوی رژگاریخوازی کورد، ۱۹۵۸-۱۹۶۱، چاپی یه که می کوردی،
دهوک، ۱۹۹۸، ۸۵ ل.

^۲ رشید، د. عبدالوهاب حمید، العراق المعاصر، دار المدی للثقافة والنشر، سنه ۲۰۰۲، ص ۱۴۶.

قاسم و دەسلاتی تاكرهوى!

یه کێك لهو خاله دهركه وتوانه ی سهردهمى دەسلاتی عهبدولکهريم قاسم خوی له تاكل پهوى قاسمدا دهبنیته وه له بهر پهوه بردنى دەسلاتی عیراقدا، ئەم دیاردیهش زۆربهی کتیبه مېژوو ییه کانی تایبەت به ژيانى قاسم جهختى له سهردهکه نه وه، ئەم بارهش هوکار بووه بۆ زۆریك لهو ههل ومه رجه سلبى يانه ی به سهر عیراقدا هاتوون له قوناغى فه رمان په وایى قاسمدا ..

پیش شه واه سهر بازى و مه ده نى یه کان چاه و په وانى بهر په ابوونى ده سله لاتیکی جیگىرو دامه زراو یان ده کرد، تاجیگه ی حکومه ته سهر باز ییه که ی قاسم بگریته وه، ئەمهش هه رپاش ریککه وتنى پارت هکان له سهر یه ک پر وگرام که سوپا جی په جی بکات، به لام واده رده که ویت که پارت هکان نه گه یشت بنه یه ک پر وگرامى یه کگرتوو تا له سهرى کۆبنه وه و له بهرام به ریشدا پالی به قاسمه وه نا تائهم باره قورغ بکات و بنه ما ی ده سله لاته که ی بچه سییت.^۲

پاش سهر که وتنى شو پش هه ریه که له عهبدولکهريم قاسم و عهبدولسه لام عارف و عهبدولله تیف ده راجى لهو کۆبوونه وه یه که پیش دوو پر وژ له ئە نجام انى شو پش به سته بوویان، فورمۆله ی ده سته لاتیان به ته وایى دار شته بوو بۆ ئاگادارى لیژنه ی بالای ئە فسه رانى ئازادیخوان، ئەم سى که سه بوونه لیژنه یه که بۆ کاروبارى سه روکایه تی ولات و دیارى کردن ودانانى

^۲ خدری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الايرانية، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۳۷.

ۋەزىرەكان لەحكومەتى داھاتوودا، ئەمەش بىئەھدى دەسلەتتى راستەقىيەيان پى بدىت.. ۋەزارەتەكان سى ئەفسەرى سەربازى پلە بالاي تىابوو، عەبدولكەرىم قاسم سەرۆك ۋەزىران و ۋەزىرى بەرگرى و لەتەنىشت ئەم دوو پۆستەشدا فەرماندەى گشتى ھىزە چەكدارەكان بوو! عەبدولسەلام عارفىش جىگرى سەرۆك ۋەزىران و ۋەزىرى ناوخۆ، ناجى تالبىش ۋەزىرى كاروبارى كۆمەلايەتى، پارتى نىشتمانى دىموكراتى بەدوو ۋەزىر بەشدار بوون، ھەريەكە لەپارتى سەربەخۆيى و پارتى بەعس بەۋەزىرىك بەشدارى حكومەتيان كرد، شەش پۆستى وزارى تردا بە كەسانى بىلايەن و سەربەخۆ، كەبەشىۋەيكە لەشىۋەكان سى كەسيان نزيكايەتىيان لەگەل قاسم و عارفدا ھەبوو، سىكەسەكەى تىرشيان لەكۆبونەۋەى لىژنەى بالاي ئەفسەرانى ئازادىخوازدا دەست نىشان كرابوون، بەلام حزبى شىوعى لەبەر ئىستىقراز نەبوونى پوژئاۋا و دەرئەكەوتنى حكومەتەكەى قاسم ۋەك حكومەتلىكى شىوعى، پۆستى ۋەزاريان پى نەدرا، چونكە لەوكتەدا ھەل و مەرجە نىۋ دەۋلەتىيەكە زۆر ناجىگىرودانەمەزراو بوو سەبارەت بەعيراق و حكومەتى تازەى، ئەمەش بۇ خۆدورگرتن بوو لە ھەركاردانەۋەيكە سىلەبى كەلەسەر ئاستى دەرەۋە سەبارەت بەعيراق بگىرئە بەر، ۋەگەرنا لەپىشتى پەردەۋە شىوعىيەكان ھەژمونى بەرفراوانيان ھەبوو بەسەر دام ۋەدەزگاكانى دەۋلەتدا..

لەم پىكھاتەدا گەرسەرنج بدەين دەبينىن پۆلى پارتەكان تارپادەيكە لاخرايوو، ئەۋەى پۆلى سەرەكى تيا دەگىرا قاسم و عارف بوون، بەلام ئايا ئەمە جىگەى رەزامەندى پارتەكان بوو؟

لەم بارەییەوه هەندیک بیرو راهەبوون کەلیڤەدا هەول دەدەم ئاماژە ی
پێبەدەم، هەندیک پێیان وایە پارتاکان بەم بارە پازی بوون لەسەرەتادا،
بۆنمۆنە پارتی نیشمانی دیموکراتی کەزۆر بانگەشە ی دیموکراتی کردووە،
دەخواست باری سیاسی ولات بەم جوړە بیټ، تادەسەلاتی سەربازی
بتوانیټ بۆماوە ی چەند سالی کە بارە کە بچەسیپینن، ئەو کات پارتە
سیاسی یەکان بچنە پێشەوه لەدەسەلات، بەدەر لەم حالەتەش بۆچونیکی تر
هەیه لەسەر ئەو ی کەمەسەلە کە ئەمریکی واقع بوو و پارتەکان ناچاربوون
مامەلە ی لەگەڵدا بکەن، ئەو مامەلە یان بەئەولەوییەت زانیووە وک لەنە یاری و
ئازاوە نانەو، بۆچونیکی تر بارە کە بەقونایکی سیاسی تایبەت وەسف
دەکەن تائەو ی هەل و مەرجه کە دەگۆریت و یەکلا دەبیټەو.

بەسەرجه ئەو تیپوانینانە ی کە هەبوون لەنیوان لایەنگرو بی لایەن و
دژی بارە کەدا، بەلام بارە کە لەسەر ئاوازی دەسەلاتی سەربازی بەرپۆو
چوو، لەقونای یە کەمدا، دەستەلاتی سەربازی توانی هاوڵەکانیان لە
ئەفسەران ی ئازادیخواز لە دەسەلات و پۆستە گرنگەکان دوور بخەنەو
بەشیوێهە کە لەشیوێهەکان، لەقونای دوو مەدا پیدانی پۆلی بەشداری پیکردنی
رەمزی بەپارتەکان کەهیچ جوړە دەسەلاتیکی سەرەکی ئەو تویان نەبوو،
لەقونای سی یەمیشدا و لەبەرەنجامی ململانی نیوان قاسم و عارف،
عارفیش لەدەسەلات دوور خرایەو، و بەم جوړەش پێگە لەبەرەدەم قاسمدا
تەخت بوو، تاوێک تاک دەسەلاتی کە پوانی حوکم بکات، لەسەرئاستی پارتە
سیاسی یەکانیش، لەو کاتەدا ململانی لەسەر عارف و قاسم هەبوو، لەنیوان
پارتی بەعس و شیوعییەکاندا، کاتیکیش عارف خرایە زیندانەو و

^۱ کەنالی ئاسمانی ئەبوزەبی بفرنامە ی (بین الزمین) نامادو پێشکەش کردنی (احمد مەها). سالی ۲۰۰۲.

به عسپیه‌کان پاشکشیه‌یان کرد له‌گۆڤه‌پانه‌که‌دا، ږیگا بو شیوعیه‌کان په‌ها بوو له‌سه‌ر ئاستی ناوځویی کاری خویان بکه‌ن قاسمیش له‌ کابینه وزاریه‌کانی‌دا وه‌زیره‌کانی وه‌ک کارم‌ه‌ند وه‌سف ده‌کرد و پی‌ی ده‌وتن ئیوه ته‌نها کارمه‌ندیکن و کارت‌ان ته‌نها جی به‌جی‌کردنی ته‌علیماته‌کانه^۱، ته‌نانه‌ت هه‌ندیك جار قاسم خوی داده‌به‌زییه‌ خواره‌وه‌ی ئاستی وه‌زاره‌ت و ته‌علیماتی پی‌ده‌دان! ..

له‌سه‌ر ئاستی کابینه وزاریه‌که‌ی قاسمیش وه‌زیره‌کان ده‌ستیان له‌کار ده‌کیشایه‌وه‌ بی‌ئه‌وه‌ی بتوانن په‌خه‌ له‌ قاسم بگرن، و چییان بویت پی‌ی بلین..^۲ ئه‌مه‌ له‌کاتیک‌دا قاسم که‌له‌سه‌ره‌تای ده‌سه‌لاتیدا‌بوو، بی‌پرس و راویژ هیچ کاریکی ئه‌وتوی ئه‌نجام نه‌ده‌دا، و به‌رده‌وام ده‌گه‌رایه‌وه‌ لای وه‌زیره‌کان و سیاسیه‌کان! ..

خالیکی گ‌رنگ‌تر هه‌یه‌ که‌پیویسته‌ ئا‌ماژهی پی‌بده‌ین، ئه‌ویش پیا‌هه‌لدانی قاسم و‌دروشم کی‌شان بوو بو‌ی، پاش سی‌مانگ له‌سه‌ره‌که‌وتنی شو‌رش، ناوی (تاکه‌ پ‌یشه‌وا) نرا به‌سه‌ر قاسم‌دا، له‌وکاته‌دا که‌ته‌نانه‌ت ه‌ینده‌متمان‌ه‌ی به‌خوی نه‌بوو تا وه‌ک ده‌سته‌لاتیک‌ حوکم بکات، شیوعیه‌کان ئه‌م نازناوه‌یان بۆ‌دانا و ئامانجی دژایه‌تی کردنی نه‌ته‌وه‌په‌رسته‌کانیان پی‌ی هه‌بوو که‌ ئه‌وان عه‌بدولنا‌صریان به‌ تاکه‌ پ‌یشه‌وا ده‌دایه‌ قه‌لم، به‌ت‌یبه‌ر‌بوونی پۆ‌ژو مانگ‌یش هۆ‌کاره‌کانی پ‌روپاگه‌نده‌ و راگه‌یان‌دن زیات‌ر ده‌که‌وته‌ کار له‌وه‌سفی قاسم‌دا، تائه‌وه‌ی (۵۵) نازناوی بۆ‌دانا، له‌ (عیملای ته‌موزه‌وه‌ هه‌تا سه‌ره‌کرده‌ی دونه‌یایه‌کی نو‌ی) .. به‌م جو‌ره‌ش له‌نیۆکۆمه‌لگه‌ی

^۱ گ‌یرانه‌وه‌ی فؤاد عارف وه‌زیر له‌کابینه‌ی وزاری عه‌بدولک‌هریم قاسم‌دا بو که‌نالی ئاسمانی ئه‌بوزه‌بی، به‌رنامه‌ی (بین‌ال‌زمین) ئاماده‌و پ‌یشک‌ه‌ش کردنی (احمد مه‌نا) سالی ۲۰۰۲.

^۲ خدوری، د. مجید (العراق الجمهوری) الطبعة الا‌یرانیة، مطبعة امیر - قم ۱۹۹۷، ص ۱۳۹.

عیراقیدا مەسەلەییەکی تر سەری ھەلدا ئەویش شەخص پەرستی بوو،
 کەھەندیک ئەم دیاردەیه بۆ شیوعیەکان دەگەرپێنەووە^۲ وەك چۆن شیوعییەکان
 لەبەرەرامبەر ستالین لە سۆڤیەت و ماو لە چین و نوئیل صون لە کۆریا
 بەکاریان دەھێنا، کەبێگومان لەم دەرەنجامەشەو دەرست کردنی
 دیکتاتۆری ئۆدەکەوێتەو، تەنانەت ئەم کارە بوو تە سیمای گەلی عێراقی و
 پی ی دەناسریتەو، چونکە ھەرگەلی عێراقی بوو نوری سەعیدیان دەرست
 کردو ھەرئەوانیش بون قاسمیان بەو شیوہ ئۆکردو پاشان دیکتاتۆرەکانی
 دوا ئەویش.. ھەربۆیەش دەبینین دیکتاتۆریک دەرپوات و یەکیکی تر دیتە
 جیگە، قاسمیش لەبەر ئەوہی ساییکۆلۆجییەتیکی نەرجسی ھەبوو ئەم
 بارە ی قورغ کرد بۆ زیاتر چەسپاندنی دەسلەتەکە ی و پیادەکردنی ھوكمی
 تاك پەوی لەعێراقدا..

^۲ کەنالی ئاسمانی ئەبوزەبی بەرنامە ی (بین الزمەین) ئامادەو پێشکەش کردنی (احمد مەھنا). سالی ۲۰۰۲.

عبدولکهریم قاسم

عبدالقید ماجد محمدامین
داواکاری گشتی دادگای بالای سربازی

(رفعت حاج سری) (وهسفی تاهیر)

مکی الدین عبدولکهریم

فازل عه‌باس مه‌هداوی
سەرۆکی دادگای بالای سهریازی سهردهمی
جوگمی عه‌بدو لکه‌ریم قاسم

ره‌شید عالی گه‌یلانی

سه‌عید قه‌راز
دواین وه‌زیری ناو‌خۆی سهردهمی
پاشایه‌تی (به‌ره‌گه‌ز کورد)

ئه‌حمده‌ موختار بایان
دواین سەرۆک وه‌زیرانی سهردهمی
پاشایه‌تی (به‌ره‌گه‌ز کورد)

سەرچاوهكان

- ١- خدوري، د. مجيد، (العراق الجمهوري) الطبعة الايرانية، مطبعة (امير) ، قم سنة ١٩٩٧.
- ٢- الزبيدي، ليث عبدالحسن، (ثورة ١٤تموز ١٩٥٨ في العراق)، الطبعة الثانية، بغداد، سنة ١٩٨١.
- ٣- العلوي، حسن، (عبدالكريم قاسم رؤية بعد العشرين)، منشورات (دار الزوراء) ، لندن.
- ٤- فرحان، اللواء الركن عبدالكريم (ثورة ١٤تموز في العراق)، الجزء الاول، مؤسسة الكتاب العربي للدراسات والترجمة والنشر، باريس، سنة ١٩٨٦.
- ٥- غالب، العقيد الركن صبيح علي، (قصة ثورة ١٤تموز والضباط الاحرار)، دار الجاحظ للطباعة والنشر بغداد ١٩٦٨.
- ٦- عارف، فؤاد (مذكرات) الجزء الاول، الطبعة الاولى، سنة ١٩٩٩، مطبعة خبات، تقديم وتعليق د. كمال مظهر احمد.
- ٧- مولود، د. محمد عمر (الفدرالية وامكانية تطبيقها في العراق) رسالة دكتورا، طبعة الاولى، مطبعة وزارة التربية، اربيل ، سنة ٢٠٠٠ .
- ٨- المحامي ، جاسم المخاص ، (مذكرات ناظم ال طبقچلی)
- ٩- تاريخ الوزارات العراقية فى العهد الجمهورى، الجزء الاول، ١٩٥٨/٧-٧ شباط ١٩٥٩، تأليف مجموعة من الاساتذة، سنة ٢٠٠٠.
- ١٠- حسين، العميد المتقاعد خليل ابراهيم (ثورة الشواف فى الموصل)، الطبعة الاولى، سنة ١٩٨٧.

- ١١- نجم، محمود(المقايضة بين برلين وبغداد، الخلفية التاريخية لحرب لم تنته بعد) منشورات الغد.
- ١٢-الخرسان، صلاح (صفحات من التأريخ العراق السياسى الحديث، الحركات الماركسية)(١٩٢٠-١٩٩٠ ، الطبعة الاولى، مؤسسة العارف للمطبوعات، بيروت، لبنان ، سنة ٢٠٠١.
- ١٣- فتح الله، جرجيس (رجال ووقائع فى التأريخ والميزان) حوار اجراه مؤيد طيب وسعيد يحيى) مطبعة التريية، اربيل ، سنة ٢٠٠١.
- ١٤- الحسو، د.نزار توفيق سلدان (الصراع على السلطة فى العراق الملكى) دراسة تحليلية فى الادارة والسياسة، الطبعة الاولى، بغداد،سنة ١٩٨٤.
- ١٥- الجعفرى، محمد حمدى ، محكمة المهداوى اغرب المحاكمات السياسية فى تأريخ العراق الحديث، الطبعة الاولى، سنة ١٩٩٠ .
- ١٦-رشيد، د.عبد الوهاب حميد، العراق المعاصر، دار المدى للثقافة والنشر، سنة٢٠٠٢.
- ١٧-التطور السياسى فى العراق المعاصر، تأليف مجموعة من الكتاب، جامعة بغداد.
- ١٨- بارزاني، مسعود (بزوتنه وهى رزگار يخوازى گهلى كورد) ١٩٥٨ - ١٩٦١، چاپى يه كه م به كوردى ، سالى ١٩٩٨.دهوك.
- ١٩- مذكرات بهاء الدين نوري
- ٢٠- الشبكة المعلوماتية الدولية (الانترنت)، كمصدر لنبد التأريخية للعراق.

- ٢١- اطراف من تأريخ العراق المعاصر، محاضرة للباحث والمفكر الاسلامي (محمد احمد الراشد)
- ٢٢- قناة (ابوظبي) برنامج (بين الزمنين) حول شخصية عبدالكريم قاسم،
نهاية سنة ٢٠٠٠، وبداية سنة ٢٠٠١.
- ٢٣- قناة (الجزيرة) الفضائية، وقناة (LBC) الفضائية اللبنانية.
- ٢٤- جريدة (الاتحاد) لسان الحال للاتحاد الوطني الكردستاني.
- ٢٤- حسين ، العميد المتقاعد خليل ابراهيم (الصراع بين عبدالكريم قاسم
والشيوعيين وحلفاؤهم وناظم الطبقجلى والقوميين) بغداد ، الجزء الثالث،
سنة ١٩٨٨.
- ٢٥- العلوى، حسن (التأثيرات التركية فى المشروع القومى العربى فى
العراق) الطبعة الاولى، مطبعة (امير) ايران، سنة ١٩٩٢.

زنجیره‌ی چاپکراوه‌کافی سالی ۲۰۰۵ی
به‌رێوه‌به‌ریتی گشتیی چاپو بلاوکردنه‌وه له وهزاره‌تی روشنبیری

ز	ناوی کتیب	ناوی نووسه‌ر / وه‌رگیر	بابه‌ت	جو‌ری چاپ
۳۰۱	به‌ناشتی کردنی په‌روه‌رده	عه‌بدو له‌عزیز عومەر	په‌روه‌رده‌یی	چاپکردن
۳۰۲	په‌سه‌یه‌ک به‌کروه‌چه‌کافی قه‌ده‌ردا	ئاوێزان نوری	شعر	چاپکردن
۳۰۳	گۆڤاری تیکست ژماره (۵)	چاپ و بلاوکردنه‌وه	گۆڤار	چاپکردن
۳۰۴	ده‌نگی به‌لورینی ده‌ق	عه‌بدو خالق به‌عقوبی	لیکۆلینه‌وه	چاپکردن
۳۰۵	رۆناک	جگه‌رخوین	شعر	چاپکردن
۳۰۶	بۆ زمان	د. عه‌زه‌دین مسته‌فا	زمانه‌وانی	چاپکردن
۳۰۷	دوورگه‌ی بیه‌داری	ته‌ها نه‌حه‌د ره‌سول	شانۆگه‌ری	چاپکردن
۳۰۸	داستانی عه‌بات و ما‌ئاوا‌یی	شیخ حه‌ینه‌ سووره	بیره‌وه‌ری	چاپکردن
۳۰۹	ماچی گۆلشه‌ن و کانی‌اوه‌کافی کوردی	له‌حه‌د هه‌رانی	ئه‌ده‌بی	چاپکردن

